

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100174 2895

ALBERT HALLBERGS
DONATION

TILL

GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK

1937

O. Lyrholm

Allmänna sektionen

Geogr.
Allm.

LIFVET I GAMLA VERLDEN.

DAGBOKS-ANTECKNINGAR

UNDER

RESOR I SÖDER- OCH ÖSTERLAND

AF

FREDRIKA BREMER.

FÖRRA BANDET.

II.

"Jag är menniska och ingenting
menniskt är mig likgiltigt."

Fritt efter TERENCE.

"Vårt syfte är att bilda en menniskhet,
som förenar alla nationer i hvad de
hafva bäst."

L. VULLIEMIN.

STOCKHOLM OCH UPSALA.

ADOLF BONNIER,

Kongl. Hof- och Universitets-Bokhandlare.

TRYCKET I GAMLA VERLDEN

DABORS-ANFANGEN
TRYCKET I GAMLA VERLDEN

LESON I DEN FÖRSTA ÖSTERRIKE

FRIDRIK BRUNNEN

ANDELSTEN

FÖRSTA FÄRDEN

IT A RIKEN

[Faint, illegible text]

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS ISAAC MARCUS,
1860.

LIFVET I GAMLA VERLDEN.

I.

ANDRA DELEN.

ITALIEN.

ÅTTONDE STATIONEN.

Resa öfver Simplon. Domo d'ossola. Oväder. La Tosa. Öväntadt möte. Lago Maggiore. Stock-fiske. Isola bella och Isola madre. Waldensernas dalar, folk, historia, sednaste befrielse, närvarande lif. Vandringar och nya vänner. Turin. Po och Monte viso. Carlo Alberto. Victor Emanuel. Grefve de Cavour. Gioberti. Cesare Balbo. Primato d'Italia. Speranze d'Italia. Hvad vill Italien?

Domo d'Ossola, den 10 September

Schweits, dess berg och dalar äro nu för mig på andra sidan om alperna, och jag är i Italien, det mångbesjungna, mångbeskrifna Italien! Men Italiens himmel blickar mulen ned på mig, och det regnar. Medan jag hvilar en dag här, vid foten af Simplon, vill jag säga några ord om resan öfver berget.

I Viège passade jag på diligensen, som nattetid kommer dit från Lausanne. Den kom kl. 3, men alldeles full af resande. Man gaf mig en liten vagn med en häst; en beskedlig och rask piga på värdshuset hjälpte mig tillrätta, i mörkret, med mina saker, och så bar det af uppåt höjden. Mitt åkdon, skralt ifrån begynnelsen, blef för hvart

skjutsombyte sämre. Men färdens egna, stora karakter upptog all min uppmärksamhet. Från Bérésal och till höjden af Simplon gick jag till fots. Skådespelet var af en vild, gripande storhet. Solen lyste på molndoket och vinden dref jagt med dimgestalterna bland bergen. Rundt omkring, i en ofantlig krets, framskymtade ur molnen glaciärer och snötäckta bergsspetsar. Framför mig låg ett högt kupol-formigt berg, hvars topp täcktes af ett svart moln medan den undre delen upplystes af ett bjert solsken. Det var Simplons spets. Skaror af töckenskepnader jagades af vinden kring denna, såsom i en vild ronde, under det de sträfvade nedifrån uppåt mot höjden, som tycktes vägra att mottaga dem. Det svarta molnet låg hotande deröfver, och de hvita töckenandarne drefvo omkring, såsom de osaliga, lättfärdiga själarne i Dantes helvete. Allt talrikare uppstego de ur djupet, allt vildare drefvos de omkring det isklädda berget, — klädt såsom i trasor af is, — uti det bländande solskenet under detta svarta förbjudande moln. Från Glaciärerna i grannskapet nedstörtade vattenmassor under stort dån. Här är fara för snöras under vår och höst, och derföre har man byggt starka stengallerier på flera ställen af vägen, till skydd för vagnar och menniskor. Snöras och floder störta ned öfver dessa hvalf och ned i djupen på andra sidan. Äfven nu hängde ismassorna hotande på höjderna till venster, längs med vägen, men de löste sig i skummande floder, som funno utlopp i djupa bergsklyftor, öfver hvilka vägen är laggd, eller ock fördes de af starkt byggda vattenledningar öfver stengalleriernas tak. En af dessa strömmar störtar ned med en våldsamt och ett dån, som är döfvande. Hela denna scen var så vild och så storartad, att den ingaf mig en rysning af på en gång bäfvan och nöje. Solen glimmade deröfver blixtnvis och såsom i kamp med naturens dämoner.

På den Napoleonska vägen vandrade jag dock trygg emellan brådjunen och vattnets stormande lek. Flera "Maisons de refuge" äro byggda på korta afstånd å denna

del af vägen, för att gifva de resande tillflyktsorter vid påkommande olyckshändelser eller snöstormar.

Vinden blef allt kallare, himmelen allt mera mulen då vi begynte nedstigandet emellan mörka bergspass. Vägen är öfverallt med beundransvärd konst laggd, eller rättare byggd. Napoleon hade beräknat den för tungt artilleri. "När skall kanonen kunna passera Simplon?" frågade han otåligt General Dessaix, under det denne lät utföra det titaniska arbetet. Nu tåga fredliga diligencer med fridsamma turister deröfver alla dagar. Om skönheterna under nedfärden skall jag ej säga mycket. Jag såg djupa skogiga bergsklyftor och sköna vattenfall, men jag hade sett så mycket klyftor och vattenfall sedan en tid att jag knappast kunde skilja dem emellan. Vädret var dessutom regnsjukt och jag sömnig af nattens vaka och af källden. Jag njöt af att känna en mildare luft och att ej längre frysa såsom på höjden. Jag hade fått till sällskap i min lilla vagn en ung Engelsman, af den något gröna sorten. Han frågade mig jemt: "hvad är detta? hvart komma vi nu" o. s. v., ehuru jag försäkrade honom att jag ej visste mera än han, att jag vore här för första gången. Hjelper ej; om fem minuter hör jag åter: "hvad heter det här stället? Hvar äro vi nu?" Vid detta ställe byta vi åter om häst och ekipage, och få nu en liten kupé, så kort att ingen plats, och nästan intet rum synes emellan oss och hästen. "Hvar skall nu vår kusk sitta?" frågade mig min unga reskamrat. "I våra knän", svarade jag lugnt. "Gode Gud!" utropade han förskräckt. "Jag ställer mig bakpå!" Och det gjorde han, oaktadt duggregnet. Vår körsven fann emedlertid verkligen rum på fotlädret vid mina fötter.

Höjderna ha begynt att kläda sig med frisk grönska och vackra träd då nära vägen en grå stenpelare visar sig med orden:

ITALIA.

STATO SARDO.

Och snart öppnar sig den sköna Domo d'Ossola dalen med ofantliga kastanieskogar, som synas tyngda af frukt. Ur dem framskymta hvita hus, kapeller och kyrkor. Glada färger af brandgult och rödt lysa på hus, portar och torn, och göra ett vänligt intryck. Vid Isella undergå vi visitation utan mycket bråk eller svårighet. Ansigten, uttryck, språk, allt är här Italienskt. Det är i dessa mörka ögon och på dessa uttrycksfulla munnar ett behagligt leende uttryck.

Uti hållande regn rulla vi in i det sköna Italien, på Piemonts fält emellan skogbeväxta höjder och öfver den sandiga slätt, der floden "la Tosa" rullar sina grumliga vågor. Så komma vi till Domo d'Ossola. Här har allt en Italiensk karakter, ser gladt och vackert ut trots regnet. Breda gator, hus med frescomålningar, unga män, som sjungande gå arm i arm med vinrankskransar kring hufvudet, allt under regnet. Det gör ett soligt intryck.

Det regnade så vid vår ankomst, att jag var glad komma under tak, så fort som möjligt, och det blef på sjelfva posten. Man förer mig in i två à tre stora, nakna rum, der golfven se ut, som om de varit ingnidna med tobaks-saliv. Men man försäkrar mig, att det är "un bello nero", och stället mycket snyggt; och jag försöker att tro, ehuru jag icke ser. Och jag har ej heller sett det allt sedan. Hôtellet är fullt af tomma, ruskiga rum, med dörrar som ej stänga, klockor som ej ringa, allt är på hams och hafs — icke som i Schweits! — Men sängen är god, bordet ganska godt, uppässningen vänlig, och i morgon hoppas jag vara vid Lago Maggiore, se de Borneiska öarne!...

Palanza, vid Lago Maggiore, d. 12:te Sept.

När har man tänkt sig Italien, Lago Maggiore, Isola bella annorlunda än i förening med klar himmel, strålände sol och allt som är mest ljusst och ljufvigt? Men jag har

nu gjort den erfarenheten, att när det är oväder i det sköna Italien, så är det så med kraft, och när det regnar här, så — slutar det icke snart upp.

I Domo d'Ossola fann jag knappt en stund för att gå ut, se mig litet omkring och läsa öfver porten till en kyrka de stora orden:

"Indulgenza quotidiana, perpetua et plenaria", hvilkas fulla tydning jag öfverlemnade till en annan gång. Om aftonen begynte ett uppror af alla elementer, och en åska, sådan jag ej vet mig någonsin hört den, det var blixtpå blixtpå knall på knall, och sådana blixtrar! — De lyste vildt öfver en himmel och en jord, som syntes svarta som grafven! — så ända till midnatten. Ovädret var ändå präktigt, och jag njöt det vilda skådespelet i mitt ödsliga hôtél.

Nästa dag satt jag i en slags omnibus med ett dusin andra personer. Tungt trafva tre hästar med oss öfver de vattendränkta vägarne. Det håller nu uppe, men himlen är mulen.

Vid första stationen kommer konduktören fram till vagnen och förkunnar de resande, under hjertligt skratt, "den stora resa, som vi i dag skola göra till — Vogogna!"

Röster ur omnibussen: "Hvad? hvad? till Vogogna? Hvarföre? Hvarföre icke fram till Palanza?" — Svar: "Tosa har svämmat öfver; man kan icke komma öfver den!" Långa ansigten i omnibussen och dyster tystnad. Vi trafva åter framåt och regnet börjar åter under svaga åskknallar.

Vi komma, mot middagstid, fram till Vogogna, en liten, ej ful köping, pittoreskt belägen, och utan annat fel, som mig synes, än att icke vara stället, der vi tänkte att stadna för natten.

Midt på vägen står, allt sedan förliden natt, den stora diligensen från Simplon, utan hästar, väntande att "la Tosa" skall tillåta öfverfarten, och ser melankolisk ut.

Nu kommer en enskilt, större postvagn, stadnar, och man förfrågar sig. "Halte là! Man kommer ej öfver!" säger la Tosa. Vagnen fränspännes. Nu kommer en stor

vacker landau. Samma fråga, samma svar och samma öde. Nu komma tre stora vagnar i rad, Grand-Seigneur-lik; och så äro herrarne, som sitta i dem, alla i grå öfverrockar. Det är konungen af Belgien med sitt följe.

"Man kommer ej vidare!" säger la Tosa, som icke har afseende på personen. Kung Leopold ser sig en stund om på Vogogna med ringaktande blickar, och vänder så om tillbaka till Domo d'Ossola.

En del af hans följe och vi andra trösta oss med att äta middag. Jag begär en kyckling och en kopp buljong, får dem utmärkt goda, blir af med en tryckande åskväders hufvudvärk, och känner mig derefter fullkomligt försonad med tanken att blifva natten öfver i Vogogna. Det klarnar dessutom i skyn, solen kommer fram, och jag begifver mig ut att litet recognoscera i klyftorna längs en liten bergsström.

Några herrar af ressällskapet begifva sig, emedlertid, att recognoscera la Tosas tillstånd. Floden är något öfver en timmas väg från Vogogna. De finna att den nu är öfverfarbar för färgorna, återkomma med denna nyhet och yrka att Konduktören skall genast låta spänna för omnibussen och fortsätta resan. Men ett fruntimmer, som har kupéplats, felas då uppropet sker. Hon har, på Konduktörens försäkran att man icke denna dag skulle resa vidare, begifvit sig upp i bergen. Omnibusherrarne skicka ett par personer att kalla på henne, och drifva med det samma på Konduktören att begifva sig å färde. Den främmande damen må komma efter när och huru hon kan. Den främmande damen anar föga sitt öde då hon får höra ropande röster bland bergen och ser vinkande personer, som mana henne att skynda tillbaka till värdshuset. Ankommen dit finner hon sin omnibus afrest sedan "un quarto d'ora", såsom man försäkrar. Men ett resande herrskap, som åker i enskilt vagn, väntar välvilligen för att upptaga den vilseförda och föra henne till färgstället vid la Tosa.

Damen betalar fort sin räkning på värdshuset, ger "la buona mano" åt alla, som begära den, och stiger un-

der tacksägelse upp i den firsittiga öppna vagnen. Hon befinner sig der midtemot en äldre gentleman (och tydligen Engelsman), mycket fördjupad i en tjock bok, och ett mycket yngre fruntimmer af särdeles vackert och intagande utseende, lady-lik väsen; på framsätet sitter en ung person med utseende af en kammarjungfru och bredvid denna tager den främmande plats. Den vackra lady'n mottager särdeles artigt hennes ursäkter och tacksägelse och förenar sig lifligt med henne i förvåning öfver omnibussällskapets förhållande. För öfrigt vexlas ej många ord under vägen till Tosa; gentlemanen anmärker endast, med humoristiskt allvar, i det han litet blickar upp ur boken:

"Diligenserna skola först fara öfver, och om de bli dränkta, så skola vi låta bli att fara efter dem; det är allt. Vi äro på den säkra sidan af saken!" — Och så fördjupar han sig åter i boken.

Nu nalkas vi la Tosa, höra dess dofva brus; och se! — der, på denna sidan af stranden stå diligence och omnibus och alla de andra vagnarne väntande; ty på andra sidan af floden är ett stort tåg af vagnar och kärror, som först skall föras öfver, och färjan arbetar som bäst dermed. Det hade nu omnibuskamraterna för allt deras fäktande! —

Vid utstigandet ur den främmande vagnen säger den upptagna gästen till de artiga ägarne: "Om ni någonsin skulle komma till Sverge, till Stockholm, så ber jag er att der efterfråga Miss Bremer, som skulle vara lycklig att i sitt hem få tacka er för er godhet mot henne!"

"Miss Bremer!" utropar lady'n — "vilken besynnerlig sammanträffning! Miss Bremer, tillåt mig att presentera för er min man, Sir Thomas Lyell, om hvilken ni torde hört talas under er resa i Amerika!" — "Sir Thomas Lyell! O! Visserligen!" Och nu äro vi inne i oändliga samtal öfver personer och förhållanden i Amerika. Men just nu måste vi skiljas. Vagnarna sätta sig i rörelse för öfverfarten. Sir Thomas bär sjelf min lilla nattsäck till omnibussen, dit vi sträfvat i djup sand och lergyttja, allt under samtal öfver slafveriet. Den vackra lady'n vinkar

mig ett vänligt farväl — vi hafva stämt möte i Rom, — och nu är jag på färjan, der vagnar och passagerare redan stå uppradade, vagnar för sig och passagerare för sig, ty färden ser vådlig ut. La Tosa rullar strid och bred med mörka upprörda vågor; hon har dock åter trädt inom sina bräddar, men har på stränderna lemnat tydliga spår af huru högt hon stått för några timmar sedan.

Dessa stränders djupa gyttja, mängden af vagnar och forverk, mulåsnor och andra kreatur, som skola öfver från båda sidor, drifvarnes skrik, skrån och obarmhertiga piskande af de arma djuren, som äro nära att fastna i leran och sanden, göra öfverfarts-akten högst bråkig och bullexsam; — och la Tosa rullar så våldsamt och mörk! Men säkert glider den breda färjan vid sitt starka tåg öfver den högt svälda floden, och vagnar, kreatur och menniskor komma lyckligt öfver på andra stranden. Omnibusfararne krypa åter upp på sina platser, jag på min, i kuben, emellan de två herrarne, som tyckas ha mindre godt samvete inför den resande damen, som af den Engelska Baronetten blifvit dem så oväntadt tillförd. Hon känner någon lust att bedja dem en annan gång litet närmare besinna budet: "du skall älska din nästa såsom dig sjelf", men hon gör det likväl ej, utan nöjer sig med en förebräelse till konduktören. Han skyller på herrarne: "Ni skulle ha hört hur de drefvo på mig!" Herrarne säga ingenting, utan se lite flata ut. Och vi trafva åter. Men himmelen klarnar, stjernorna blicka fram och vid deras sken skymtar Lago Maggiore, vid hvars strand vi fara en god stund innan vi stadna i "hôtel de l'Univers" i Palanza.

Hela den resande världen synes hafva denna afton strömmat till Hôtel de l'Univers; der är öfverfullt, och uppassarne ha så många ropande röster att lyssna till, att den resande, som är försynt, får vänta till sist. Det är min lott; men hvad gör det? jag får dock något till förfriskning, och mot midnatten äfven ett litet rum, i ett hus eller magazin utom hôtelet. Väl är det rummet särdeles likt en fångcell, med spindelväfvar i alla hörn och på alla håll, galler för de smutsiga fönstren, o. s. v., men

der är dock en säng, en stol, ett bord. En liten beskedlig "Nina" hjälper mig att reda till min bädd, och jag hvilar der ljufligt, under det jag, emellanåt, lyssnar till häftiga åskknallar och strömmar af regn, som på nytt äro lössläppta och flöda hela natten.

Om morgonen lyser solen och himlen är klar öfver Lago Maggiore söderut, men öfver Simplons och Monte Rosas höjder ser den ut, som — den kunde ha sett ut vid syndaflo den. Violettsvarta moln insvepa Alpnejden. Efter frukosten går jag ut, på vägen längs med sjön, och blir här vittne till ett stort — stockfiske.

Sjön är öfversvämmad af drifved, som floderna Tosa, Ticino m. fl., svällda af ovädret, hafva ditfört ur bergsdalarna. Det är stockar af alla storlekar, träd stora och små — mest af bok, såsom mig synes — grenar, qvistar, träbitar, spånor, oräkneliga; och gossar och flickor, gubbar och gummor, männer och qvinnor äro sysselsatta längs stränderna med uppfiskandet af de stockar och stickor, som ditföras af vågornas svall. De unga springa jublande och barbenta ut i vattnet; de gamla draga med räfsor till sig den dyrbara veden. Ute på sjön äro en mängd större och mindre båtar, som med hakar och linor uppfiska samma slags fisk.

"Detta är en verklig "buona fortuna" sade mig en fattig arbetskarl, som satt, hvilande sig, på en stock vid stranden, "ty all ved, som icke är märkt, tillhör den, "som fiskar upp den, och hvart fattigt hushåll här kring "sjön kan nu få nog till sitt vinter-förråd. Se der hvad "jag fångat upp!" och han visade, med lysande blickar, på en liten hög stockar och qvistar, dem han laggt upp på stranden.

Stockfisket fortfar hela dagen oaktadt regnet, som åter begynner. Allt som dagen lider framåt sprider sig Piemontesisk militär på stranden för att bevaka de stora stock-ägarnes rätt; högar af märkta stockar läggas upp på stranden. Militären har utmärkt god hållning och hindrar icke fisket. Flickor och gossar springa ut i vattnet, gri-

pande efter de stora fiskarne; alla äro de barbenta och alla äro de glada, språka, ropa, skratta; flickorna äro äfven vackra, och det är solljus i deras mörka ögon; men det är solljus i hela detta uppträde, såsom vid en slags folkfest. Äfven barnen ha del deraf. Fäderna taga på armarna sina små ungar, som sitta på stranden, och de kyssa dem och smeka dem, såsom jag ej förr sett fäder smeka sina barn, och som om de ville säga: "nu skola vi få eld under grytan till polentan, du!" "Bambino's" äro äfven allrakäraste der de sitta eller ligga halfnakna, men glada. Icke en såg jag gråta. Emellan de fiskande männerna uppstår emellanåt en häftig träta om en stock, och de skrika och hota och gestikulera, som om de voro på väg att mörda hvarandra; men de komma icke en gång i handgemäng, trätan fördunstar i stora ord och åtbörder.

På en stor vedhög stå tre qvinnor af en vacker italiensk typ och med klassiska gestalter — tydligen mormor, mor och dotter, ty alla ha samma drag — och nedanom högen skriker och flyger, likt ett torrt skinn, en liten mager, ful karl, i gulgrå, lappad nankings-spencer och färglösa pantalonger under det han, med en häftig ordström, anklagar de på vedhögen stående qvinnorna för något — jag förstår ej rätt hvad, — troligen att hafva tagit något af veden, som han uppsamlat. En välklädd, äldre herre, med utseende af en gentleman, synes vara domare emellan parterna. Qvinnorna uppe på vedhögen nöja sig med få ord och stora åtbörder i det de sträcka ut armar och händer, liksom afvisande mot den lilla karlen, som synes utom sig och omsvärmar dem likt en läderlapp. Oaktadt deras stolta och vackra hållning och hans ytterst löjlige förekommer det mig, som om rätten icke vore på deras sida. Fredsdomaren slutar tvisten dermed att han för med sig bort den lilla gulgrå mannen, troligtvis för att skriva en formlig anklagelse mot qvinnorna på vedhögen. Den yngsta af dessa, en skön mörkhårig flicka, med långa hängande hårflåtor, sänder efter de bortgående en hånande åtbörd.

Skymningen kommer och hvar och en bereder sig att vandra hem med en del af sin fångst. Männerna släpa stockar och qvistar; gamla qvinnor bära i korgar på ryggen krafsveden, som de uppsamlat. Hvar och en har något.

"Lifvet är tungt för fattigt folk här i Piemont", säger mig en af stockfiskrarne. "Det är icke här, såsom i Frankrike, der hvar och en kan få ungefärligen nog för sig och de sina. I Piemont äro några mycket rika och många mycket fattiga!"

"Derom vill jag höra mera innan jag tror dig, min gubbe lilla!" tänkte jag.

Jag har fått mig ett bättre rum, nu i det stora världshötelet, med fri utsigt öfver sjön, och jag reser icke härifrån innan jag fått se den och dess öar i fullt solsken.

Måndagsafton d. 14:de Sept.

Det har jag nu gjort! Med gårdagens morgon upp gick den skönaste dag; den lugna sjön återspeglade den klarblå himmelen.

Klockan nio på morgonen förde mig ångbåten Lucmagno till Isola bella.

Borromeernas palats och dess trädgård upptaga nästan hela den lilla ön, på hvilken de resa sig i tio terrasser högt öfver sjön. Det är ett slags féslott, der konsten har gjort allt och laggt band äfven på naturen. Allt är symmetriskt, äfven i trädgården; träd, blommor, bilder, allt står på parad. I slottet äro många präktiga, stora rum, och taflor, som jag tror vara af värde, men dem man ej hinner värdera under den alltför hastiga vandringen. Praktfulla möbler, mosaik-bord och en mängd kuriositeter öfverflöda. Bland kuriositeterna anmärkte jag en marmorbyst af Carlo Borromeo med inskriften: "*Humilitas*", öfver hvilken sväfvade en gyllne krona.

Palatsets undre våning, som nästan helt består af mosaiksalar, syntes mig vara den mest originella delen af

palatset. I den öfres marmorsalar såg jag skymta några gestalter, som mera retade min nyfikenhet än dess lyxartiklar. Det var en högväxt äldre herre med kal hjessa, en yngre dito med ett vackert, mörkt italienskt ansigte, och tvenne helt unga flickor med hvita förkläden, mörka ögon och mörka, långa hårflätor. De unga tärnorna tycktes litet nyfikna att betrakta den flock resande, som af en livréklädd betjent fördes genom parad-rummen, men hindrades derifrån af herrarne, och tröstade sig dermed att de togo en vals öfver marmorgolfvet och, hvar gång de kommo förbi de öppna dörrarne, sände skälmskt forskande blickar ut i galleriet, der främlingarne stodo. Jag såg ock genom en halföppen dörr ett dukadt bord med några kuvert — enkelt såsom i ett godt presthus på landet; men denna sida af slottet var förbjuden för nyfikna, och jag kunde blott af dessa få ögonkast skymta något af den nu lefvande Borromeiska familjen, ägare af de ryktbara öarna. Den gamle grefven, hans son och dennes två unga döttrar uppehöll sig för närvarande på Isola bella.

Det påstås att Isola bellas palats och anläggningar kosta årligen 30,000 francs att underhålla. Familjen, som äger dem, är ännu, såsom i fornda dagar, ofantligt rik. Ingenting i dessa kostbara anläggningar förundrade mig så mycket, som att man vill nedlägga så mycken kostnad och så mycket arbete på en stor barnleksak. Ty annat är i grunden icke detta lilla storverk. Det synes oändligt litet i den stora omgifningen af sjön och bergen. Icke en gång utsigten från den högsta terrassen är stor, ty ön ligger alltför nära den bergiga stranden på ena sidan och blicken ser på alla håll endast sjön, som icke synes stor, och dess krans af berg.

På den del af ön, som icke upptages af palatsets anläggningar, står ett hôtél för resande och några dåliga uthus.

I hôtelet mötte jag en amerikansk familj, som jag några år förut sett på vestra stranden af Mississippi. Nu, såsom då, möttes vi med vänliga känslor. Verldsdelarna

komma dock allt närmare hvarandra. Menniskorna också; tack vare ånga och anda! —

Jag ville taga en liten båt för att föra mig till Isola Madre, — en halftimmas rodd från Isola bella — och gick derföre ned till stranden, der en mängd gondoler lågo sida vid sida. En herre med svarta polisonger och mustacher störtade fram, i det han sade att han ville "hjelpa mig" att göra ackord med båtkarlarne. Han hjälpte mig så att den lilla farten skulle kosta sju francs, och tvenne duktiga roddare redde sig, med viktiga miner, till att emottaga mig i deras gondol. "Sju francs är taxan!" försäkrade de och den svartmuskiga herrn. "Godt!" sade jag, "roa er med den; jag reser hellre med ångbåten tillbaka till Palanza, och tar en roddare derifrån!" Och jag gick lugnt upp mot slottet tillbaka. Men nu kom den ene efter den andre från båtarne springande efter mig. "Signora, vill ni ha en båt? — En roddare, Signora? — Här är en! — Der är en! — Tag denne, signora! Han ror er för fyra francs, ja, för två och en half francs. Tag honom, jag ansvarar för honom!" "Tag mig, Signora! Jag skall ro er så långt ni vill och det för tre francs!" Den som sist talade var en äldre båtkarl med ett utmärkt öppet och godt ansigte af stark italiensk prägel. Jag nickade och steg in i hans båt, en stor, god gondol, icke utan att följas af förargade blickar från den svartmuskiga hjälpsamma herrn och hans män, men snart voro vi ute på den lugna sjön.

Det var en varm, solig dag, sjön som en spegel, och färden lugn och klar som den.

"Är ni gift Francesco?" frågade jag min roddare, — som sköt båten med årorna, stående, i det han lutade sig framåt. — "Nej, ogift Signora!" — "Nå, men det är nu på tiden för er att tänka derpå, Francesco!" — "Förbi med tiden, Signora; det är för sent nu. Men fast jag ej varit gift, så har jag varit och är ännu familjefader." — "Huru?" — "När min moder dog lemnade hon mig fyra små flickor att försörja. Att uppfostra dessa fyra "povere Ragazze" och att gifta bort dem, det har varit mitt göra i lif-

vet, och det må ni tro är ej så lätt. Och ännu har jag den yngsta af dem qvar, — — och så har tiden gått, och jag har ej fått tid att tänka på att gifta mig; och nu är jag för gammal!" . . .

Den ärliga Francesco tänkte tydligen ej på huru vacker denna korta, anspråkslösa sjelfbiografi var, han såg from och fridfull ut, och tycktes mycket nöjd med sina fyra "ragazze".

När vi kommo till trappan, som går upp till Isola Madre, såg jag stengördeln, som omsluter den gröna ön, stängd af en dörr. Men knappt hafva vi laggt i land vid den lilla trappan förr än dörren öppnas af en ung man, som med synbart nöje välkomnar den ensliga främmande. Det var den unge värdaren af detta lilla jordiska paradiset. Ty Isola Madre är ett verkligt litet paradiset, der en mängd sköna och sällsynta växter blifvit sammanförda från många världens länder och grupperade med en så skön konst, att man öfverallt blott beundrar naturen. Aloén, som blommar hvart hundra år, står här tillsammans med den nordiska granen; man vandrar genom de skönaste lunder af lagerträd och camelier; cedrarne räcka sina skuggrika grenar ut öfver den mjuka blomrika gräsvallen; thébusken växer bredvid rosenbusken; längs med stenvuren lysa granna amarantus plantor, citron- och orangeblommor dofta från höga spalierer, och utanför muren, på klipporna, växa kolossala kaktusplantor, som gifva ön ett tropiskt utseende. Jag kände igen många plantor, som jag sett i Amerika och på Cuba. Dufvor kuttrade och guldfasaner promenerade i skuggrika hvalf af gröna växter med granna blommor och bär. Hvarthän jag såg var något skönt och ovanligt, och allt så fullkomligt väl vårdadt, friskt, såsom i en evig vår. Min unge följeslagare syntes road af min glädje öfver växterna och min kännedom af en del af dem. Han gjorde mig en bukett af de skönaste blommor.

Men den unge Adams sonen hade dock ledsamt i detta paradiset, ty han bodde der allena, utan Eva och utan besök. Då jag frågade om ej tiden stundom blef honom lång i denna enslighet, året om? "Ah, sicuro!" svarade

han. "Ingen kommer hit; alla främmande fara blott till "Isola bella! — Om man ändå vore gift, så kunde man "lefva här rätt angenämt. Men — "Il Conte" vill endast "hafva ogifta tjenare!" Och han suckade.

Näktergalar i mängd sjunga här om våren under den tid då camelierna blomma och rosorna dofta. Hvilket vilstande för smekmånaden! Jag undrar på att icke någon rik engelsman tänkt derpå för sin "bridal tour".

Slottet eller herrehuset på Isola Madre är obebodt, och synes ej ämnadt till bostad; likväl har det några stora, vackra salar, och från dessa en vida större och skönare utsigt än man har från Isola bella.

Öen ligger nästan midt uti sjön och är den äldst odlade, äfvensom den största af de Borromeiska öarne, hvaraf dess namn — "Isola Madre." San Giovanni-ö har endast gräsmark och några vingårdar. "Isola dei pescatori" är alldeles öfverbygd af små usla fiskarekojor.

Det är en gängse sägen att när man sett Isola bella, har man äfven sett Isola Madre. Stort misstag! — Isola bella är ett jordiskt konstverk, som lemnar hjertat kallt, Isola Madre är ett jordiskt eden, likt det alla lyckliga älskande äga i sitt hjerta, en miniatyrbild af det första paradiset, der allt var skönt och allt var godt. —

Min hederlige Francesco rodde mig tillbaka till Palanza och sedan vi åtskiljts i ömsesidig hjertlighet, gick jag ut att bese den stora promenaden — ty äfven staden Palanza har en sådan — längs med sjöstranden.

Aftonen var skön och stilla. Jag satte mig på en stenbänk under en lummig bok, ett litet stycke från vägen. Gent emot mig, på andra sidan om vägen, satt äfven under ett träd, en fattig blind man. När vandrars steg nalkades honom, höll han fram sin hatt under entonigt upprepande af en bön, i hvilken jag blott hörde tydligt Marias namn. Och nu kommo efter hvarandra aftonpromenerande i mängd, fruntimmer i crinoliner, struttande likt strutsar, herrar med cigarrer i mun; — alla gå de förbi den blinde, men ingen lyssnar till hans bön. Der kommer en prydligt klädd piga bredvid sin unga fru, som

har en mantille öfver sitt täcka hufvud och en liten gosse vid handen; de komma dit der den blinde sitter, han räcker fram sin hatt och mumlar sin bön, pigan sticker handen i sin kjortelsäck, — nu får han visst en allmosa! — nej, pigan låter handen förblifva i kjortelsäcken och — de gå förbi. Nu höres starkt hästtraf; tre herrskaps-vagnar komma i rad, och främst en med högt kusksäte, på hvilket sitta en ung herre och en vacker äldre fru, — det är hon som håller tömmarne och kör de ståtliga trafvarne — en stolt syn — äfven den far förbi utan att akta på tiggaren. Och hundrade vandrare komma och gå, men ingen ger ens en blick åt den blinde. Detta riktigt bedröfvade mig att se, i ett land, der, enligt religionen, allmosan hör till den Christnes förnämsta pligt. Vål är tiggarens röst och bönformel föga lockande, men han är gammal och sjuklig, och han är *blind*, kan ej se solen och aftonens utsägliga skönhet! — Nu är det redan sent och skuggorna komma, de granna vandrarne bli allt färre. Nu inträder en paus, vägen är tom, nej, der kommer en tolfårig gosse med skinn-förkläde, tydligen ett fattig mans barn, han hvisslar sorglöst och är redan förbi den blinde, då han hastigt hejdar sig, stadnar, ser sig om, och drar upp sin lilla penningpung, tunn och torftig ser den ut, men den har dock en fyrk för den blinde! Tack goda gosse! säger jag "in petto", och den blinde och jag gå tröstade hvar åt sin sida, hem.

I dag har jag med ångbåt gjort en utflykt till Tessin — det italienska Schweits — hvars södra strand badas af Lago Maggiore's vågor — för att se dess hufvudstad Lucarno, och se insjöns stränder åt denna sidan.

Lucarno ligger vid stranden af sjön mot en bakgrund af gröna trädbeväxta höjder, med full exposition åt middagssolen — ett skönt uppehåll för vintern, men förfärligt hett under sommaren. De gröna bergen med deras hvita hus och kyrkor, i synnerhet kyrkan S:ta Maria del Sasso, till hvilken uppgången, i zigzag på berget, betecknas af fjorton små, hvita kapeller eller stationer — ge en vacker anblick. Plataner, Citroner, Oranger växa omkring staden.

Folket ser Italienskt ut, talar italienska och lärer vara indeladt i strängt afskiljda klasser eller rättare kaster. Man märker ej här, att Tessin är en Schweitsisk förbundsstat. Dess folk har icke det bästa rykte.

Lago Maggiore påminner mig något om den Schweitsiska Vierwaldstedter sjön, ehuru denna har mera mångfald och grandiositet. Här ser man dock Simplons, Cima di Jazzis och Stralhorn's snöiga toppar emellanåt blicka fram öfver de lägre Alpkedjorna kring nordvestra sidan af sjön. Dagen var varm och solig, luften föreföll mig tryckande.

Hvad Italiens prisade himmel beträffar, så kan jag ej se att den är mera blå eller mera skön, än den i Schweits, och äfven i Sverge under klara dagar. Men kanske är jag nu icke rätt disponerad att fatta Italiens skönhet. Färderna till Monte Rosa och öfver Simplon ha efterlemnadt en bröstvärk och en trötthet, som något nedtrycka mig. Och nu — är det afton och mörkt ute, och jag skrifer för att söka förströ vissa känslor, som likt skymningsfoglar gerna infinna sig denna tid på dagen — i synnerhet om hösten — och göra mig liksom skygg för lifvet och dess arbete på min ensamma färd! — Jag vill icke lyssna till suset af deras nattliga vingar; jag vet ju, ändå, att jag med morgonen återfinner mitt mod. Och det behöfver jag synnerligen i morgon, då mig förestår en — troligen arbetsam — dagsresa till Turin. Der dröjer jag nu ej, utan reser derifrån till Waldensernas dalar, för att sedan återkomma till Piemonts hufvudstad. Lago Maggiore lemndar jag utan saknad, ehuru jag sett den i all dess skönhet. Men insjö-skönhet och sötvattenslif hafva något tomt och inskränkt, som icke är nog för mig. Jag behöfver utsigt åt stora fält, öfver hvilka dimmorna och molnen drifva sitt spel, kasta sina vandrande skuggor, eller — åt det stora, fria salta hafvet, der skeppen komma och gå; det — — God natt!"

La Torre d. 20 Sept.

Jag är i Waldensernas dalar, i den evangeliska protestantismens äldsta hem och härd på jorden! Huru väl är mig här! Det tyckes mig nu, som om jag sofvit allt sedan min ankomst till Italien, sofvit vid Lago Maggiore, på Isola Bella, i Turin, och först vaknat här, der höjderna och skogarna tala, der floderna sjunga om den andliga frihetens lif, mitt, ditt, allas, som kommit till frihet och ljus i befriaren Jesus Christus!

Här är ock nu så oändeligen vackert; den ena sköna, soldruckna dagen följer den andra, glädjande den väl vattnade jorden, ty dessa dalars läge och natur äro härliga!

Utgående från de Cottiska alpernas södra hållar öppna de sig solfjäderlikt mot den Piemontesiska slätten, öfver hvilken de ligga, emellan sina bergsryggar, såsom på en hög terrass. De jordrika höjderna och planerna längs bergsryggarna äro betäckta af kastanieskogar, som just nu äro fullsatta med frukt; "Dalarnas Manna" kallar man den, ty deras folk lefver deraf året igenom, från den ena skörden till den andra. Längre ned växa i stor yppighet mullbärsträd, mais, vinrankor m. m.; deremellan äro sköna betesmarker, och genom alla dessa dalar dansa floder, springa bäckar, så klara, så klara och friska, som mig synes näppeligen ha sett det tillförne, — så Lucerne- och Angrogne-floderna, och den vilda Germanasco i San Martinos dal. Alla komma från källor i Alperna och alla gå de att svälla med sina rena vatten den väldiga Po, som förer dem genom Italien ut i världshafvet.

Dalarna gå liksom i strålar från bergen ut mot slätten och allt som de öppna sig mot denna, öppnar sig öfver den en utsigt stor nästan som öfver hafvet, isynnerhet om morgonen, då dimma betäcker slätten och solen svänger sig upp öfver detta dim-haf, öfver det 30 à 40 mila fältet och

lyser på Apenninernas blånande bergskedja fjerran vid horisonten i Toscanas stater.

Ett berg med namnet Cavour stiger, som en klippö, ensamt ur detta dim-haf midt på slätten. De sköna, skuggrika dalarna likna en fridfull hamn, hvarifrån man skådar ut öfver verldshafvet, hvars stormar ej störa dess ro. Ack! men ofta var det ej så; ofta voro dessa dalar icke lugna hamnar, utan hem för blodiga förföljelser och strider, men också för härliga vittnesbörd om tröns och tålmodets kraft, om ljusets seger — ljusets, som lyser i mörkret. "Lux lucet in Tenebris" är sedan urminnes tid valspråk inom Waldensiska kyrkan; det omgifver ljusstaken, som är graverad på dess sigill.

Huru mycket har jag ej lefvat och njutit sedan min ankomst hit under vandringar i de sköna dalarna och sällskapande med dess innevånare, såväl af bönder, som af den mera bildade klassen. Främst bland de sednare måste jag nämna evangelisten M:r Meille, predikant i den nya Waldensiska kyrkan i Turin, men som har sitt sommarhem och sin familj i dalarna, — en man af italienskt behag i ord och väsen, af den varmaste kärlek för dalarnas folk och lära, och af de skönaste gåfvor såsom lärare och predikare; och Louise Appia, förestånderska för dalarnas flickskola, en ädel, älsklig qvinna och utmärkt lärarinna. På bänkarne i hennes talrikt besökta skola ser man bondens dotter och afkomlingen af Venedigs doger sitta sida vid sida, delande samma lärdom och samma kärleksfullt allvarliga modersvård. Af dessa älskvärda personer har jag lärt känna Waldensernas sednaste historia och närvarande lif.

Några få drag af denna historia låter Du mig väl här uppteckna för dig, min L*, i hopp att gifva dig båg att veta mera derom; ty om det gifves en episod i de christna folkens historia, som borde vara känd af dem alla och upprepas från fäderna till barnen, från slägte till slägte, såsom vittne om Guds försyn öfver ett trofast och hjeltmodigt folk, så är det den, hvilken omfattar "Dalarnas Israel" såsom Waldenserna förtjena att kallas.

Litet och obestämdt är det man känner om den Waldensiska församlingens första uppkomst, och de lärda tvista än i dag om ursprunget till deras namn. Det vissa är, att från den första tid, då historiens ljus börjar falla öfver trakten emellan Mont Cenis och Monte Viso, vid Po-florens källor, omtalas den såsom bebodd af christna, "hvilka i många delar skilja sig i tro, kyrkliga bruk och styrelse" från det, som under påfvedömet blifvit rådande i hela det öfriga Italien. Tidigt vandrade Evangelii Apostlar öfver de Cottiska Alperna för att bära frälsningens glada budskap till stränderna af Rhone och Rhen.

Historiska författare omtala, att christna af den Thebanska legionen flydde för trosförföljelser under andra århundradet till foten af Monte Viso, till källorna af Po. I fjerde århundradet nämnes en man, Vigilantus, som, efter häftig protest mot bild- och reliquedyrkan samt andra romerska kyrkans oseder, måste fly ifrån Rom och fann "tillflyktsort och vänner i en nejd emellan de Cottiska Alperna och det Adriatiska hafvet." I åttonde århundradet framträder Dalarnas församling i klarare ljus, då Claudius, biskop af Turin, säges "blåsa på kolen af Vigilanti irrläror" och uppträder i en skriftlig afhandling emot Roms missbruk och inkräkningar i det han uppmuntrar Piemonts församlingar i deras protest emot dem. Han stödjer sig vid Origenes ord i dennes commentar öfver Mathei evangelium:

"Om äfven vi säga såsom Petrus: du är Christus, lefvande Guds son! — icke genom vårt kött och blod, utan genom Guds ljus i våra hjertan, så skola hvar och en af oss blifva en klippa. Hvar och en Christi lärjunge, som dricker det vatten, hvilket springer ur den andliga klippan, kan bära dess namn. Dessa ord: "helfvetets portar skola icke blifva öfvermäktiga denna klippa," gälla ju alla Apostlarna. Alla christi efterföljare hafva sina namn från den andliga klippan," o. s. v.

I tolfte århundradet omtalas Dalarnas folk i flera romersk-katholska skrifter, såsom ett folk af otrogna, hvilket förnekar Påfvars och Cardinalers rätt, öfversätter och spri-

der den Heliga Skrift, samt sänder ut apostlar att predika evangelium olika med romerska kyrkans lära. Waldenserna sägas vara ett folk af herdar och åkerbrukare; om deras seder kan icke sägas annat än godt; äfven högt uppsatta skriftställare gifva fullaste vittnesbörd om oskulden och allvaret af deras lif.

Sina prester kallade de "Barber" *) af ordet "Barba," som på deras språk brukades för att beteckna en äldre vördnadsvärd man, och som brukas än i dag för de äldsta i församlingarne och öfverhufvud för äldre, aktade män. ("Bon soir Barba!" säger Louise Appia, när vi under våra dalvandringar möta äldre bönder.) De äldsta öfversättningar man har af Nya Testamentet äro på Waldensernas språk, som kallas: Romaunt eller "Lingua rustica romana."

Dessa Barber uppfostrades under några år i enslighet, under allvarliga studier, på en ort kallad Pra del Tor, djupt bland bergen i Angrognas dal. Der skulle de studera Bibeln, människohjertat och naturen; ty de skulle vara läkare för kroppen, likasom för själen. Efter slutade studier gingo de att tillbringa ett par år uti en ännu djupare enslighet, och i en sådan, säger traditionen att äfven fromma kvinnor lefde, strängt afskiljda från världen.

Så beredda, gingo de unga männen ut, två och två, en äldre och en yngre, för att bära Evangelium till olika trakter af världen. Stundom gingo de förklädda till krämare — man har på gamla språket naiva sånger derom — och fingo då ofta inträde hos förnäma fruntimmer, till hvilka de sålde perlor och andra smycken. "Men när de väckt deras uppmärksamhet genom dessa" — förtäljer om dem, anklagande, en skriftställare — "då säga de, att de hafva en ännu kostligare perla, ett ändå dyrbarare smycke" i förvar, och när man begär att få se det, så framtaga de "den Heliga Skrift och orda om hvad deruti står enligt med

---

*) De läto sig styras genom dessa, äfvensom genom sina äldsta.

"deras tro, så att de ingifva håg att köpa boken. — Och "så draga de själar ifrån oss och till deras affälliga sekt."

Länge lefde emellertid Waldenserna oanfäktade i skydd af sina berg, sin afskiljda belägenhet och sina rena, enkla seder. De odlade sina fält, öfvade en ren christendom och begingo nattvarden i bröd och vin enligt den äldsta kyrkans bruk. En dem bevågen skriftställare säger: "bland dem finnes knappast en qvinna, som ej lika väl som hvar man, kan uppläsa hela Skriftens text i sitt hvardags tungomål. De lära den rena läran och anbefalla ett heligt lif."

I elfte århundradet vittnar en slags prosaiskt poetisk dikt kallad "la noble Leijçon," om Waldensernas moraliska lif och lära. Den Waldensiska kyrkan har vid denna tid bildat blomstrande kolonier i Apulien och i Calabrien. De hafva förbindelser med Dauphiné och Provence, och äro trosbröder med de senare så grymt förföljda Albigenerna.

Men det lilla ljuset, som lyste i mörkret, började nu sprida ett alltför starkt sken. Påfvedömet förskräcktes deraf och hotade församlingarne med bannstråle om de ej i allt undergåfvo sig Romerska kyrkans bruk och statuter. De svarade: "hellre döden, än mässan!" Då utbröt emot dem en blodig förföljelse. "Hvarföre?" frågade Waldenserna. "Vi följa endast de bruk och lagar, dem vi ha ärft af våra fäder allt sedan apostlarnas tid!" Svaret härpå blef fängelse och de grymmaste afrättningar. Dessa öfvades med ett sådant raseri i Calabrien, att den blomstrande församlingen der snart föröddes.

De som räddade sig ur blodbadet, flydde till de Waldensiska bergen. Snart var den Waldensiska församlingen inskränkt inom dessa allena. Men nästan i hvar följande århundrade hemsöktes de här af katholska kyrkans förföljelser och af dennes lejda tjenare, rof- och blodgiriga soldater. Historien vet inga grymmare uppträden, men icke heller några hjeltomodigare än dem, som tilldrogo sig och åter och åter upprepades i dessa dalar. Der finnes ingen klippa, ingen flod, som icke färgats af martyrs blod. Men de ledo glädt, hjeltomodigt: de uppmuntrade hvarandra att dö

hellre, än att svika sin och sina fäders tro. Af de många enskilda dragen vill jag blott anföra följande:

En man (under 1500-talet) hade fått sig förelagdt, att inom tre dagar öfvergå till romerska läran eller att brännas lefvande. Han var i fängelse under det denna dom gafs, då hans hustru begärde att få tala med honom, ty hon hade "något viktigt för hans bästa att säga honom." Man tviflade icke att hon skulle söka öfvertala honom till affall från sin tro, och förde henne in till fången. Stor blef de medföljandes förvåning och harm då de hörde henne uppmuntra sin man: "att blifva fast intill ändan." "Oroa dig icke öfver något, som hörer denna verlden till", fortfor den hjeltomodiga qvinnan; — "tänk ej derpå att du lem-nar mig kvar, en öfvergifven enka, ty med Guds nåd skall jag följa dig i döden. Tänk ej på plågorna i denna; — de äro snart öfverståndna!" Och hon bad så enträget att få dö på samma bål med sin man, att man slutligen beviljade hennes bön.

Under Marquis Pianezzas grymma framfart i dalarna föllo den tappre Janavels hustru och döttrar i hans våld. Markisen sände bud till honom att om han icke ville afsvärja sitt kätteri, så skulle hans hustru och döttrar bli lefvande uppbrända. Janavel svarade: att han ville lida de grymmaste plågor hellre än att afsäga sig sin religion: att om markisen lät uppbränna hans hustru och döttrar, så kunde dock lågorna blott förtära deras fattiga kroppar; men deras själar befalle han i Guds hand äfvensom sin egen."

En ung flicka hade, med sin gamle farfader, flyktat undan de mordlystna soldat-höparne, som genomströfvade dalarne, och funnit tillflykt i en af de grottor, högt bland bergen, af hvilka många finnas i dessa dalar. Om natten smög hon sig ut att samla kastanjer, hvarmed hon födde sig och den gamle. Slutligen upptäcktes hennes tillflykts-ort af en flock soldater. De dödade den gamle och voro i begrepp att bemäktiga sig den unga flickan, då hon, utan räddning imellan vanäran och döden, modigt valde den sed-nare. Hon slet sig lös ur soldaternas händer och kastade

sig hufvudstupa utföre klippan och ned i strömmen, som flöt derunder — "och blef död", säger enkelt den gamle historieskrifvaren Gilly. Traditionen tillägger, att hon sjöng sin älsklingspsalm under det hon fördes utföre strömmen.

Dylika uppträden förnyades från sekel till sekel, från dal till dal. Men våldsamheten af förföljelsen gjorde småningom det fredliga folket till krigare. De uppreste sig mot sina förtryckare, de kämpade med dem, och märkvärdiga voro ofta den lilla hopens segrar mot den i antal långt öfverlägsna fienden. Dessa segrar, trötthet vid den fruktlösa förföljelsen, förskaffade Waldenserna långa tider af ro, under hvilka de åter kunde odla sina förödda fält och vårda sin gudstjenst. Ty fastän några af deras prester läto sig förledas till affall — åtminstone till det yttre (genom att bevista Katholska mässan), tyckes aldrig en större mängd af folket någonsin svigtat i sin trohet. Gud hade anförtrodt dem "ljuset, som lyser i mörkret" och de visste att de måste vårda och värna detta ända till sista blodsdroppan. Med märkvärdig klarhet framträder medvetandet derom i de yttranden, som blifvit bevarade af deras anförare och Barber.

Så, intill dess den stora protestantiska rörelsen utbröt i Tyskland och Schweits. Waldenserna få i djupet af sina dalar, genom sina återkommande Barber, höra talas om Zwingli, om Luther, om Martin Bucer och Oecolampadius. Fulla af fröjd sända de till den sednare — dem närmast till rummet — denna hälsning:

"De Christna af Provence*) till Oecolampadius hälsa!

"Som vi hafva förnummit att den allsmäktiga Guden "har uppfyllt er med sin heliga anda, så vända vi oss till "eder, förvissade att Guds anda skall upplysa oss genom "edra råd i många ting, hvilka äro oss fördolda genom vår "okunnighet och svaghet. — — Ni må veta att vi, arma

---

*) Detta uttryck äfvensom Waldensernas språk vittnar om en nära förvandtskap och kanske äfven blandning med de franska Albigenserna. Ty nu, och redan i "la noble Leijçon" är Waldensernas språk en fransk dialekt.

"herdar af denna lilla flock, hafva under mer än 400 år lidit de grymmaste förföljelser, likväl ej utan synbara tecken af Christi nåd. — I alla vigtiga punkter hålla vi med eder, och allt sedan Apostlarnes tid har vår tro varit densamma. Men genom våra fel eller genom vår själs svaghet förstå vi icke skriften lika väl som J, och derföre komma vi till Eder att söka ledning och uppbyggelse." Reformatorerna svarade med uppmuntrande, styrkande ord. Waldensernas Barber sammankallade en synod i dalarne den 12 September och fingo den glädjen att vid denna se åtskilliga af reformationens representanter*).

Kort derefter (år 1559) utbröt emot Waldenserna en af de mest blodiga förföljelser, som någonsin hemsökt deras dalar. Franska regeringen hade återlemnat Dalarne under Savoijsens välde, och Savoijsens unge regent, Emanuel Philibert, sände Grefve "Della Trinita", och General-Inquisitorn Jacomo att omvända dalarnas folk, eller att döpa dem i blod. Derpå följde Auto da fe's och misshandlingar, för hvilka känslan ryser. En redlig man, vid namn Corbis, medlem af commissionen, som blifvit i detta ärende sänd till dalarna, uppgaf sin post "emedan han icke längre ville vara vittne till dessa rysligheter."

Under det Waldenserna kämpade mot sina förtryckare eller blödde under deras hand sände de oupphörligt innerliga ödmjuka böneskrifter till "deras hertig", som de "ej kunde tro vilja att de skulle så behandlas. Ty de hade ju alltid varit lydiga undersåter, och hade alltid dyrkat Gud enligt med fädrens och den äldsta Kyrkans lära." Under striderna utmärkte sig isynnerhet tvenne Walden-

---

*) Vid detta tillfälle beslöts, att låta öfversätta hela Bibeln på franska språket ifrån grundspråken. En Schweitzare vid namn Olivetan, som kunde Hebreiska och Grekiska, utförde arbetet på två och ett halft år. De fattiga Waldenserna samman-sköto 200 "ecus" i guld för att bestrida tryckningen af detta verk. Denna bibel-öfversättning blef ett evangeliskt förbund emellan dem och deras trosbröder i Schweits. Calvin sade derom: "Nu är franska reformationen i sin fästning och skall ej mera drifvas derur!"

siske män, "Jahel och Janavel", som ofta gjorde under af tapperhet. Slutligen föllo äfven de för svärdet. Straxt ofvanför den nu fredliga köpingen La Torre låg ett be-fästadt torn, hvarifrån trupper utgingo att härja dalarna och dit innevånarne fördes i fängelse. Det tycktes som om det lilla folket icke länge kunde stå emot den förödande förföljelsen.

Holland, England och alla Europas protestantiska stater upphöjde protester emot Waldensernas behandling. Det hjälpte för en kort tid. Sedan kom år 1655, den yttersta ogerningen emot dalarnes folk. Efter löftet om fullkomlig amnesti och trosfrihet, undertecknad af Savojjens hertig, nedlade folket vapen. Då följde ett fullkomligt rövande och plundrande utaf Påfvedömets banditer. En stor del af dess folk dödades, de öfriga kastades i åtskilliga af Piemonts fängelser. Man räknade fångarnas antal till fjorton tusen, både män och qvinnor. Flera af presterna fördes till döden och mötte denna med martyrs mod.

Vid ryktet om Waldensernas martyrdom upphöjde åter Europas protestantiska makter sina röster, och det med det eftertryck att de öppnade Waldensernas fängelser. Men deras dom blef ändå: "landsflykt för evärdelig tid!"

Det var om vintern år 1656, som de måste flykta öfver Alpena, i främmande land. De hade varit uselt födda i fängelserna, de flesta voro illa eller otillräckligt klädda. Hundradetals af dem dogo af trötthet, hunger och köld i snön, under vandringen öfver Alpena. Men de, som kommo fram till Schweits, mottogos med öppna armar af sina trosförvandter i Genève, Zürich, Basel, Neuchatel. De blefvo födda, klädda, väl vårdade. Man gaf dem bostäder och åkerfält, så i Schweits, som i Würtemberg. Katholikerna tillegnade sig Waldensernas dalar, bodde i deras hem, sådde och skördade deras åkrar.

I främmande land lefde nu dalarnas folk midt ibland vänner, som gjorde allt för att det måtte finna sig väl, glömma det förflutna och det gamla fosterlandet.

Men detta folk kunde icke glömma. I Schweits och i Tyskland födde sig Waldenserna med sina händers ar-

bete, förde ett exemplariskt lif ibland de främmande bröderna, men lyssnade likgiltigt till deras tillbud af varaktiga bostäder, svarade föga, men längtade tyst tillbaka till sina dalar, sina kastanielunder, sina klara bergsfloder. Det lilla ljuset, som der lyste så klart, äfven under förföljelsens blodiga natt, brann matt i fredliga, men främmande hyddor. Deras längtan växte till handling. Var det en hemlig känsla af att de voro kallade att vittna om den äldsta tron och om läran på den plats der de byggt sina första tempel, eller var det något af den instinkt, som förer örnarne och flyttfoglarne att återkomma till sina förra bon. — säkert är att flockar af det landsförvista folket å nyo och å nyo gjorde försök att intränga i sina förra hemvist.

År 1687 ser man 400 man hemligen samlas på stranden vid Lausanne, för att derifrån begifva sig öfver sjön till Savoijens strand. Men Bernska regeringen — då mäktig i Schweits — upptäcker deras förehafvande och drifver dem tillbaka. Året derpå är det en trupp af sex å sju hundra Waldensare, som samlas i Rhonedalen vid Bex, för att derifrån söka intränga till sina berg. Man ser nu en mera mognad förtanke vara verksam. De hafva på förhand sändt bud för att utspeja vägen till sina dalar, och för att bereda de bröder, som ännu dröja der, på deras ankomst, och de hafva redan från dessa, erhållit uppmuntrande svar. Men äfven nu blefvo de stackars hemlängtande upptäckta, och den Franske kommandanten i Aigle (i Rhone-dalen) förmår dem — likväl med stor mensklighet och välvilja — att afstå från deras företag. Han tröstar dem med detsamma i ett tal öfver texten: "frukta dig icke, du lilla hjord, ty det är eder Faders vilja att gifva Eder riket." Och medan de nedslagne vandrarne gå att återtaga sina tält i främmande land bereder försynen den man och de vägar, som skola utföra deras försök till seger.

Denne man var Henri Arnaud. Han var född i Dauphiné och bestämdes tidigt af sina föräldrar till prest-embetet. Han studerade dertill, men tidernas anda och tarf läto honom öfvergifva denna bana för att omfatta kri-

garens. Han tog tjänst hos prinsen af Oranien (sedermåra konung af England), utmärkte sig isynnerhet uti militär-taktik, blef utnämnd till kapten och erhöU flera bevis af furstlig ynnest. Han öfvergaf likväl krigstjensten, återtog sina kyrkliga studier och lät viga sig till prest i den ännu qvarlevande lilla Waldensiska församlingen i la Torre. (Genom vissa eftergifter för Katholikernas fordringar — såsom att bevista Katholska mässan — hade en liten del af Waldenserna bibehållit sig qvar i dalarna). — Så blef Henri Arnaud djupt införlifvad med dalarnes folk och beredd att blifva dess befriare.

Vi se honom såsom en bland anförarne redan vid det sednast omtalade misslyckade försöket af de 600 i Rhonedalen. Två år sednare finna vi honom såsom hufvudman för ett nytt försök, men nu med större medel. Arnaud hade i hemlighet vändt sig till Prinsen af Oranien, och äfven till andra protestantiska furstar med anhållan om understöd. Detta beviljades och Arnaud vann medel till utförande af ett företag, som likväl, enligt all mensklig beräkning, var orimligt ända till vanvett och måste misslyckas. Men Henri Arnaud lystes af "det inre ljuset" och detta allena och hans tros och andes kraft satte honom i stånd att utföra den hjeltehandling, som sedermera betecknats med namnet: "*La glorieuse rentrée*." Arnaud var 46 år gammal, då han blef anförare för den Waldensersflock, som förenat sig med honom för att återeröfra dalarne. Hans porträtt, taget vid denna tid, visar ett vackert, manligt ansigte med örnäsa och örnblick och en mun, hvares linier utmärka en oböjlig viljans fasthet. Under prestkappan och kragarne framskymtar krigarens drägt.

Blott en sådan man kunde utföra ett sådant verk. Väl behöfde den sjunga (med Gustaf Adolf och Svenskarne i Tyskland) "förfäras ej du lilla hop", den lilla flock Waldensare, som under Henri Arnauds anförande i Augusti 1689 gick att återeröfra sina dalar. Ty den bestod blott af nio hundra man, föga vanda vid militärisk taktik, och i de Piemontesiska dalarne lågo Franska och Savojska trupper till ett antal af 22 tusen män.

Klockan nio om aftonen var den lilla flocken samlad på stranden af Lemán vid Nyon, för att begifva sig till Savojjens strand. Här knäböjde den under det att Arnaud högt anropade Guds välsignelse öfver deras företag. Öfverfarten gick lyckligt. Hela natten och första dagen vandrade de genom bergspassen under hållregn; men ändå tackade de, om aftonen, Gud, som låtit deras färd så till vida lyckas. Henri Arnaud har sjelf hållit en dagbok öfver denna marsch genom de mest otillgängliga och farliga pass, som de måste välja för att kunna undgå uppmärksamheten. Vi kunna ej följa dem under den.

Tolf dagar efter deras landstigning på Savojjens jord återsågo de sina dalar. Deras tropp hade sammansmält till 700 män. Men dessa hade en fast förtröstan och ett osvikligt mod. I Lucernas sköna dal — sedan de jagat på flykten en vakt af 200 Savojjska soldater — kunde de, på en kulle vid floden Pelices klara vågor, lyssna till pastor Montoux's predikan, hvarefter de förbundo sig med hvarandra genom en högtidlig ed, den Arnaud uppläste med hög röst. Dess första ord äro följande: "Då Gud genom sin gudomliga nåd fört oss åter in i våra fäders arfland, för att vi måtte der åter upprätta vår heliga religions rena Gudstjenst, så lofva vi pastorer, anförare och öfriga män, inför den lefvande Gudens anlete och så sannt som vi önska våra sjäalars frälsning, att icke skilja oss från hvarandra, så länge Gud ger oss lifvet, äfven om vårt antal skulle förminskas till blott tre eller fyra."

Bland edens flera punkter finnes en om förbud emot plundring, i synnerhet af sårade eller döda fiender. Anförarne skola lofva, att strängt straffa hvar och en, som svärjer eller missbrukar Guds heliga namn. Anförarne svära trohet mot soldaterna, soldaterna mot anförarne. Alla lofva inför vår Herre och frälsare, Jesus Kristus, att om möjligt befria bröderna och att tillsammans med dem upprätta hans rike samt lefva derför intill döden." Så den ed, som sedermera kallades: "Eden vid Sibaud."

Snart derefter kallades den lilla troppen till en oafbruten kamp med en tiofaldt öfverlägsen fiendtlig styrka.

Kämpande drog sig Arnaud, med de sina, från höjd till höjd och slutligen från Lucernas till San Martinos vildare dal och stelare klippor. Under detta tåg förlorades många män, franska soldaterna i hären deserterade och äfven Waldensernas förtröstan började svigta. Men Henri Arnaud svigtade ej. "Låt oss hemta råd ofvanifrån!" sade han och styrkte sin flock både med sitt mod och sina böner.

I djupet af San Martinos dal ligger en klippa, som blifvit kallad "la Basiglia." Det är en hörnklippa, som avslutar tvenne bergskedjor i olika riktning, hvilka mötas här. Ur dalarne, som de bilda, framströmma tvenne floder, hvilka vid foten af hörnklippan sammanlöpa och förenade bilda den strida floden Germanasco. Klippan reser sig med skogbevuxna terrasser liksom tre à fyra våningar högt, under det den smalnar uppåt; dess topp är konformig. Hit förde Arnaud sin lilla flock, nu förminskad till 400 man, och här förskansade han sig, byggde baracker och fästningsverk.

Några dagar sednare såg han sig omgifven af franska bataljoner. Men vid deras anfall på Basiglias folk ledo de så stora förluster, att dessa, i förening med årstidens begynnande stränghet (man var i slutet af October) förmodade den franska anföraren att vända tillbaka till sina vinterqvarter. "Vänta oss åter till påsk!" ropade fransoserna till Waldenserna i Basiglia, i det de lemnade San Martinos dal.

Arnaud var nu lemnad i ro med de sina i sitt örnbö på klippan. Men hvar finna föda, under vintern, för 400 män. Försynen hade sørjt därför. Katholska befolkningen hade, vid Waldensernas inträde, flytt ur dalen, och en stor del af skörden låg kvar under den fallna snön. Waldenserna funno kastanjer, potäter och mais i mängd; och dagligen tillfördes dem vin och smör m. m. af deras utsända fouragerande flockar.

Hvar morgon och hvar afton samlar krigare-presten Arnaud sina kämpar omkring sig till bön; hvar söndag och hvar torsdag håller han predikan och utdelar den Heliga Nattvarden i bröd och vin. Derjemte söker han, med alla

möjliga medel, att befästa Basiglias klippterrasser för att bereda dem att mottaga vårens storm.

Flera gånger sänder fienden parlamentärer med hvita flaggan. Men hvad dessa fordra af Waldenserna är å nyo — landsflykt. Så godt hade de kunnat tala till Basiglias klippa. Så gick vintern, snön smälte, påsken kom. Med den kommo fiendens härar åter till San Martinos dal. En här af 20,000 man — och i spetsen för denna den franska marskalken Catinat — lägrade sig i dalen nedanför la Basiglia.

En majdag var bestämd till stormning af klippfästet. En trupp af 500 utvalde veteraner under den tappre "de Parats" anförande skulle utföra hufvudstormen, understödd af 7,000 musketärers eld. Catinat såg i vakteldarne kring lägret om natten glädje-eldar ("feux de joie") öfver den vissa segern. Men härarnes Herre ville det annorlunda. Den lilla troppen af utvalde veteraner nedhöggs af Basiglias tappra besättning, dess anförare togs tillfånga och fienden led så stor förlust, att hären drog sig tillbaka liksom slagen af en panisk skräck. Ty hvarje skott ur la Basiglia träffade, och ingen kula ur fiendens läger träffade krigarne bakom klippans vallar. Om aftonen höll Arnaud ett tal till sitt folk, och dessa ansigten, nyss hårda och vilda af kamplust, badade nu i tårar.

Tio dagar derefter visar sig på nytt den hvita flaggan nedanför Basiglia. Marskalk Catinat uppmanar Waldenserna att gifva sig; han har låtit föra kanoner upp på klipporna på andra sidan dalen, midt öfver Basiglia och riktat dem mot dess fäste. Waldenserna svara: "Vi skola försvara våra fäders jord! Låt edra kanoner dundra; våra klippor skola ej darra, och vi — vi skola höra skjutas." Men efter några timmars skjutande blef en brèche öppnad i de lägre fästningsverken, och fastän skymningen tvingade fienden att afbryta anfallet, så var det tydligt att det skulle förnyas morgonen derpå och att Basiglias fäste och folk icke länge skulle kunna hålla sig. Det insåg äfven den franska befälhafvaren och han sände till staden Pignerol budskap: "att de som ville se Waldenserna hänga, två och

"två, skulle skynda att nästa morgon begifva sig till San Martinos dal." Han sammandrog sina trupper och lät tända vakteldarne allt närmare omkring Basiglias klippfäste, och deras lågor blandade sig under natten med de vilda ropen af hån och skadefröjd ur lägret.

I Basiglias fäste var det tyst och stilla. Dagens sol hade nedgått, men hundradetals eldar på klipporna och i dalen förvandlade natten till en hemsk dag, vid hvars sken Waldenserna tydligt läste sin dom. De måste dö eller rädda sig genom flykten. Men huru fly? Vakter och eldar omgäfvade dem och bevakade hvarje steg. "Låt oss bedja!" sade Arnaud. "Om hvad skola vi bedja?" sade en miss-tröstande röst. "Att stormen måtte förkrossa våra fiender!" utropade en annan. Arnaud föreställde båda, att de visade ett föga christligt sinnelag. "Låt oss — sade han — bedja Gud att rädda oss — på hvad sätt som helst!" Alla upphöjde händer och röster i brinnande bön.

I aftonens skymning uppsteg en tjock dimma öfver bergen och vältrade sig ned i dalen i så täta, ogenomträngliga massor, att de snart alldeles dolde de fiendtliga vakteldarne för Waldensernas blickar, och skymde la Basiglia för fiendernas. Nu kunde Waldenserna undkomma utan att bli bemärkta. Kapten Poulat, född i San Martinos dal, erbjuder sig att föra dem en väg, af honom känd, men svår och farlig, längs med klippbranterna, utmed bråd-
djupet. Waldenserna aftaga sina skor, binda på sina ryggar allt hvad de kunna medtaga, och under djup tystnad, krypande på händer och fötter utmed de skarpa klippbranterna, följa de sin djerfve ledare. En liten händelse är nära att rödja deras företag redan vid dess början. En jerngryta som en af flyktingarne medtagit, halkar ned och rullar klipporna utföre. En fransk vakt ropar: "Qui vive?" Men grytan, som lyckligtvis — skrifver Arnaud härom — "icke var en af de talande grytorna vid Dodona, svarade icke, och vaktkarlen, som trodde att en nedfallande sten förorsakat bullret, upprepade icke sin fråga." Förfärliga voro de vägar, på hvilka Waldenserna verkställde sin nattliga flykt, men — den lyckades dem.

När den nya dagens ljus tändes och dimmorna lyftade sig ur dalen, vände fienderna åter mordlystna blickar mot Basiglias örnäste; men se! örnarne voro flydda och fästet öde. Intet spår syntes af krigareflocken, och de tjocka dimmor, som hela dagen fortforo att hänga öfver bergen, gynnade hans flykt genom klippöknen. "När vi", — berättar Arnaud — "kommo till Majère efter att länge fåfångt "hafva sökt vatten, förbarmade sig himlen öfver oss och "sände oss ett ymnigt regn."

Emedlertid hade den förändring i politiska förhållanden blifvit beredd, som med ens förvandlade Waldensernes belägenhet.

Victor Amadeus af Savoijen gjorde förbund med England och Tyskland emot Frankrike, och sände till Waldensernes lilla krigareflock tillbud af fred och fullkomlig amnesti, med vilkor att de skulle biträda honom i kriget mot Frankrike. "I hafven — så lät regenten säga — blott en "Gud och en furste. Tjenen båda troget. Hittills hafva "vi varit fiender; men härefter skola vi vara vänner. "Andra hafva varit vållande till era olyckor. Men om J vången edra lif för mig, så skall jag våga mitt för eder."

Ingenting kan vara hjertligare, än denna försoning var emellan fursten och Waldenserfolket, i första stunden. Waldenserne försäkrades om full trosfrihet, äfvensom deras trosfränder i Provence och Dauphiné. Deras dalar blefvo dem återgifna, fångarna frigjorda, deras landsförvista återkallade. Och från alla håll såg man Waldenserne återkomma till sina dalar "såsom dufvor till dufslaget." Den hjeltomodige Arnaud upphöjdes till graden af Öfverste, och de tappre af hans krigare erbjödos hedrande platser i hertigens här. "Ljuset, som lyser i mörkret" lyste åter klart i dalarna, templen återuppbyggdes och besöktes med ny ifver af de nu lofsjungande skarorna af "Dalarnas Israel."

Men ännu förgingo långa tider utan att de fagra löften, som blifvit Waldenserne gjorda, uppfylldes; och ännu för få år tillbaka måste de fråga sig: "Hurudan skall vår och våra barns framtid blifva?" Waldenserne fingo väl

förblifva i fred inom sina dalar, men hade, utom dessa, ingen medborgarerätt. Ingen af dem fick hafva embete, köpa jord eller hus i Piemont, utom i dalarna. Presterskapet och Aristokratien motverkade hvarje deras försök att vinna medborgerlig frihet, och biskopen af Pignerol, Monsignore Charvaz förklarade för ej många år sedan, öppet, att han "skulle göra allt sitt till för att utrota dem."

Men en mäktig rörelse, liksom af en ny vår, gick genom Italiens hjerta emellan åren 1840 och 1848. Väckt af den adle piemontesaren Gioberti i hans Primato d'Italia, uppgick den med nytt lif i millioner själar. "Ett enigt och fritt Italien! Ett broderligt, fritt och menskligt ädelt folk!" voro de rop, som hördes från de Cottiska Alpernas och till Etnas fot. I Piemont hade en pleijad utmärkta och frisinnade män redan gifvit staten en riktning till oafhængighet och constitutionel frihet. Carlo Alberto, nu dess konung och Savoijens hertig, hade tidigt visat sympathier för denna frihet. Såsom konung gaf han sina stater "il Statuto", som försäkrade dem derom. I denna allmänna själarnas resningsstund utropade en dag vid ett stort ofentligt gästabud i Turin advokaten Audifredi: "Tjugu tusen af våra bröder äro ännu innestängda i sina dalar, beröfvade fria medborgares rätt. De äro arbetsamma, sedliga, förståndiga, starka; de ingifva sina barn ädla tänkesätt; de hafva offrat och lidit mycket och länge för sin frihet och sin tro. Låt oss i det gemensamma fäderneslandet återgifva dem en moder, och såsom bröder gifva dem deras del i det allmänna samhällets lif. Lefve Waldensernes emancipation!" Stormande bifall af gästerna besvarade uppmaningen.

Snart derpå sätter Marquisen Roberto d'Azeglio sig i spetsen för en petition, åsyftande Waldensernes upptagande till lika rätt med de öfriga medborgarne i Piemonts stat. På böneskriften derom, ställd till Carlo Alberto, tecknade sex hundra ansedda medborgare af alla klasser sina namn; bland dessa voro äfven flera prester, men ingen enda biskop.

Kort förut hade Carlo Alberto gjort för första gången, ett besök i dalarna. Närmaste anledningen var invigandet af en Catholsk kyrka, som monsignore Charvaz låtit bygga för bröderna af Oblati-Orden, helt nära staden la Torre, vid ingången till Lucernas och Angrognas dalar, och vid hvilken invigning man hade begärt konungens närvaro. Biskopen af Pignerol (som varit lärare för Carlo Alberto), hade dermed velat bereda Catholska kyrkan en seger i dalarna. Men det blef annorlunda.

Regeringens medlemmar ville att konungen skulle, vid detta tillfälle, åtföljas af en stark vakt. Men konungen sade: "Jag är i dalarna ibland mitt folk och vill icke hafva någon annan vakt än detta." När Waldenserne fingo höra talas om dessa ord skyndade de att upprätta en vakt af 4000 man, som skulle möta och åtfölja konungen.

När dagen kom, tog sig denna vakt temmeligen underligt och stundom löjligt ut. En del hade gevär, men en stor del endast käppar eller parapluier. Och man såg mer än en, sätta geväret under armen för att aftaga hatten då konungen red förbi. Men hvad man äfven såg, och hvad Carlo Alberto hade öga och sinne för, var den hjertlighet och tillgifvenhet, som mötte honom ur dessa redliga mäns hjertan. Denna vakt, som mottog honom med så enhällig entusiasm och blef stående stilla, på afstånd, då konungen, med blottadt hufvud och ljus i handen, med processionen gick in i kyrkan och der förrättade sin andakt, mottog honom på nytt med de varmaste lefverop då han trädde derur, och förde honom derpå liksom i triumph till staden Lucerne, der konungen skulle gästa.

En seger blef vunnin denna dag, och den var Waldensernes i konungens hjerta. En vacker stenfontaine nära Katholska kyrkan vittnar derom med denna inskrift: "Carlo Alberto al popolo che l'accogliava con tanto affetto."

Det var den 24 September 1844. Hvad jag berättat derom och hvad jag nu skall omtala har jag hört af ett åsyna-vittne till båda tildragelserna, M:r Meille.

1847 gaf Carlo Alberto sina stater "il Statuto" (constitutionen) och i denna handling blefvo äfven Waldenserne

hågkomna och befriade från mången tryckande orättvisa. Men fullkomlig medborgarerätt hade de likväl ej vunnit, och deras ställning var allt ännu oviss och obestämd. De voro dock tacksamma och hoppades. Det var en fredag, den 25 Februari 1848, då på torget i Lucerne spridde sig nyheten, förkunnad i "Gazetta Piemontese", att Carlo Alberto beviljat Waldensiska församlingen full emancipation med fri- och rättigheter lika med alla statens öfriga medborgare.

Det var torgdag och mycket folk var på torget. Men glömd blef nu all handel; man ropade högt af fröjd; man tryckte hvarandras händer, omfamnade hvarandra, grät af glädje. Gamla och unga skyndade sedan att bära det glada budskapet hvar till sin dal och sitt hem. När natten kom var köpingen la Torre illuminerad, äfven Katholska klostret tände lampor till bevis om deltagande i brödernas fröjd. Och på alla håll, på de snötäckta bergen, ända upp till deras högsta toppar, flammade glädjeeldar och vände natten i dag. Äfven i Turin illuminerades flera hus, Engelska och Preussiska gesandternas hôteller bland dessa. Genom hela Piemont gick en rörelse af glädje. Den 27 Februari samlades på Marsfältet utanför Turin deputationer af alla rikets provinser och kommuner för att tacka konungen för gåfvan af constitutionen och med en gemensam fest liksom inviga det nya styrelsesystemet. Sex hundra Waldenser stodo der, anförda af 10 af deras Pastorer, såsom representanter af dalarnas befolkning.

Ödet, så var det sagdt, skulle bestämma öfver ordningen, i hvilken deputationerna borde marchera in i staden. Men den ädle Marquisen d'Azeglio hade beredt det annorlunda. I spetsen för en liten afdelning af central-commissionen nalkades han Waldensernes folk, i det han sade: "Waldenser! J hafven hittills ofta varit de sista bland oss; i dag skolen J vara de första. Gån främst bland provinsernas corporationer in i Turin!"

Waldenserne buro en fana, på hvars blå sammetsgrund man läste dessa ord, utsydda i silfver: "*al Re Carlo Alberto, gli Waldensi riconoscenti!*" När de med detta bänér, i spetsen för de talrika corporationerna, tågade öfver

Marsfältet och igenom Turins gator, bemäktigade sig en ädel enthusiasm den församlade befolkningen. På alla håll hörde man ropas: "lefv Waldenserne, våra bröder!" Ur alla fönster hviftade näsdukar, svängdes fanor, kastades blommor. Man tryckte deras händer under lyckönskningar och glädjetårar. Man såg äfven Katholska prester skynda fram ur folkets leder och omfamna åtskilliga af de nya bröderna. Under de timmar, som följde och ända tills corporationerna åtskiljdes voro Waldenserne föremål för allas kärleksfulla uppmärksamhet och hyllning. Det var en brödrafest, der den yngste, länge misskände brodern nu var blefven den mest älskade, allas Benjamin. M:r Meille hade af denna dag ett minne, som ännu öfverväldigade hans hjerta.

Allt sedan dess hafva Waldenserne ej haft minsta skäl till klagan öfver Piemonts regering; tvärtom. Carlo Albertos son, Victor Emanuel, håller trofast den constitution, hvars vårdande var hans faders testamente till honom; och hans utmärkta, i allt framåtgående ministèr, under Cavours och Azeglios ledning, tolkar till Waldensernes fördel hvarje ännu tvifvelaktig författningsfråga. Cavour vill samvetsfriheten på grund af princip, och vet att skydda den med stadig hand. Så har han, för kort tid sedan, skyddat Waldensernes företag att uppbygga kyrkor för deras församling i Turin och i Genua. Fåfångt gjorde biskopen af Pignerol, monsignore Charvaz, knäfall för konungen på det han ej måtte tillåta det. Konungen svarade: "hvad kan jag göra? Jag måste hålla constitutionen. Waldenserne äro i deras rätt." Och monsignore Charvaz, Waldensernes häftigaste motståndare, nedlade sitt embete. Sedan deras "Glorieuse rentrée" i sina dalar hade Waldenserne rönt mångfaldigt deltagande och understöd af främmande trosförvandter. Öfver 20 skolor hade blifvit upprättade, ett collegium bygd för ungdomens studier och en fond blifvit skänkt till lärarnes lön. Den ädle skottske veteraren, Öfverste Beckwith, hvars porträtt jag har sett i många hus, förtjenar, för sitt verksamma intresse och sina rika gåfvor, synnerligen namn af dalarnes

välgörare. Genom dessa åtgärder hafva Waldenserne i flera afseenden kunnat följa med det evangeliska samhällets utveckling i intelligens och humana inrättningar. De kunna nu i fred utföra det dem af Gud anförtrodda verket att vittna för ljuset och sanningens evangelium bland ännu för-mörkade folk.

Måndag d. 28 Sept.

Efter fem dagars oupphörligt, strömmande regn — dem jag tillbringat helt angenämt på mitt goda värdshus "Björnen" i la Torre, under läsande af åtskilliga böcker om dalarnes historia och skrifvandet af föregående lilla uppsatts — klarnade i går eftermiddag himlen, och jag gick ut på den vackra stenbron öfver Angrogna-floden, der jag, med några andra nyfikna, betraktade huru den lilla bergsströmmen, som för få dagar sedan hoppade i klara silfverkaskader öfver klippblock och stenar, med vatten knappt nog för att dränka en katt, nu rullade sina vågor likt sjelfva Rhone, vältrande sig grumlig och bred från höjderna, med en våldsamt, som slungade stora stenar mot hvarandra och åstadkom ett buller liksom af en dof åska. Jag gick ned åt Lucernas dal, njöt af den mjuka, välluktande luften, glädde mig åt den fruktbara jorden, som doftade likt en violett eller ett barn ännu helt vått efter ett välluktande bad!... Medan jag minnes det vill jag uppteckna några egendomliga bruk vid bröllop, hvilka äro allmänt öfliga i dessa dalar.

Om aftonen före bröllopsdagen bjuder bruden till sig alla sina unga väninnor och firar med dem ett slags afskedsfest, dock icke lik den af Jephthas dotter, utan litet muntrare, samt under allahanda traktering. På sjelfva bröllopsdagen kommer brudgummen till brudens hus, åtföljd af sin fader och gud-fader — hvilken sednare är taleman för honom — samt af åtskilliga sina vänner. Talemannen klappar på husets stängda dörr. Den öppnas af husfadren, som ser mycket förvånad ut och frågar "hvad som behagas?" Talemannen svarar att han önskar utbedja sig en

af husets döttrar till hustru åt sin gudson, hvilken han presenterar. Fadren svarar att "tillbudet är hedrande och att denna önskan skall uppfyllas, samt hoppas att det skall blifva till de båda unga personernas lycka." Han går derpå in till sina döttrar och hemtar en af dem, men icke den rätta. "Är det denna, som er gudson önskar sig?" frågar fadren i det han med sin dotter vid handen kommer ut i sällskapsrummet. "Denna — svarar artigt talemannen — skulle säkert göra min gudson mycket lycklig, men — det är icke hon, som är föremålet för hans val." Den unga flickan, hvars erbjudande blifvit mött med afslag, går då ut med fadren, som återkommer med en annan ungmö vid handen, och säger: "det är törhända denna, som vunnit er gudsons tycke?" "Denna — svarar gudfadren — skall göra en annan man lycklig; men det är icke heller henne, hvars hand vi begära." Fadren går åter ut och kommer in med en ny, som utkomplimenteras på samma vis. Om han icke äger mer än en dotter i huset, så lånar han sig döttrar för detta tillfälle. "Jag sjelf", sade skrattande det glada, unga fruntimmer, som berättade mig dessa upptåg, "har många gånger blifvit utbjuden och fått afslag på detta vis." Ibland bjuder den skälmska fadren ut en ungmö, som redan är förlofvad och hvars fästman är bland de närvarande. Denne träder då fram med protest emot detta tilltag "eller misstag." Slutligen kommer dock den rätta bruden fram, som då är klädd i sina flick-kläder. Fadren frågar: "är denna den rätta?" gudfadren svarar: "Ja, denna är det!" Fadren säger då: "Välan! Jag gifver eder henne med heder och godt rykte, och beder er att ni behållen henne dervid; och i synnerhet att ni bevaren henne för orätt ("que vous la preserverez de tort"); på hvilket uttryck lägges stark tonvigt. Gudfadren mottager hennes hand och lägger den i brudgummens. Han förer henne till sin fader, som är den förste att omfamna och välkomna henne. Bruden går derpå ut för att ikläda sig sin bruddräkt, en svart klädning med ljusgredelint förkläde — de förmögnare bära ett hvitt. På den hvita Waldenserhufvan sätter hon en krans af friska

blommor. Under tiden äta de öfriga frukost. När bruden kommer ut gifver hon hvar och en af de närvarande en röd och hvit bandros, som fästes på bröstet. Derefter begifver man sig till kyrkan. Först efter vigseln och i sjelfva kyrkporten, vid utträdet ur kyrkan, sätter brudgummen vigselringen på brudens finger. Brudtåget begifver sig nu på vägen till hemmet. Men vid första bondgård, nära vägen, står husmodren framför porten och beder brudskaran träda in i hennes hus, för att hvila en stund. "Det skall taga upp föga af er tid, och göra mig stort nöje!" — Det är omöjligt att säga nej. Brudskaran inträder och finner ett bord uppdukadt med hvarjehanda rätter och goda ting. Man äter och man dricker, och fyller näsdukar och fickor med bröd och bakelser; tackar, komplimenterar, tar afsked och begifver sig åter å väg. Men vid nästa bondgård kommer ny inbjudning och ny traktering. Dessa inbjudningar, som kallas "des barrières", förnyas tre à fyra gånger under vägen. Slutligen kommer man dock fram till bröllopgården. Der träder modren emot bruden och hänger om hennes lif en liten silfversked till tecken att hennes husmoders lif nu skall begynnas. I bröllopgården äter man middag, om man det kan, och det påstås att man alltid kan det på denna dag — jag begriper ej huru det folkets magar äro beskaffade —! Vid middagen går en täckt silfvertallrik omkring, på hvilken läggas gåfvor för det unga hushållet. Skålar drickas och tal hållas. Vid dessa bröllop gråtes mycket. Bruden träffar å nyo moder, fader, syster, broder, och man tänker på skiljmassa och man smälter i tårar. "Jag har sedan mitt femtonde år" — sade mig den glada Mille Monastier, dotter till Waldensernes förträfflige historieskrifvare — "varit med på våra bröllop och hvar gång gråtit mina ögon förderfvade af sympathi med de gråtande. Man kommer så i farten dermed!" . . . . .

Just, som jag skrifvit detta, får jag höra buller och glada röster på gården till mitt värdshus. Jag går ut på galleriet och blir vittne till ett bröllopståg. Men vigsel, "barriären" och tårar äro redan öfverståndna, och bruden, en duktig, rödblommig tärna, skall just med sin unga man

afresa till Turin, der han är fabrikant. Man har frukost-
radt i värdshuset och, i begrepp att stiga upp i kabrio-
letten, omgifves brudparet af lyckönskande, handtryckande,
kysande vänner. Nu äro de uppe i ekipaget. Körsven-
nen har en röd och hvit bandros på bröstet. "Fouette
Cocher!" ropar en äldre herre, och alla närvarande upp-
stämma ett jublande "eviva la Sposa!" Ett rätt gladt upp-
träde!

La Torre d. 10 Oct.

"Salut! Bonjour! — Buon gjorno! — Buon Viaggio!
"Bon voyage! Céria! Jagro!"*) voro de helsningar, som
mötte mig från olika håll af det vänliga folket, när jag i
går, på tidiga morgonstunden, vägledt af Barba Le-
grain, begaf mig till höjderna af la Vacchiera och Pra-
del Ton. De uttalades från folk, som kommo från går-
darne uppe i bergen, med mulåsnor lastade med säckar af
kastanier, äpplen m. m., som de utbyta emot säd och an-
dra varor på torget i la Torre, der det nu hvimlar af
folk. Den tredje höskörden pågick i dalen, och folket syn-
tes gladt; dagen var solig och varm.

Jag lemnade kastanjelundarnes region och kom i björk-
skogens, der äfven bok och hassel växte. Småningom ef-
terträdades träden af buskar, så upphörde buskarne, och
på la Vacchieras höjder växte endast gräs och ljung. An-
kommen hit efter nära fyra timmars sakta stigande uppåt
kunde jag fullt öfverse de vågiga, grå bergskedjor, som
åtskilja i långa strålar dalarne Pragela, San Martino, An-
grogna, Lucerna och Rora ända från Dauphinés Alper till
den Piemontesiska slätten. I norr såg jag Angrogna-floden

---

*) Jagro! är en hälsning i Piemontesisk patois, som betyder det
samma som: "Allegro", var glad! eller gläd eder! "Céria!"
är en liknande hälsning, men man känner ej ordets ursprung.

födas ur berget Mont Roux, och i nordvest Monte Visos och Pragelas snöklädda toppar resa sig öfver de grå bergsväggarna. I söder, såg man den ofantliga Piemonte siska och Lombardiska slätten, odlad som en trädgård, ända bort mot Apenninerna vid horisonten. Nere i dalarne vid mina fötter såg jag strömmarne brusa, såg längre bort Pelicefloden förena sig med Cluson och dem, förenade, leda dalarnes vattenådror till Po. Öfver Po hvilade dimma, som betecknade dess lopp. Högt öfver denna lyste "la Superga" med konungagrafvarne på dess stolta höjd, och till venster, tätt vid floden, skymtade jag Turin. Det var en utsigt! Den fullständigaste jag ännu haft af berg och slättland i denna nejd. Waldenserne bo inom en verklig fästning af granit. Det är skansar på skansar och vallar och torn, icke af människors små verk!...

Med åtskilliga vänliga och bildade innevånare i dessa dalar har jag nu besökt alla dem, som bebos af den Evangeliska befolkningen. En del eller Fenestrelles och Pragelas dalar hafva katholsk befolkning allt sedan de sednaste förföljelserna, som dels utrotat de ursprungliga innebyggarna, dels förmått dem att, skenbart åtminstone, antaga katholikernas kyrkliga bruk. Att detta är mera skenbart, än verkligt, synes deraf att för få år tillbaka biskopen af Pignerol lät anställa en sträng räfst i dessa dalar efter biblar och nya testamenten, som folket i hemlighet förvarade. Han samlade och lät bränna — så ha trovärdiga personer här sagt mig — en mängd sådana. Skönast och fruktbarast är Angrognas dal. Höjdernas odlingar uppstiga i terrasser, sorgfälligt anlagda; hvarje den minsta jordtorfva begagnas; fruktträd omgifva bondgårdarne. Äfven Lucernas dal är skön och fruktbar, men trängre än Angrognas. Roras dal har sin förnämsta inkomst af sina stenbrott; i San Martinos synes mig den förnämsta märkvärdigheten vara Basiglias klippa samt de stora hvita och röda marmorblock, öfver hvilka Germanascos strida vågor rulla. En myckenhet doftande lavendel växer vild på dess dalbranter och lærer af innevånarne begagnas till distillering af luktvatten. Innevånarne i alla dessa dalar äro ett i

hög grad sedligt och godmodigt folk. Hjelpsamhet inbördes är en af deras hufvuddygder. Ingen är sjuk, ingen qvinna föder barn som ej besökes af grannqvinnor, hvilka då alltid bära med sig hvetbröd eller mjöl till polentan, eller olja till nattlampan. M:lle M. berättade mig, att hon mer än en gång sett en husmoder beröfva sig sin portion soppa för att bära den till en hafvande grannqvinna. "Jag har sjelf varit så", sade hon, "jag vet huru det känns!" Fattigt är folket, folkmängden utgör nu omkring 25,000 själar, men dess stora tarflighet hindrar fattigdomen att kännas bitter. Polenta och kastanier äro hufvudrätterna, och högst smakliga äro dessa. Polentan består af en slags gröt, kokas af mais, ätes med mjölk, och äfven i kaffe och mjölk. Kastanierna torkas och rökas och förblifva sedan goda hela året om. Kött ätes högst sällan. Vinteraftnarne förena sig flera familjer om en lampa, och för att spara veden sätta de henne i fähuset. Här sitta qvinnorna och spinna eller sticka, och männerna, trötta af dagens arbete, — skogs- och vedhuggning, — hvila på halmen eller språka. Stundom läser någon af dem högt. Ungsvenner gå då på besök från gård till gård, och sitta ned en stund i spinnstugan, der de göra bekantskap med de unga flickorna. En flock jagar stundom ut en annan, dock merändels i godo.

Såsom i förra tider styres det lilla folket af sina själaherdar och äldste. Öfver pastorernes ekonomiska förvaltning af sina församlingar vakar en Moderator och hans Råd. Mycket sällan förekomma förbrytelser, som kräfva domaremaktens inblandning. Giftermål ske ofta, och då jorden och näringsmedlen icke hafva ökats i förhållande till folkökningen, så har en del af folket begynt utvandra, synnerligen ur S:t Johannes församling. Nära Santa Fe, i södra Amerikas Argentinska republik, bildar sig, i denna tid, en liten Waldensisk församling, som begynt blifva blomstrande och nyligen begärt från moderförsamlingen en själaherde. Folkets kärlek och förtroende för dessa herdar är ofta rörande.

Under mitt vistande här har jag varit vittne till trenne bröllop. Det första var ett af dem, som synas mig skulle vara bättre om de voro ogjorda. En ung, slarfvig arbetare på silkesfabriken*) gifte sig med en ung slamsig arbeterska vid samma fabrik; "hungern som gifte sig med törsten!" sade M:rs Fierze om dem. Det andra giftermålet var en förmögen ung mans, med en flicka som han älskat i sju år. Hon var dock icke det minsta vacker, snarare motsatsen, men berömdes såsom god och duglig. Han såg ganska bra ut. Vid vigseln anbefalltes bruden i tvenne omgångar att vara sin man undergifven. (I Schweits tror jag att denna förmaning upprepas tre gånger). Jag undrar om det hjälper. Det tredje giftermålet har jag förut omtalat.

Hvad Waldensiska trosbekännelsen beträffar, så har den, allt sedan den stora hemsökelsen af pesten, som ryckte bort nästan alla presterna, haft starka inflytanden från den Schweitsiska reformerta kyrkan, af hvilken Waldensiska församlingen sedan fick större delen af sina nya själaherdar. Några bruk inom denna församlings kyrka ha likväl synts mig egendomliga och man har sagt mig att de bestå sedan urminnes tid. Så t. ex. begynnes gudstjensten med uppläsandet af de 10 budorden. Sedan tillägger presten: "inför denna tafra af hvad vi borde vara, låtom oss erkänna hvad vi äro!" Följer så syndabekännelsen, och sådan att man med allt hjerta kan eftersäga den. Barndopets form är här en af de mest förnuftiga, som jag ännu känner. Barnet lemnas fram såsom till Christ. Kyrkan mottager det i Christi ställe och frågar fadren och faddrarne "om de vilja lofva att vaka öfver att barnet skall blifva undervisadt och uppfostradt enligt med Christi lära?" Fadren och faddrarne svara: "ja", hvarpå presten säger: "Gud gifve eder nåd att uppfylla edert löfte!" Derefter döper han barnet "i Fadrens, Sonens och den Heliga Andas namn."

---

*) Silkesodling hörer äfven till dessa dalars produkter. En Engelsman, M:r Fierze, gift med Cobdens syster, har i Lucernas dal anlagt ett stort silkesspinneri.

Vid Nattvardsbarnens confirmation säger presten: "dessa unga christna komma nu för att bekräfta offentligt och med full kännedom, det löfte, som blifvit *gjordt för dem* i deras döpelse, på det de må hädanefter njuta" o. s. v. Ett bruk, äfven egendomligt i denna kyrka, är den religiösa ceremoni, hvarigenom hennes äldste invigas till deras kall såsom dels fredsdomare, dels religionslärare. Hvarje pastor i en församling har omkring sig ett råd af 5 eller 6 äldste eller Barber. Dessa väljas för lifstid och förblifva i sitt kall, så vida de icke göra sig deraf ovärdiga, då de kunna afsättas.

Nära landsvägen i Lusernas dal, ej långt ifrån la Torre, reser sig en vacker, nybyggd kyrka med tvenne torn, dem tusentals svalor jublande kringsvärma. Öfver porten står i gyllne bokstäfver: "Detta är det eviga lifvet" att känna dig, sanna Gud, och den du sändt hafver, Jesus Christum." Denna kyrka är den i Waldensernes dalar sednast uppbyggda. Den kan rymma omkring 1,000 personer. Jag har om söndagen nästan alltid sett den full, och männerna der ännu talrikare, än kvinnorna, hvilket jag aldrig förr sett i någon kyrka. Folket är väl och enkelt klädt, alla kvinnorna i hvita hufvor med stärkta och krusade, framstående remsor, hvilket kläder de gamla väl, men låter de unga synas gamla. Ansigtena äro välbildade, dragen fina, mera af franskt, än italienskt skaplyne, ögonen mörka, djupa, uttrycket mildt, men allvarligt. Denna församling utgör i utseende och hållning en skarp kontrast till den Katholska, hvars gudstjenst jag häromdagen besökte. Här voro mantiljer och blommor, något trasgrant och föga allvarligt. Predikanten, i grann och brokig drägt, predikade öfver sjetten budordet. Jag förstod icke mycket af hans patois-italienska, men dock nog för att höra det han beflitade sig om pittoreska effekter och att "le donne" fingo sig duktigt påskrifvet. Åhörarne voro tydligen mera roade än uppbyggda. Mer än en gång utbrast församlingen i ett ovillkorligt löje. Förhållandet emellan Katholiker och Waldenser är ej nu mera fientligt, och är emellan några prester till och med vänligt. Den sednaste

komplotten emot de Evangeliske af en del utaf Katholska befolkningen omintetgjordes af en Katholsk prest. Vid la Torre är den Katholska församlingen liten och inskränker sina demonstrationer till att emellanåt promenera kring torget en och annan helgonbild. Waldenserne se derpå utan hån, men med fullkomlig likgiltighet.

Under mina vandringar i dalarne och äfven mången natt har jag hört sjungas en slags behagligt vemodiga visor med långa, uthållande sluttoner, lika dem i våra nordiska folksånger. Man har sagt mig att dessa sånger kallas "complaintes" (klagosånger) och äro brukliga i dessa dalar allt sedan förföljelsens tider. Mer än en gång har jag ur dalarnas djup hört denna sång uppstiga med gripande styrka och uttryck. Härom dagen under ett besök, som jag gjorde hos Henri Arnauds ättlingar, — hvilka nu bebo en skön gård på höjden, der fordom stod det fientliga tornet — fick jag på nära håll höra ett par af dessa sånger sjungas af husets tvenne unga pigor, som derföre inkallades.

"Om vinteraftnarne, då vi äro ensamma, sade M:me Peijrot (Henri Arnauds sonsons dotter) låter jag min piga Margrete ofta sjunga för mig några "complaintes", ty hon känner många af dem, de hafva alla olika namn. Men Margrete var nu blyg och ville ej sjunga om ej ladugårdspigan Susanne kom och sjöng med henne. Susanne, en frodig och rätt vacker ung flicka, inkallades, och sedan hon litet rådplägat med Marguerite sjöngo båda med utmärkt rena och vackra röster en visa af en fånge, dömd till döden för sin tro. Han sitter fängslad i tornet. Våren kommer, träden löfvas, han känner violetternas doft, hörer näktergalens sång, men "han går att dö!" Hvarje vers börjas med en intagande beskrifning af vårens lif och skönhet, och slutas med orden: "et moi je vais mourir!" En annan visa skildrade förföljelsens härjningar i dalarne. Husfadren ser sin åker nedtrampad, sina "valnöt- och ka-stanieträd uppbrända, — med hvad skall han betala sin rutskyld?" Denna klagovisa var kraftfull, enkel, djupt bitter, och hade långa, döende tonfall, som likna dem i våra

nordiska folkvisor, dock hafva de här något ännu mera ve-modigt. Det förundrar mig att ingen ännu upptecknat dessa Waldensiska klagovisors ord och musik. "Les Complaintes" äro ett rörande minne af Dalarnes tragiska historia.

Arnands unga ättlingar visade mig minnen, dem familjen med helig vördnad bevarar efter den store ättefadren, såsom silfverkoppen, i hvilken han utdelade vinet vid nattvarden, hans porträtt, sigill m. m. Den äldsta af de unga flickorna hade, i sina vackra drag, en märkvärdig likhet med honom. M:me Pejrots fader, den gamle Arnaud — och sista manliga arvingen af namnet — är en skön gubbe med snöhvitt hår, och var vacker att se bland flocken af blomstrande barnbarn. Kullen, hvarifrån fordom de fredliga dalarne beskötos och härjades, är nu kringkransad af vinrankor och fikonsträd. Frodiga kreatur kommo hem till gården från arbetet eller från betet i dalen.

Efter en månads vistande i dessa dalar går jag nu att lemna dem. Mycket är det goda jag här njutit af natur och människor. Familjerne Pellegrini, Mallan och Pejrot, M:rs Fierze (Cobdens älskvärda syster) hafva förskönat mitt vistande, M:r Meille och M:lle Appia hafva gjort det rikt och lärorikt. Huru många skön aften har jag ej tillbragt med denna begåfvade unga qvinna och hennes lilla, utvalda flock af unga flickor! Henne har jag ock att tacka för bekantskapen med ett par utmärkta män af dalarnes äldste: Barba David och Barba Odin Barthelemi. Vi besökte dessa Barber i deras hem. Båda höra till dalarnes s. k. läsare, emedan de hafva religiösa församlingar hemma hos sig, allt sedan tvenne franska evangelister "Neff och Blanc" här predikade en "recueil." De skilja sig emedertid ej från Waldensiska kyrkan. Barba Davids hustru var sängliggande af en långsam tärande sjukdom, och Louise Appia lät tre af sina unga flickor, som voro med oss, sjunga för henne andliga hymner. Den sjuka instämde med fridfullt strålande uttryck. Huset var ordentligt och utmärkt renligt, men alla fönsterrutor voro af papper, hvilket väl ger dager nog, men hindrar all utsigt. Glasrutor

äro en sällsynt lyx i dalarne. Bordet dukades och vi trakterades med kastanier och cidervin. I Barba Davids hus uppfostrades flera fattiga gossar, för hvilka hans unga dotter var lärarinna. Dessa barn underhållas der genom den unge M:r Appias försorg. De båda barberna följde mig tillbaka till mitt hem i la Torre. Barba David kunde ej nog beundra och prisa Guds vägar, som gjort att två personer från så vidt åtskiljda länder och folk, som han och jag, dock vid första mötet, kunde igenkänna hvarandra såsom syskon och glädjas i samma sanning och samma hopp. Denne mans hjerta syntes mig öfverflöda af tacksamhet till Gud och af behof att prisa honom. Barba Odin var äfven en skarpsinnig tänkare. På min fråga om de, såsom Waldenser, hellre ville kalla sig Evangelisk-katholske, än Protestanter?" svarade han: "Ja, Evangelisk-katholske! Protestant, hvad vill det säga? Icke stort. Man bör vara Evangelisk!" Barba David omtalade att för några år sedan en Italiensk yngling af Katholsk bekännelse hade kommit till dalarna och väckt uppseende icke blott för sin ovanliga skönhet, utan ända mer för den värma och vältalighet, med hvilka han utgjöt sig i böner och välsignelser öfver deras folk. Intet ord af strid eller polemik kom från ynglingens läppar, endast ord af tillbedjande för Gud och af kärlek till människorna. Så syntes han vid några af Waldensernes församlingar, och så försvann han, men ingen visste hvarifrån han kom eller hvart han gick, och ingen visste hans namn. Hans utseende och röst voro lika en engels; "Och likväl var han Katholik!" tillade Barba David tankfullt och liksom inom sig undrande, sedan han med rörelse omtalat den unge mannens uppträdande. Huru gerna förenar jag mig ej med Louise Appia, som då sade: "Vi tala om att omvända Italien till Evangelium, men känna vi väl ännu hvilka krafter Italien hyser inom sig för att omvända oss till ett rätt Evangeliskt sinne-lag?!. . .

Omvända Italien till Evangelium! Ack! Derförinnan måste den Protestantiska kyrkan — Waldensernes inbegripen — blifva sjelf mera Evangelisk. De bittra strider,

som sedan en tid pågå emellan några af dalarnes lärare, representanter, å ena sidan, af den stela orthodoxien och, å den andra, af en alltför latitudinär rationalism — strider, som hvarje liffull kyrka måste till en viss grad genomgå — tyda mäktigt på behovet af en annan ny trosnorm eller formel för trosläran, än den, som bildades för tre hundra år sedan, tyda framför allt på behovet af ett djupare medvetande af sjelfva troslärans mening och mål. Också gläder det mig, att under det de flesta tänkande personer af dalarnes folk taga parti för eller emot de kämpande — stridens närmaste anledning är synodens uteslutande af en ung kandidat från prestembetet, emedan han icke ville i alla delar gå ed efter det antagna trosformuläret — hålla sig Louise Appia, hennes broder och några barber utanför kampen, tala ej ens derom, utan blifva vid att i ord och gerningar arbeta endast för Guds rike. Till dessa arbetare sluter sig M:r Meille genom sin sköna evangeliska predikan, genom barnaundervisning och den religiösa tidskriften: "La Buona Novella", (hvars redaktör han är), som nu trädte i stället för dalarnes förra tidning "l'Echo des Vallées." Jag vet mer än en katolik, som genom "la buona Novella" blifvit förd öfver till den Evangeliska kyrkan. Oändligt mycket gör således den Waldensiska kyrkan för Italien såsom vittne om ljuset, som den äger, genom de heliga Skrifternas spridande, hvilket ständigt tilltager, så i Piemont, som i Toskana, och framför allt genom sina verkliga Evangeliske Christne. Lefvernets och sinnelagets vittnesmål är öfver alla andra. Evangelii nådelära har inga högre, och inteligensen göres behof att vid dem tända sitt ljus.

Turin d. 19 Oct.

I regn och rusk lemnade jag dalarne, i regn kom jag hit, i regn och rusk sitter jag nu här. Men jag har ett

godt herberge i "Pension Suisse", och det bästa af allt är, att, oaktadt en besvärlig färd i föga besökta nejder emellan San Martinos dal och Turin, jag känner mig fullkomligt frisk. Vandra timtals till fots i hållande regn, komma till ruskiga nattqvarter i små, usla köpingar, der osnyggheten öfvergår all föreställning, få, i stället för the, en slags giftig dekokt från apoteket, och dertill bli prejad af hvarjehanda spekulanter, det är den resandes lott allt emellanåt, och det måste han taga med på köpet för allt det goda och sköna, som reslifvet på annat håll skänker. Man måste vara tacksam då man får behålla lifvet, hälsan och sitt bagage; — och så är jag!

Min första vandring i Turin — då vädret tillät mig att vandra — blef till stranden af Po. Bred och smutsbrun, med stormiga vågor, flöt den stora floden i långa böjningar, emellan gröna stränder. Sväld af regn och öfversvämmade små-floder, är den farlig i denna stund. En familjfader, som från Turin ville denna morgon i en liten båt på floden fara till sitt landthus, har drunknat i det hans båt af strömmens häftighet blef slungad mot bron och kullkastad.

Från denna bro, som med sju hvalfbågar går emellan den egentliga staden och den landtliga del deraf, som kallas "la Collina" är utsigten verkligen praktfull. Långt bort, i nordvest, reser sig Monte Visos spetsade kupol — särdeles lik en jette-kronärtskocka — ur en kedja af snötäckta alper, vid hvilkas fot Piemont ligger — såsom dess rätta namn Piedmonte antyder — och hvilka skilja Italien från det öfriga Europa. Po-floden kommer ur Monte Visos sköte, — ser nu ut som en mörk och stygg despot; men sköna äro dessa stränder! På "la Collinas" gröna höjder lysa hvita palatser, landthus, kyrkor, — främst bland dessa den Pantheonlika kyrkan "Gran' Madre di Dio", bygd af Carlo Alberto. Lummiga parker omgifva de hvita byggnaderne. Längre söder ut reser sig "la Superga" med ett kloster och de Savoijiska furstarnas familjegraf, 2,500 fot öfver hafvet — den största byggnad, säges det — som blifvit uppförd på en sådan höjd, — ett kolossalt Ex Voto,

upprest till härarnes Herre år 1706 af Sardiniens konung, Victor Amadeus, till minne af den seger, han detta år, utanför Turins murar, vann öfver en fransk här. Carlo Alberto hvilat der (död 1849) efter sitt orofulla lif. Längre bort, nedom Supergas höjd, ses floden Dora-riparia förena sina vågor med Po, som nu med hjeltekraft ilar fram öfver Piemonts och Lombardiets fält. Po har den stora flodens majestät och stora utsigter. Denna punkt, — den på den stora bron öfver floden — är den skönaste jag ännu upptäckt i Turin, som, för öfrigt, synes mig vara en stad af föga arkitektoniskt interesse, och som har något af de Amerikanska städernas tröttande regelmässighet. Gatorna skära hvarandra öfver allt i räta vinklar. Vackra hus och yttre välstånd ser man öfverallt. Tiggare smygskygga, i skymningen. Gensdamer stoltsera på gatorna, breda och stela, och många och långa.

Man har sagt mig att Turin icke är en fullt Italiensk stad och att den icke har ett rätt Italienskt lif. Dock ser man barhufvade och barfotade munkar vandra på gatorna, äfvensom en mängd prester med breda hattskyggen och smala ben. Här och der ser man en liten flicka med kastanietter dansa cachuca för en krets åskådare, och en annan krets sluta sig kring en mimisk sångerska, som betar sig ganska djerft mot de kringstående. Lifvet visar sig redan i hjert kontrasterande former, och fruktar ej att visa sig så. Detta är de södra folkens sätt. Men lika mycket hvad Turin har eller icke har af Italiens theatraliska lif; jag vill tala om hvad Turin, hvad Piemont, i denna tid har af utmärkande, egendomligt lif, som icke det öfriga Italien ännu har, det lif, hvarigenom staten vid foten af Alpena blifvit Italiens hufvud, föredöme, prophet, kanske dess Josua. Jag vill tala om Piemonts unga frifrelslif och om de män, som framkallat, och dem, som nu leda det till utveckling.

Redan vid min ankomst till Turin mötte mig ett uttryck af detta lif uti en folk-kalender, som lyste i alla boklådors fönster, och på hvars titelblad man läser, under

Sardiniens och Savojjens fanor orden "la legge e eguale per tutti!" (Lagen är lika för alla). Orden häntyda på den sednaste segern, som det constitutionella frihetspartiet här vunnit dermed, att presterskapets särskilda domstol blifvit afskaffad och presterna, lika med alla medborgare i staten, underkastade samma civila lag. Detta är en stor seger inom det, ännu ganska presterligt-katholska Piemont, och Turins frihetsparti har till minne deraf upprättat en vacker obelisk på ett af stadens förnämsta torg.

Huru; hvarifrån kommer den vårvind, som, vid vissa tidpunkter, väcker människornas och folkens hjertan till medvetande om nya krafter, om ett nytt mål, en ny framtid att vinna? Kommer den, såsom våren till jorden, af en inre, gudomlig ordning och nödvändighet? Eller kommer den i följd af det bruk, som fria andar ha gjort af dem förlänade odödliga gåfvor af ljus och vilja, i förening med Guds kallande röst? — Jag tror det sednare. Ty jordens vår väcker alltid blott samma blommor och samma foglars sång, som åter dö och återkomma i samma krets-gång. Mensklighetens vårar deremot komma alltid med något nytt, något skönt eller godt, som icke varit på detta vis förut; och vi se — när vi öfverskåda åldrarne och folken — odlingen liksom stiga terrassvis uppåt. Detta är en stor tillfredsställelse att erkänna. Det ger lust till att lefva och arbeta.

Men hvad är menskelig odling? Detta är frågan. Är den en praktväxt, sådan som flera af Österlandets stater, Greklands och något sednare Italiens republiker ha företett den? Ja, då hafva vi icke mycket för vår framtid att hoppas. Ty mera lysande företeelser och mera stora män, krigare, statsmän, konstnärer, mera vackra handlingar och sköna konstverk kunna vi ej hoppas frambringa; och de folk och stater, som hafva framalstrat dem, hafva dock alla, efter en kort tids blomstring, upplöst sig i villervalla och vansinne, eller sjunkit i andlig vanmakt. Hvad äro vi? hvad hafva vi? hvad vilja vi mera än de? Vi, som beundrande blicka upp till de konstverk, dem vi ej mer kunna upphinna, Pyramiderna, Parthenon, Odysseen, Pan-

theon, Trojanskolonnen, la Divina Comedia och Rafaels och Michael-Angelos skapelser! — Låt oss säga det med ödmjuk glädje — ty förtjensten är blott till ringa del vår — vi hafva dock, vi vilja dock något högre och mer! — Hvad? Jag vill låta Piemont och det unga Italiens Genius svara.

Hela det bildade Europa (och äfvenså Amerika) känner Silvio Pellicos "Prighione", samt fångarnes i Spielberg hjertskärande biografier. Det allra mildaste hjerta kan ej hindra sig att, under läsandet af dessa, känna en rörelse af hat och hämnd mot Österrike. När de Italienska fångarnes fångelser ändteligen öppnades, vittnade deras bekännelser inför verlden om den heliga eld, som brann och länge brunnit, — men såsom under jorden — i den italienska ungdomens hjertan för Italiens frihet och sjelfständighet. De vittnade om att hemliga sällskaper och föreningar, sedan slutet af förra århundradet, inom Italien arbetat därför. De vittnade ock derom, att hvad de unga patrioterna ville, det var icke allena Italiens befrielse från utländningens välde. De drömde om Italiens enhet och om ett ideal af dess lif, som de ännu ej förmådde fatta klart, ej gifva form eller namn, men som lät deras hjertan klappa af ädel lust. Det var året adertonhundra-tjuguetts försök till revolution i Piemont och Lombardiet, som först rörde den hemliga, heliga elden. Österrike qväfde utbrottet snart. Dess anstiftare dödades, landsförvistes eller sattes i mörka fångelser. Bland dessa var den milde, lagerkrönte unge skalden, författaren till "Francesca di Rimini", Silvio Pellico.

Tvenne unga män voro deltagare i detta revolutionsförsök, hvilka sednare skulle med mycket olika gåfvor och medel, och på mycket olika sätt, samverka till fortsättandet af det då misslyckade och föga förstådda befrielseverket, — presten Vincenzo *Gioberti*, och prinsen af Savojien-Carignan *Carlo Alberto*. Båda voro Piemontesare. Jag skall här orda förnämligast om dessa tvenne, ty af alla samtidens män hafva de haft det största inflytandet på Piemonts och Italiens sednare öden, den förre genom sina

skrifter, den sednare genom sina handlingar, båda genom karakterer och hjertelag. Först vill jag tala om Carlo Alberto, ty mycket har jag frågat och forskat om denne furstes lif och sinnelag; jag trodde mig i dessa finna nyckeln till Piemonts lyckliga utgång ur Italiens olyckliga frihetskamp åren 1848—1849; och mycket har jag äfven hört om honom både i Schweits och här, af personer, som känt honom nära. Men den förklaring jag sökt, fann jag mindre hos honom, än i de omständigheter och personer, hvilkas verktyg han blef.

Hans sympathier voro, år 1821, fullt uppriktiga, men oklara, snarare ingifvelser af ett varmt, icke oädelt hjerta, än af insigt och öfvertygelse. Han hade tillbringat större delen af sin ungdomstid i Paris, Genève och i flera af Europas större städer, mötesplatser för liberala idéer och för dessas mest begåfvade representanter; han älskade artisternas och litteratörernas sällskap. Då han återkom till Turin slöt han sig till den för de liberala idéerna entusiastiska ungdomen. Han var sjelf ung, äregirig, fåfång, öppen för inflytanden. Utsigten att komma på Sardiniens thron var honom ännu oviss. Han lät sig lätt öfvertalas att söka blifva furste för ett större rike, frihetens och Italiens. Försöket qväfdes i dess begynnelse och Carlo Alberto räddade sig genom att — öfvergifva och förneka sina vänner, och sluta sig till Carlo Felice (då Piemonts konung) och till hans despotiska regeringssystem.

När han, 1831, besteg Piemonts thron visade han först, i några små reformer, liksom en dragning till sina förra sympathier, men snart framstod han såsom frihetens mest afgjorde motståndare och slöt sig till Jesuiternas och aristokratiens mest reaktionära parti. Han förföljde reformernas vänner, fängslade eller bannlyste dem; äfven den ädle Gioberti måste blifva landsflyktig. Sedan denna mörka riktning kulminerat hos Carlo Alberto år 1833, ser man en annan inträda, liknande hans första uti ungdomsåren, men nu mera mognad, och från hvilken han icke mera helt afviker, ehuru hans inre lif synes hafva förblifvet en fortsatt kamp emellan Jesuiterna och frihetsvännerna eller emellan Jesuitismen och samvetet.

Vare sig en reaktion af hans samvete, af hans bättre jag, eller vare det påtryckningen af den i Piemont allt mera stigande liberala allmänna andan i förening med hans medfödda fåfånga, hvilken dref honom att vilja vara den förste — det vissa är, att Carlo Alberto efter 1833 års mörka handlingar, började inträda på de liberala reformernas bana. Han förbättrade lagarne, ordnade förvaltningen, uppmuntrade konster och vetenskaper, gaf sitt folk åtskilliga önskade friheter, och omgaf sig med en ministèr af frisinnade och utmärkta män. Bröderna d'Azeglio voro bland dessa.

En, i begynnelsen, obetydlig tulltvist förde, vid denna tid, Piemont i opposition med dess gamla ovän, Österrike, och tvisten blef med hvart år bittrare och tog större proportioner. Carlo Alberto tog allt öppnare, i denna, Piemonts och Italiens parti. Det gjorde honom i hög grad populär. Man begynte tala om krig med Österrike, och man offentliggjorde ett enskilt bref af konungen, i hvilket han skrifver: "Om försynen sänder oss ett befrielsekrig, "så stiger jag till häst med båda mina söner och sätter "mig i spetsen därför!" Men i denna stund fordrade Italien framför allt inre reformer, fria författningar, och många och mångahanda voro rösterna. Der höjde sig dock en, som församlade alla uti ett chor, ty den rösten uttalade allas omedvetna önskningsar och gaf ordet, som många sökte att stafva. Det var den landsförviste Gioberti, som gaf detta ord i sitt verk om "Italiens moraliska och sociala primat" (*Primato morale e civile d'Italia*). Detta nya primat skulle icke vara ett krigarevälde, såsom det gamla romerska, icke ett de sköna konsternas, såsom i medeltidens Italien, nej, det skulle framför allt vara ett öfvervälde af mensklig sedlighet, skönhet och ordning, i hvilket Italien, såsom ett förbund af fria stater, skulle framstå såsom mönster bland jordens folk och under en andlig primas (Påfven) framställa Guds rike på jorden. Medlen för denna nya bildning voro angifna med en i Italien sällsynt takt, praktisk insigt — om än ej fri från misstag, — klarhet och måtta. Språk och framställningssätt voro de

af den fulländade mästaren, ofta af den hänryckte siaren. Det renaste hjerta, den mest innerliga fosterlandskärlek andades på hvarje blad.

Boken (2:ne digra volymer) förbjöds i alla Italiens stater, blott icke i Piemont. Carlo Alberto upptog den med glädje och gaf den fritt lopp inom sitt rike. Derifrån spridde den sig — förbuden oaktadt — till alla delar af Italien. Enthusiasmen, som den väckte, öfvergår all föreställning. Nu först insåg det unga, uppåtsträfvande Italien hvad det ville, hvad det borde, och — kunde. Ty det trodde fullt och fast, att det kunde förverkliga denna sköna framtidssyn. "L'Italia fara da se!" (Italien skall hjälpa sig sjelf!) blef det unga Italiens älsklingsord.

"Christna nationer kunna sjukna men icke dö!" hade Gioberti sagt. Det unga Italien kände sig fullt af friskt, nyvackadt lif. Det hälsade Gioberti såsom sin andlige uppväckare, och då han, återkallad från sin landsflykt, beträdde fädernejorden, bars han såsom i triumph, från stad till stad, från provins till provins, af ett enhälligt, entusiastiskt folk. Det gamla Romas jord har aldrig sett en ädlare triumph. Den var andans och ordets.

Andan och ordet fortsatte nu, inom sjelfva Italien, hans verk. Otaliga större och mindre skrifter utförde variationer på Giobertis thema. Bland dessa är grefve Cesare Balbos "Speranze d'Italia" det mest betydande och mest inflytelserika arbetet. Den tjocka boken, först tryckt i Paris, blef sedan omtryckt i Florenz, Turin, Neapel, och upplefde inom få år 5 upplagor. Cesare Balbo, äfven Piemontesare, af en gammal, aristokratisk familj, vän af den konstitutionella friheten och vän af Gioberti, men fullkomligt sjelfständig tänkare, tillagnade honom sin bok, och lärde allmänheten först rätt förstå huru Gioberti, i sitt verk, skiljde sig ifrån de blinda Italienska älskare och smickrare, som, icke nöjda med att utropa Italien såsom "förnyarinna af all odling och civilisation, upptäckarinna af östra Asien och af Amerika, moder till de stora Romarne, samt till Gregorius den 7:de, Marco Polo, Dante, Rafaelo, Michel Angelo, Columbus, Vico, Galileo och Volta, gräfva

"alla dagar upp några okända stora män, och prisa stränder, åkrar, odling, prinsar, prester, folk och regeringar "tutti quanti", derjemte luft, klimat, läge — un vero paradiso! — framför allt människorna, så att det är tydligt, att allt är godt, och man har ingenting annat att göra och bör ingenting företaga utom att — njuta lifvet." Balbo kan icke nog starkt fördömma dessa falska profeter, som utgjuta tröst för de lata, uppmuntringar åt lasterna, åt det "beato far niente" och åt det ändå sämre "far male." Annorlunda Gioberti! Om än han icke alltid är manligen sträng, såsom Dante och Alfiero, så är hans stora förtjenst den, att med beundransvärd vishet och vältalighet hafva talat om den fäderneslandets framtid, om hvilken så mycket ordas i andra land och så mycket tiges i vårt; att hafva talat derom på ett öppet och stort sätt och med mera måtta, än någon af hans företrädare; och att, ehuru prest och filosof, hafva talat derom på ett mera praktiskt sätt, än de få praktiska män och historieskrifvare, som hittills med tveksamma händer vidrört det farliga ämnet. Detta gör af hans bok mer än en bok; den är en gerning som icke kan annat, än tjena fäderneslandet. Themat är nu öppnadt. Andra skola följa kritiserande, rättande, fyllande. Jag är blott en af de — gifve Gud! — många, som träda i Giobertis fotspår."

Balbo, ense med Gioberti i fråga om det sedliga idéalet, och äfven i fråga om en italiensk förbundsstat af stater, sådane de blifvit af natur och historia bestämda*), skiljer sig från honom i andra frågor. Ehuru uppriktigt tillgifven katholska kyrkan vill han icke hafva påfyen till det nya Italiens president, och lägger en uteslutande vikt på Italiens oafhänghighet af främmande makter såsom vilkor för dess ernående af inre sjelfständighet. Nya arbeten af Gioberti och af Balbo, alla begärligt upptagna af Italiens

*) Dessa stater äro, enligt Gioberti, "Magna Grecia" eller Neapolitanska riket, "Latien" eller Rom, "Etrurien" eller Toscana, "Ligurien" eller Piemont, "Insubrien" eller Lombardiet. Mindre stater och vädnen i Italien skola samlas eller införlifvas uti dessa fem stora.

allmänhet, utvecklade bådas synpunkter. Den förres var prestens, den sednare lekmannens. Men båda voro lika uppriktiga älskare af Italiens frihet och fria utveckling. Gioberti, ehuru romersk andlig ("Sacerdote") vände sig emot Jesuiterna.

En stor litterär rörelse uppstod i den nordliga hälften af Italien och framkallade en litteratur, som jag ville kalla den politiskt-patriotiska. Denna kunde sägas hafva begynt med Piemontesaren Alfieri, som i sina tragedier ingöt det storsinnade hat, som hans mäktiga ande närde emot allt förtryck, i synnerhet det utländska, och den kärlek han bar till republikanska dygder. Liktidigt med Alfieri — d. v. s. vid slutet af förra århundradet och början af detta — skref Botta (äfvén Piemontesare) sin "Storia d'Italia", och väckte genom den, ny kärlek för fosterlandets öden. Det klara och varma framställningssättet, har gjort detta arbete, i bästa mening, populärt.

Efter Giobertis "Primato" och Balbos "Speranze d'Italia" uppstod en legion unga skriftställare såsom kämpar för sitt lands frihet. Tragedien och romanen täflade om att uppkalla stora fosterländska minnen och dygder. Azeglio, Nicolini, Guérazzi stå högt ibland nutidens författare i denna riktning. (Manzonis "Promessi Sposi" är en tjugande roman, men kan icke sägas höra till den fosterländska frihetslitteratur, om hvilken jag nu talar). En mängd skalder och prosaskriftställare slöto sig till dem, och prinsessan Belgiojoso, (som med sitt personliga inflytande och sin förmögenhet, osvikligt understödde den patriotiska rörelsen) lät i Paris trycka deras skrifter i ett dertill egnadt blad. Ty censuren tillät dem ej att utkomma i Italiens stater.

Stunden kom, då denna blomstring i ordets och andans rike skulle bära sina frukter. En händelse inträffade nu, som lät dem hastigt mogna — ack! brådmogna. Det var 1843, som Giobertis "Primato d'Italia" utkom, och gjorde sin rund i Italien. År 1847 dog påfven Gregorius den 16:de, och Valconclaven sammanträdde för att välja en ny primas öfver den katholska världen. "Om djeflarna inspire-ra kardinalerna" — berättas kardinal Micara då hafva sagt

till abbé Lambruscini — "så blir en af oss vald; men om "den Helige ande styr valet så blir den gode Mastai Feretti "Påfve." När kort derpå kardinal Mastai Feretti såsom Pio Nono uppsteg på den påfliga thronen och begynte sin regering med idel frisinnade välgörningar — en stor-sinnad amnesti samt gåfvan af åtskilliga fri- och rättigheter, dem folket länge önskat — då trodde man för visso, att den Helige ande styrt det nya valet. Italien såg i Pio Nono den andlige primas och befriare, som Gioberti skådat i sin hänryckta syn. Hela Italien sjöng Pio Nonos lof. Främmande folk och furstar sände honom hyllningar. Det var ett allmänt jubel, ett allmänt komplimenterande och festiverande.

Pio Nono hade gifvit förstlingar till folkets frihet och till fri författning inom sina stater. Italiens verldsliga furstar kunde ej göra mindre, om deras folk bådo derom. De gjorde det, och nu följde — hvad historien och verlden vet. De medgifna rättigheterna firades med stora fester; så kommo nya fordringar, nya medgifter och nya fester; så åter fordringar på löftenas uppfyllelse, eller på nya medgifter; så dröjsmål eller vägranden från furstarne, pockande från folkets sida, och efterhand allt mera spända förhållanden. Frihetspartiet skiljde sig i tvenne läger; inom dessa voro många skiftningar. Det moderata ville reform och frihet, men småningom och med bibehållande af religion och kyrka. Det ultra-liberala hade äfven många färger, men växte allt mer under Mazzinis fana, som — med rätt eller orätt — kallades den röda republikanismens. Båda partierna voro eniga uti att fordra constitutionel frihet för Italiens folk. Och man fordrade med lock och pock. Constitutionerna beviljades af regenterna, godvilligt af några, tvunget af de flesta. Yrande glädjefester följde. Den 11:te Februari 1848 beviljades — eller af-tvangs — i Neapel constitutionen; i Turin gafs den d. 4:de Mars; i Rom den 14:de Mars; i Florenz den 17:de Mars. Den adertonde Mars begynte uppresningen i Milano; och den 19:de gaf Carlo Alberto befallning att samla Piemon-tesiska hären vid Ticino. Den 23:dje förklarade den lilla

konungen af Piemont — med $4\frac{1}{2}$ millioner själar — ensam utan en allierad, den mäktige kejsaren af Österrike, herrskare öfver 36 millioner menniskor — krig.

Så var det om våren, i Italien, år 1848. Jag återvänder till Carlo Alberto. Det var Lombardiets resning och hela Italiens rop, som lät honom öppna kriget — befrielsekriget. Piemont hade en tapper och väl utrustad krigshär, det visste man. Hela Italien ropade på Piemont, att ställa sig i spetsen för kriget, för Italiens befrielse från Österrike. Piemont gjorde det ridderligt.

Carlo Alberto, som vid Giobertis och Balbos profetiska uppmaningar, och vid hela Italiens upplågende för — alla friheter, hade godvilligt gifvit sitt folk "Il Statuto" (constitution), gick omanad fram att sätta sig i spetsen för den Piemontesiska hären, som, i förening med hjälptrupper från alla Italiens stater, skulle eröfra dess frihet från utländningen. Men, ehuru personligen tapper, var Carlo Alberto icke fältherre, och han visste det. Men hoppet och hänförelsen voro öfvervældigande i denna stund. Konung och folk voro ett. Folket trodde på sin konung, var entusiastiskt för frihetens sak, och hade i hög grad militärisk anda. Gråhårsmän gingo att ställa sig under vapnen; fjorton års gossar rymde från sina hem för att slåss med Österrikarne; man såg familjer af bröder lemna fredliga yrken för att samlas under Piemonts fana.

Med denna tappra här, bröt Carlo Alberto in i Lombardiet, och gick en tid från seger till seger. Men Österrike sände emot honom Radetzky, och den 86-årige gamle ältherren stäckte snart segrarnes lopp. Då visade sig hos Carlo Alberto de brister, som lågo i djupet af hans karakter och hvilka visat sig under hela hans lif. Hans rörelser blefvo vacklande, obestämda; då och då gjorde han en vacker, militärisk operation, men han fullföljde den ej, eller gjorde den blott till hälften; han dröjde, då han bordt vara verksam; — kanske blef han ock, — såsom Piemontesarne påstå — illa understödd af de andra staternas trupper, som tycktes vilja att Piemont skulle slåss för dem alla, — kortligen, oaktadt konungens och den Piemonte-

siska härens tapperhet och flera redliga allierades vackra handlingar blef snart fälttåget ett återtåg, stundom en flygt.

I Augusti 1848 såg sig Carlo Alberto nödsakad att sluta med Österrike ett stillestånd som var ingenting mindre än hedrande för Piemont.

Men vida värre ändå såg det ut i det öfriga Italiens stater. Efter en verklig bachanal af frihets- och glädjefester, i hvilken dess folk glömde all måtta och sans, hade följt en tid af blodiga sorgfester. Påfven och furstarna, bortkörda af de frihetsdruckna folken, kommo tillbaka under skydd af Frankrikes och Österrikes kanoner. Neapel, Rom, Florens, Milano, Venedig måste alla, inom få månader, sträcka vapen och undergifva sig sina förra beherrskares nåd eller onåd. Nästan alla de fri- och rättigheter, som blifvit folken lofvade, eller som de tillkämpat sig, måste de återlemna. De fria constitutionerna drogos in, kommo ej mer i fråga; "folken kunde ju ej styra sig sjelfve, de hade "ju visat det; de måste då styras och beherrskas såsom "förut." Frihetsriddarne och patrioterne blödde, fängslades eller flydde på alla håll.

I en af Italiens stater, i Piemont allena, gick icke frihetsrörelsen tillbaka. Carlo Alberto hade gifvit sitt folk constitutionen; han ensam af Italiens furstar återtog ej hvad han gifvit. Under brinnande krig, under de bittraste motgångar fortfor han att låta utföra och tillämpa dess stadgar. Piemont fick tryckfrihet, valfrihet, m. m., och hvarje författningsfråga tyddes i liberal anda af den liberalt sinnade ministèren. Vål måste den ädle Gioberti utträda ur den och gå i sjelfvillig landsflykt, der han kort derefter dog, och väl inverkade reaktionära mäns råd ej sällan på konungens handlingar; men på det hela blef han trogen den riktning han tagit och vid hvilken Piemonts mest tänkande och utmärkte män höllo honom qvar med deras råd och verksamhet.

En pleijad sådana män hade uppvuxit kring hans thron, såsom det brukar ske vid en viss tidpunkt, uti länder, dem försynen bestämt till något viktigt värf. Cavour,

ehuru ännu mycket ung, väckte redan, genom sitt uppträdande såsom deputerad, sin säkra blick, sina ovanliga gåfvor, tänkande fosterlandsvänners uppmärksamhet; och mer än en, anade, att denne yngling skulle framdeles spela en hufvudrol i Piemonts öden.

Men jag ville nu tala om Carlo Alberto. Han hade gjort "fiasco" inför världens ögon uti kriget med Österrike. Det var bittert för hans egenkärlek och hans fosterlandskärlek. Ärelust, hämndlust, hoppet att återvinna de förlorade lagrarne från en fiende, som nu oroades på annat håll — af resningen i Ungern — och den krigiska andan inom Piemont, synnerligen inom dess krigshär, som, nyss slagen af Österrike, nu åter stod färdig att ånyo slåss med den gamle fienden, — allt detta dref Carlo Alberto att plötsligen bryta det nesliga stilleståndet och bryta in i Lombardiet med en armé af 80,000 man. Det var i Mars 1859. Men Radetzky, "den beundransvärde gubben" ("l'Amirabile Vecchio"), som Cesare Balbo och några af hans fiender i Italien kallat honom — var ej långt borta, kom genom en djerf och hastig rörelse emot Carlo Alberto och dref honom tillbaka mot Novara. Med döden i hjertat beredde sig Carlo Alberto här till den slagting, hvars olyckliga utgång han förutsåg.

På tre dagar blef det nya fälttåget här afslutadt emellan Radetzky och Carlo Alberto. Denne sednare sökte döden på slagfältet under tio timmars tid — förgäfvades. Ingen kula träffade honom. Han och hans båda unga, tappra söner gjorde förgäfvades under af personlig tapperhet, — slaget förlorades; Radetzky vann det grundligt, fullkomligt. När skymningen kommit och gjort slut på blodbadet — samlade Carlo Alberto omkring sig sina trogna, öfverlemnade Piemonts krona till sin äldste son, Victor Emanuel, anbefallte honom att troget vårda och utföra Constitutionen (il Statuto), som han, Carlo Alberto, gifvit Piemont; och efter detta testamente på sjelfva slagfältet, begaf sig konungen, under nattens skugga, åtföljd af blott ett par personer, bort i frivillig landsflykt, för att långt ifrån skådeplatsen för sin ära och sin förödmju-

kelse gömma sitt trötta hufvud, bedja och dö. Ett ungdomsminne drog honom till Oportos lagerlundar. Med heder och fester emottogs han af Portugals regering och folk. Men hans lefnadsstjerna var nedgången; han kände det och önskade blott att dö. Sjuk kom han till Oporto, lefde der några månader under böner och stränga botöfningar och dog — icke fullt ett år efter sin thronafsägelse.

Men stjernan, som slocknade öfver hans jordiska bana, tändes nu först i högsta glans öfver hans minne, och han står, än i denna stund, inför sitt tacksamma folk uti ett helgonssken, under det att hans kamp för friheten och hans sista ridderliga handling lät honom för det öfriga Europa framstå såsom en tragisk hjeltegestalt. Men ett helgon var han lika litet som en hjelte eller stor karakter. Han var en man af ädla impulser, men ojemn, svag och full af motsägelser. En gång inne på frihetens och reformernas bana, och uppuren der af vänners och af Europas jublande tillrop, kunde och ville han icke mer vända om. Men stor var ofta hans inre kamp emellan Jesuiternas och frihetens fordringar. Uppriktig fromhet — isynnerhet under de sednare åren af hans lif — räddade honom från förtviflan, och hans ridderliga sympatier från nesan af en usel rol. Men kampen förmädde han icke bära; den bröt hans hälsa till kropp och själ; han blef i förtid gammal; han kände att han ej var vuxen den rol, som tidens kraf tilldelat honom. Han ville det goda, älskade det rätta, men bestämdes af omständigheterna. Han beherrskade ej sin tid, utan beherrskades af den. Motsägelserna, disharmonien i hans inre afspeglade sig äfven i hans yttre. Han var en störväxt man af vackra proportioner, men hans hållning saknade fasthet och värdighet. Man märker detta äfven i den förträffliga bild af honom, på museet i Turin, som den franske artisten Vernet målat och som föreställer honom till häst vid en revy. Ögonen äro stora och sköna, ha en svärmisk, melankolisk blick; den nedre delen af ansigtet är framskjutande, icke vackert; hakan drar sig tillbaka. Det är dock ett utseende, som icke är obetyd-

ligt, som har, hvad vi kalla, "tycke." Hans tilltal, röst, vänliga åtbörd säges hafva haft en oemotståndlig tjusning. Men samma man, som han i dag tjusade med sin vänlighet, kunde dagen derpå af honom få ett Uriebref. Samma konung, som visade sig så intagande för främlingar, var, inom sin familj, ofta dyster och sträng ända till hårdhet emot sina barn. Han älskades mycket hängifvet af en maka, som han dock bedrog. Hans fromhet var ändock uppriktig och synes under sednare år hafva blifvit af en allt djupare art. Han bad mycket, fastade ofta, och hans bädd var lik den af en kapuciner munk. Jag vet ej — men mig synes, att den af själsqual förtärde fursten, dock i Oportos' lagerlundar bort förfriskas af ett stort, fridgifvande minne — minnet af den stund, då han var fullt trogen sitt bättre jag, stunden af sin thronafsägelse, då han gaf sig sjelf såsom offer, för att bevara sitt folks frihet och sjelfständighet. Ty denna handling bevarade dem. Den unge, nye konungen begärde af den gamle fältherren och segraren, Radetzky, fred, och erhöll den samt sitt rike, emot en summa af 15 millioner francs. Radetzky aktade hos den unge fursten och hos folket den tapperhet, hvarpå han under fälttåget sett prof. Han fruktade att drifva dem till det yttersta. Han måste dessutom vända sig mot Venedig, der ännu den hjeltemodige Manin uppeldade folket i kampen för friheten. Radetzky's måtta och mildhet hindrade äfven der att det kom till det yttersta, och härigenom bevarade han Venedig åt Österrike tills vidare. Och så fick Italien åter fred, en fred som gaf åt Piemont lifvet, åt det öfriga död . . . . Men nej! "Christna nationer kunna sjukna, icke dö!" Italien är ej dödt, det soffer endast dvalans, trötthetens sömn och — mognar derunder för ett nytt uppvaknande. Det är omöjligt att betvifla det, i synnerhet här och i denna tid, då i Piemont allt andas den nya dagens lif och allt beredes, för att meddela detta, men på annat vis än förr och med ett högre medvetande om frihet och rätt.

Italiens ädlaste medborgare och vänner äro eniga deri, att tillskrifva Italianerne sjelfva mera, än de främ-

mande vapnen, den olyckliga utgången af 1848 års frihetskamp. Brist på enighet, strid om småsaker emellan staterna, om rang, hufvudstad, språk m. m., då de bordt förena sig i strid mot den gemensamma fienden. Oförnutliga folktribuners bemödande att hetsa passionerna, svaghet och vankelmod hos flera ledare, förräderi hos några, — det öppnade Italien för de fiendtliga härarne. Många af dess ädlaste söner dogo af sorg öfver kampens utgång. Men många äfven böjde hufvudet under straffet, i det de bevarade tron på en kommande bättre dag. "Den skall, den måste komma;" säga de, "men Italien måste mogna derför, och det mognar andligen hvar dag. Det nationela, det Italienska partiet blir med hvar dag starkare under tryckningen af det utländska väldet och hatet som detta inger; det mognar genom minnet af de begångna felen, af den bittra kampen, af den smakade friheten. Denna har döpts i blod, men så måste den döpas för att lära oss att rätt förstå den och oss sjelfva." Ingen är skarpare, än den ädle grefve C. Balbo, i granskningen af Italiens och dess blinda smickrares fel, ingen hoppfullare för dess framtid. I sin förträffliga "sommario della storia d'Italia" — en bok, som redan haft 10 upplagor — räknar han ifrån 1848 års frihetskamp en ny period för Italiens historia, och en ny utveckling för dess högre lif, "om Italien blott vill lyssna till sina olyckors lärdom och af förödmjukelsen draga frukt till sjelfkänedom. Och det skall det göra. Dess högre medvetande har vaknat, det kan ej mera dö. Stunden, uppståndelsens stund skall, förr eller sednare, komma." Så den ädle fosterlandsvännen, som ännu för kort tid sedan, skref denna sednaste kamps historia. Ehuru med slocknande syn såg han, andligen, klart Italiens framtid.

Mycket, det är tydligt, beror på Piemonts hållning och framgång. Dess säkra beträdande af den lagbundna frihetens bana har till stor del tillintetgjort det Mazziniska partiets bandit-frihet. Och Piemonts inre och yttre makt växer alla dagar genom den mängd utmärkta män, som från Italiens underkufvade stater flykta hit, här finna skydd

och verkningskrets, och sålunda kunna arbeta för Italiens frihet, under det de sjelfve mogna för den. Piemonts rol i denna stund är hjeltens i skådespelet, — en stor och vådlig uppgift. Men Gud beskyddar det och vill dess framgång, så synes det mig, och derföre gifver Han det en konung, redlig och tapper, såsom Victor Emanuel, och en statsman sådan som M:r de Cavour. Båda hafva gemensamt låtit Italiens fana lysa, i förening med de allierades, på Krims fält, utanför Sebastopols murar. Piemont har ej höjt denna fana förgäfvess.

Den 21 October.

Professor Melegari, en af Piemonts förvista, men sedan återkallade och allmänt ärade patrioter, och som här är mig en ovärderlig bekantskap, förde mig i dag till grefve de Cavour; ty jag ville icke lemna Turin utan att ha sett den man, som väckt mina och mångas lifliga sympathier i Sverige genom hvad tidningarne lärt oss känna om hans ord och verksamhet. Vi (Melegari och jag) foro till ministerpalatset i hällregn (det hällregnar oupphörligt allt sedan jag är här). Vi gingo genom några stora, vackra, sidenmöblerade rum innan vi kommo i ministerns kabinet. Ett par utländska gesandter hade just lemnat detta, då vi infördes. Cavour satt vid sitt skrifbord, med ansigtet vändt mot dörren.

Man hade sagt mig, att hans yttre framställde ingenting utmärkt, och en ung engelska hade försäkrat mig, att han såg ut ungefär så, som man kan tänka sig M:r Pickwick i Dickens "Pickwick-papers"; och jag tillstår, att han vid första anblicken mera påminde mig om en engelsk rödblommig Country-Squire, som rider, jagar, äter godt och tar lifvet makligt och lätt, än om en djupsinnig statsman, som med säker blick och hand styr statsskeppet mot dess bestämda mål öfver politikens stormiga haf. Men rätt snart ljusnade för mig detta anlete, och ju mer jag, ofrivilligt, under mitt temligen långa samtal med Cavour, gaf akt derpå, desto mera syntes det mig betydande och

behagligt. De som tecknat Cavours porträtt ha icke förstätt detta ansigte, icke karakteren af detta hufvud. Det har något fyrkantigt, fast, men tillika fint. Hyn är ljuslätt, frisk och fin, pannan, präktig, fri, har rum för både höga och breda idéer; de ljusblå ögonens blick är klar, qvick och genomträngande; näsa och mun påminde mig om Napoleon den Stores, likaså ansigtets form. De hafva dessas fasthet och finhet i linier. Näsvinklarnes spel har något skälmskt och leendet sydländsk grazie. Gestalten är icke stor, men stark och välbildad, har något särdeles säkert och fast — "robust." Väsendet är lugnt, ledigt — rätt angenämt, vittnar om naturlig sjelfbeherskning.

Det tycktes göra Cavour nöje att höra, att äfven i Sverige hade Piemonts förhållande blifvit ett ämne för interesse, och att derföre hans egna ord och åtgärder följdes med uppmärksamhet. Af hans yttranden erfor jag, att han fullkomligt kände vår statsförfattning och vårt representationssätt, som tycktes honom vara ett "tungt machineri."

På mina frågor angående Piemont och hans åsichter om dess framtid svarade han så enkelt, så öppet och vänligt, att det gjorde mig stort nöje. Det syntes mig, att han med full klarhet och säkerhet vill föra Piemont på en väg, der det ej mera kan vända tillbaka; och att han icke skyr för att låta det göra pecuniära offer derför. "Piemont", sade han, "har länge varit som ett fartyg, hvilket, "alltför nära klippväggen, hindras deraf att få vind i sina "segel, och dessa hinder måste undanrödjas." Såsom ett bland medlen härtill nämnde Cavour det påbegynta jetteverket: genombrytandet af Mont Cenis, som skall öppna den bevingade kommunikationen emellan Piemont och Europas i samhällsbildning och samhällslif mest utvecklade stater. Han skänkte mig ett arbete öfver detta företag. Då jag uttryckte mina förhoppningar för det öfriga Italien af Piemonts fortgång på frihetens bana, gaf han sitt gillande dertill, men yttrade sig såsom en försigtig general och sade ej mycket.

Jag frågade hvad i Piemont skulle blifva följderna af kamrarnes vägrande till ministèrens åtgärder. "Då", svarade han, "måste den afträda." "Men" — tillade han, liksom halft i tankarne, under det han på bordet vek tillrätta ett brefkuvert — "om äfven ministèren skulle nödgas resignera — af en eller annan orsak — så är det min öfvertygelse, att det närvarande systemet skall stå fast och att den nya ministèren icke skall kunna undgå att fullfölja det." Sättet och tonen, på hvilka dessa ord sades, läto mig känna såsom om Cavour i dem uttalade sin innersta tanka. Principen, för hvilken han arbetade, var honom det viktiga, icke hans egen ställning.

Då jag sade honom att jag icke sett någon statsman, som så lätt syntes bära statslifvets börda, log han i det han sade: "o! det ser blott så ut; men bakom, i djupet, äro många bekymmer, och — det är icke lätt att bevara den heliga elden (le feu sacré)." Och likväl är här icke utseendet bedrägligt. Cavour, enligt hvad jag hört af mer än en af hans vänner, bär jemförelsevis lätt sin, i denna tid, så viktiga och svåra befattning såsom Piemonts conseljpresident och förnämste ledaren af dess öden. Det kommer deraf, att han är en *statsmanna-natur* och utförer sitt värf såsom Mozart utförde sina symfonier eller fugor, Rafael sina tafflor, utan bråk eller mycket besvär. Han är på sitt gebiet ett snille och en konstnär såsom de. Men jag vill nu avsluta mitt samtal med honom, eller rättare, hvad jag minnes deraf.

Vid afskedet lade jag på hans hjerta att verka till mera rättvisa lagar för Piemonts qvinnor, hvilka i arfsrätt ännu stå långt efter männerna. Mr de Cavour log, halft skålmskt, såsom åt ett yttrande, framkalladt af en viss "esprit de corps", men han anförde sedan allvarsamt de svårigheter, som, isynnerhet hos den åkerbrukande befolkningen, lågo i vägen för en lika arfsrätt — svårigheter, som det litet förundrade mig, att höra betonas af en stor statsman. Också gladdde det mig då han tillade med öfvertygelsens accent: "I alla fall kommer den lika arfsrätten att förr eller sednare blifva lag hos oss. Det ligger i

"andan och riktningen af hela vår lagstiftning, och dessutom — *det är rätt!*"

Det var ett ord, som det gjorde godt att höra af en statsman och lagstiftare. Jag lemnade Cavour med ett högst uppfriskande intryck af hans ord och hela personlighet. "Quelle jolie physionomie!" utropade jag ovillkorligt till M:r Melegari då vi lemnat ministerns kabinett, i det jag påminte mig mina föreställningar innan jag der inträd. "N'est-ce pas?" svarade han, och vi tillade i kapp: "que de finesse! que de clarté, que de fraicheur, que de fermeté!"

Af personer, som nära känna M:r de Cavour, har jag hört att hans till själ och kropp lyckliga temperament likväl ej befriar honom från en, nästan årligen återkommande bröstinflammation, vanligen efter slutet af kamrarnes session. Man måste då åderlåta honom förnyade gånger, och hans vänner äro ofta i stor ångest. Men hans atletiska natur besegrar snart den tillfälliga sjukdomen, och hans naturliga godmodighet befriar honom från bitterhet emot politiska ovänner. "Ni gör er ovänner i kamrarne med ert ironiska leende!" sade honom en dag en af hans vänner, "man ser på er, att ni ringaktar era motståndare." "Hvad vill ni?" svarade Cavour, "det är starkare än jag; — hvarföre säger man mig sådana dumheter?!" — En gång har han duellerat; men det var med en man, som hade anfällt hans heder, och icke återtog sin beskyllning förrän kulor vexlats.

Son af en i hög grad impopulär man har Cavour haft stor svårighet att vinna det allmänna förtroendet, och mången ansåg detta rent af omöjligt och sade om honom: "Om denne unge man icke befunne sig under tyngden af en oöfvervinnelig impopularitet, så vore han den man, som Piemont behöfver." Det var i tidskriften "Il risorgimento" (återuppståndelsen), genom hvilken grefve Balbo och andra fosterlandsvänner förde Piemont framåt i de lagliga reformernas rätta förstånd, som Cavour först röjde sina ovanliga kunskaper, synnerligen i politiska och nationalekonomiska frågor, sin klara blick, sitt logiska tan-

ke- och framställningssätt. Sedan höjdes hans röst inom deputerade kammaren för upphäfvande af presterskapets särskilda domstol, samt för flera andra constitutionella reformer, med en "accent"; som snart från den unge statsmannen skingrade impopularitetens dimma och lät erkänna hvilken man han var. Den politiska upphøjelsen sökte honom, icke han den.

Markisen af Azeglio var conselj-president — en post som i Piemont förenar tvenne portföljer, den af utrikes ärenderna och af finanserna — då han beslöt att afsäga sig denna till förmån för Cavour, som han ansåg mera egnad, än han, för den viktiga platsen. Han gick upp i kammaren för att sjelf gifva Cavour sin röst, och då hans afsigt blef uppfylld och han återkom, sände han sin vagn för att afhemta Cavour till frukost och för att få vara den förste att förkunna honom hans upphøjelse till den post, från hvilken Azeglio nedsteg. Detta var 1851. Från denna tid har Cavour förblifvit piemontska kabinetts ledare, och säges hafva gjort sig oumbärlig på sin plats. Stadigt har han gått fram på de liberala reformernas väg, och det är en egenhet, som förtjenar att anmärkas, att Cavour, allt ifrån början af sin politiska bana, städse varit trogen samma grundsatser. Den politik — yttre och inre — som han förordade såsom ung skriftställare, den följer och tillämpar han ännu i denna dag såsom Piemonts premier-minister. Då han yrkade, att constitutionen måtte oförtöfvadt gifvas Piemont, sade till honom en af hans vänner: "Ni talade för en tid sedan om att gifva den först om tio år, när Piemont hunnit mogna därför!" "Det måste ske nu", svarade Cavour, "om icke revolutionen skall gå oss i förväg." — Den ridderliga bana, Piemont begynte då det, för att understödja revolutionen i Lombardiet, förklarade Österrike krig, har Cavour allt sedan understödt med modigt sinne och stadig blick, ehuru ofta utan visshet om seger. Vid det förnyade fredsbrottet med Österrike, om våren 1849, sade Cavour till någon, som föreställde honom hans oförsigtighet och fara: "Vi måste våga spelet om "vi vilja bibehålla aktning för oss sjelfva. Förblifva vi

”stilla vid vårt usla fredsslut, så skola vi falla i vår egen dy; falla vi på slagfältet, så blir det i våra fienders blod och med bibehållen ära.” Österrike och andra Europeiska makter bestridde Italiens rätt att hafva en nationel fana. Men Piemont hade adopterat den trefärgade, som Italien höjde under resningsåret 1848, och sedan denna delat de allierade makternas segrar i kriget mot Ryssland, har ingen mera vågat bestrida den Italienska fanans rätt att höjas bland de sjelfständiga folkens. När sednare på congressen i Paris Cavour infann sig för att representera den Sardinska staten, ansågs det troligt, att man skulle bestrida honom samma rang och röst med de stora staternas representanter. Cavour lät då förljuda, att han i sådant fall skulle lemna congressen och vända Paris ryggen. Detta ville man ej; och den tappra lilla Sardinska statens värdige representant fick säte och stämma i bredd med de andra.

Samma hjeltomodiga politik har fört Cavour att genomdrifva öppnandet af den underjordiska jernvägs-kommunikationen genom Mont Cenis och att öfvertaga arbetet uti statens namn, för att kunna beherrska dess utförande och använda dertill alla de medel, som vetenskap och konst förmå gifva. ”Vi säga — yttrade han fint leende, till en vän — ”att det skall bli färdigt om åtta eller tio år; men må det först bli om tolf år eller mer, blott saken sker, och denna stora lifsåder blir skapad emellan Italien och det öfriga Europa!”

Dessa storartade företag — både krigets och fredens — hafva åsamkat Piemont en mycket betydlig statsskuld och — sade nyligen derom en stor bankir från Genua, Mr Delarue, — ”det vore visst bättre om den icke vore; men Piemont är nu, lika väl som England, i stånd att bära sin statsskuld och att gå framåt, under det utvägar beredas att blifva den qvitt.” Vägen genom Mont Cenis är en af dessa utvägar, ett stort skuldebref, men som helt visst skall på stort vis honoreras. I sednaste tid hafva några personer sagt till Cavour: ”borde ni icke nu stadna eller gå saktare fram?” — Cavour svarade: ”Jag har

"att styra en vagn med fyra hästar i utförsbacke. När jag "hunnit målet och det begynner gå uppföre då — skall "jag köra långsamt." Många ovänner och mycken fiendtlighet har Cavour mött och möter alltjemnt under denna framfart. Man utöser öfver honom emellanåt i kamrarne de värsta beskyllningar. Men de bry honom föga. Han lyssnar till dem lugnt, stundom med ett sardoniskt leende, stundom med ett så godmodigt uttryck, att det borde afväpna motståndarne om något förmådde afväpna parti-bitterheten, synnerligen i Italien. Men den må afväpnas eller icke, Cavour förblir lika lugn. Man ser honom på promenaderna vandra, sorglöst hvisslande och lekande med sin käpp, hälsande vänligt på bekanta och med en uppsyn såsom hade han ingenting i verlden att göra utom att gå och se sig omkring. Så bör en statsman vara till sinnes, — om han det kan. Arbete lärer alltid varit hans lust och är än i dag hans enda kärlek. Sjelfva smädelsen har icke kunnat åtkomma hans seder eller karakter. Hans vänner berömma hans hjertas godhet. Hans ovänner hafva aldrig erfarit hans hat.

Den 23:dje Oct.

Förliden söndag hade jag glädjen höra evangelium förkunnas för stora och små i den vackra nybyggda Waldensiska kyrkan härstädes. Det var, om morgonen för söndags-skolans barn, om eftermiddagen för allmänheten, båda gångerna af M:r Meille, och på detta Italienska språk, som synes enkom skapadt till att vara tolk för hvad lifvet har mest skönt och innerligt. Gudstjensten stördes något af katoliker, som kommo och gingo gapande och undrande på hvad som föregick i kyrkan. En gubbe gick omkring predikstolen, bekikande den och predikanten såsom om han beskådat ett underligt djur. Det är icke lång tid sedan de mest befängda föreställningar om Waldenserna voro gängse bland den lägre katholska befolkningen i Piemont, och man ansåg deras tro icke hafva något att göra med den christna. Först efter emancipationen 1848

och sedan Waldensernes pastorer få fritt predika, döpa samt begrafva sina döda offentligen ibland katolikerna, börja dessa med förvåning inse att Waldenserne, likasom de sjelfve, tro på Gud, Frälsaren och den Heliga anda. Och dagligen minskas fördomarne. De heliga skrifterna, isynnerhet evangelierna och epistlarne — hvilka derföre tryckas särskilt — spridas allt mera inom Piemont och i närgränsande stater. I de flesta af Piemonts städer och äfven i Toscanas bilda sig små föreningar, som komma tillsammans för att uppbygga sig med gemensam läsning, betraktelse och lofsång. Detta berättade mig i dag en Italienare, Signor R., medlem af den Waldensiska kyrkan, hvilken under förföljelsens tid sutit flera månader i fängelse för sin tro. En Italiensk ädling M:r de Santis, förr katholsk andlig, nu prestvigd inom Waldensiska kyrkan, förestår här en särskilt utgrening af den, som ger lekmännen del i predikoembetet.

Det har så ständigt ösregnat under mitt vistande här, att jag måst försaka mången utfärd och mången bekantskap, som skulle varit mig af värde. De två sista dagarne hafva dock varit temmeligen vackra, och jag har under dem sett mig om i staden i sällskap med tvenne unga norrmän, som här varit mig såsom unga bröder och vänner. Muséet, med flera goda, gamla och nya, taflor samt "l'Armeria Reale" hafva gjort mig nöje. En mera pittoresk och bättre ordnad samling af forntida vapen och riddare till häst och fot, än den i Turins arsenal, har man svårt att få se. En anstalt, som jag saknar att ej hafva kunnat besöka, är den, som en ung fattig flicka, Rosa Govona, i förening med unga väninnor, fattiga som hon, grundlagt genom samfällta besparingar, för medellösa flickors uppfostran. Asylen "delle Rosine", såsom denna anstalt kallas, emottager nu och ger en god uppfostran åt 400 flickor. En annan god inrättning, "l'Albergo reale di virtu", grundad 1851 af Victor Emanuel, emottager lärlingar i alla yrken. Alla Turins välgörenhetsinrättningar sägas hafva undergått stora förbättringar under sednare år och nu vara ganska väl styrda.

Mer än en gång under mina vandringar genom Turins gator har jag stadnat framför dess tafle-butiker för att betrakta ett ansigte, med en moderlig, nästan himmelsk mildhet i blicken. Det är porträttet af den nyligen afidna unga drottningen af Piemont, Victor Emanuels maka och modren till hans fem barn. Hon var — har jag hört försäkras — så huld, så god, som porträttet antyder; så öfverjordiskt mildt blickade hon på jorden, i hvars nöjen hon för sin svaga hälsas skull icke kunde deltaga. Konungen älskade henne ömt, och — fruktade henne äfven, säges det, såsom stundom den höga renheten och dygden fruktas af den mindre fullkomliga. Hon var en engel af barmhertighet och hennes tidiga bortgång har i Piemont betraktats såsom en offentlig olycka. Förhuden vinter, då hon i Turin sjuknade och dog, ville man icke der veta af några nöjen; konungafamiljens sorg var allas.

Victor Emanuel är i denna stund en af de mest populära och älskade bland Europas monarker. Han är ordhållen, tapper, godlynt, älskar sitt folk och är obrottsligt trogen den constitutionella författningen. Hans porträtter visa honom såsom en "bon vivant", och lära derutinnan icke göra honom orätt. Man påstår att han yttrat sin förundran öfver att hans fader så länge dröjt att gifva Piemont constitutionen. För sin del fann han det "högst trefligt och beqvämt att vara en constitutionel konung. Man behöfde ej ansvara för hvad som gjordes i staten, det hörde ministrarna till." Af konungens tre unga söner säges den äldste vara en utmärkt, väl begåfvad, lofvande yngling. Den äldsta af döttrarne, den 13-åriga prinsessan Clothilde, säges likna sin himmelska moder.

Uti en parklik lund i Turin står en skön staty af hvit marmor, föreställande en äldre man, sittande liksom under lugnt samtal. Anletet är ädelt och regelmässigt, den höga pannan betecknar en tänkare. Det är bilden af grefve Cesare Balbo, den ädle piemontesiske aristokraten och frihetsvännen, som jag redan omtalat. Han älskade att i sitt hus samla omkring sig Piemonts lofvande unga män, och många af desse hafva hans samtal, äfvensom hans

arbeten att tacka för deras insigt i den sanna, constitutionella frihetens väsen, samt för vunna högre åsigter angående medlen för ett ädelt, sjelfmedvetet folkliif. Ännu för tvenne år sedan lefde och lärde han i Turin, omgifven af talrika vänner och lärjungar.

En utmärkthet af annat slag -- jag ber om förlåtelse för det stora språnget! -- måste jag pligtskyldigast omtala innan jag tar afsked af Turin; ty jag har rätt mycket njutit af de Piemontesiske medborgarne -- Grizzinis kallade. -- Det är ett slags bröd, långa och smala, lika spåda videqvistar, som förtäres i stor myckenhet öfverallt i Piemont. Ehuru denna ganska läckra brödsort påstås icke vara af annat än vanlig hvetebrödsdeg, af mjöl och vatten, den man drager ut i alnslånga stänger, lyckas likväl tillverkningen deraf ingenstädes utom i Piemont. Man har försökt det på många håll, men förgäfves. Napoleon den store, som fann stort behag i detta bröd, lät från Piemont föra till Paris bagare, mjöl och äfven vatten, men de envisa Grizzinis ville icke böja sig för Frankrikes och Italiens beherrskare, och han måste uppgifva försöket. De förblifva i Piemont och vilja ej lyckas annorstädes. Man säger att det ligger i luften här. Emedlertid tager jag några Grizzinis med mig till Sverige.

Den 23:dje.

Ändtligen en klar dag, och så klar, så skön, så solig, som om inga moln funnes i verlden!

På eftermiddagen gick jag upp på Capusinerberget -- på andra sidan om Po -- med M:r Meille och mina tvenne unga landsmän. Utsigten från höjden är en af de herrligaste. I norr den stora alpkedjan med Monte Viso såsom hufvudfigur, och längre bort Monte Rosa, Mont Blanc, Simplon, som blicka fram med snöhvita hjessor; en vakt af isjettar kring Piemonts grönskande, fruktbara slätt, der silket spinnes och orangerna mogna. Emellan norr och vester öppnar sig, emellan höjder, Susas romantiska, historiskt ryktbara dal; och tvärt igenom slätten vandrar Po

österut mot Adriatiska hafvet, upptagande på sin väg en mängd floder och strömmar. I Capusiner-klostret satt en äldre munk, i öppet fönster och läste, solen upplyste det vackra silfverhåriga hufvudet, — en fridfull bild! ”Jag ser ibland på dessa munkar med en känsla, snarlik afund;” sade Mr Meille, med sin italienskt melodiska röst och vemodiga uttryck, — ”hvilken njutning att så i ro få egna sig åt stilla studier.” Men den Christna Evangelistens lif är ingen fridfull ”sine cure”; den är en ständig predikan med lif och lära, en verklig vandring i Christi fotspår! — Det var vackert att se huru en lätt sky, som dolde Monte Visos spets, småningom höjde sig, blef allt skirare ända till dess den fullkomligt försvann, och Visos skönt formade kupol stod fri mot den klara aftonhimmeln. Sedan vi från Capusinerberget sett solen nedgå, vandrade vi fram och åter öfver den stora bron medan den andra klarheten steg och steg, och spred en skär glans öfver höjderna, som vi nyss lemnat. ”Den andra klarheten” eller rättare den nya morgonrodnaden, stiger den icke nu öfver Piemont? Hvad vill det unga Italien, som förstår sig sjelf? Hvilka äro de idealer, som föresväfvat dess ädlaste tänkare, och dem Piemont med hvar dag söker införa i verkligheten? Är det icke de, som gå i spetsen för alla ädlare folks högsta sedliga utveckling och som utgöra vilkoren för denna: Alla medborgarnes likhet inför lagen, allas rätt att uppfostras till fria sjelfmedvetna väsen, allas rätt att blifva medverkande i den författning och i de lagar, genom hvilka de skola styras. Men bortom, eller rättare innanför detta medvetande om allas rätt, står det om allas pligt att utföra det rätta, det riktiga och goda i statens lif, att vara medarbetare i samhällets byggnad — att bilda deraf en Guds stad, ett Helgamanna-Samfund — såsom Aposteln säger — med ett ord ett Guds rike på jorden. Så har jag fattat Italiens frihetssträfvande i denna stund. Vet du något högre? Pyramiderna, Acropolis, Pantheon och de stater, som frambringade dessa genom slafvens arbete — sjunka de ej ned till blotta konststycken i jemnförelse med detta högsta konstverk af ett fritt samhälle, der den minsta, äfven så väl som den största är

kallad till samma frihet, godhet och sällhet, der hvar och en lefver för alla, alla för hvar och en! — . . . . .

Jag begär icke af dig, min L*, att du skall taga parti för hvarje rop om frihet, hvarje national rörelse, som icke uppbares af medvetandet om frihetens sanna mål. Men då vi se ett folk söka frihet och rätt att bestämma sig sjelf på grund af de renaste och högsta menckliga interessen, då är det mig klart, att detta folk är moget att utträda ur sin omyndighets period och att blifva myndigt fritt; och det skulle göra mig ondt om du ej tänker äfvenså, om du ej vill gifva din röst för detta folks högsta heliga rätt!

Piemont är, i denna stund, ett vittne inför verden, att hvad Italien vill, det kan det äfven. Piemont har tagit första steget ur idealets in i verklighetens rike, dock med bevaradt ideal. Kan denna väg fullföljas, utan att Italien kommer i conflict med Romersk-katholska kyrkans princip af allenastyrande rätt öfver menniskornas samveten och tro? — Jag tror det ej. Nej, catholicismen måste återfödas, på nytt födas i Evangelii källa, om den skall kunna blifva en troslära för sjelfständiga, politiskt och borgerligt fria folk. Detta är mig klart, och — kanske återstår mer än en blodsdöm öfver de folk, som med eld och svärd förföljt Evangelii trogna bekännare under århundraden. Piemont har befriat, har upptagit dess första vittnen, Waldenserne; Piemont har kanske dermed förvärfvat sig full amnesti af den Högste Domaren. Vare det så!

Jag kan nu lemna Turin med godt samvete; jag har sett Monte Viso och M:r de Cavour; men på hvad vis lemna det? — detta är frågan. Dagligen inlöpa underrettelser om de förödelse, som öfversvämmningar vållat; broar äro bortförda, jernvägar afbrutna, nästan alla kommunikationer ovissa; vägen från Turin till Genua säges ofarbar; och det är till Genua, som jag nu ämnar mig. Man talar om möjligheten att komma dit på en omväg öfver Novara, och jag torde försöka detta. Min unga landsmaninna, och mitt sällskap för vintern i Rom, Jenny Lind har redan, i Genua, väntat mig alltför länge.

NIONDE STATIONEN.

En vecka i Genua. Folklif, Palatser. Italiensk, Evangelisk kyrka. Resa till Spezzia. Blick öfver Sardinska staten. Pisa. Hospitals-utseende. Pisa förr och nu. Det lutande tornet. Catharina Ferucci. "La donna Italiana." Rosa Ferucci. Domkyrkan och San Piso. Florenz. Lif, konst, skönhet. La specola. Galileo. La Tribuna. Toscana förr och nu. Från Florenz öfver Sienna till Rom.

Genua d. 25 Oct.

Det gick icke öfver Novara! Jag vann blott tillfredsställelsen att hafva sett den lilla vackra, rätt liffulla staden, belägen på en höjd, kringkransad utaf alleer af vackra träd, och att hafva sett fältet, der det sista stora slaget utkämpades emellan Carlo Alberto och Radetzky. Man visade mig i staden huset, der konungen bodde och hvarifrån han, straxt efter sin thronafsägelse, begaf sig i sjelfvillig landsflykt. Jag måste om aftonen vända åter till Turin. Dagen derpå voro kommunikationerna återställda och jag begaf mig på jernväg till Genua.

I Schweits hafva jernvägslokomotiverna namnen: Wilhelm Tell, Stauffacher, Winkelried, Grütli m. fl. fosterländska namn; i Italien heta de Alfieri, Dante, Tasso, Vico, Volta, Galileo, Manzoni o. s. v., rätt symboliskt för dessa

länders olika Genius. Denna gång är det lokomotivet "Arno", som förer mig söderut. Morgonen var härlig, och härlig syntes mig den gröna, näringsgifvande jorden medan jag flög fram deröfver, och solen, i uppgången, upplyste de stora alpkedjorna och deras jettehufvuden i de praktfullaste färger af guld och rosenrödt. Vi foro förbi Asti, staden, der Alfieri föddes och hvars vinberg bära de kosteliga drufvor, som utgjort min goms största njutning i Turin, — Alessandria, som — likasom Asti — är en stad af växlande lif och folkmängd.

Ju närmare vi kommo Genua, desto bergigare blef nejden, desto mera beundransvärd jernvägsanläggningen, stundom öfver stenbroar, hvilka, likt stengetter, kasta sig djerft från klyfta till klyfta öfver bråddjupen. På eftermiddagen kommo vi fram till Genua. Jag tog en "cittadina", en liten Genuesisk vagn, som promenerade mig genom staden väl i halfannan timmas tid, troligen i afsigt hos kusken att få högre betalning, men ändock till mitt stora nöje, ty det var söndag och Genuas hela befolkning tycktes vara ute på gatorna. Hvert man såg varseblef man lustvandrande männer och fruntimmer, och alla voro de välklädda, och alla sågo de glada ut. Skira, snöhvita flor svajade från fruntimmrens hufvuden, fästade i det mörka, glänsande håret med gyllne nålar eller smycken, och mörka, sköna ögon blickade fram under dem. Gator och promenader hvimlade af folk; det såg festligt ut.

Hos M:me B... afhemtade jag min unga landsmaninna, Jenny Lind, som icke är vår stora konstnärinna, Jenny Lind med den härliga rösten, men en flicka god, sann, vacker, blomstrande såsom en Hébe och såsom mången svensk flicka. Vi fingo tvenne små allrakäraste rum, med mosaikgolf och den allra skönaste utsigt öfver hamnen och det stora hafvet, i "hôtel de ville", fyra trappor upp. Det var litet högt, men trapporna äro af hvit marmor, och beqväma. — Hôtellet är ett f. d. Palazzo Grimaldi, och man stiger gerna något högt för att hafva en sådan luft och en sådan utsigt. Jenny, jag och en af de unga norr-männen, som följt mig hit, tillbringade aftonen treffigt un-

der thé-supéer, samspråkande framför öppnade glasdörrar till balkongen, och med utsigten åt hafvet och den vida horisonten, som hvar minut upplystes af stora blixtrar utan åska. Luften var uppfriskande och ljuf.

Efter en vecka i Genua:

Man kunde lefva länge här och ständigt hafva nytt nöje. Folklivet är egendomligt och liffullt. Qvinnornas slöjor eller flor, — de kallas "Pezottos", gifva deras hufvuden något särdeles pittoreskt, ehuru dessa i allmänhet sakna skönhet; men "Pezotton", som kringfladdrar gestalten, ger den behag och prydlighet. Pezotton är också endast afsedd derpå, ty den betäcker ej, skuggar icke ens ansigtet, utan fladdrar från hjessan ned öfver axlar och rygg. På gatorna ser man öfverallt liflig rörelse, handel, välmåga, inga tiggare. Man pratar, handlar, skrattar, äter Maccaroni och Farinella, (en rätt smaklig kaka, bakad af ärtmjöl och olja). Arbetskarlarne se kraftiga och raska ut; — vackert folk.

Hvita marmorpalatser, med lager- och orangeträd i deras sköte, lysa på många håll. Palatserna vid hamngatan äro nu nästan alla förvandlade till hôteller, och några af dem se till det yttre ut såsom röfvarenästen (och göra kanske skäl för synen), men invändigt hafva de sköna marmortrappor och stora, präktiga rum. Så, vårt Palazzo Grimaldi, der man snarare flyter, än stiger upp- och nedför de ypperliga trapporna från botten till tak. Inne uti staden äro palatsen ännu i full ståt och tillhöra rika och mäktiga gamla familjer, som nu begynna reparera och pryda dem, något i strid med den demokratiska floden, som hotar att öfversvamma den förut så aristokratiska republiken. Men "Genua la Superba" förtjenar än i dag sitt namn, ty, lik en furstinna bland städer, sitter hon vid Medelhafvets strand, med sina stolta palatser och lagerlundar, med ryggstöd af bergen och framför sig hafvet, som hon från sin härliga halfkretsrunnda hamn synes beherrska med stor och stadig blick. Så riktade hennes största son, Columbus, i

det han med sin andes blick skådade deröfver, sina ögon åt den nya världen, så Andrea Doria, kallad "fosterlandets fader", när han från terrassen af sitt marmorpalats, i de myrten- och orangelundar, dem han sjelf planterat, höjde sitt grånande hufvud i stolt medvetande öfver sin stat och sitt medborgarelif i dess tjenst. Fiesco, den djerfve parti-
chefen, måste hafva omfattat den Genuesiska republiken med denna stolta, stora blick, då han, såsom i Schillers Fiesco, utropade: "du min!" Den förra republikens mäktiga andar hafva här kvarlemnat tydliga spår, och fastän Genua förlorat sin republikanska sjelfständighet och nu är endast en stad i den Sardinska staten, är den likväl ännu en af Italiens mest märkliga och egendomliga städer. Jag vill nu säga några ord om hvad jag der sett; först om *Villa Pallavicini*.

Den är ett berg, förvandladt i en park, med tempel, ruiner, tre eremit-hyddor, Schweitserchalèts, pagoder och alla slags byggningar, strödda här och der emellan lundar, klippor, sjöar, huller om buller, såsom af en genialisk, men — halft drucken architekt. Guiden, som förde mig omkring, upprepade ständigt: "une belle exposition!" och vid ruinerna, grafvarne eller templen: "tout est vieux; tout est neuf!" hvilka uttryck väl hade afseende på att mönstren voro gamla, men byggnaderna nya. Det skönaste af Villan syntes mig dock utsigten från dess lagerlundar af Genua och hafvet. Märkvärdigast var mig den artificiella grottan af naturliga, praktfulla stalaktiter, i hvars dunkla hvalf vi roddes omkring i båt, och hvarutur man kommer i en sjö af klaraste vatten, på hvars stränder stå kiosker, obelisker, pagoder m. m. Detta är likt en förtrollning, isynnerhet som, i detsamma man ur de dunkla stalaktithvalfven kommer ut på den lilla sjön på höjden af berget, utsigten öppnar sig öfver det oändliga, härligt blåa hafvet! Det är en öfverraskning af prima slags skönhet. Sällsynta blommor och träd, säten af porcelaine, alla slags prydliga kuriositeter, strödda i gångar och lundar, äro mindre öfverraskningar, som öfverallt möta, äfvenså de vattenstrålar som oförväntadt bespruta vandraren. Ett par tempel af

bländande hvit marmor äro af intagande skönhet. Villa Pallavicini är perlan af denna slags praktfulla villor, och förtjenar alla konstälskares besök. Dagen var skön, våra Guider oändligt höfliga och vänliga. Det tycktes vara dem ett nöje, att i "portantina" bära den täcka Jenny, som efter en svår sjukdom ännu saknar styrka att gå under längre tid.

Dernäst vill jag tala om Genuas Corso, den stora promenaden, der den vackra världen i staden framställer till åskådande sina giftvuxna döttrar och giftaslystna unga män. Ty umgängeslif eller sällskapslif finnes icke i Genua. De unga fruntimren, dem föräldrar eller slägingar önska gifta bort, promeneras på Corso, der de ses utaf de unga herrarne och kunna se dessa i fall de våga lyfta upp sina ögon. När någon af dem vunnit en ung herres uppmärksamhet och tycke, gör han sig hos hennes anhöriga under rättad om hennes ägande eller förväntade förmögenhet och om hennes familjförhållanden. Befinnes detta allt vara tillfredsställande, så anmäler han sig såsom friare. Den unga flickans anhöriga hafva likaledes förefrågat sig om hans stånd, förmögenhetsvilkor m. m., och om svaren utfalla nöjaktigt, så underrättas hon om partiet, hvilket oftast icke hemställes till hennes val, utan är redan uppgjort af familjerna å ömse sidor; och de unga tu förenas utan att hafva lärt känna hvarandra närmare. Giftermålet och den husliga sällheten blifva derefter. Dock säges dermed vara bättre nu än förr och "sigisbéismen" betydligt mindre allmän.

På terrassen "la Concordia" betraktade vi, för några dagar sedan, med den vänliga M:me B** denna slags marknad. Promenaden var mycket besökt. De giftvuxna döttrarne spatserade två och två, framför föräldrarne, och syntes smått medvetna af ändamålet och blyga ut, sågo rakt framför sig. Sidenklädningarne voro präktiga och några Pezottos buros med stort behag. Det är en makalös prydnad för unga och vackra gestalter. Förr var denna slöja allmän, äfven i de högsta klasser; men många fruntimmer bruka nu äfven hattar. Herrarne voro i stor mängd

och bekikade de promenerande damerna fliteligen. Jag önskade dem lycka till god handel.

Bodarne i Genua, i synnerhet Juvelerare-bodarne hafva ännu gammaldags utseende, äro små och mörka; men tyckas vara väl försedda, och handeln är liflig. Folkets egentliga nöjen synas vara promenader och kyrkliga fester.

Genua är mycket katholskt; man märker det äfven på mängden af prester, kyrkor och kloster. Hvar morgon kl. 3 begynner ett verkligt klocklarm af otaliga större och mindre kyrkklockor, som göra chorum under en timmas tid. Om aftonen förnyas detta larm. Melodiskt är det icke, och likväl låter det bra och liffullt, der det ljuder i den fria, hafsfriska luften. Denna luft är förtjusande, endast för liffull; jag känner nerverna liksom skakade deraf. Det är nu så varmt, att vi sofva om natten vid öppnade fönster, med jalsuerna nedfällda.

I det katholska Genua äro likväl nu fem protestantiska kyrkor. En af dessa tillhör den italienska utgreningen af den Waldensiska kyrkan. Den förestås af f. d. advokaten Mazarella, en man af varmt nit och af utmärkta talaregåfvor, som jag hoppas få höra. Denna italienska, Evangeliska kyrka har det egendomliga, att den icke ännu vill med bestämdhet formulera sin dogmatiska tro, utan nöjer sig med att predika Evangelium och att förkunna Christus såsom en frigörare och frälsare för samhället, så väl som för den enskilda menniskan. Den som vill blifva medlem af denna kyrka förelägges denna fråga: "Tror ni på vår frälsare, Jesum Christum, och på hans Evangelium?" Om frågan besvaras jakande och med ett uttryck, som vittnar om en uppriktig tro, så intages den sökande såsom medlem i kyrkan. Utan att sluta sig till socialistiska teorier bekänner församlingen ett varmt interesse för Italiens frigörelse och tror, att den skall komma genom en religiös pånyttfödelse. Och deruti har den troligtvis rätt. Den väntar på en bestämd ingifvelse eller inre kallelse för att närmare bestämma sina dogmer. Och deruti gör den visserligen likaledes rätt.

Den 1:sta November.

Rykten om ett Mazzinistiskt upplopp i Genua — i anledning af några politiska fångars hitförande från Neapel — hindrade mig från att gå i Signor Mazarellas kyrka. Bankiren M:r Delarue (som här bevisat mig mycken vänlighet och godhet) afrådade mig starkt att gå ut åt denna sida af staden. Allt förblef dock stilla och jag fick hvarken se ett italienskt upplopp eller höra en italiensk predikan i den italienska Evangeliska församlingen, och får det dessvärre icke heller framdeles, ty — i morgon lemnar jag Genua.

Många gamla familjer här äro missnöjda med Genuas anexering till Piemont, drömma om att ännu göra staden och dess område till sjelfständig republik, drömma om den fordna tidens storhet, utan att förstå den närvarandes och utan att förstå — såsom den Engelska aristokratien — att blifva stora genom verksamt deltagande i dess utveckling. De Genuesiska prinsarne bygga upp sina palatser och marmorvillor, och se med missnöjda blickar på arbetskarlens och landtmannens minskade bugning för deras excellenser. Man begynner dock, äfven här, göra något för folkuppfostran; och för få år tillbaka har, under Signora Teresa Ferucci's anförande ett "national-institut" blifvit öppnadt för unga fruntimmers undervisning. Detta lofvar något! — Äfven begynna fruntimren, af de högre klasserna, att på något allvarligare sätt, än förr, taga sig af sina fattiga, okunniga medsystrar. Men den Italienska qvinnan har ännu ej mycket att meddela af den sanna odlingens guld.

Med anexeringen till Piemont har Genua likväl inträdt på en väg af verldsborgerligt lif, som betryggar dess framtid, och öppnar för dess folk en ny period af storhet — den menskliga! Associationsandan — denna friska bildningskraft i constitutionella stater — är redan i full verksamhet inom Piemont och samlar de tänkande af alla klasser till gemensamma medborgerliga företag i flera

riktningar, industriella, vetenskapliga, commerciali. Der denna anda begynt verka kan lifvet icke mera stagnera, kunna lifvets och odlingens ädla gåfvor icke blifva blott för några få. — Genuas medborgare resa nu en praktfull minnesvård åt dess store son, verldsupptäckaren Columbus. Godt tecken för Genua!

Jag lemnar Genua med saknad; gerna ville jag ännu rätt många dagar ströfva omkring bland dess marmorpalatser, orangeterrasser och i dess trånga gränder, hvimlande af handlande, vandlande, sträfsamt, idogt folk, betrakta de vackra barnen, se de hvita Pezottos fladdra för vinden och blicken i de mörka, varma italienska ögonen; gerna ville jag ännu kunna mången morgon se, från min bädd, morgonrodnaden stiga öfver hafvet, och se aftonen omsluta det i en ring af purpur och guld, — höra det glada klocklarmet ljuda genom rymden!... Men tiden lider; jag vill se Florenz och komma till Rom ännu innan den vackra årstiden är alldeles förbi, och jag vill begagna väderlekens nuvarande goda lynne för att rätt kunna se och njuta de berömda skönheterne af vägen emellan Genua och Pisa, som vi derföre skola tillryggalägga sakta och makligt med en säker Vetturino.

La Spezzia d. 4 Nov.

Allt beröm, som man gifvit denna väg, ger dock föga begrepp om dess skönhet, hvilken blick och tanka ej ens vilja räcka till att omfatta. Röda rosor nicka från terrasser närmast vägen; bortom dessa, lysa orangerna ur lager- och myrtenlundar, — till höger hafvet, lugt och stort, framför och till venster de Apenninska bergen i höga vågor med olivskogar, villor, städer, kyrkor, vingårdar i sitt sköte. Det är makalöst! Vägen klättrar uppför bergen, svänger kring hafsbugterna, öppnande ständigt nya taflor, der det ljufva och det stora äro förenade — under-

bart. Det skönaste sommarväder gaf oss ro att njuta fullt dessa scener, och mången ordlös, tacksam känsla höjdes från den sköna jorden till den sommarmilda himmelen öfver den. Men svärmar af tiggande barn, som långa stycken af vägen sprungo efter vår vagn, störde resans fredliga njutning. Är detta tiggeri osed eller är det verklig fattigdom? I alla fall är det lika sorgligt, och Piemont har icke uppfyllt sin uppgift förr än detta tillstånd upphör.

Första nattherberget togo vi vid Sestri, en hafsbugt och hamn af stor skönhet. Spezzia, der vi nu befinna oss, vid slutet af vår andra resdag, är en större hamn, i hvilken vi se stora fartyg ligga för ankar. Spezzia är äfven en besökt badort och man ser några badgäster ännu promenera längs stranden.

Solen har nyss nedgått, men aftonrodnaden lyser klart på den djerfva gruppen af Cararas marmorberg. Aftonstjernen tänder sig öfver hafvet, som slår i lugna, långa vågor sakta mot stranden. Vi hafva ett förträffligt herberge i "la Croix de Malte", med hvita marmortrappor och allt utseende af ett palats. Vi, Jenny och jag, hafva tagit ett saltsjöbad, druckit thé, läst tillsammans, och medan min unga väninna går till hvila skrifver jag mitt sista farväl till Piemont; ty i morgon lemna vi dess gebit. Vi äro här vid den yttersta gränsen söderut. Jag är glad att hafva sett något af Piemonts skönhet äfven i norr, öster och vester. Huru rikt utrustad är ej denna stat i alla afseenden, huru skapad för ett fritt och lyckligt folk-lif. Få länder förena mera mångfaldig skönhet och egen-domlighet. De Waldensiska dalarna vid Po's källor, vid Monte Visos fot, de sköna insjöarne Lago Maggiore och Como, med deras kransar af alper och tjusande stränder, den rika slätten, der alla söderns frukter mogna, der växande städer stå med gamla, stora minnen och nytt uppspirande lif, kustlandet ända ifrån Nizza och hit, med de stora hamnarne och det makalösa klimatet, de välgörande baden — de sjukas hälsa — och en skönhet öfver all beskrifning! — — Mätte Piemontska staten blifva så god, som den är skön och rik, och — den skall då bli perlan af

jordens riken. Men regering och folk ha mycket än att göra för att uppfylla denna stora uppgift. De tiggande barnen, som svärma på denna väg, ropa högt på uppfostran och näringsmedel. Sardiniens stora ö, förr — under romerska riket — väl odlad och rikt befolkad, är i denna stund en vildmark, angenäm endast för jägare och för konstnärer, som älska det pittoreska i kostymer och natur; och Savojien har ett fattigt, halft förvildadt folk! — Men Piemont är en ung stat i ett gammalt länge vanvårdadt land. Det är en ung riddare, väl utrustad af vår Herre för att uppträda på tidens arena, bekämpa den gamla draken och befria folken, fjettrade af dess makt. Folken betrakta den unga kämpen hoppfullt och tillropa honom "Lycka till! ädle ungersven!" Och så gör jag det nu! —

Pisa d. 7 Nov.

Pisa är berömdt för sitt lutande torn och för sin milda vinterluft. Resande komma dit för att se det sneda tornet, och vistas i staden öfver vintern för den milda helande luftens skull. Men för verdens alla torn och all verdens hälsa ville jag icke vistas i *Pisa*. Ty *Pisa* förefaller mig som ett hospital der ingenting blomstrar utom — eländet! Grå är himlen, grå är jorden, grå är staden, grå är Arno, och quaierna utmed floden äro fullsatta med tiggare, unga och gamla, barn, gubbar, gummor, menniskor på ett ben och menniskor utan ben eller utan armar, blinda, halta, lama, som alla omgifva och förfölja den stackars främlingen från gata till gata, från gränd till gränd, med en enträgenhet, att han känner sig olycklig och helt hemsk till sinnes. Ty, om all denna nöd är verklig — och så ser det ut — så är det förfärligt och för en enskilt person en förtviflans belägenhet. Man skulle på en timma kunna gifva så att man sjelf blefve fattig, utan att ändå hafva hulpt en enda af denna svärm tiggare. Icke ett

ögonblick får man vara i ro, och medan du envist förföljes af ett halft eller helt dussin menniskor, som blotta eller beskrifva sina eländen, motas du af en maskerad, från hufvud till fot svartklädd man, särdeles lik döden — med den skilnad blott att ur den svarta läder-masken ögonen glimma hemskt — som pockande, fastän stumt, sträcker ut mot dig en svart skramlande håf med påskrift "per gli infirmi", — till höger och venster skrikes vid ditt öra löften om förböner till madonnan och utsigten för dig på paradiset. Allt detta är föga paradisiskt och ingifver den största längtan att fly ifrån detta purgatorium af elände och tiggeri. Lycklig den, som icke behöfver lefva här för den milda luftens skull. Mild är den visserligen, men mild såsom osaltad vattsoppa; och för min del skulle jag här snarare bli sjuk än frisk bland denna befolkning af tiggare. Den är "legio" i jemnförelse med de få välklädda personer, som synas på gatorna. Sjelfva staden har ett sjukt, döende eller dödt utseende. Den är också blott ett lik efter det fordom mäktiga Pisa, hufvudet för en sjelfständig republik med detta namn. Ty det var en tid — från 10:de till 14:de århundradet — då Pisanska staten var mäktig i krig och i fred, på hafvet och på landet. Men striderna med de växande republikerna Genua och Florenz bröto dess makt, och sedan år 1406 har Pisa med sitt område tillhört Toscana. Konst och vetenskap hafva dock uppehållit stadens lif ända tills sednare tider. Men dödsstöten kom 1848, då i följd af Pisanska ungdomens och Pisanska universitetets deltagande i Italiens befrielseförsök, Toscanas regering flyttade större delen af universitetet till Sienna. Sedan denna tid lefver Pisa förnämligast af utlänningarne, som komma för att se dess torn eller lefva af dess luft. Men det synes mig fara värdt att de skola uppätas eller förjagas af dess tiggare, och att det hemskt ryktbara "svältornet" (Ugolinos torn) slutligen blir en symbolisk spökbild för hela staden!*) —

*) Af detta torn är intet mera att se. På platsen, der det säges hafva stått, står nu ett hvitmåladt hus med gröna luckor.

Den 8 Nov.

Pisa har dock fyra stora märkvärdigheter, väl värda en resa dit: Domkyrkan, det lutande tornet, Baptisteren och Campo Santo. De äro tillräckligt beskrifna af lärda män och af dilettanter så att jag bör kunna slippa besvara mig och andra med att beskrifva dem. Jag vill blott här fasthålla för minnet några mina intryck af dessa stora minnesvårdar, och först och främst af Domkyrkan, dess härliga pelargångar, dess höga dôme och många sköna konstverk. Väggarna äro betäckta af målningar utaf både äldre och nyare mästare. Flera äro af Andrea del Sarto, enkla och innerliga i uttryck, mjuka, naturenliga i utförande.

Några antika statyer stå äfven i kyrkan. "Denne", sade min cicerone, i det han pekade på en martialisk marmorfigur, "är en staty af guden Mars, funnen icke långt härifrån."

"Men hvad har guden Mars att göra här i kyrkan?" frågade jag.

"Åh", svarade Antonio, "man har döpt den till San Piso, och så har man kunnat ställa upp den här."

"Huru? man har döpt marmorstatyn?" återtog jag.

"Ja", svarade Antonio obesväradt, "ty man såg att det var en skön staty, som kunde bli en prydnad för kyrkan. Och derföre döpte man guden Mars, och nu är han San Piso."

Under det vi vandrade, sålunda språkande, genom kyrkan, höllo presterna själa-mässa vid hög-altaret för någon längesedan död kanonikus, och rundt omkring lågo personer på knä eller sutto i biktstolarne. Antonio (kyrkans klockare) lät sig icke deraf hindras att högt skrika sina förklaringar, samt att hosta och spotta, stundom midtför de bedjande och biktande, på ett sätt, som skandaliserade mig, men icke tycktes röra eller störa dem. Det var i denna kyrka som Galileo, ännu blott aderton år gammal, genom svängningar af en från hvalfvet nedhängande lampa, väcktes till uppfinning af pendeln.

Det lutande tornet (Campanilen för domkyrkans klockor) förvånade mig icke emedan det står snedt, utan emedan det ej förtretade mig, såsom jag hade väntat det af ett konststycke, som jag ansåg vara ett arkitektoniskt charlataneri, ämnadt att framställa konstnärens — icke skönhetssinne, utan styrka i konstgrepp. Men till min öfverraskning, erfor jag af det sneda tornet intet obehag, utan en känsla af nöje, af tillfredsställelse, som jag i förstone icke kunde förklara mig, dels emedan min tanke rör sig långsamt, dels emedan tiggarna, i kapp med skymningen, drefvo mig ifrån "Piazza del Duomo". Men jag återkom dit tidigt om morgonen, före tiggarna, och då blef mig saken klar. Detta torn har icke en fallande ställning; det lutar, men i begrepp att resa sig. Den starkaste lutningen är nederst vid jordvåningen, derifrån svänger sig tornet omärkligt — och likväl märkligt — med sina åtta våningar fina kolonetter uppåt, så att den öfversta kransen står *nästan* horisontelt. Det är en gestalt, som upprättar eller uppreser sig. Deraf det mera angenäma, än pinsamma intrycket. Man har icke minsta oro för att tornet skall falla, eller någon känsla af att vilja uppehålla det. Man ser att det håller upp sig sjelf eller drages uppåt af någon makt i höjden, och segern är redan synbar.

All högre byggnadskonst är för mig symbolisk, och har för mig intresse blott genom det gudomliga eller menskliga lif, som den framställer. Så synes mig kyrkobyggnaden såsom en bild af den bedjande och tillbedjande församlingen; kyrkotornet eller tornen, äro dess uppräclda händer. Kyrkans inre — särdeles de katholska stora kyrkornas inre, — motsvarar christenhetens inre verld och andliga organism, — i likhet med deras djupsinniga förebild, den mosaiska förbundsarken. — Hvar christen finner äfven der en bild af sin själs tempel, med en förgård, en helgedom och ett allraheligaste, der cheruberna vaka öfver ett evigt Guds ord; och den vakna blicken kan i kyrkans symboliska, plastiska skrift läsa uppenbarelsens lära. Som ett ord ur denna lära, står för mig Pisas torn, icke längre

ett lutande torn, utan bilden af en syndare, som uppreser sig eller uppreses af den osynlige, som i höjden och i ljuset bor.

Campo Santo är ett storartadt grafmuseum, intressant mera i konsthistoriskt afseende, än för skönheten af dess konstverk. Ty de flesta af dessa äro stympade eller höra till en längesedan afdöd konst, så t. ex.: Orgagnas stora fresker af himmel och helvete, som synas mig sköna, ungefär såsom lik eller benrangel äro det. I helvetet — det är klart, — är det icke godt att vara, men Orgagnas himmel, der stela figurer sitta uppradade under orangeträd, synes så odrägligt ledsam, att jag icke vet hvar jag ej ville vara hellre än der. Campo Santos gångar äro i öfrigt fulla af figurer utan armar, hufvuden, näsor; af monumenter, mer eller mindre härjade af tiden eller människorna. Dess få väl bibehållna, skönare konstverk tillhöra en nyare tid. Dansken Thorwaldsens snille har äfven här frambragt en bild, full af ljus och lif, i monumentet öfver den unge ögonläkaren Vacca, som han framställt återgifvande synen åt en gammal blind man.

Jorden till kyrkogården — hvilken på fyra sidor omslutes af stengallerier — fördes från Jerusalem på femtio af den Pisanska republikens galärer. Campo Santos byggnad fullbordades år 1283, och, besynnerligt! — från denna tid begynte republiken hasta till sin graf. Nicolo Pisano och hans son Nino Pisano äro de Pisas stora konstnärer, som under republikens hjelteålder förde den italienska konsten framåt, till mera likhet med de gamla Grekiska mönstren eller med den evigt unga, sköna naturen, — grekernas stora lärarinna.

Pisas bad och dess tre timmars väg från staden belägna Casciner eller parker äro ryktbara, de förra för deras helsokraft, de sednare för storhet och skönhet; men jag vill nu tala om en bekantskap i Pisa, som mera intresserat mig, än alla dess monumenter och andra ryktbarheter, den af en för talang och karakter utmärkt qvinna — skriftställarinnan Catharina Franceschi Ferrucci.

Redan i Fransyska Schweits hade jag hört talas om henne med stort beröm. Under den mörka perioden af Italiens misslyckade befrielse-försök hade hon, liksom flera Piemontesiska patrioter, sökt en fristad i Schweits och hade i Genève gifvit en "cours" föreläsningar öfver Italienska litteraturen, som i förening med hennes personliga karakter och älskvärdhet, förvärfvade henne en talrik krets beundrare och vänner. När allt hopp om en ljusare framtid för Italien syntes förloradt i den sorgliga utgången af dess frihetskamp, skref Catharina Ferrucci, med sönderslitit hjerta, men med icke bäfvande kärlek och hopp, sina arbeten för "la donna Italiana's" moraliska och intellektuella uppfostran. Hon vill i de unga kvinnorna uppfostra mödrar, hvilka skola gifva Italien söner och döttrar, mäktiga att höja dess lif och göra det ädelt och sjelfständigt. Hon känner djupt hvad som felas den Italienska kvinnan, och har en djup öfvertygelse om kvinnans kallelse och makt såsom uppfostrarinna, synnerligen genom exempel och inflytande. Såsom Beatrice väckte hos Dante en "Vita Nuova", hvilken förde honom till de högsta medborgare-dygder på jorden och till synen af himmelens ljus och sanning; såsom Monicas tysta böner och tåliga trofasta kärlek drogo hennes son Augustinus från ett lif af jordisk lust till ett lif i Gud, så skall den ädla, i ädla sanningar, i den högsta kärlek lefvande kvinnan äfven i våra dagar draga människornas och sönerns hjertan till ett dygdigt lif.

Lika med fru Necker af Saussure grundar Catharina Ferrucci sin uppfostringslära på *driften till fullkomlighet*, hvilken hon anser, såsom en ur-drift i människans bröst, och hon är mindre rädd, än Schweitsiskan, att utvidga horisonten för kvinnornas lif och lärdom på det att denna gudaburna drift må kunna tillfredsställas. — Schweitsiskan bodde vid insjön emellan de höga klippvallarna; Italienskan bor vid det stora hafvet, och intet hinder stänger hennes i fjerran skådande blick. — Egendomlig är hos Catharina Ferrucci den vigt hon lägger på den unga kvinnans uppfostrande till medborgerligt medvetande, "till in-

"sigt af hvad som gör nationernas storhet eller fall, ära eller "skam. Den moder, som icke förstår detta, som icke för-
"står hvad sann fosterlandskärlek är, skall ej kunna der-
"uti undervisa sina barn". Egendomlig för henne såsom italienska, är äfven den rol hon gifver det sköna såsom uppfostrande till det goda och rätta. Oändligt skön och sann synes mig hennes åsigt af det *nationella* i uppfostran. Den egendomlighet, som framför allt tillhör ett folk genom dess land, natur, historia, naturliga karakter — den måste hvar individ lära sig att fatta, tillegna sig och utveckla i skönhet. Först derigenom skola nationerna uppnå sitt mål, uppfylla kallelsen, gifven af Gud. Hvad som utmärker den Italienska national-karakteren är, enligt Catharina Ferrucci, behovet att älska Gud efter Evangelii lära, behovet af vishet, ordning och skönhet. Dessa höga behof äro framför allt Italienarne egna. Deras upp-
fyllande är vilkoret för folkets ära och sällhet.

"Låtom oss vara *oss sjelfva*" (Siamo noi) så är hennes slutuppmaning — "vara det, hvartill vi blifvit gjorda
"af Gud, af vår sol, af jorden, som vi bebo, de stora
"minnen och våra förfäders exempel. Låtom oss vara oss
"*sjelfva*, och ej, för att efterhärma andra folk, förlora känslan af vårt eget lif och af Italiens ära."

Detta är Catharina Ferruccis hufvudthema, ofta återkommande, alltid starkt och varmt uttaladt. Men för att vinna denna nationella sjelfständighet ser hon mera tillbaka till de gamla ärofulla tiderna och till en religiös concentration, än till de idealer af politisk oafhångighet och medborgerlig frihet, som Gioberti och Balbo upphöjt såsom det unga Italiens fana och som helt visst, i denna tid, utgöra dess högsta önskan och behof.

Hennes skrifter öfver uppfostran äro välgörande, isynnerhet för det inflytande de tillerkänna qvinnan och deras yrkande på en starkare uppfostran för henne än hitintills, en full utveckling af hennes tanke och intelligens. "Långt ifrån" säger hon — liksom Louise Appia i Waldensernes dalar — "att en sådan uppfostran skulle gifva näring åt
"qvinnans medfödda fåfånga, skall den döda den. Fåfån-

"gan föder sig af det ytliga i lifvet, en egoistisk själs riktning. Umgänget med ädla andar och höga föremål skall förtära denna irrbloss-eld och tända en af oförgånglig natur."

En "Typografisk förläggare-förening" i Turin har upptagit hennes arbeten för "la donna Italiana" i sin "nuova Biblioteca popolare", och utgifver nu af den en ny upplaga, bästa beviset på deras popularitet.

Jag hade mycket glädt mig åt att få lära känna den ädla qvinnan, som, med hjertat blödande under fäderneslandets olyckor, så modigt lyftade sitt hufvud öfver dessa, för att arbeta för detsammans skönare framtid. Jag hade glädt mig åt att få besöka henne i Pisa, vid hvars universitet hennes man är professor i de gamla språken. När jag kom, fann jag henne nedböjd, med brustet hjerta, öfver en graf, — den af hennes enda dotter, Rosa, död för få månader sedan. Catharina Ferrucci hade på denna dotter försökt sin teori för qvinnans uppfostran och hade lyckats till sitt hjertas lust. Lärd, såsom sin fader, i de gamla språken, "så att hon kunde fylla hans lärareplats", var hon af sin moder införd i historiens, filosofiens och litteraturens riken. Moder natur hade utrustat henne med mer än vanliga behag och gåfvor; religionen och föräldrakärleken utvecklade hennes hjertas lif. Vid 20 års ålder var Rosa Ferrucci så nära fullkomligheten, som en ung qvinna kan det vara. Hon var allas älskling, sin moders, faders och broders, äfvensom deras stolthet; hon blef förlofvad med en ädelsinnad ung man och läkare, som älskade henne hängifvet, och de unga tu skulle snart hafva bröllop. Då kom en feber, en af dessa "fièvres milliaires", så farliga i denna nejd, och ryckte henne bort. Den blomstrande, begåfvade unga flickan, dottren, bruden var inom få dagar ett lik.

Skrifställarinnan Catharina Ferrucci var nu förlorad i den sörjande modern. Rosa hade varit hennes ingivelse, hennes ideal. Nu var Rosa ej mer på jorden och jorden hade blifvit likgiltig för hennes mor, som nu önskade blott att dö för att få vara nära sin älskling. Hon kände sina

krafter dagligen aftaga och hoppades att få dö snart. Jag talade om hennes "pligt att lefva för Italiens framtid". Catharina Ferrucci såg icke längre denna framtid. Den var stängd för henne af dotterns graf. Dock har den nedtryckta modren, i den lefnadsteckning hon nyligen utgifvet öfver sin dotter, rest henne en minnesvård, som torde blifva mera rik på ädla frukter, än alla hennes arbeten öfver uppfostran. Det är en enkel bild af en älsklig och begåfvad varelse, som skall röra många hjertan, och röra dem till efterföljd af den tidigt fullkomnade Rosa Ferrucci. Hennes små billetter till sin trolofvade make röja en själ, der ovanligt allvar är förenadt med den mest intagande godhet och barnliga grazie. Man ser henne i föräldrarnes hem med from innerlighet bereda sig till den stundande föreningen, med det samma som hon, under de stilla aftnarne, ordnar materialierna till en "biografisk kyrkohistoria", som skulle blifva ett arbete för hennes framtid. Deremellan sköter hon sina föräldrar, sin musik, allt i hemmets lilla rike och alltid blickande upp till fadren i himmelen, till hvilken hon hembär sitt arbete, sin kärlek och hela sitt lif. Hängifvenhet för Hans vilja, tröstade henne i döden, och gaf henne kraft att tala trösteord till de sörjande omkring henne.

Catharina Ferrucci är en varm Catholik och ehuru hon är, med mera urskiljning än vanligt hos Catholska fruntimmer, tillgifven sin kyrkas bekännelse, var det mig tydligt, att denna hindrade henne från att vinna den tröst och styrka hon behöfde. De många hjälparne och hjälparinnorna emellan människan och Gud, hindra själen att odeladt sluta sig till den ende medlaren emellan Gud och människorna, och hindra den att af hans lif, död och uppståndelse hemta den skatt af tröst och ljus, som de meddela. När man har en fullt god ledsagare till Fadrens rike, hvarföre taga en mängd ringare? De kunna blott fördröja på vägen, om ej rent af afleda derifrån. Att de afleda uppmärksamheten från den förnämste och ende är visst. Så är det i Rosa Ferruccis biografi smärtsamt att se, huru hon, i sin själsängest under kampen med döden

och med blicken sökande frälsaren, uppmanas af sin själsörjare "att anbefalla sig till Santa Agatha!" Reformatorerna, som återförde Christna församlingen till Skriften och till dess lefvande, personliga medelpunkt, hafva återfört den på rätta vägen till sanningen och lifvet. Men Catharina Ferrucci förstår lika litet, som ännu de flesta Catholiker, reformationens grund-mening. Dock tror jag att hon nu icke skulle vara långt derifrån, och jag skulle vilja kunna dröja här en längre tid blott för att få tillfälle att oftare se och samtala med denna ädla, men olyckliga qvinnan, som nu står nedböjd öfver en graf. Med Evangelium i handen skulle hon uppresa sig.

Florenz d. 10 Nov.

Vackra, blomstrande Florenz, huru olikt Pisa! Allt är här lif, rörelse, skönhet. Arno har klarat sina böljor, gröna träd lysa gladt emellan de prydliga husen, de präktiga templen och palatserna; marmorstoder — sköna eller tankfulla gestalter — möta öfverallt, vid portiker och broar, under det blå himlahvalfvet. Folket stimmar och strömmar öfver broar och torg; tränges i gator och gränder, men gladt, utan bråk och oreda; vagnarne rulla oupphörligt; solen strålar i sommarprakt och lif öfver de gröna kullar och parker, midt ibland hvilka Florenz sitter så som en städernas blomma, rik på skönhet och lefnadsfröjd. —

Vi ha fått goda rum i Hôtel New-York, vid Arnos strand, äro förtjusta att vara här, och Jenny strålar i kapp med allt vackert och gladt, som omgifver oss.

Den 22 Nov.

Efter nära tvenne veckors vistande och vandringar här, vill jag samla min rena behållning af hvad jag sett

och hört. "Min behållning" kallar jag hvad som inträngt i min själ eller fäst sig i mitt minne såsom bild eller lära, och som från denna stund utgör min egendom, en del af min inre verld. I denna, är ett museum (och i detta, ett litet kabinet för kuriositeter), i hvilket alla syner och bilder, som starkt anslå mina sinnen, uppställa sig såsom af sig sjelfve, af en inre naturnödvändighet; der är ock en bok, som jag ej rätt vet att nämna, men i hvilken allt hvad jag lär af människorna eller tingen skrifver in sig utan att jag gör mig besvär dermed och så att jag deraf vinner ett visst resultat för min sanning-sökande ande. Jag tror, min L*, att om du rätt vill se dig om hos dig sjelf, så skall äfven du der finna ett dylikt museum och en dylik bok.

Min första vandring i Florenz var en liten enslig upptäckts-färd, sådan jag alltid gerna företager på hvarje ny ort och i hvarje för mig ny stad. Jag orienterar mig på detta vis vida bättre, än med en Cicerone, och föremålen tala till mig omedelbart, med friskhet och kraft. Vid denna första vandring kom jag ej långt; jag stadnade på ett torg, som tillika var ett Pantheon, ty på alla sidor stodo höga, herrliga marmorstoder med uttrycksfulla hufvuden af stor individualitet och karakter, männer, förklarade af konstens mästarehand, som bevarar det egendomliga i det den framställer idealet. Jag kände igen flera gamla bekanta, Dante med det energiska anletet, det ädelt bittra draget, Michael Angelo Buonarotti och Benvenuto Cellini, hos hvilka den råa kraften är större, än skönheten, Boccacio och Petrarca, som synas lyssna till milda och ljusa ingifvelser. Flera gestaltar voro mig nya. Så Macchiavelli, med ett anlete utan skönhet, men fängslande genom dess uttryck af klokhed och fin sarcasm. Galileo med ett präktigt hufvud, uttryckande stark concentration, stark uppmärksamhet på den fysiska skapelsens problem. Men alla dessa gestalter af konstnärer, skalder, tänkare och hjeltar tycktes concentrerade hvar och en i sin uppgift, sin skådning — deraf det obeskrifligt stärkande och välgörande intrycket af att vara midt ibland dem. Jag be-

fann mig, utan att då veta det, på borggården till "Uffizi reale." Rundt omkring, i nicher, anbragta i murarne, stodo på piedestaler de Toscanska ädlingarne och stora männen; öfver dem log den klara fosterländska himlen. Nu hade de en frid och ära, som ofta icke unnades dem under deras lif. Jag kom denna dag icke längre. Följande dagen tillbringades under besök i museer och kyrkor.

"Galleria di Firenze" gaf mig följande intryck: Skönhetsidealet stod högt hos Greker och Romare; men deras verkliga människor, åtminstone hvad vi se af dem, representerade i deras historiska personligheter, stå långt under idealet och äfven långt under den skönhetstyp, som är allmän hos våra dagars människor. Forntidens hjeltar, vise, kejsare äro oftast rätt fula karlar, ofta rent af stygga. Fruntimmerna, Julior, Faustinator m. fl. äro, med få undantag, högst medelmåttiga, till och med simpla skönheter, eller rent af fula. Bland Greklands vise är Plato den ende, som har ett ädelt hufvud, en vacker panna; bland krigarne: Alcibiades, — men detta hufvud saknar högre adel, dragen äro små; — bland herrskarne: Alexander den store. Bland de Romerska kejsarne hvilar man gerna vid Augusti vackra och milda anlete, och det af Antoninus Pius kunde tillhöra en ädel christen Ascet; äfven Marc Aurelius har rena för skönhetssinnet hvilande drag, men pannan är mera bred, än hög, uttrycket saknar djup och höghet. Desse och ännu ett par romerska store, äro undantag bland mängden af kejsare- och fältherre-hufvuden, hvaraf flera äro verkliga mennisko-karikaturer, ehuru tydligen, förträffliga portraiter. Så Marius, Sylla, Claudius, Caracalla m. fl. På det hela är det mig klart, att människosläktet — åtminstone den Christna verlden — har, sedan denna tid, icke aftagit, utan betydligt tilltagit i skönhet och harmonisk bildning. Hufvudets form har i synnerhet undergått förändring. De antika folken hafva låga pannor och hjessor, så i synnerhet Romarne; hufvudet är hos dem fyrkantigt, mera bredt än högt. Hos de moderna culturfolken är hufvudets hvalf betydligt högre, så ock pannan; ögonhvalfven äro äfven större, hela anletet

har en skönare rundning, vackrare proportioner; så i synhet hos fruntimmerna. Och måste det ej vara så? En högre andlighet har tagit bo i människoslägtet; måste den ej bygga sig en boning i harmoni dermed? Idealet har nedstigit i verkligheten och höjer den till likhet med sig.

Af taflorna, i "Galleria di Firenze", minnes jag synnerligen ett par af en Holländsk mästare — Honhurst — som, hvarje gång jag betraktade dem, gjorde mig ett större och större nöje. Båda föreställa Jesu födelse; de visa modren och barnet, omgifna af personer, till utseendet af ringa vilkor. Men hvilken natur i dessa gestalter! i dessa anleten hvilket lif! — — — Maria är här ingen Rafaelisk, nästan öfverjordisk, blodlös skönhet; hon är en ung, älsklig, jordisk qvinna, som, ännu blek af den öfverståndna födslosmärthan, med tårfull, andaktsfull glädje betraktar sitt himmelska barn; och de kringstående, unga, gamla, som tränga sig fram för att äfven betrakta det, halft nyfiket, halft i beundran och glad aning, huru de le, huru de fröjda sig, innerligt naivt, så att det tränger in i själen att se. — Belysningen i dessa taflor är en skönhet för sig. Ljuset utgår från det nyfödda barnet, men utan synbar strålning. Alla anleten upplysas af detta ljus, äfven några små englahufvuden, som titta fram ur mörkret uppe i taket, och som, äfven de, taga del i människornas fröjd.

Dessa taflor kopierades af mer än en artist. Bland de kopierande amatörerna i galleriet voro flera fruntimmer, men ingen af dessa syntes mig hafva en större talang, ingens komma nära den af den Svenska konstnärinnan Sophie Adlersparre. Af porträtterna har jag behållit i minnet Alfieros — ett stolt, men ädelt skönt utseende — och hans väninnas, Grefvinnan af Albano — en mild och qvinlig skönhet. Den ryktbara Bianca Capello är på duken en vacker qvinna, men af vanlig, nästan simpel karakter; älskar att njuta, herrska; ingen ädlare natur.

Ett rum finnes i detta galleri, der jag aldrig inträdde utan att intagas af ett välbehag, en känsla, som jag vill kalla: Olympisk frid. Detta rum är kalladt "la Tri-

buna", det innehåller blomman af de konstverk, som Florenz bevarat i sitt sköte. Till de många loford, som blifvit sagda öfver den sköna rotundan och de konstverk den innesluter, låt mig lägga ett af tacksamhet, ty mycket har jag njutit af dem. Jag har frågat mig hvadan denna känsla af frid och tillfredsställelse i ett rum, uppfyllt af så många olikartade föremål? Rotundans sköna, storartade proportioner, dess praktfulla kupol, den harmoniska belysningen, verka väl något till detta intryck; men hufvudsakligen kommer det deraf, att nästan alla bildstoder och tafolor derinom framställa tillstånd af ädel eller skön frid och lefnadsfröjd, att de framställa lifvets idealer i en stilla blomningsstund. Madonnan hvilar i skådningen af sitt himmelska barn *), barnet i skådning af den fader i himmelen, som varkunnar sig äfven öfver sparfvens öde, Johannes i den syn, som låter öknens blomma, Apollo och Venus i känslan af deras egen skönhet; Faunen dansar i kraftfull lefnadslust, och de ryktbara brottarne ("i Lottatori") kämpa tydligen blott i ädel lek eller ädelt allvar. Man ser på den, som ligger under, att han skall resa sig snart åter och att han känner det. Påfven sitter lugn i medvetandet af sitt herravälde, och Carl den femte, på stranden af det stormande hafvet, njuter af att styra sin häst mot vinden och att sitta stadig på den, medan skeppen derute vrakas af vågorna. Det kan vara nödvändigt och viktigt att konsten fäster och förevigar äfven de öfvergående dissonanserna i människolifvet; men konstens högsta mål måtte dock vara att framställa segern öfver dem samt lifvets idealer af sanning eller skönhet.

Ur de praktfulla salarne af Palatset Pitti har jag för mitt inre museum behållit Michael Angelos tafla af de tre Parkerna — med hemlig förvåning att den Titaniske mästaren kunnat frambringa så ädelt sköna och milda gestal-

---

*) »La madonna del Cardinello« den skönaste tafla jag ännu sett af Rafael! Den gudomliga godhet, uttryckt i Jesu-barnets ansigte, i det han håller handen öfver den lilla fogeln och tyckes säga: »en af dessa är icke förgäten af min fader« — är öfver all beskrifning! —

ter, — samt ett par taflor af Cigoli. En af dessa, en "Ecce Homo" kände jag redan genom fröken Adlersparres förträffliga kopia; en annan: nedtagandet från korset var mig ny och beundransvärd. Cigolis uppfattning af Kristus är för honom egendomlig och helt visst närmare sanningen, än de flesta stora mästars. Han älskar att måla Kristus såsom en skön, ung man af hög renhet och adelhet. Han älskar att kontrastera denna höga renhet, kroppsliga skönhet och nästan qvinnliga finhet med grofva eller vanliga människogestalter. Cigolis eget porträtt måladt af honom sjelf, visar ett fint uttrycksfullt ansigte med ett drag af djup, nästan nervös känslighet.

Af den stora porträttsamlingen har jag i öfrigt blott behållit i minnet Angelika Kaufmans älskliga, själfulla bild.

Af de beundransvärda mosaikarbetena, som stiga här till rang af verklig skön konst, har jag ej kunnat låta bli att medtaga ett par bord, — du förstår, på det der oskyldiga och beqväma sättet, som lemna dem qvar der de äro.

Låt mig nu föra dig till "La Specola", museet för naturvetenskap; ty ett mera interessant och lärorikt tror jag det icke vara lätt att få se. I den stora, väl ordnade mineraliesamlingen blottas jordens rika innandömen för våra blickar, så att vi väckas till förundran och beundran öfver dess skatter. Förträffliga afbildningar i vax göra oss bekanta med det inre af en mängd plantor samt af åtskilliga djur. Flera salar äro egnade till vaxafbildningar af människokroppen, dels af hela gestalter, dels af särskilta, yttre och inre delar. Dessa afbildningar äro alla färgade efter naturen och lifvet. Det fordras en viss beslutsamhet, ett öfvervinnande af en motbjudande känsla för att inträda och stadna i dessa rum, der döden och vetenskapen i förening blottat den lefvande människans hela kroppsliga machineri. Men jag ville se det och jag såg det, icke utan en känsla af plåga, som ständigt blandade sig med den af interesse och beundran. Troligen kommer detta plågsamma intryck deraf, att dessa uppristade kroppar, bröst, hjertan

m. m., väcka tanken på plågan, som en sådan operation måste förorsaka den lefvande människan och att den lifsvärma coloriten af kött, ådror, hud m. m. ger en ständig illusion af lifvet. Detta intryck mildras dock af den aktning eller rättare den vördnad och pietet, hvarmed dessa taflor äro framställda. Hvar särskilt kroppsdel ligger på ett sidenhyende, en del af dem under glas. De hela gestalterna ligga i naturlig storlek, på hvita bäddar, och under det deras inre delar blottas för åskådaren tyckes uttrycket i deras ansigten säga: "För vetenskapen, som upplyser, för konsten, som helar!" Det är ett tåligt hängifvet uttryck i dessa gestalter, som rörde mig såsom någonting verkligt och stort. De kvinnliga gestalterna ligga liksom försänkta i magnetisk sömn, och konstnären har derutinnan gifvit bevis på säker takt och människokännedom. Qvinnan kan ej för vetenskapen offra sin qvinnlighet, och bör det ej heller. De flesta af dessa hufvuden äro unga och sköna, kinderna blomma medan ögonen blicka medvetlösa och stela. På en skön, ung qvinnogestalt hade man satt ett glasperlband om halsen och handen leker med de rika hårflätorna under det allt ifrån halsen är öppnadt, blottadt! — Är detta ett hån? — på mig gjorde det ett pinsamt intryck. Med innerlig beundran dröjde jag i betraktande af den öfre afdelningen af människokroppen, af åderbyggnaden, som, likt den rikt grenade kronan af ett träd, utbreder sig öfver hufvudet, af hjertat på dess herdestaf emellan lungorna — två hemliga vingar; — vid ögat, så skönt framträdande ur dess skyddande hylsor. Jag sökte hela mitt intryck af dessa sönderslitna kroppar med betraktande af deras mest betydande symboliska och profetiska delar — ty hela naturen är ju afbildad der, berg och strömmar, träd och blommor och djur! äfven kroppsligen är människan en "mikrokosmos", en liten verld, der den stora verlden är afbildad eller sammanfattad. Människokroppen är en rik symbolik, som väcker stora tankar och aningar! Och jag upprepade för mig de profetiska orden: "Man hafver ett naturligt lekamen; man hafver ock ett andeligt lekamen," — — "det varder sådt förgängeligt och skall uppstå oför-

gängeligt. Det varder sådt i snöplighet och skall uppstå i härlighet!" *)

Jag sökte att skåda den nya människan på en ny jord, omgifven af en natur och af kreatur, förklarade såsom hon och genom henne. Allt detta hjälpte dock icke, dödens och förgängelsens gestalter hade fått makt med mina sinnen; trenne förträffliga, men förfärliga taflor (äfven i vax) af pestens uppträden i Florenz under 16:de århundradet fullbordade dessa dystra intryck, och förgäfves gick jag ut i det varma solskenet, i den liffulla staden, förgäfves dröjde jag bland de saliga och sköna gestalterna i "la Tribunas" tempelsal, förgäfves besökte jag åter och åter Galileos Tribuna, som "la specola" hyser såsom sin innersta helgedom. Jag kunde på flera dagar ej blifva dem qvitt.

Ett ord nu om denna sistnämnda "Tribuna", ensamt egnad till Galileos minne och en den skönaste minnesvård öfver hans lif. Trenne vackra freskomålningar framställa tre hufvudperioder af detta. Den första visar honom i Pisa domkyrka, i den stund då han af lampans svängande rörelse väckes till tanken på lagarne för pendelns mekanik; den andra då han, redan viss om sin vetenskap och inspirerad af denna, demonstrerar sin upptäckt af teleskopet för Dogen Leonardo Donato samt för Tiomanna-Rådet i Venedig. Nyfikne, beundrare och afundsmän, omgifva honom, men Galileo aktar på ingen, han är med själ och kropp upptagen af sin vetenskap. Målningen visar en liten, men kraftig gestalt, full af eld och lif, med rundt ansigte, af godt, öppet uttryck; ögonen blå, klara, stora. Den tredje målningen framställer honom, såsom gammal och — blind, blind af att hafva för ihärdigt skådat ljusets phenomener. I gubbens ansigte känner man igen ynglingens drag och lif, de förblindade ögonen äro riktade, liksom forskande, mot höjden, under det han, med ena handen på en himmsglob, med den andra pekande uppåt, demonstrerar för tvenne unga män och lärjungar himlakropparnas lagar. Gestalten är ännu kraftig, en hermelmantel faller ned

---

*) 1 Cor. 15 Cap. 42—44 v.

från skuldran. Genom den öppnade dörren ser man den klara blå himlen och ett mildt munkansigte blickar in i rummet, vakande öfver den blinde siaren. Det är vårdaren och vännen, som man gifvit honom, då efter förföljelsens och fängelsets tider, man skänkte honom ett asyl i den sköna villan d'Aretri nära Florenz, hvilken sedermera kallats "il Gioiello." Man har försigtigtvis icke bland målningarne här upptagit den, kanske märkvärdigaste stunden i Galileos lif, den då han, för att komma ur romerska inquisitionens fängelse, återkallade sitt påstående att jorden vänder sig kring solen — som de visa fädren i Rom ansågo vara i motsägelse med Skriftens lära, — men straxt efter återkallelsen protesterade mot den, i det han, liksom tvungen af sin genius, stampade på jorden och utropade: "ma pur si muove!" (men hon vänder sig ändå)! Hvilket ypperligt ämne för en tafla!

I den uppifrån upplysta rotundan, som hvälfver sig öfver dessa taflor och öfver Galileos bildstod af hvit marmor, förvarar man alla hans instrumenter; äfven hans pekfinger, omfattadt af en guldring och visande uppåt, ser man här under en glaskupa. I det blåmålade hvalfvet äro afbildade, i förgyllda basreliefs, alla Galilei astronomiska upptäckter. Rundt omkring honom stå byster af de män, som i lifstiden varit hans gynnare eller vänner och mest utmärkta lärjungar. Väggarne äro af hvit marmor; smakfulla arabesker med blommor och foglar uppstiga på dem, omgifvande vetenskapens redskap, liksom hyllande. På marmorgolfvet ser man en stor mosaiktafla med tvenne gestalter, af hvilka den ene håller en fackla i handen, den andre är fördjupad i lösningen af matematiska problem. Derunder läsas orden: "provando e riprovando."

Detta lilla sköna minnestempel ger ett välgörande intryck så väl af vetenskapsmannens lif, som af den heder och tacksamhet, hvilka dock vanligen, om än ofta sent, skänkes honom af efterverlden.

Man kan icke, i denna tid, förebrå Florenz att icke hedra de stora män, som bidragit till dess ära. Det är stadens innevånare, som genom frivilliga bidrag upprest de

sköna marmorstoderna i "Loggia dei Uffizi", det är ock de, som, i förening med Toscanas regering, söka bevara och samla allt, som hörer till de stora männens och fosterlandsvännernas minne. Så har man, i sednaste tid, begärt ifrån Ferrara allt hvad der tillhört Dante, hvarje bref eller skrift af hans hand. Men Ferrara har svarat, icke utan en bitter mening, att det af den store landsförviste äger intet qvar utom — *hans graf*.

Under vandringen på gatorna i Florenz träffar man på flera hus med inskrift i gyllne bokstäfver. En säger: "här lefde och dog Tragediens furste Vittorio Alfieri;" en annan: "här bodde Macchiavelli", en tredje: "här lefde Dante" o. s. v. Nästan alla dessa hus hafva emedlertid gått ur de fordna, stora ägarnes familjer, och ingenting talar om dem der utom inskriften utanpå. Michael Angelo Buonarottis hus allena är bibehållet såsom det var i den store konstnärens tid, inredt och prydt af honom sjelf. Det äges i denna stund af en utaf hans ättlingar, en Buonarotti, nu finans-minister i Toscana. Huset är upplåtet för främlingar tvenne gånger i veckan, och äfven jag aflade der mitt besök. Husets yttre har ingenting utmärkt, det är nu så kringbyggt af andra hus, att rummen deraf för-mörkas. Dessa rum äro fulla af den store konstnärens lif och alltför mycket af hans förgudning. Hans elever hafva i en mängd målningar framställt scener ur hans lefnad. Rummen äro många, men små, innehålla flera bildhuggerier och handteckningar af den store mästaren, och flera dyrbara möbler och ting; hvarje den minsta plats är begagnad och prydd med ett slags artistiskt koketteri. I bönkapellet är en diminutif christusbild i bronz, — såsom det säges af Benvenuto Cellini. I det innersta, lilla kabinetet ser man ett porträtt af Michael Angelo, måladt af honom sjelf, och en byst efter hans masque, tagen straxt efter hans död. De visa ett ansigte utan all skönhet och äfven utan adel, näsan är platt och bred, men i ansigtets uttryck, i de sammantryckta läpparne läser man detta "tusan djeflar", som den Svenske bildhuggaren Sergel fordrade såsom bevis på äkta snille. Michael Angelo var en kämpe-natur äfven

i sin konst, och hans karakter och lynne voro icke utan den råa, nästan vilda kraft, som man läser i hans ansigte; och mången bitter kamp gick han igenom under sitt lif. Men han var dock mäktig af höga och ömma känslor. Hans fosterlandskärlek var stor och stark, och hans kärlek till den ädla qvinnan och skaldinnan Vittoria Colonna (Markisinna af Pescara) var af skönaste, ädlaste art. I hans sonnetter till henne, röjes en känsla af högsta allvar och innerlighet. Icke underligt att den sköna qvinnan gäldade hans tillgifvenhet med varm vänskap och beundran. Intressantast af rummen är Buonarottis matsal, på hvars väggar han sjelf i sitt raska manér målat Toscanas ryktbara män i åtskilliga grupper. På en vägg ser man philosopherna, på en annan naturvetenskapens dyrkare; — Galileo ses i sprittande glädje kika i sitt teleskop; — på en tredje äro theologer och philologer; på den fjerde skalder och litteratörer. Dessa hafva lagerkransar kring sina hufvuden, äro omgifna af palmer och springande källor; man känner bland dem igen: Dante, Petrarca, Boccacio. I bakgrunden står Savonarola, med dyster blick betraktande de bekransade skalderna. Hans kraftfulla ansigte har likhet med Luthers. Och något af Luthers rena nit och kraftfulla uppträdande var äfven hos Savonarola. Han vågade att uppträda emot påfven och påfvedömet — då i det djupaste förfall. Alexander den sjettes gudlösa lif eldade hans predikan om ett rent lefverne, om en christlig konst. Med lågande, ofta dyster vältalighet fördömde han all verldslig konst och verldslig njutning; han ville göra hela verlden till ett bönkapell. Folket strömmade till honom, förde till honom en mängd dyrbara böcker, instrumenter, taflor m. m., som han lät uppbränna. Han kämpade mot påfven, men påfven var starkare än reformatorn, och Savonarolas bål restes på samma plats, "Piazza del gran' Duca" i Florenz, der han låtit uppbränna den verldsliga konstens trophæer. Ännu i slutet af förra århundradet sågs platsen, der han lidit martyrdöden, betäckt med blomsterkransar. Icke femtio år efter honom skulle en annan munk — Luther — föra hans protest ut till seger, dock med ett

mera upplyst nit och uppbyren af folk och furstar, vaknade till medvetande af samvetets och sanningens rätt.

Custoden, som förde oss omkring i rummet, var en gammal tjenare i den Buonarottiska familjen och en äkta typ af dessa gamla familjetillhörigheter, som göra familjens ära till deras egen. Han skröt med den Buonarottiska familjens heder och storhet, och blef ond och häftig då han trodde den icke fullt erkänd. "Gli Buonarotti hade i alla tider varit stormän; hade i alla tider varit rådande och styrande, som Gonfalonierer eller konstnärer; och så äro de ännu, ty den nuvarande Buonarotti är minister och styrer staten." En marmorbyst af denne sednare samt af hans maka visa hufvuden af betydligt större skönhet, än den store ättefadrens.

"Piazza del gran' Duca!" låt oss stadna der ett ögonblick, ty det är platsen för Florenz's stora historiska minnen; det är torget, der det har några af sina största monumenter, Palazzo Vecchio, Loggia dei Lanzi, den sköna Neptuns-fontainen, Cosimo den 1:stes staty till häst, samt flera konstverk från den republikanska tiden. Det är ock der som folklifvet ännu visar sig i sin största mångfald. Posten och flera publika byggnader äro der; rika bankirer hafva der sina kontor, och fachino's och lazzaroni sola sig, ligga eller stå längs marmortrapporna och stoderna. "Palazzo Vecchio" står såsom en storartad symbol af den fordna republikens djerfva sträfvande. Dess torn synes mig isynnerhet talande. Det är ett fästningstorn, som uppbär en triumfport, på hvilken reser sig en pyramid. På flaggstången, uppstigande från denna, springer ett lejon uppför; i spetsen är en lilja. Men ack! denna sednare symbol, spetsen af de öfriga, är en otrogen bild af republikens lif, åtminstone af den Florentinska. Dess fästningsport, äreport, dess pyramidala uppstigande hann aldrig upp till fridens blomstring. De störtade samman dessförinnan uti de strider, som sjelfva republikens ärelystna uppåtsträfvande framkallade, störtade genom partilifvet, som är republikens lif och som blir dess död, när det ej styres af någon ädel, sammanhållande idé, större än den enskilda statens försto-

ring. "Palazzo Vecchios" historia och symboliska torn, vittna icke om en sådan högre idé inom Florentinska republiken.

Florenz's domkyrka och sköna Campanil, äfven från denna tid af stora, men egoistiska sträfvanden, byggdes i akt och mening att — så bjöd den Florentinska republiken — "att blifva den största och praktfullaste byggnad, som står i människomakt att uppresa, och så att ingen skönare och större kan tänkas; den bör göras motsvarande ett mycket stort hjerta (ad un cuore grandissimo), ty den är beslutad af de flesta af stadens medborgare, förenade i en vilja." Byggmästaren Arnolfo visste — säges det — att motsvara denna vilja, och byggnaden begyntes 1298, men Arnolfo dog långt innan hans verk blef fullbordadt; och, vare sig att något af det fordna Babelornets syfte inspirerat byggnaden af den Florentinska domkyrkan och gjort den delaktig af Babelornets öde eller af annan orsak, visst är att den står ofärdig ännu i dag och blir troligen så stående. Hvar särskilt del i den stora anläggningen är i skön harmoni med det hela och är i sig en fulländad skönhet, (så t. ex. är hvart fönster ett individuelt helt af skönhet och smak); — Men hela framsidan af kyrkan ser ut som en bankrutt.

Vid ena sidan af torget, på hvilket domkyrkan står, är inmurad i väggen en hvit marmorbänk med inskrift "Sasso di Dante." Här brukade Dante sitta, betraktande domkyrkans byggnad och kanske hämtande af dess sköna proportioner ingifvelser till sin "Comedia divina", eller kanske vaktande på att se en skymt af denna Beatrice, som förmädde ingifva honom ett nytt lif, blott deraf att han såg henne och att hon var skön, ädel och huld. Så förblef hon hans himmelska ideal. Så skådar han henne och sin kärlek i sin "Vita Nuova."

Den höga Campanilen står nära domkyrkan som ett konstverk för sig, fullbordadt i dess sköna mosaikdrägt af mångfärgad marmor. Äfven domkyrkan har denna färgrika beklädnad och glänsar deraf i solens sken, så att man tyc-

ker sig se någon underbar jetteblomma. Också heter hon "Santa Maria del fiore."

Dessa konstverk och bronzportarne till Baptistèren, på hvilka artisten Lorenzo Ghiberti arbetade i fjorton år och som Michael Angelo Buonarotti sade vara värdiga att utgöra portar till paradiset*), äro minnesvårdar af den tid då Florenz' Signoria utsträckte sig icke blott inom statens, men äfven inom konstens och vetenskapens gebit. "På denna tid" säger Machiavelli, "var vår stad i ett tillstånd af blomstring och lycka såsom aldrig förr. Hon var rik på folk, skatter och ära; hon hade trettio tusen vapenföra borgare, hvartill ännu kommo sjuttio tusen från landet. Hela Toscanas befolkning lydde henne dels som undersåter, dels som förbundna; och fastän mistro och hat rådde emellan adel och folk, så hade detta inga elaka följder, utan alla lefde enigt och i frid."

Men denna frid räckte icke länge. Adel och folk, Guelfer och Ghibelliner, "hvita och svarta" bröto den genom strider, som blefvo blodiga krig; enskilda familjetvister bragte krigets uppträden inom stadens område och man slogs på lif och död på Florenz' gator från årtionde till årtionde; och så sjönk den Florentinska republiken efter ett par århundradens blomstring, som handelns furstar, Medicéerna, förde till dess högsta fullkomning och till dess fall. Florenz fick sedan dess främmande furstar och blef, jemte Toscana, en lekboll för främmande herrskares vilja. Dess republikanska frihet blef bunden under en enväldig styrelse. Det var dess lycka att denna styrelse dock var en jemförelsevis mild, såsom det påstås den mildaste uti Italien. Den är så äfven i denna stund, och furstarne af Österrikiska huset sägas hafva varit och ännu vara faderligt sinnade styresmän för landet. Ändå har Toscanas folk aldrig upphört att längta till den förra sjelfständigheten och att göra försök att återvinna den.

---

*) Men ett paradis à la Buonarotti, — som var mera än det gamla, än det nya förbundets man — der det kämpande Israels tåg och drabningar framställas.

Toscana hör till de Italiens stater, som misslyckades i dess frihetskamp 1848, och är nu, såsom jag hört af kunniga män, mera än förr underkastad styrelsens godtycke. Denna styrelse är icke heller älskad och lydes icke af kärlek, utan mera af fruktan; derföre ofullkomligt. Likväl är den nuvarande storhertigen en snarare mild, än sträng regent, och Toscana har under sednare hälften af detta århundrade vunnit åtskilligt i den riktning, som är vårt tidehvarfs egendomliga godhet. Redan den franska administrationen under Napoleon den store, hade frambragt nyttiga reformer i lagar och rättsförhållanden, så i Toscana, som i andra Italiens stater; och i följd af de idéer, som kommo till utbrott under 1848 års revolution, är det en mängd våldshandlingar, som ej mera kunna af styrelsen utöfvas, och en mängd friheter som tillätas emedan regeringen fruktar den under askan glimmande elden. Strafflagarne hafva betydligt mildrats och Toscana har äfven vunnit en viss tryckfrihet. Vål utgifves här ingen större politisk tidning; men engelska och franska tidningar cirkulera fritt; och man vet hvilken frihetsluft kommer i omlopp genom dem.

Religiös, protestantisk proselytism, är strängt förbjuden, men fortgår dock i allsköns tysthet, och protestanternas antal lär vara i stark tillväxt. Allt sedan makarne Madiais affair hafva regering och folk i Toscana blifvit ömsesidigt försigtiga i behandlingen af den brännande frågan om samvetets och bekännelsens frihet. Man församlar sig i stillhet inom familjerna och enskilda hem för att tillsammans läsa Evangelium och uppbygga sig vid dess kärleks- och frihetslära. Storhertigen vet det, men blundar derför. Han säges hafva yttrat det han vet, att minst 25,000 hemliga protestanter finnas i hans stater; men så länge de ej öppet uppträda vill han ej låtsä veta derom*).

---

*) Bland de öppet uppträdande hafva i sednaste tid varit en Venitiansk grefve — "ättling af en af Venedigs Doger" — och en grefve Guicciardini af Florenz, som derföre jemte sin familj måst lemna Toscana. Läsning af den Heliga Skrift gjorde honom till protestant mot den romersk-katholska kyrkan och han har slutat sig till den Italienska evangeliska, som i denna

Kanske är denna tillväxt i det tysta, den bästa vägen för Toscanas religiösa utveckling. Religionsfrihet är, liksom folkfrihet, idéer, som växa, äfven medan de kufvas, och som kunna kufvas blott intilldess de vuxit starka. Det känna de tänkande fosterlandsvännerna i Toscana och hoppas fast på en kommande bättre dag. Men beklagas måste det, att folkuppfostran helt och hållet är i presterskapets händer; ty det aktar sig väl att befordra en upplysning, som skulle störta dess allenastyrande makt; och folket, okunnigt och derföre tanklöst, tröstar sig alltför lätt med fester och jordfrukter för bristen på människans ädlare rättigheter.

Hvad de sanna fosterlandsvännerna här, såsom i Piemont och, man kan väl säga, såsom i det bildade italienska samhället, öfverhufvud vilja, det är, för Toscana, icke ett rike och en makt såsom i medeltiden — denna praktblomma mera af skönhet och välmakt, än af sedlig adel, icke olik Florenz's domkyrka, ett konstverk till form och beklädnad, men ofärdigt och till det inre tomt; — deras idéal är ett vida innerligare, högre. Men jag vill låta, en gång för alla, en af Italiens ädlaste söner och sanna älskare, uttala detta: Så säger Cesare Balbo i sin "Speranze d'Italia" (cap. 11:te):

"Hvad som felas Italien, om icke fullkomligt, så helt visst jemförelsevis, är en dygd, sträng, stark, tillräcklig. Jag säger att det felas henne i jemförelse med andra christna nationer, samtida med vår, med England, ehuru det ej är katholskt, med Frankrike ehuru det utträder ur

---

stund representeras af De Santis i Turin och af Mazzarella i Genua. Denna kyrka, som nu afhåller sig från att närmare formulera sin trosbekännelse och nöjer sig med att studera Bibeln, sprida dess skrifter, predika evangelium och följa dess bud, är för närvarande den egentligen propagandagörande i Italien. Man finner medlemmar och små församlingar deraf icke blott i Piemonts städer, utan äfven i Florenz, Imola, Bologna, Ferrara, också i Milano och Venedig. Församlingens organisation är snarlik Darbyoternas. Alla manliga medlemmar hafva rätt att predika samt att kommentera Skriften. De tala efter "ingivelse"; en äkta Italiensk method! —

"revolutionen; med Tyskland sjelf, som är vår herrskarinn-
 "na, hvilket är den stora olyckan . . . Och dessa nationer,
 "som äro kättare i dogmer eller några moraliska punkter,
 "hafva de icke hela den skatt af christlig sedlighet, som
 "är grundvilkor för hvarje dygd, hvarje framsteg i sedlighet
 "och odling? — Hvad revolutionerna beträffar, så kallar jag
 "icke omoraliska de folk, som ingå i dem, när de äfven
 "vela utträda derur. Och jag vädjar till alla de Italienare,
 "som känna dessa tre främmande nationer genom att hafva
 "lefvat hos dem som landsförviste, länge, stilla, i deras
 "hufvudstäder och i familjerna i provinserna. Måste de
 "icke, oaktadt deras kärlek för fosterlandet, förtälja oss,
 "och förtälja med en helig afund, om sedligheten och enig-
 "heten inom dessa familjer, om arbetsamheten, styrkan, all-
 "varet i sederna och samhället! Och hvad säga väl der-
 "emot de utländningar, som skrifva om oss, Italiens älska-
 "re och berömmare, en Göthe, en de Stael, en Byron, La-
 "martine och andra liknande? Prisa de icke Italien som
 "*olivernas och orangernas jord*, och denna sköna himmel, de
 "vackra qvinnorna, de ljufliga vindarna! För detta allenast
 "älska de henne, berömma de henne, o skam! då de, trötta af
 "sina allvarsamma tankar, komma för att sola sig der, så-
 "som i en trädgård, på ett allmänt torg, öppet för hvem som
 "helst. De prisa äfven vårt snille, det lifliga, böjliga, mång-
 "faldiga, och deruti hafva de rätt. Men om våra dygder —
 "hvem talar om dem? Hvem tiger ej angående dem? Äfven
 "dessa våra älskare! Men att iakttaga tystnad om dygden
 "medan man upphöjer intelligensen, det är den mest löm-
 "ska af loford och den mest bitande anklagelse!" —

Så sträng den ädle fosterlandsvännen än är mot det-
 ta fosterland, som han så högt älskar, så hoppfull är han
 likväl för dess framtid.

"Italien har länge lefvat af misslyckade revolutionsför-
 "sök, af spektakel och små kärleksintriger och ett oänd-
 "ligt sqvaller om dessa i brist af ädlare ämnen. Men en
 "bättre tid är i kommande, ja är redan kommen. Familje-
 "lifvet — denna statslifvets innersta helgedom — har re-
 "nat sig, — Sigisbéismen blir ett allt mera sällsynt och

"allt strängare tadladt phenomen. De Italienska qvinnorna hafva vaknat till känslan af deras pligter mot familjen och äfven mot samhället. De bildade begynna taga en verksam del i deras fattiga medsystrars uppfostran, gifva dem undervisning och arbete, och "qvinnans sjelfständiga arbete är ett af vårt århundrades största välgerningar för samhället". — De frön, som 1848 års frihetskamp utsått i nationens själ, skola ej dö ut. När Italien vunnit "sjelfständighet och enhet skola de uppspira till nytt lif. "Christna nationer kunna sjukna, men icke dö."

Huru rena äro icke dessa idealer! Ett rike af rättvisa, godhet, sedlighet, grundadt på folkets, på nationens fria bestämmelse — alla fria folks mål — det är hvad Italiens, hvad Toscanas fosterländska män vilja för deras land och folk. Och detta sköna Toscana, utmärkt äfven genom dess folks godsintet och naturliga älskvärdhet, synes väl värdigt att ledas till en sådan lott. Men måste folket derföre nödvändigt blifva ett fritt, sig sjelf bestämmande folk? Helt visst om det skall kunna förblifva fritt och gå framåt i fullkomning mot det stora målet. Det finnes dygder, som kunna vinnas under förmynderskap, ja, som behöfva detta, såsom under en uppfostringstid; men det finnes ock dygder — och några af de högsta — som aldrig kunna vinnas utan genom sjelfständighetens och sjelfansvarighetens ädelt farliga lott. Detta gäller för den enskilda menniskan, så väl som för nationen. Och den mest faderligt hulda styrelse kan icke ersätta hvad som förloras, om den innerligt myndig blifna hindras ifrån att blifva det i samhälleligt afseende; om hon tvingas att äfven i detta förblifva i omyndighetens tillstånd. Och detta torde snart blifva Toscanas ståndpunkt.

Abbé Lambruschini och signor Buoncompagni, tvenne utmärkta Toscaniska män, som mycket arbetat för en bättre folkuppfostran och till hvilka jag fört med mig rekommendationer från personer i Turin, har jag ej haft förmånen att träffa, emedan båda ännu "fanno la Villeggiatura" (d. ä. vistas på landet); men jag har dock fått tillfälle att

tala med några af Toscanas tänkande patrioter, som hjälpt mig att bättre känna nuvarande förhållanden i landet.

Mycket hade jag önskat att här lära känna skalden Nicolini (författaren till sorgspelet "Arnoldo da Breschia"), som lefver i Florenz, der storhertigen gifvit honom skydd samt anställning vid biblioteket, under det man från Rom förföljt och velat fasttaga honom, till straff för hans fri-sinnade, antipåfviska skrifter. Men Nicolini — sade man mig — var blefven människoskygg och melankolisk, såg icke gerna främlingar. Jag vördade hans motvilja, men, o! huru gerna ville jag ej för den ädle skalden, nu plågad af samvetsoro öfver sin skriftställareverksamhet, upprepa hans egna hjeltomodiga ord uti Arnoldo . . . "io forse errai, Meglio e errar che fermarsi!"

Bland Toscanas sednaste, mest utmärkta skalder och skriftställare äro Guerazzi och Giusti. Den förre är en stolt och kraftig frihetskämpe, af bitter och bitande anda. Han är författare till åtskilliga större, i fosterländskt sinne skrifna romaner, såsom "la Battaglia di Benevento", "l'As-seduta di Firenze, m. fl., dem man tillägger mycket värde. Italienarne kalla honom "frihetens matematiker", emedan han noga afmäter de politiska rättigheterna, då Maz-zini deremot nämnes "frihetens sammansvärjare" ("il con-spiratore della libertà). Guerazzi lefver i Turin och skrif-ver ännu. Hans sednaste politiska satir "l'Asino" (åsnan) har väckt betydligt uppseende.

Giusti är lyrisk skald. Äfven han är bitter, men på grund af den varmaste kärlek för det evigt rätta och sanna. Ingenting är mer bitande än hans satir, så t. ex. i "den gamle ynglingen", i "den politiske väderflöjeln". Ingenting är djupare, ljufvigare än hans kärlek, så i episteln till "un' amica contana", till "una madre"; ingenting äd-lare än hans sjelfkritik, såsom, t. ex., i skaldestycket till hans vän Gino Capone. Öfverallt ser man Italiens frihets-kamp och framtid vara hufvud-tanken i hans själ. Denne begåfvade skald, som riktar Italienska skriftspråket med en stor mängd ord, dem han upptagit ur landets provinsdia-lekter, dog ung ännu, såsom jag hört, förtärd af sorg öf-

ver den sednaste misslyckade revolutionen. Denna djupt känsliga skaldenatur kunde ej öfvervinna fallet af de ädlaste förhoppningar.

Leopardi är namnet på en annan Toskanssk skald och utmärkt lärd, som tidigt skördades af döden efter ett kort lif af stora plågor. Den unge ädlingens lärdom säges hafva varit utomordentlig, hans lätthet att efterbilda de gamla klassiska skalderna underbar. Hans lefnadsåsigt kan jag blott beklaga; den är en natt utan morgonrodnad. Lidandet, smärtan äro för honom det evigt varande, enda verkliga! Den olycklige ynglingen speglade verlden i sitt eget tillstånd och hade af lifvet föga erfarit utom — plågan. Intressant vore att känna hans biografi samt hvad som hindrade den allvarlige tänkaren att omfatta en lära, honom så nära, som skulle hafva ryckt från döden dess udd och från lidandet dess själfmördande hopplöshet.

Om våra nöjen i Florenz måste jag slutligen säga några ord. Jag säger nu *vi* och det gläder mig.

En dag åkte vi jemte många andra i den vackra parken "il Cascino", på halfön bildad af Arnos och floden Mugnones förening, — en rätt vacker promenad, på hvilken vi sågo en stor del af Florenz' eleganta verld, i vagnar och till häst. Fotvandrare voro deremot icke många, och parken med dess sköna träd är icke att jemföra med Stockholms djurgård, emedan de vilda, skogrika bergen felas. Blomsterflickor — berömda i Florenz för deras skönhet — kastade vackra blommor i vagnarna, men voro själfva föga vackra och än mindre angenäma i följd af deras enträgenhet att påtruga blommorna. Dock skedde detta gladt och ej utan behag.

En dag foro vi till Fiesole, den fordom öfver Florenz mäktiga staden; men som nu ej har annat än en öfver Florenz herrlig, storartad utsigt. Dussintals, icke illa klädda qvinnor, omringade oss här, och förföljde oss med sina halmflätningar, med en enträgenhet, som var ängslande, ty den liknade — nödens. Om aftonen hos Bankir F... s' förfrågade jag mig om en sådan nöd verkligen vore för handen? Man svarade: "ja — troligtvis; ty halm-

arbetena hade, sedan en tid, betydligt fallit i värde och funno ej köpare!" — Unga, förnäma Italienska fruar sutto hela aftonen vid spelbordet. Jag undrar om de hade någon aning om de halmfätande qvinnornas belägenhet, i deras grannskap! —

En dag foro vi till "Bello Squardo" på en af de höga kullarne kring dalen. Huru vackra lyste de röda rosorna längs vägen mot den blå himmelsgrunden. Under vägen uppföre och deruppe, hvilken anblick! I den sjunkande solen lyste Florenz lik en gyllne, flammande ros, skönt infattad i Arnos fruktbara dal. Likt ett silfverskärp böjer sig floden kring dess murar.

En afton hörde vi på operan Verdis "Trovatore", vackra röster och icke ful musik; men, o ve! hvilket utförande! Hårdt, utan nuancer, utan innerlighet; — omusikaliskt. Har musikens Genius flytt från Italien och till Norden? Alfieris och Goldonis Theatrar bör man besöka hellre än operan i Florenz.

Bland icke de minsta nöjen här i staden är att vandra på dess gator, torg och broar och se folklivet, väl utan egentlig egendomlighet, men fullt af lif och rörelse. Man tränges, men alla få dock rum och väg med lätthet. Man hör inga vresiga ord, ingen träta, ehuru arbetsfolkets utseende ofta är rätt ruskigt. Tiggeriet är strängt förbjudet, men finnes här dock liksom mycket annat förbjudet; och tiggrarne äro många, men icke envisa såsom i Pisa. Frukter och blommor öfverflöda i alla gathörn. Bodarne för Mosaikarbeten äro många och rika på beundransvärda arbeten i denna vackra konst, som i Florenz bedrifves i stor skala och med en smak, egen för dess befolkning. Praktfulla enskilda palatser ser man ofta, men så inbyggda emellan andra hus och på icke breda gator, att det är först när man är helt nära dem, som man märker att man har framför sig en "grand seigneur" bland byggnader. Om flera vackra kyrkor och en mängd andra konstverk skall jag nu säga — ingenting; ty tid felas mig att betrakta dem närmare och sex månader skulle icke räcka till att väl lära känna de skatter af konst och ve-

tenskap, som denna blomma bland städer innehåller. Men de utgöra icke mitt förnämsta intresse i Italien, och året lider mot sitt slut. Jag lemnar därför det vackra Florenz, lemnar Milano och Venedig, Bologna och Ferrara till — en annan gång, kanske på min hemresa — och skyn- dar att bereda mig och min unga landsmaninna trefliga vinterquarter i Rom, "den eviga staden", Italiens medel- punkt, fordom den civiliserade världens.

TIONDE STATIONEN.

I Rom. Första intrycket. Första vandringen i gamla och nya Rom. Påfven. Yttersta domen. Kyrkliga fester. Salongslif. Folk-lif. Mirakeltro. Katakomber. En skaldinna. Juldagen i Vatikanen. Barnpredikningar. S. Paulo fuori de Mure. Omvändelseförsök. Litet af hvarje. Slut på året 1858.

Rom i December.

”Det är besynnerligt!” yttrade Jennys ljufva stämma — ”men den första känsla, som jag erfar i Rom är — hunger!” — ”Och jag erkänner, att jag med största välbehag motser — en kopp kaffe!” sade vår reskamrat i kupén, en ung engelsman och gentleman. Jag bekände, att jag ingenting högre önskade än en kopp the! Dessa voro våra första känslor i den eviga staden, der vi sutto väntande i diligensen på Piazza del popolo, efter att hafva vid stadsporten aflemnat våra pass. Det var sent på aftonen. Framför oss öppnade sig solfjäderslikt tre långa gator, glimmande af ljus; på torget tätt framför oss reste sig, som en stor skugga, en obelisk; litet längre bort skymtade ett par kupoler; öfver torget och oss lyste på himmelen Jupiter klar. Efter halfannan timmas väntan fördes vi till ”la Dogana”, sluppo mot en ringa afgift öppna våra koffertar och kommo nära midnatten ändtligen till njutning

af föda och hvila i hôtél della Minerva. Ett ord om vår resa hit.

Vi lemnade Florenz på jernväg och hoppades om tre timmar vara i Sienna. Mot slutet af de tre timmarne se vi föremål, som tillkännagifva en stad, men — besynnerligt! dessa föremål synas oss så bekanta, som om vi sett dem nyligen; och der — står icke der? . . . jo, riktigt, ett snedt torn, o! fasa! Vi äro i Pisa! . . . Den vårdslöse konduktören vid jernvägståget hade försummat tillsäga oss då jernvägen delade sig och sträckte en bana till Sienna! Hvad var att göra? Vi måste qvarblifva i Pisa till dess, några timmar sednare, ett tåg gick derifrån till Sienna. Men solen sken, de vakthafvande vid jernvägsstationen voro särdeles vänliga och deltagande i vårt öde, vi lemnade våra saker i deras vård och beslöto att taga hela saken icke blott kallt, utan lustigt och lätt. Vi gingo åter upp i staden. Den såg nu, vid solens ljus, betydligt annorlunda ut än då vi sist lemnade den. Flera välklädda personer gingo på gatorna, der voro mindre tiggare och dessa mindre desperata; Arno återgaf solens bild. Jag återsåg det lutande tornet, Campo Santo och Catharina Ferrucci. Allt såg ljusare ut, äfven den sörjande modren. Hon hade begynt arbeta; det var till och med ett leende på hennes behagliga, uttrycksfulla ansigte. Vi ordade, och disputerade litet, om Catholicismen och den evangeliska läran, men i all vänlighet. Catharina Ferrucci förstår lika litet, som de flesta katoliker, hvad denna sednare lära innebär. Jag glädde mig att se henne litet gladare. Arbetets välsignelse!

Klockan fyra eftermiddagen sutto vi åter, Jenny och jag, på jernvägen, nu i fast förtröstan att komma till Sienna innan natten. Jemte oss i vagnen satt en ganska elegant, tätt beslöjad dam, och bredvid henne en vacker ung herre med mörkt Italienskt ansigte.

Jennys oemotståndliga, ungdomliga skratt öfver vårt res-”qui pro quo” ådrog henne det resande parets uppmärksamhet och orden: ”e bella! bellissima!” vexlades emellan dem. Den beslöjade damen gjorde på fransyska frå-

gor, som vi besvarade genom meddelanden om vårt lilla äfventyr; så kommo andra frågor och andra meddelanden, såsom att Jenny "icke var min dotter", utan en ung väninna, att vi ämnade oss till Rom, o. s. v., och hvarje svar från mig hviskades genast, på Italienska, förtroligt till den unga herrn, som förhöll sig tyst, men uppmärksam. Vi fingo af den Italienska damen veta att hon lemnat sin man i — Genua tror jag — och reste till sin fader Markisen af ***, för att i hans slott, bland de Apenninska bergen, andas en för hennes helsa stärkande luft; hon åtföljdes dit af sin läkare. Hon slog tillbaka sin slöja och visade oss ett blekt ansigte med fina drag och själfullt uttryck, men icke tydande på helsa hvarken till kropp eller själ. Det var tydligt nog, att vi i detta par sågo ett af dessa Sigisbéiska förhållanden, som äro mera ryktbara, än ärbara uti Italiens kärlekskrönika. Den fina damen gaf sig fem och tjugu år, men syntes vara äldre, hade väsen och språk, som omiskännligt rörde en fin verldbildning.

På hôtelet i Sienna sammanträffade vi med en ung prins Colonna, af vackert utseende och sätt att vara. Han var ingenjör vid en jernväg — som jag vill minnas — i Piemont, och jag anmärker detta, emedan det synes mig såsom tecken till att Italiens unga ädlingar begynna förstå arbetets heder.

Vi kommo i mörkret till Sienna, men morgonen derpå kunde vi se oss en god stund om i staden innan diligensen afreste till Rom — härefter finna vi, söderut, inga jernvägar mer — och denna morgonstund blef en verklig fest. Solen sken och belyste den vida storartade utsigt, som man har från den högt belägna staden, synnerligen från dess stora promenad under de skönaste träd. Hvita marmorbänkar stodo under dem. Allt var här lugnt, vackert, derute allt stort, fritt, som lockade tanken att kretsas och hvila på vingarne — örnliskt. Vi gingo in i domkyrkan — den skönaste som jag ännu sett i Italien. Choret liknar en helig lund af höga pelare, under hvars hvalf det gör godt att vandra, att sitta, att tänka, och att upplyfta

sina tankar. Hvarthän man blickar ser man sköna eller betydande föremål. Hela kyrkan är ett poem; stenarne tala och blomma. Uti ingen katholsk kyrka har jag, såsom i denna, känt det storartade af deras symbolik.

Vid middagstiden afreste vi, inpackade i diligensens kupé på ett sätt, som mera passar för sillar, än för menniskor, och som under natten blef till en verklig plåga. Men natten var skön, och då min obehväma ställning samt postiljonernas knackande på vagnsfönstren vid hvarje station, för att begära drickspenningar, borttogo all möjlighet till sömn, sysselsatte jag mig med betraktande af nattens alla skiftningar af mörker och ljus, ett skådespel, som jag icke hittintills sett i fullständighet. Det första rosenskenet på den klarnade natthimlen var af förtjusande skönhet. I denna stund foro vi på höjderna, ej långt från den nedanför liggande romantiska insjön Bolzano, ryktbar för sina fordna mysterier och sina stränders ännu varande skönhet. Nejden och belysningen voro tjusande. Morgonstjernan skred ned mot solens uppgångssida och bleknade småningom i den nya dagens stigande ljus; och jorden låg tyst som en sofvande och så obebyggd, som vore den ännu i paradiset morgonstund, före Adam och Eva och deras orofulla barn! —

Under hela följande dagen: stora, fria utsigter öfver landet, som utbreder sig i långsträckta vågor af nakna berg och skogiga kullar, lugna, harmoniska linier, mjukt vågiga. Mycket få byar och mindre städer; inga nära vägen. Trakten liknar ofta en vildmark och blir den allt likare ju närmare vi komma Rom. Ingen rörelse på vägarne, icke en gång röfvare, för hvilka man skrämt oss. Och vi skulle varit för dem ett lätt rof i denna ödemark. Allt är ödsligt, tyst, liksom öfvergifvet i denna vilda park, der likväl eken växer stor och stark. Så mil efter mil, timma efter timma, genom kyrkostatens land. Men alltid dessa vidsträckta horisonter! Man tröttnar ej att betrakta dem. Skymningen insveper dem slutligen och tystnaden, ödsligheten fortfara; nu blir det ledsamt och långt. På en gång se vi höghvälfda portar, murar och torn resa sig i

mystisk höghet /omkring oss. Vi fara| genom ett stort port-half och — vi äro i Rom.

Första veckan der fick jag föga tänka på annat, än att söka rum och att ställa i ordning vintervistelsen för mig och min unga väninna. Tvenne upptäcktsresor för annat mål gjorde jag dock derunder, som jag måste omtala. Trogen min smak att på hvar ort orientera mig på egen hand, köpte jag en plankarta öfver Rom och studerade den. En dag då jag vandrade, sysselsatt med det jordiska arbetet att söka en bostad på Corso, Via Condotti, Piazza di Spagna, m. fl. ställen af det moderna Rom, som utgöra främlingarnes kvarter, grep mig en hunger och törst efter att se något stort, och från det bodrika, bullersamma, folkhvimlande nya Rom vandrade jag af till det gamla. Vägen kände jag af min karta. Så kom jag till Capitolium, gick upp för trapporna till den Tarpeijanska klippan och ned på dess andra sida. Der öppnar sig för mina blickar en djup, ofantlig graf, och ur grafven steg en stad af minnesvårdar i ruiner, pelare, triumfbågar, tempel och palatser, brutna, förfallna, men sköna och stora ännu, — af en sorglig högtidlig skönhet. Det var jettevålnaden af det gamla Rom. Här var det Forum, der Graccherna, de första stora folktribunerna, talade för folkets rättigheter; der uppe Capitolium, der Cicero eldade Roms senat för Roms sanna storhet — platser, om hvilka jag läst så mycket i min ungdom, — platser för strider och bragder, som tidigt tände i mitt hjerta patriotismens eld, (hvilken allt sedan brunnit, ehuru på en annan härd). Här voro tempel och triumfportar, hvilkas namn jag ännu icke kände, och slutligen till venster en jettebyggning eller ruin, mig väl bekant genom afbildningar. Ditåt riktades mina steg. Under vägen läste jag på en vacker tempelruin "a Divo Antonio e Diva Faustina" (åt guden Antonio och gudinnan Faustina), och längre fram, öfver en massiv äreport, genom hvilken vägen går, "a Divo Vespasiano", och såg der, i ännu väl bibehållna basreliefs, bilder af Titi triumftåg efter förstörelsen af Jerusalem, med de fångna Judarne, den sjuarmade ljusastaken m. fl. det Salomonska templets

klenoder. Jag gick framåt på "Via sacra", der stenarne, stora och slipade af tiden, ännu ligga såsom de lågo när romerska kejsarnes triumftåg drogo deröfver upp mot Capitolium, lemnade till höger Constantins äreport, och mellan ofantliga spillror och stycken af nedfallna kolonner kom jag till Coliseum. Djup stillhet rådde der. Endast tvenne män, af hvilka den ene var en romersk prest, vandrade stilla, betraktande. Dagen var som den skönaste sommar-dag; den ljumma vinden jagade lätta, hvita skyar fram öfver himlen, som hvälfde sig klar och ljusfull öfver den ofantliga, af mörka murar omgifna arenan, der så mycket blod flutit, gladiatorers, slafvars, martyrs! Dessa sednare hade nu segrat*). Korsets tecken reste sig på platsen, der de blödt under vilddjurens tänder och klor; fridlysta altaren stodo i rund, betecknande stationer af frälsarens lidandes historia. Den stolta theatern, der tusentals blodtörstiga åskådare klappade händerna i vild glädje öfver offrens kamp och qual, var nu en ruin, och öfver de brutna gallerierna vaggade buskar med gula och röda blommor i vinden och gräset växte öfver blodsåkern,

"som ärret växer öfver slutna sår."

Luftens ljuflighet, den ljusfulla himlen öfver det stora monumentet med de mörka minnena, dufvorna, som i flockar kretsade deröfver, den friska vinden, som lät unga träd och buskar susa, — detta närvarande lif som talade om det godas och gudomligas slutliga seger; — jag kan icke beskrifva huru det kändes!....

Jag nalkades det svarta träkorset, som står i midten af Coliseum och läste der:

"Den som kysser detta kors får aflösning för 200 dagars synder."

*) Det berättas att under en af de sednaste romerska kejsarne (Honorius år 404), en christen munk i from ifver en dag kastat sig in på arenan i det han sökte hindra gladiatorernas mordiska kamp. Han blef dödad af folket; men kejsaren utfärdade derefter ett strängt förbud emot dessa skådespel.

Detta var påfvedömet's märke, och märket på en makt, som binder och som löser — icke med Andans nycklar. Tecken äfven att ljusets seger, andans öfver bokstafven, ännu ej är fullbordad. Men blås du, varma, friska vind, och lys du, klara sol, och den dagen skall komma! — —

En annan dag — af mina första i Rom — trött af att söka lifvets prosa, emanciperade jag mig från arbetet och gick för att söka skönhet och förfriskning. Jag gick åt motsatta sidan af det gamla Rom, af Capitolium och Forum, gick mot Porta del Popolo — som blifvit byggd så praktfull, säger inskriften, för att fira den Svenska exdrottningen Christinas inträde i Rom. Till höger om torget (del Popolo), när man kommer dit från Corso, är en höjd, till hvilken man uppgår på breda trädplanterade vägar, prydda med marmorstoder, äldre och nyare. — En af dessa är Hygeas, som bjuder dig att här slå bort bekymren och hemta hvila och förfriskning efter dagens tunga. Och näppeligen finnes någon plats på jorden, som bättre hjälper dig dertill än Monte Pincios tjusande trädgård. Der uppe, på höjden, befinner du dig i den skönaste park af alla slags träd och buskar och blommor ifrån tropikernas och till den höga nordens. Klara vattenstrålar springa ur marmorbassänger, emellan accacier och pinier; du vandrar i lundar af rosor och lager, och ur lagerbuskarne blicka sköna, tankfulla hufvuden fram; den lefvande lagern omsusar smekande Dante, Ariosto, Beccaria, Filangieri, Galileo, Volta — alla de skalder, tänkare och statsmän, som varit Italiens ära och äro det allt ännu. De stå nu här i frid under fosterjordens strålande himmel. Förbi äro kampens och bitterhetens tider. Italien sluter sina stora söner, tacksamt erkännande, i sitt moderliga sköte.

Några hufvuden af gamla ädla Romare ser du äfven här: Scipio Africanus, Cicero, Cesar, Pompejus, Tacitus! — Hvilket härligt museum är icke Monte Pincio, Salustii fordna trädgård, Luculli Villa, sedan en grushög, sednast af Napoleon den store förvandlad till Roms skönaste promenad! Hvarje hufvudstad borde hafva sitt Monte Pincio;

äfvén Sveriges kunde hafva sitt; store män felas oss icke*). Utförandet af flera af dessa marmorhufvuden är emedlertid icke tillfredsställande; man har icke alltid för dem valt verkliga artister, och det är skada.

Men de odödlige döde upptaga blott under stilla stunder vår uppmärksamhet här, ty det lefvande lifvet omkring oss, i smått och i stort, är så vackert och så rikt, att det intager själ och sinnen.

Rundt omkring oss vandra eller hvila romerska barnsköterskor i full stat, det mörka håret prydt med kransar, röda band, silfverblommor eller gyllne ax; perlbandet kring halsen och den baktill nedfästade halsduken låta se nackens kraftfulla form och friskt bruna färg; barnen äro hvitklädda, slumra på sköterskornas armar eller försöka mellan deras händer sina första steg, medan äldre barn, poetiskt vackra och välklädda — blomstrande såsom Albions söner och döttrar — springa efter sina rullande ringar, strålande af oskyldig lefnadslust. Här promenera stolta, strutsligt svängande, sidenklädda damer med sina herrar, der kardinaler — kyrkans furstar — i röda strumpor och med violett sidenfodrade mantlar, åtföljde af en svartklädd andlig och af två eller tre betjenter i stora hattar och långa, livréprydda rockar; der barfota och barhufvade Capusinermunkar, som vandra makligt två och två samt röja genom deras korpulens och friska färg, att man kan må rätt bra som Capucin. Här och der ser du ock en stilla tänkare sitta eller gå med bok i hand, så enslig och ostörd i de tysta lagerlundarne, som i sin studerkammare. Bänkar af hvit marmor eller af träd finner man der öfver allt.

Rundt omkring fotgängarnes fridlysta park går den stora stråkvägen för åkande och ridande, och här kretsar, emellan klockan tre och fem eftermiddagen, Roms eleganta

---

*) Den höga sandbacke, der Observatorium nu står, egnar sig ypperligt till en sådan anläggning. Men våra heroers byster måste vara af bronz, våra lagerträd vara de evigt gröna granarne.

verld i galadrägt, med präktiga vagnar och hästar. Det är grannt spektakel! Men bortom detta är något större och grannare ännu, skådespelet af sjelfva Rom, med dess hundratals kyrkor, kupoler, obelisker, alltifrån Vatikanen och till Capitolium, och bortom staden landet, och bortom detta den vestra horisonten, der solen går ned i italiensk färgprakt, upplysande ännu med sin sista stråle den eviga stadens tinnar och Monte Pincios lagerlundar.

När sednare den andra klarheten upplyser himmelen och stiger öfver staden, — — detta är en syn att se, ett skådespel att njuta, på hvilket man icke blir mätt under aftnar sköna, som dem vi hittills haft i Rom.

En tredje utflygt — under de första dagarne i Rom — gjorde jag i vagn med Jenny och den unge Schweitseren, professor Bonnèt, på Via Appia, förr en allmän stråkväg, nu en öfvergifven "via sacra", en storartad promenad emellan förfallna grafmonumenter, hvilkas massiva ruiner sträcka sig flera italienska mil öfver romerska campagnan. Det gamla Romas mäktiga familjer älskade att bygga vid den allmänna vägen minnesvårdarne öfver sina döda, kanske för att åskådliggöra lika mycket kärleken till dessa, som sin egen makt och förmögenhet. De flesta monumenter äro nu endast stora grushögar, på hvilka man upprest de bildtuggier och stoder man funnit i jorden eller bland gruset. Cecilia Metellas graf är den enda till det yttre väl bibehållna; dess inre är en grushög. En skön marmorrelief af blommor och andra prydnader omgifver, som en krans, det runda tornet. Inskriften — äfven till större delen bibehållen — talar om "en ung och skön qvinna, död i sin ålders blomma, till hvars minne denna vård blifvit rest af hennes sörjande make och fader."

De inskrifter, som blifvit funna på Via Appias grafvar, vittna om saknad öfver de döda, aldrig om hopp om återförening. På en mängd sarkofager och graffriser ses de döda sitta eller ligga, såsom vore de lefvande; några tyckas bedja. Många hufvuden hafva stor individualitet. Ibland framstår ur dessa grushögar en hvit marmorgestalt, skönt draperad, men utan hufvud och händer; ibland ut-

räcket ur grafven en hand eller stiger en half figur. Det är en gata mellan grafvårdar öfver en ofantlig kyrkogård, ty som sådan kan man betrakta den ödsliga romerska Campagnan. Till venster är den beströdd af ruiner af kolossala vattenledningar, som under kejsaretiden förde floder och sjöar till Rom och ännu, ehuru afbrutna, förstörda, glädja ögat genom de sköna proportionerna af deras arcader.

Till höger har man en omätlig prairie, utan annan gräns än hafvet, som likväl icke ses härifrån. Nejden är öde; blott på ett par ställen ser man några kojor och träd. Egerias bäck genomskrär här Campagnan och förer, längre bort, till den sköna lunden, som — jag skall besöka en annan gång. Vi fortsatte vår väg ända till stället, kalladt det runda tornet, den högsta punkten på vägen och för utsigten den mest betydande. En liten bondgård har här blifvit inbygd i en grafruin; utanför stod en flock får, för tillfället lika orörliga, som den. Framför oss på Albanobergens afsatser se vi, i det blå fjerran, städerna Albano och Frascati, och längre bort, till venster, lysa ur mörkgrön skog de hvita husen af Tivoli och villa d'Este. Vid vestra horisonten begränsas utsigten af Sabinerbergen, hvilkas spetsar nu voro betäckta med snö.

Långsamt foro vi tillbaka mot Rom, under det solen sjönk i prakt bortom det oändliga fältet och målade Campagnans aquedukter och torn med allt varmare färger. Allt större växte deras skuggor. Vägen var lika ödlig, som hela nejden, genom hvilken den gick. Vi mötte endast några få "Contadini" (landtbrukare), som vände åter till sina hem. Den stora stråkvägen för folk och vagnar går nu en half mil härifrån, och Via Appia är blott en väg för gamla minnen och nyfikna resande.

Efter några dagars trägna forskningar lyckades jag att finna trefliga rum vid Corso, det moderna Roms stora lifsådra. Vi hafva der en god värdinna, en liten pigg och qvick "donna" (eller tjenarinna), som sörjer för vårt hushåll, och vi kunna redan intyga sanningen af sägen: att man ingenstädes kan lefva så bra och för så godt pris,

som i Rom. Men man bör dock icke lefva i hôteler, och i synnerhet icke i ett hvitmenadt röfvarenäste såsom "la Minerva". Vi bo icke långt ifrån Monte Pincio och Piazza del Popolo, der jag först såg Jupiters stjerna stråla öfver Rom. Nu är vårt materiella lif i god ordning och jag kan med desto friare sinne egna mig åt Rom, sibyllan med de underbara böckerna, ristade med runor af forntid och framtid.

Om man syndat, om man svårt brutit emot någon gudomlig eller menskelig lag, om man vaknar under natten med aggende samvetsqual, om man går om dagen tyngd af detta minne, — huru godt, huru välsignadt att då veta något medel att utplåna eller försona!... Behovvet deraf har jagat människorna på pilgrimsfärder till heliga orter (och gör det ännu i dag), behovvet deraf har låtit dem företaga de svåraste botöfningar. Det är ett heligt behof; det grundar sig på medvetandet om eviga heliga lagar. Man måste vörda detta på samma gång man måste fördömma den makt, som dristar aflösa synden och syndaren på grund af några yttre, usla penitensers utförande, stundom mera en lek, än ett straff. Så har jag mången gång känt och tänkt uti Italien, då jag läst öfver dess kyrkor, kapeller eller andra heliga orter löften om "Indulgenza plenaria", för dem, som bedja der — vanligen fem pater Noster och tre Ave Maria — eller kyssa ett visst kors o. s. v. Men sällan har jag känt detta lifligare, än i går, då jag såg några män och qvinnor krypa på knä uppför "la scala santa", kyssande de ställen, der en kopparring utmärker att en droppa af frälsarens blod nedfallit.

"Scala santa", är en trappa af hvit marmor, som säges hafva fört till råds-palatset i Jerusalem och uppför hvars trappsteg Christus gick under sin sista natt för att dömas af Pilatus. Kejsarinnan Helena (Constantins moder) lät föra den till Rom ifrån Jerusalem, jemte andra lemnigar af rådspalatset. Trappan har tjuguuåtta steg — öfverklädda med träd — och de botfärdiga, som krypa upp för dessa, finna vid målet framför sig ett litet stängdt ka-

pell, der en lampa brinner midt ibland relikier — "så heliga", säger en inskrift på muren, "att intet heligare ställe finnes i världen." Man får icke ingå der, utan endast titta in genom ett galler. Här utanför ligger den botöfvande på knä, kysser den heliga muren och går så ned utföre en annan trappa, vid hvars fot är en tafla, på hvilken man läser, i stora bokstäfver, att "den som, med själen försänkt" i betraktande af vår frälsares lidande, på knä går uppför "den heliga trappan, undfår aflösning för under nio år be-
"gångna synder, och att påfven Pius den 7:de har förkla-
"rat, det aflösningen gäller för hela lifstiden, och kan till
"och med tillämpas på själarne uti skärselden!"

Hafva frälsarens fötter verkligen trädt på dessa trappsteg? äro dessa relikier verkligen delar af hans kors, törnekrona? m. m. eller är allt detta diktadt? För mig är det enahanda.

"Han är icke här; han är uppstånden!" sade englarna vid grafven. Att dyrka den kroppsliga hylsan, som anden afkastat, det tillhör själar ännu i larf-tillstånd; och att krypa på knä uppför "scala santa" det är en alltför beqväm väg till vinnande af syndaförlåtelse, och dessutom ett hinder för den enda, sanna vägen.

Vid foten af "scala santa" stå tvenne sköna marmorgrupper af Jesus och Judas samt af Jesus och Pontius Pilatus, båda af en romersk konstnär, vid namn Giacometti, som genom dessa stoder på en gång vunnit rang och namn bland de förste bildhuggare i Rom.

Söndag, den 6:te Decbr.

Gudstjenst i Sixtinska kopellet. Messan hölls af påfven sjelf, med en behaglig, men nästan svag röst. Rösten liknar hans utseende och väsen; de tyda på en godmodig, vänlig natur, men sakna energi. Gudstjensten syntes mig en slags dyrkan af påfvens person. Han sitter på sin thron och kardinalerna kommo efter hvarandra att kyssa hans hand; deras släp uppbars af tjenare. Så väl under messningen, som vid sakramentets njutande upppassas påfven så-

som vore han en automat, hvilken ej kan göra något af sig sjelf. Kardinalerna äro nästan alla gubbar med slappa drag, stora, bleka ansigten, flera likväl rätt frodiga. (Kardinal Antonelli, den absolutistiska principen i påfvens kabinett och romerska statens mest inflytelserika, men af nationellt sinnade italienare mest hatade man, var icke närvarande). Predikan hölls på latin af en svartklädd munk, som tycktes predika blott för påfven; ty hans åtbörder och tal riktades uteslutande till denne. Musiken var lärd, stark, men icke musikaliskt utförd; ett par sköna sopranstämmor sjöngo och drillade konstrikt, men utan känsla för tonerna. Liksom i Florenz synes mig musiken här behandlas såsom konst, men icke som skön konst.

Större delen af de närvarande voro främlingar; fruntimmerna alla i svart siden och med svarta slöjor. Så är här bruket vid kyrkliga fester, då påfven sjelf är tillstädes.

Om gudstjensten hos mig kunnat framkalla någon andakt, så hade denna blifvit fullkomligt tillintetgjord af ett slags perpetuum mobile, som satt bredvid mig under skepnaden af en 50-årig tjock fru, en fransyska af ytterst simpelt utseende och sätt, som icke lemnade sig eller andra ett ögonblicks ro. Än ville hon rätta på sin grannes slöja, än skulle grannen rätta på hennes egen; än slamrade hon med sina armband och ringar, beundrade dem i det hon vred och vände på en grof, fet hand; än visade hon dessa för fruntimmer bakom henne, så drog hon upp, ur kjortelsäcken, en lotterinummer, så putsade hon sin klädning, så tittade hon i sin messbok, så borstade hon åter på klädningen, så steg hon upp igen, vred på sig, prasslade, frasslade under oupphörlig rörelse af händer, hufvud och hela kroppen, och frågade allt emellanåt: "qu'est-ce que c'est que ça?" och så hela gudstjensten igenom. Denna räckte i halfannan timma. Jag begagnade tiden att göra mig bekant med messans innehåll — i min värdinnas lånta messbok — samt att öfva mitt tålmod vid sidan af fru Perpetuum mobile.

Rätt grannt och på sitt vis vackert var skådespelet af den påfliga Schweitservaktens evolutioner och marcher i Vatikanens präktiga trappgångar och vestibuler. Dess lysande medeltidsuniform i rött och gult — hvartill Michael Angelo säges hafva gifvit modell — är i alla delar bibehållen. I öfrigt utmärker sig denna vakt genom en förvånande råhet, råhet emot främlingar och äfven mot katholska prester. Från en prest rycktes hatten med grof häftighet; en annan, som stödde sig i all menlöshet mot en bänk, knuffades undan hit och dit på ett stötande sätt. Fruntimmerna drefvos, efter ceremoniens slut, ur kapellet, som om de varit krigsfångar eller en skock får. Äfven fransk vakt var tillstädes, men uppförde sig helt annorlunda. Påfven, i sin hufvudstad bevakad af främmande militär, vaktad för sitt eget folk — hvilken förödmjukelse! . . .

Jag vände sedan om till kapellet för att något närmare se Michael Angelos ryktbara målning af yttersta domen. Denna frescomålning, som uppfyller fonden af kapellet, är betydligt skadad af tiden och färgerna förbleknade. Christus-gestalten samt hans moders, i midten af taflan, äro dock väl bibehållna eller restaurerade. Denne Christus är icke Evangelii Christus, utan en herkulisk figur à la Buonarotti, som med en våldsamt förkastande åtbörd ropar till en flock fariseiska syndare, som tränger sig till honom: "Gån bort ifrån mig, J min faders förbannade!" Ett är jag viss om, och det är, att om Guds och människans son på domens dag skall nödgas säga dessa ord, så skall han göra det med ett sorgset allvar, en andlig höghet, af hvilken Michael Angelo's Christus icke har något spår. De förbannade störta naturligtvis tillbaka, och nedanför på taflan ser man dem kokas och stekas. De "välsignade" lofsjunga emedlertid, under det de, på frälsarens högra hand, stiga upp till himmelen, --- en framställning, som är grundfalsk. Ty den ena hälften af menskligheten kan ej — så vida den har Christi anda — lofsjunga medan den andra vrider sig i förtviflans qual. Skönt och sannt rörande är deremot uttrycket af vemod och medlidande i Marias anlete under det hon blickar ned på de

osaliga, — det himmelskt rena och milda anletet påminner mig om Vittoria Colonnas bild. Sann och skön fann jag ock ideen om människornas sammanhang och inbördes förhållande, som en del af grupperingen uttalar. Mycket få figurer stå ensamme; de uppstiga eller nedstörta i grupper af två eller flere personer; de upplyfta eller neddraga hvarandra ömsesidigt. Bland dessa grupper är en synnerligen uttrycksfull, den af tvenne negrer, af hvilka den äldre, med ett skönt energiskt hufvud, omsluter en yngre, hvilken med båda händerna håller ansträngdt fast vid ett radband; en engel drager vid detta, med förbarmande leende, båda upp mot höjden. En katholskt kyrklig idé, men som har symbolisk sanning. Ryggen af den höga thronhimmel, som man upprest öfver den påfliga stolen, skymmer helt och hållet bort den medlersta och nedersta delen af taflan — den ensliga ö af åskmoln, der en flock englar blåsa i domens basuner — en af den stora taflans mest storartade conceptioner. Denna moln-ö sväfvar ensam öfver djupet emellan himmelen och afgrunden. Till venster nedanom ser man de döda vakna och resa sig från jordens kyrkogård — en dyster bild! Taflan i dess helhet ser man nu endast på fotografier och gravyrer.

Från kapellet gick jag i St Peters kyrka. Det härliga templet — det största och skönaste, säges det, på jorden gör på mig intrycket af ett christet Pantheon snarare än en christen kyrka. Det estetiska sinnet uppbygges mera, än det Gud-älskande eller Gud-sökande. Byggnadens yttre och inre förefalla mig mera som en apotheos af påfvedömet, än som ett förherrligande af christendomen och dess lära. Påfvarnes monumenter upptaga för mycken plats. Man ser på väggarna öfverallt englar flyga upp med påfve-porträter, stundom blott med påfve-mössor. Ungefär midt i kyrkan brinner en krans af gyllne lampor ständigt kring apostlarne Petri och Pauli graf — en krans af stilla bedjande låg nu kring den, — och i djupet af den marmorklädda griften ligger en kolossal marmorbiskop på knä — en skön bild — som jag tror af Pius den 5:te. Icke långt ifrån grafven sitter i stel, upprätt ställning en svart

bronz-gestalt, som säges föreställa apostelen Petrus och vara mycket gammal, en omsmältning af den urgamla Jupiter Capitolini's-bilden — såsom jag hört af en lärd man — och så ser den ut. Uttrycket är hårdt och andlöst; hela figuren oskön, obehaglig. Dess ena fot skjuter något fram, och denna fot gingo unga och gamla, bättre och sämre klädda personer i kyrkan att kyssa. En del af fotens tår äro också alldeles afnötta. — Kyrkans sidokapeller äro praktfulla och så stora att de kunde vara sjelfständiga kyrkor. Monumenter och bildstoder äro i mängd; men allt underordnas eller sluter sig harmoniskt till hufvudtemplets stora, sköna proportioner. Allt är här harmoni, ljus skönhet — en bild af den triumferande kyrkan; — men en mycket världslig, jordisk bild, och medan sinnet fröjdas af dess prakt kan själen icke, i högre mening, uppbyggas af dess symbolik. Domkyrkan i Sienna gaf mig ett högre intryck af det christliga templet. Men jag skall återkomma till S:t Peter.

På platsen derutanför lyste regnbågar i springkällornas ymniga vattenstrålar. Luften var sommarvarm, så att Jenny och jag, utan att känna någon olägenhet, åkte hem i öppen vagn med endast tyllslöjor öfver våra hufvuden.

Under eftermiddagen, medan Jenny, i sällskap med en vår landsman, solade sig på Monte Pincio, begaf jag mig till Coliseum, der man sagt mig att hvar söndags eftermiddag en Capuciner munk predikade "enkel, sann christendom", och det ville jag höra.

Jag hade icke länge varit på platsen, folktom som vanligt, utom några barnsköterskor, som läto de små kyssa korset i midten af Coliseum, förrän sång hördes och genom porten tågade en procession af gråklädda män och svartklädda fruntimmer, af hvilka den ena, en liten blek qvinna, bar ett stort svart kors i spetsen för processionen. De grå bröderna hade äfven ansigtet betäckt af det grå klädet med öppningar endast för ögonen, hvilket såg ohyggligt ut. Man har sagt mig, att denna dräkt stundom gömmer förnäma män, som sålunda uppfylla ett löfte eller en botöfning; och några af dessa figurers

gång och hållning röjde tydligt nog att de voro af herre-klassen. Processionens män och fruntimmer, samt en liten hop af allahanda folk, som följde, samlade sig kring ett lågt skrank framför en predikstol, upprest vid muren af Coliseum till venster. En ung Capuciner munk uppträdde der, bärande ett litet crucifix med en ohygglig bild af den korsfästade frälsaren, hvilket han fastsatte på predikstolen vid sin sida. Sedan tilltalade han åhörarne ljudligt och uttrycksfullt; men, du milde himmel! — hvilket tal! Det var om yttersta domen och hvad vid denna skulle utgöra de fördömdas högsta plåga. Detta var icke sjelfva aflägsnandet från Gud, all salighets källa, icke helfvetets eld och plågor; nej, det var "la confusione" att fördömmas och utskämmas inför madonnans, helgonens och alla utvaldas anleten! En evighet af plågor var mindre fruktansvärd, än "il rossore" (rodnaden), som skall bränna kinderna i denna stund och som skall låta sjelfva helfvetets glöd förblekna. "Föreställ eder — "dilettissimi" — en dam, "hög och förnäm i verlden, som blir gripen af grofva karlar och" — jag kan icke följa munken i hans ohyggliga och otäcka målning af denna olyckliga, som, sedan hon lidit all slags smälek och släpats kring hufvudstadens gator, blir "begabbad af Jungfru Maria och alla de höga och "förnäma i himmelen, som klappa händerna öfver hennes "elände medan hon slutligen, "povera donna!", betäckt af "Confusione" kastas ned i helfvetet!"

Den unga munken utmålade taflan con amore och med italiensk färgrikedom. Det föreföll mig som om andan af de grymma skådespel, hvilka fordom tilldrogo sig på detta rum, hade farit i den unga presten och ingifvit honom dess dämoniska lust. Den klara, sommarmilda himmel, som hvälfde sig öfver den hedniska rotundan, aftonvinden som lät dess gräs och blommor hvifta, de hvita dufvorna, som med skimrande vingar kretsade deröfver, belysta af den sjunkande solen — voro bärare af en annan anda, än denna lågsinnade predikan. Den slutade med dessa ord: "bedjen till "Christus att er lott måtte blifva med de utvalde och icke "med deras, som skola lida "la confusione", värre att utstå

"än helfvetets eld!" Han höjde crucifixet, alla föllo på knä och efterläste en bön, som han förestafvade, hvarpå han inbjöd bröder och systrar att med honom gå "la via Crucis", och tillade hårdt och liknöjdt: "Om ni gån den utan andakt, så mycket värre för er; Ni äro varnade!" Han gick ned och tåget satte sig i rörelse i hans spår under afsjungande af ord, bland hvilka "il peccatore" och "il salvatore" ofta förekommo på en behaglig och lättfattlig melodi. Processionen gick på detta vis till de tolf altaren, som äro uppställda i rund inom Coliseum, och som, hvart och ett har en bild ur Frälsarens lidandes historia. Vid hvart och ett af dessa stadnades och hölls bön, så fortsattes sång och procession å nyo. Det var blifvet sent och skumt innan denna s. k. "Via Crucis" slutade. Deltagarna bland folket skyndade då att kyssa korset i midten af arenan och att dermed få "indulgenza" för 200 dagars synder; processionen gick sjungande ut genom portarne och in i en liten kyrka, kallad "il Calvario" innom porten S:t Sebastian.

Jag vandrade hemåt, men kom ej fram utan svårighet, ty på Corso var en trängsel af vagnar samt af åskådare till fots, som var nästan otrolig, och blott med tid och skicklighet kunde man lotsa sig igenom den täta massan af fotgångare — nästan alla herrar, — som ofta stodo liksom fastrotade och tycktes icke tänka på annat, än att bekika de granna damerna i vagnarna. Och så är det nu hvar eftermiddag på Corso emellan klockan 3 och 5.

Den 8 Decbr.

Stor festdag för l'Immacolata! Bodarne stängda, mycket folk ute på gatorna, skönt väder. Klockan 4 eftermiddagen begifver sig den stora processionen ifrån Piazza di venezia och till Capitolii klippa. Mina vänner och jag betrakta den från trapporna till Jesuiterkyrkan (Chiesa di Gesu) och der sluta vi oss till den. En mängd åskådare på gatorna, men föga andakt, utom för hostian. Der den bäres fram, falla alla på knä. För Mariabilden aftager man blott hattarne. Den bäres, först målad på duk — en rätt

vacker bild med öfverskrift "mater omnium" (allas moder), sedan som förgylld staty — äfven med ett vackert, moderligt uttryck — smyckad med en mängd juveler på de sammanknäppta händerna, under en förgylld himmel. Efter Mariabilden bars ett kors. Musiken spelade en marsch ur il Trovatore. En grann syn gaf processionen då den, följd af den brokiga folkmängden, gick uppför trapporna till Capitolium. Der stannade den, musiken spelade ännu en stund verldsligt glädt, standaret sänktes, allt var slut och folket förströdde sig hastigt och lätt såsom en molnflock. Mariabilderna buros uppför "Ara Celi" himmelsåtsträfvande trappa och in i Capucinerkyrkan, till hvilken hon förer. Kyrkan var illuminerad och madonnabilden uppställdes der i midten. Dess inskrift: "du är sannerligen Jungfru och "ursprunglig synd (macula originale) är icke i dig" kystes och åter kystes af några män af folket med en innerlighet, som rörde mig, ty den var sann och vittnade om en varm, religiös känsla. Om denna var missledd, så var det ej deras fel, utan deras store förmyndares, påfvens, som af den jordiska ödmjuka qvinnan gjort en Gudinna. Det var på denna dag för 7 år sedan, som Pio Nono, enligt föregifvande inspirerad af den Helige Ande, förklarade Jesu Christi moder vara utan arf- eller ursprunglig synd. För öfrigt kunde väl det hulda, intagande uttrycket i den vackra bilden hos dessa obildade, men af solen eldade, varmhjertade Italiens söner väcka känslor af andaktsfull kärlek. Man påstår att männen i Italien i allmänhet egna *Modern* en vördnad och omsorg, som annorstädes är sällsynt. Anmärkningsvärdt är det lugn, med hvilket fruntimmer kunna gå och stå uti folkhvimlet här, ty der hvarken tränges eller skuffas eller oroas man, på något vis, åtminstone icke af italienska folket. Detta förhåller sig godmodigt, humant och äfven högst grannlaga mot bättre klädda personer och mot barn. Det hörer till hvad de kalla "educazione", och som det vore önskligt att våra nordiska folk hade något mera utaf.

Den 10:de Decbr.

Soirée hos grefve Colloredo, i sällskap med Principi och Princesse, franska, spanska, italienska. Roligt nog för en gång! Mest behagade mig värdinnan, en fru af godt, klokt, bestämdt utseende, en fru af stor verld och, såsom det föreföll mig, äfven af karakter. Den unga prinsessan G***, Drottning Maria Christinas dotter af andra giftet, gjorde mig nöje att se. Utan att vara precis vacker har hon ett behagligt utseende och en behagfull hållning. Kransen af blommor, med långa, nedhängande sjögräs, passade väl för hennes hufvud, som sitter på en något lång hals, dock rätt behagligt. Äfven den unga prinsen, hennes man, är sydländskt vacker. Prinsessan P**, icke vacker, men mycket "aimable" och af den mest fina, "fashionabla" verld, var en verklig luftbalon af guld, siden och svarta spetsar. Ett par italienska grefvar eller prinsar nämndes för mig som män af stora kunskaper och särdeles interessant conversation. Namnen hafva undfallit mig och af deras intressanta conversation — som deras utseende gaf mig tro på — fick jag ingenting höra. Samtalet i kretsen — som denna afton icke var stor — rörde sig kring idel småsaker och enskilda tilldragelser, — om prinsen ***, som brutit af sig ett ben genom fall af hästen, om prinsessan ***, som är sjuk. En säger att hon är bättre, en annan att hon är sämre o. s. v.

Jag lyssnade med ett öra till dessa afhandlingar medan jag lånade det andra till grefve B***s försvar för vissa katholska bruk, som jag, kanske litet för öppet, tadlade. Han är en human och behaglig ung man. Grefve Colloredo hade jag sett för mera än trettio år sedan i Stockholm, då han var en blond Apollofigur och de förnäma damernas älskling. Nu fann jag honom en gråhårig statsman utan skönhet, men, såsom förr, artig och angenäm. Efter något mer än en timma for jag hem. På Piazza di Spagna brann en gloria af stjernor kring den obefläckade Jungfruns bildstod, högst på spetsen af den hvita marmor-

kolonnen, upprest till hennes ära och till minne af den nya värdighet Pio Nono gifvit henne. Vid kolonnens fot sitta kolossala bilder af Moses och trenne profeter, som alla tyckas skriva eller förkunna den nya dogmen. På piedestalen ser man Pio Nono och hans kardinaler — goda porträter — förkunna densamma för världen år 1849.

Den 11:te Decbr.

Soirée hos Baijerska ministern baron de Verger; rätt underhållande; åtskilliga nya, angenäma bekantskaper, bland hvilka artisten Rudolf Lehman och den unga behagliga M:rs Grannt, född Baronessa Wegener. Liflig conversation och god musik.

Söndag den 13:de.

Kall, solig morgon! spatsergång till Piazza Montanara i grannskapet af Capitolinska forum — för att se det romerska landtfolket, som vanligen samlas i detta kvarter. Karlar och pojkar stå solande sig i det de kasta kappan — stundom blott en trasa eller stycke af en grof ylleväf — öfver axeln i likhet med den antika romerska togan. Hållningen är stolt, men utseendet halfvildt. Qvinnorna voro denna morgon få, men trenne i den Albanska folkdrägten voro ståtliga. Hit komma Roms artister för att söka sig modeller.

Romerska qvinnorna utmärka sig efter första ungdomen genom stadigt hull och genom gestalter fullkomligt i motsats till de sylfidiska. Skönheten — när den finnes — är af en duktig art. Drägterna synas mig mindre prydliga och prydande än flera af våra nordiska. Trasorna spela — åtminstone bland de fattiga — en alltför stor rol. Dessa trasor äro nästan alltid grå eller smutsbruna, och detta — artisterna må förlåta mig — synes mig icke vackert. Vi äro här helt nära "bocca della Verità" i det antika templet, som blifvit ombygdt till en christen kyrka. Folket på

Montenara solade sig, rökte, åt frukt och maiskakor, och syntes belåtet med lifvet.

Den 16:de Decbr.

Augustinerkyrkan! Öfver porten står den för Italiens kyrkor vanliga inskriften: "Indulgentia plenaria, quotidiana et perpetua pro vivis et defunctis." Inom den ser man nu för tiden ett egendomligt skådespel. För någon tid sedan utbredde sig ryktet att en dag en fattig qvinna anropat kyrkans madonnabild om hjälp. Bilden hade då begynt tala och svarade: "om jag ägde något, så skulle jag hjälpa dig, men jag är sjelf fattig!" Stort mirakel! Berättelsen sprides, upprepas, göres stort väsen af, och snart strömmar en lättrogen, troende folkmängd till kyrkan för att kyssa madonnans fot och offra henne allahanda gåfvor. Detta tillströmmande var nu som bäst i full fart. Mariabilden — en vacker bild af brun marmor — med Jesusbarnet på sitt knä satt lysande af guld- och juvelsmycken. Det var "Ave Maria" tiden på dagen; ljus och lampor tändes rundt omkring bilden; folket strömmade in, rika och fattiga, stora och små; alla kommo de att kyssa — några, två à tre gånger — madonnans fot — en guldfot, mot hvilken äfven pannan andäktigt trycktes. — Marmorfoten har blifvit afnött af kyssandet, madonnan är rik nu, kyrkan, förr en af de fattigaste, har på kort tid blifvit en af de rikaste i Rom. De flesta kyssande låta ett mynt klinga i ett litet tennstop, stående på altaret der Mariabilden sitter, derefter taga de af lampans olja, smörja dermed ögon, panna, nacke, korsa sig och — lemna rum åt andra, ifriga att komma fram och att, äfven de, få kyssa den gyllne foten. Tilloppet fortfor utan afbrott under väl en och en half timmas tid, som jag stannade i kyrkan. Under altaret står i gyllne bokstäfver skrifvet, att Pius den 7:de lofvar 200 dagars aflösning åt dem, som kyssa denna madonnans fot samt af hjertat bedja: "Ave Maria." Nära intill altaret satt vid ett skrifbord en prest färdig att

skrifva ut aflat för de döda, för hvilka man begär och betalar själamässor. O Luther! — —

Den 17:de December.

Middag hos H:r v. Kolb. Jag hade stort nöje af att lära känna Cavaliere Visconti, en Archeolog, (mera snillrik litteratör, än säker fornforskare, såsom det påstås). Svårt är att finna en mera fängslande samtalare. För mig var det en verklig njutning att höra honom tala öfver italienska språket, "som — sade han — har på en gång dolken, som dödar, och balsam, som helar såren såsom under smekningar. Alfieri och Metastasio representera det starka och det ljufva i Italiens språk i tragedien och canzonetten. Uti Italiens litteratur återgifves allt, som lefvat i människans själ, den mest oberoende, mest obändiga tanke (se Vico!), den rikaste fantasi, den mest glödande känsla, den mest öfvergifna, glada lyrik. I allt går Italiens genius främst. Han lärer icke stort af andra folk; ty han har ingifvelsen och uttalar sin egen skådning. Han är improvisatör af naturen, arbetar icke mycket, men fattar det sanna, det sköna med otrolig snabbhet, och uttrycket därför kommer till honom lätt, såsom en naturlig produkt af en bördig jord." — Visconti deklamerade verser dels af Alfieri, dels af Metastasio samt stycken af folkvisor, som nyligen blifvit samlade och snart skola utgifvas af trycket. Alla i sällskapet lyssnade till honom och jag ville ha setat och lyssnat ständigt. Det var förtjusande! — Visconti är en vacker, medelålders herre med eld i blicken och förnämt utseende.

Den 20:de December.

Katakomberna! Jag har att tacka Neapolitanska ministerns fru — och min landsmaninna — M:me de Martino's vänliga omtänka för att jag fått se dessa, vägled af den utmärkte archeologen Cavaliere De Rossi, och lyst af hans anderika förklaringar.

M:me de Martino förde mig och Jenny i sin vagn till ingången af katakomberna utom porta San Sebastiano. Här mötte oss De Rossi, — en ännu ung man af Italiensk skönhet och sydländskt behag, — åtföljd af åtskilliga lärda herrar och fornforskare af flera nationer.

De Rossi är i denna tid, Roms mest berömde fornforskare, ty han har för två år sedan upptäckt det första århundradets Christnas Katakomb, hvilken varit okänd eller bortglömd allt sedan femte århundradet; och till denna upptäckt har han kommit genom att först upptäcka den s. k. Calixti Katakomb med Fabiani och Sancta Cecilias m. fl. de äldsta martyrs grafvar. Denna sistnämnde Katakomb, mycket omtalad i de äldsta pilgrimernas skrifter af 6:te och 7:de århundradet, har man i sednare tid ansett sig hafva på helt annat håll, än der De Rossi nu funnit den. Han hade länge misstänkt att den såsom Calixti Katakomb ansedda icke var den rätta, emedan man der icke påträffat de nyssnämnde martyrernes grafvar. Nya och sorgfälliga undersökningar i trakten af S:t Sebastiani kyrka hade låtit honom upptäcka i en vingård ett fähus, som innehöll en — christen Basilika sedan äldsta tider. Brutna marmorstycken med grafskrifter, som här funnos under halmen och gruset, föranledde honom att förmoda det Calixti verkliga Katakomb måste finnas under denna kyrka.

Han meddelade sin upptäckt och sina förmodanden till påfven (Pio Nono), som uppmuntrade honom och lmnade honom medel till att inköpa fähuset samt vingården, och företaga gräfningar. Öfver all väntan rika voro resultaterna af dessa. Icke blott upptäcktes den verkliga Calixti Katakomb med martyrernas grafvar — nedgången fanns nära den lilla, urgamla kyrkan — utan i sammanhang dermed den uräldsta Katakomben, der de christna under första och andra århundradet församlades samt begrafde sina döda. Ingången till denna hade varit igenmurad och — om jag ej missminner mig — icke öppnad förrän af De Rossi.

Det var med glädjestrålade ansigte, som den lycklige upptäckaren förde oss till de underjordiska rummen på sjelfva den väg, der de äldsta pilgrimerna nedgått. Denna

var en vacker, bekväm trappa af hvit marmor. Vi gingo ned, hvar och en med ett tändt ljus i handen. Tvenne ciceroner gingo förut med facklor. Vi kommo i Calixti Katakomb. Kapeller, grafvar och gångar äro på många ställen prydda med marmorpelare, basreliefs och målningar. Mängden och karakteren af grafvarne utvisa, att denna Katakomb sedan fjerde århundradet ej mera tillhörde en fattig och ringa folkhop, utan en redan nog mäktig att göra sig aktad och fruktad af en statsklok furste och herrskare. Denne hade intagit riket. För att behålla det måste Constantin, kallad den store, antaga eller åtminstone beskydda dess lära.

Intressantast af grafkapellerna var det, der de äldsta romerska biskoparne, påfvarne Sixtus, Fabianus m. fl. martyrer, voro begrafna. Inskrifterna på marmortaforna till grafrummen (nicher i väggarne) äro fullkomligt väl bevarade, men innehålla blott den dödes namn med det korta tillägget: *Martyr*.

En inskrift i detta rum — icke på en graf — af erkebiskop Damas (4:de århundradet), förträffligt återställd af De Rossi, prisar "de män och qvinnor, som här blifvit begrafna sedan de dött för sin tro." "I detta rum" — tillägger den fromme biskopen — "skulle jag, Damas, önskat mig att hvila; men jag vill icke störa martyrernas ro." I S:ta Cecilias grafkapell ser man det tomta rummet efter hennes sarkofag — den finnes nu i kyrkan Santa Cecilia di Transtevere — samt en målning, föreställande henne med helgongloria och upplyftade, bedjande händer. Äfven andra målningar af christna martyrer finnas här, — bland dessa en af den biskop, som graflade S:ta Cecilia och hvars namn "Urbanus" lätt sammanstafvas i bokstäfverna, som omgifva hans hufvud likt en ram. Målningarne äro alla i den stela Byzantinska stilen, med dyrbara kostymer, och en del förgyllningar. Ansigtene äro ingenting mindre än sköna. Detta krafkapell, liksom det vi nyss lemnat, är rymligt och har vackra proportioner. Rök på väggen såsom af en lampa, vittnar om att man der vakat och bedit. Hela denna Katakomb är upplyst ofvanifrån genom runda öppningar,

som låta ljus och luft inströmma i den underjordiska grafstaden.

Efter omkring en timmas vandring genom otaliga gångar samt flera kapeller, liknande de nyssnämnde, kommo vi till det första århundradets katakomb. Innan vi nedstego i den gjorde oss De Rossi uppmärksamma på en inskrift, som finnes af samma hand ofta upprepad på murarne alltifrån grafkapellerna i S:t Calixti katakomb, ända till ingången i denna — de förste christnes. En pilgrim hade genomvandrat dessa rum under det han bedit för — en väninna, och sin bön har han skrivit på murarne i dessa ord:

"Sophronia! lefve du i Gud!" Först vid dörren till den äldsta katakomben synes han hafva stadnat och bönen har nu fått ord, som vittna att han känner sig bönhörd. Här i röda, latinska bokstäfver läser man tydligt:

"Sophronia dulcis, vive in Deo!" Tu vivis in Deo!" (Sophronia, du ljufva, lef uti Gud! Du lefver i Gudi)." Bokstäfverna äro mörkröda såsom skrifna med blod. — — Hvem måste ej här tänka: "kärleken är starkare än döden."

Vi vandrade in i det första århundradets katakomb. Här var ingen prakt, inga marmorpelare och bilder; trånga gator och gångar, i hvilkas nicher — låga rum eller lafvar, öppnade i väggarne tre våningar högt — öfverallt lågo benknotor och kalkartadt stoft. Här, intet ljus, ingen luft utifrån, men ändå en luft, så underligt god, varm och ren, som i en stilla sängkammare, der det är godt att hvila. Här hade ett fattigt och förföljdt folk sökt skydd för sina döda samt för sin predikan om de dödas uppståndelse. Ej heller saknades här minnesmärken af de äldsta christnas kult och konst. Flera frescomålningar i krafkapellerna vittnade om dessa, och de öfverträffade vida i styl och konstvärde de Byzantinska bilderna i katakomber från fjerde århundradet.

I fonden af ett litet kapell var en väl bibehållen humoristisk målning, föreställande en herde, som predikar för fåren. Några lyssna uppmärksamt, andra vända sig från honom, andra beta på marken, en bock bräker mot

predikanten med en förskräcklig grimas. Emedlertid ses ett ymnigt regn nedfalla. En annan målning — äfven god och väl bevarad, — föreställer Moses, som med sin staf öppnar klippans sköte och låter vatten strömma. Man ser här inne äfven platsen för altaret, röken på muren och i taket af lampan.

Den heliga Nattvardens symboler äro afbildade i mer än ett rum, såsom ett glas med vin, öfver hvilket ligger en fisk, eller ock en tallrik med oblater. Jag närmade mitt ljus till vinet i glaset; det lyste så rödt och friskt, som om det varit måladt i går och icke för nära 2000 år sedan. I ännu ett annat kapell voro flera utmärkt vackra små bilder, föreställande helgon, bedjande med uppräckta händer! En af dem var en qvinna, dyrbart klädd och mycket skön. Var det Maria, Jesu moder? som Pater Gall Morell i Einsiedeln påstod vara i katakomberna framställd som förebedjande himmelsdrottning? Säkert är att denna bild icke i något väsendtligt skiljer sig från de öfriga förebedjande gestalterna af Petrus, Paulus och andra martyrer. Och hade en sådan bild af Maria som "himladrottning", funnits här, så hade den katholske archeologen De Rossi icke försummat att göra oss uppmärksamma derpå. Men — den fanns icke här, och kunde ej finnas på en tid då christna läran ännu bibehöll hela sin renhet.

Men, hvad vilja dessa uråldriga bilder af förebedjande säga oss, deras efterkommande? — Helt visst dock, att döden icke löser menniskoandarnes förbund, att det ena släktets solidära förhållande till det andra är ett evigt; att de bortgångna lefva och verka för oss, som ännu vandra på jorden, såsom vi här kunna (och böra) verka äfven för dem — såsom alla christna — här eller der, — böra verka för fullbordandet af bönen: "tillkomme ditt rike", kärlekens, lycksalighetens fullbordade verldsordning.

I denna katakomb sågo vi inga namn. På de flesta grafvar, som täcktes af en marmorskifva, voro ristade ett grekiskt kors eller ett ankare; en dufva med olivqvist; ofta blott orden: "in pace", (i frid!).

Mängden af labyrinthiskt grenade gångar, genom hvilka vi gingo, var så stor, att de gåfvo intrycket af en omätlig de dödas stad, och ändå stodo vi här på en jord, som betäckte flera undervåningar med dylika rum. I djupet, der vi befunno oss, kunde vi stundom svagt höra det dofva bullret af en vagn, som rullade öfver våra hufvuden. I öfrigt var allt tyst, tyst! Dödens mysterium hade omslutit allt, äfven de dödas minne. Endast målningarne sade: "men de lefva ändock!"

Den enda lefvande varelse jag här såg var en besynnerlig spindel med ofantligt långa ben. Han tog ett hopp på min hand, — den, i hvilken jag höll ljuset, — så ett annat ned i gruset. Jag kunde ej låta bli att tänka på huru hemskt det vore att förirra sig i denna underjordiska stad och då kanske der lefvande begravas. Det påstås hafva händt mer än en oförsigtig resande, som vågat sig dit in utan ledsagare och sedermera aldrig kommit ut. Flera delar af dessa katakomber besökas icke af fruktan för jordras; flera äro äfven stängda genom sådana.

Efter en vandring af nära tre timmar i jordens innandömen återsågo vi det glada solljuset, och det gjorde godt att skåda ehuru vi sett så mycket ljus äfven i de nattliga bostäderna.

Sedan jag sett dessa katakomber, sedan jag vet att de sträcka sig på flera håll under den romerska campagnan — fordom bebyggd med tempel och praktfulla villor — har hon och hela den eviga staden fått ett nytt interesse för min blick. Hvilken concentration af lifvet är icke här? Hvilken historia med de högsta frågor och de högsta svar! Jag ser den romerska staden och jorden uppfyllas utaf tempel åt Gudar och Gudinnor från alla verdens kända länder för att gifva svar på mensklighetens allt mer trängande frågor:

"Gifves det en Gud? Hvad och hvem är han? Finnes det ett lif efter döden för oss, som lida, älska och dö? Finnes det upprättelse för den, som vittnat för sanningen och fallit offer för lögnen? Hvad hafva vi att hoppas? Hvad skola vi tro?" —

Och templen blifva allt flere och flere, och Gudarne och deras prester ökas. Man offrar till Isis och Fortuna, till solen och Jupiter, till Hertha, Cybele, Ceres och Diana; till de okända Gudarne, till onda och goda dämoner, till romerska kejsaren, som gjort sig till en Gud, och slutligen till den förfärlige Mithras, som, kommen ur österlandet, dyrkas i dunkla grottor under förfärliga späkningar och kropps-straff, hvilka visa att menniskosjälén känner sig syndig och söker blidka gudomligheten genom att bestraffa sig sjelf. Den olyckliga! Hon beder och offrar fåfängt vid alla dessa altaren; stumma äro deras Gudar, eller gifva, genom sina prester, blott otydliga, otillräckliga svar. Och Mithras-dyrkarne — de voro i mängd uti Italien — få genom sina vilda sjelfspäkningar ingen frid! — —

Medan detta tilldrager sig på jorden sjunger man derunder, i katakombernas natt, om "Gud uppenbar vorden i Christo, såsom evigt förbarmande Fader, om försonaren, som förer till honom; om de dödas uppståndelse och ett evigt lif." Från alla de folk, som Roma underkufvat med sina vapen, Judar, Greker, Barbarer, samlar sig här ett folk, som, jemte män och kvinnor af den eviga staden, i katakombernas natt döpas till *ett folk* af bröder, till en tro, en kärlek, ett hopp och ett namn! du — min L* har säkert redan nämnt det. Och såg du någon gång en späd telning, ett frö, gömdt i gruset, söka sig väg genom stenmuren — Colisei eller en annan — och småningom spränga denna så, att dess stenar lossna och falla, medan det unga trädet växer och utgrenar sig i ljuset; då har du sett bilden af hvad som tilldrog sig på katakombernas jord. Der nere, rotade sig den späda telningen, som sedermera skulle växa till ett världsträd, öfverskugga den eviga staden och bära för alla jordens folk frukt till evinnerligt lif! — — —

Åter i vårt stilla hem vid Corso, och i aftonens ro, läste Jenny högt ur det första Corintherbrevet (från 12:te till 16:de kap.). Den skönaste kommentar till katakomberna.

Den 23 December.

Ett af de skådespel, som man blott småningom kommer underfund med, men som hör till Roms karakteristik, är den mängd "Studio's" eller konstverkstäder — säkert flera hundra, — ur hvilka dagligen en mängd bildstoder och målningar framgå för att försköna världen. Hvar konstnär — som förtjenar det namnet — har sin egendomliga genre, lika väl som sin egendomliga talent, och denna genre och denna talang får en särskilt färg af den nation, till hvilken konstnären hör; och här äro nu artister af alla världens folk: skandinaver, ryssar, tyskar, fransmän, engelsmän, amerikanare, o. s. v. Bland rikedomerna af gamla och nya konstverk skulle man löpa fara att få en indigestion — man förlåte mig det ordet — af sköna saker, om man icke beslöt sig att njuta dem, såsom våra svenska pigor säga, "peu om peu." Det är hvad jag beslutit göra och hvad jag kan utföra då jag har några månaders tid framför mig.

I dessa dagar hafva vi besökt ett par Studio's; först den tyska artisten *R. Lehman*, sedan de italienska bildhuggarne *Giacomettis* och *Teveranis*.

R. Lehman hade jag redan lärt känna som en intressant sällskapsman, och hade hört honom omtalas som en af de bästa genre-målare i Rom. Hans taflor vittna om stor talang och en genomtänkt uppfattning af de ämnen han behandlar. Tvenne af dem intresserade mig synnerligen såsom taflor af ljussidan och nattsidan af Italiens lif. På den ena ser man en ung, italiensk flicka, med drömmande sommarvarmt uttryck sitta vid en korg, öfverfylld af drufvor. Denna blick vittnar om ett rikt inre lif, men som saknar utveckling. I nordnen skulle en sådan själ hafva något oroligt eller vildt. Söderns dotter hugsvalas af jordens frukter, af solens värma, af luftens och himlens ljuflighet, — de söfva hennes längtan till ett stilla vemod. Hon anar och hon drömmer — tills vidare. Den andra taflan visar oss en åldrig qvinna, med tvenne helt små

barn. Man ser att hon varit vacker — lika vacker som den unga flickan, — men nu är hon gammal och fattig. Med en stel, nästan hård blick betraktar hon dig under det de tvenne små, allrakäraste ungarne, med utseende af halft förfrusna rosenknoppar, sluta sig till henne, hungrande, frysande. Bredvid står en tom skål med sked uti, i bakgrunden ses en klosterport. Skall den öppna sig snart och en broderlig hand räcka soppa åt den hungrande? eller — har soppan blifvit redan gifven, men otillräckligt och dörren stängd? — — —

R. Lehman var nu sysselsatt med en större tafla, föreställande floden Sixtus's (i Pontinska träskan) upprensning genom bufflar — en högst egendomlig och liffull scen, med mångfaldiga vackra detaljer och en af de originelaste målningar, som jag ännu sett.

Teverani — en elev af Thorwaldsen och i denna stund Roms mest berömda bildhuggare — berömd isynnerhet för sina sköna *Psyche*-gestalter — har icke mindre än fyra verkstäder för sina arbeten. Hans *Christusbilder* synas mig mycket otillfredsställande, stela, utan anda, men hans "domens engel", en sittande gestalt med basunen på sitt knä och blicken riktad uppåt, vaktande, väntande, är en herrlig gestalt, som bär snillet och ingifvelsens stämpel. Konstnären sjelf, som nu mejslade på skägget af ett *christushufvud*, är icke en af de minst intressanta figurer i hans *Studio*. Han har ett präktigt hufvud med regelmässiga, starkt utpräglade drag, energisk karakter. Håret är grått och ansigtet tyder på en 60-årig lefnad. Flera arbeten af Thorwaldsen prydde verkstaden. *Teverani* började med att efterbilda sin mästare, men har sedermera höjt sig till en sjelfständig ståndpunkt.

Hos *Giacometti*, mästaren till de båda grupperna vid foten af "la scala santa", beundrade jag de första modellerna till dem, hvilken syntes mig äga mästerskap i ännu högre grad. *Giacometti* hade ända till sitt 50:de år icke frambringat något utomordentligt, då han på en gång med dessa grupper ställde sig på spetsen af konstens "scala santa."

Sednare, denna dag, på en liten utsökt middag hos den artige bayerska ministern, hörde jag en ung italiensk skaldinna — en Contessa Cantalamessa, gift med kaptenen för påfvens schweitservakt — deklamera sina verser. Hvad jag förstod af dem var vackert och rent, och uttrycket af den fina, täcka gestalten, då hon lifvades af deklamationen, högst intagande. Hon tycktes få vingar. Gåfvan att skriva och äfven att improvisera vers lærer ej sällan finnas hos italienska fruntimmer, äfven af den högre societeten. Några, hörande till den i Rom, äro kända som utmärkta skaldinnor.

Juldagen.

Stor opera-representation i S:t Peters kyrka! Jenny och jag bevistade den på läktaren, uppbyggd för tillfället, der alla fruntimmer sitta i svarta klädningar och slöjor. Kyrkans mellanskepp upptogs af fransysk vakt, uppställd i långa rader. Påfven, i processionen buren högt på mäners axlar eller hufvuden (jag kunde ej se hvilketdera) och omgifven på båda sidor af tvenne ofantliga påfogelsolfjädrar syntes mig så lik en afgudabild, att jag ej kunde låta bli att tänka derpå under det han, med det godmodiga uttryck, som är honom eget, till höger och vänster med sin feta, hvita hand utdelade välsignelsen.

Af allt det symboliska pysslandet, som han höll emellan Pauli och Petri graf och hög-choret, samt det som hölls med honom, förstod jag lika litet, som de flesta närvarande. Jag vet att kyrkliga ceremonier äro ett slags symboliskt språk och att, för att förstå det, man måste vara invigd deri, samt att man icke har rätt att dömma öfver hvad man icke förstår. Men, — kan man icke med rätt fordra, att en handling, som bör hafva interesse för alla själar, skall hafva ett symboliskt språk, handlingen värdigt och till hufvudinnehållet fattligt för alla själar, icke obekanta med dennas betydelse. Om juldagen firar man Jesu Christi födelse; men hvad sammanhang kunde det oändliga sysslandet och pysslandet med påfvens person

hafva dermed? Han kläddes och omkläddes mer än en gång; hans hufvudbonad aftogs och påsattes minst tolf gånger. Kardinalerna kommo, föllo på knä och kysste hans toffel, den ene efter den andre. Påfven rökte för helgonbilderna, så rökte kardinalerna för honom, så omfamnades och kysstes de; så pysslades åter med kläderna, så röktes och negs och bockades och kysstes åter; det ville aldrig taga slut. Skall detta vara ett symboliskt skådespel af kyrkans kärlekslif och endrägt, så är dock uttrycket här alltför barnsligt och skådespelet alltför långt. Man känner hos sig stor lust att tillropa aktörerna:

"from sounds to things!"

En verklig skön och högtidlig stund var den, då påfven höjde hostian och med detsamma en musik, såsom af himmelen, nedströmmade från kyrkans kupol. Alla knä-föllo, äfven jag, tacksam att i denna stund känna mig ett med alla christna — katoliker eller icke — som tro på det frivilliga offret — till syndernas förlåtelse. — Det var min enda andaktsstund under denna fest, som firas hos oss, o! med hvilket allvar, hvilken innerlighet!

Påfven bars ut, såsom han burits in, företrädd af en kardinalshatt och en biskopsmössa, omgifven af påfogelsfjädrar och utdelande välsignelsen till höger och väuster med ett ansigte, som lyste af ett vänligt, men icke andligt lif. Något sådant kunde jag ej heller upptäcka hos folk-mängden i kyrkan. Alla betraktade tydligen dagens högtidlighet blott som något stort spektakel. Detta fortsattes äfven utom kyrkan genom ståten af kardinalernas vagnar, hästar och betjening, lysande af guld och silfver. Men dessa kyrkans furstar i de granna vagnarne, dragna af silfversmidde ståtliga hästar, huru litet likna de deras mästarte, den Gud som *gick* genom verlden! —

På eftermiddagen begaf jag mig till Coliseum och hörde en capuciner munk predika, vida uppbyggligare än den jag förra gången hörde. Hans slutliga apostrof till christusbilden var verklig vacker och varm, genomträngd af känsla

för den korsfästade. I "Via Crucis"-processionen voro deltagarne få och kalla.

Om aftonen, i scandinavernes julgille, sutto vi med murgrönskransar om våra hufvuden, hade ett lagerträd i stället för julgranen, åto god gröt och hörde medelmåttiga tal, utom ett, som hölls af den danske archeologen, professor Ussing, som talade qvickt, vackert och bra om julnissen och våra jordiska hem, om det stora julträdet på jorden, som sträcker sin krona upp bland himmelens stjernor. Vi hade ock julklappar, samspråk med vänliga, artiga landsmän, och god musik af den älskvärde danske kompositören Ravnkilde. Vi gingo hem klockan 11 på natten i det skönaste väder. På gatorna stimmade folket, som hela denna natt är i rörelse, går ur kyrka och i kyrka, och beundrar ljuskronorna, silkesdraperierna m. m. grannlåt, hvarmed kyrkorna här vid alla fester utstyras och så mycket som möjligt göras lika med världsliga salonger.

Den 29 December

gick jag att höra barnpredikningarne i Ara Cieli-kyrka, hvilka ifrån juldagen fortsättas ända till trettondagen och höra till de små kuriositeterna i Rom.

Midtöfver en med theatralisk grannlåt utstyrd theater, der krubban i Bethlehem, med Maria, Jesusbarnet, Joseph, och deröfver Gud Fader jemte legioner englahufvuden framställas, reser sig en slags kathedr, på hvilken små barn ifrån fem och till tio års ålder hålla predikningar eller tal till de närvarande. De flesta af dessa äro främlingar eller ock simpelt landtfolk, som med synbar uppbyggelse och stundom med rörelse åhör barnpredikningarne, då deremot de utländska främmande tydligen lyssna till dem som till ett barnspektakel. Den första på tribunen uppträdande var en liten vacker flicka, som med eld och ypperlig deklamation predikade hvad hon näppeligen sjelf förstod. Hon citerade profeterna och uppmanade åhörarna att öfvergifva sina skötesynder — dem den lilla friska munnen gaf rätt mustiga namn — att vända sig till "il beatissimo Bambino",

född under denna "beatissima notte", och att låta sig af honom födas på nytt. Den lilla präktiga talaren slutade med en graciös hälsning till publiken, som ej kunde afhålla sig från ett sorl af bifall och nöje. En liten gosse, i fina kläder och med sköna ögon, steg derefter upp, höll ett tal på vers, i hvilket utanläxan var alltför hörbar, och han sufferades dessutom af sin nedanför stående fru mamma. En liten predikantska i schäferhatt följde härpå, men hon kom af sig i begynnelsen, visade det med stor naivitet, vände sig om och skyndade ned från tribunen. En annan liten en, upplyftades dit af sin fader, som hviskade i hennes öra, men förgäfves; den lilla blef vid att med sina stora, mörka ögon se på åskådarna, glömsk af att hon skulle säga dem något. Fadren måste lyfta henne ned igen. En flink tio års gosse, med svart prestkåpa, intog platsen, predikade med stor lätthet och "salvelse", men tydligen äfven en utanläxa. Tvenne bakom honom stående prester i hattar med stora skyggen complimenterade honom leende då han slutat. Mer och mindre väl inöfvade små, följde ständigt efter hvarandra. Det var roligt nog att se som spektakel, men det kostade på mig att se dessa barnasjälur sålunda tidigt inöfvas att taga Christi lära som en utanläxa, passande att upprepa på lifvets theater. Det var i annan mening som frälsaren ville att barnen skulle komma till honom. Dessa barnpredikningar lära vara här i bruk allt sedan medeltiden.

Den 30 December.

Besök med M:me de M *** i "S. Paolo fuori delle Mure", den största af Roms Basilikor, byggd af Constantin den store (så kallad) öfver stället der, enligt traditionen, aposteln Paulus halshöggs, — en liten christen kyrka utmärkte stället sedan äldsta tider, — sedermera afbränd, förstörd och återuppbyggd mer än en gång ända tills nu, då den, efter den sednaste eldsvådan 1821, åter sattes i stånd på ett sätt, som skall göra den till det, hvar till den ursprungligen blef anlagd, ett af christna kyrkans ståtligaste tem-

pel, jemngodt, ehuru i byggnad olika, med S:t Peter. Långa, rika pelarrader föra genom kyrkans fem skepp fram till choret. De flesta af Europas och äfven några af Orientens furstar hafva, i sednaste tid, gifvit dyrbara gåfvor för kyrkans utstyrsel. Kejsar Nicolaus af Ryssland har skänkt altare och kolonner af malachit, paschan af Egypten har skänkt sköna alabaster-kolonner samt andra prydnader. Helt nyligen har äfven en Jude testamenterat en större penningesumma till denna kyrka. Man arbetade nu som bäst på uppsättandet af påfliga porträtter, hvilka, utförda i mosaik, skola omgjorda kyrkan innantill såsom med en stor påflig ring. Ingen af de krönte fäderna ifrån Gregorius den store och till Pio Nono får felas i den, om än man måste improvisera ett och annat påfvehufvud. Toma platser äro ännu i kretsen af medaljongerna för åtskilliga porträtter, som man icke kunnat finna.

Nära vid choret är ett vackert kapell, helgadt åt S:ta Brigitta och prydt af hennes bildstod i marmor. Hon har under sitt vistande i Rom ofta kommit för att tillbedja i denna kyrka, och man bevarar här, som en helig relik, korset, ifrån hvilket hon, under sin extatiska andakt tyckte sig höra en röst utgå. Hyad jag med glädje förnummit är det reformerande inflytande, som hon haft på det högre presterskapet så väl i Rom, som i Neapel. Ty hon nöjde sig icke med att tillbedja vid martyrernas grafvar; hon uppmanade ifrigt biskopar och kardinaler, ja påfven sjelf, till ett lif af sann gudsdyrkan och goda verk, från hvilket de temligen allmänt affallit för att hängifva sig till verldsliga sträfvanden; hon väckte mångas samveten, så väl genom sina böner och föreställningar, som genom sitt exempel. Ty hon sjelf, af rik och förnäm släkt — den Braheska, en af de förnämsta i Sverige, — lefde dock här och arbetade som en ringa ödmjuk Christi tjenarinna. "Det är barfotad, som man måste gå emot högmodet för att bekämpa det", har hon sagt. Brigitta Brahe gjorde så, öfvervann dermed de stolta hjertan, och vann dem åt Gud.

Medan vi voro i Brigittas kapell kom dit Benediktiner-ordens Domherre — en godlynt, frodig man — och

sedan, denna Ordens general, kardinal Andrea, en neapolitana-re i eldröd kappa och kalott, en vacker — och äfvenledes ganska frodig — herre, med en slug sidoblick och förnäm fason. Båda herrarne hälsade på M:me de M***, och kardinalen — som nådigt lät henne kyssa sin hand — samtalade en längre stund med henne samt med mig. Han frågade bland annat hvad jag tyckte om S:t Peters kyrka och juldagens gudstjenst der. Så uppriktigt, som jag det kunde utan att såra höfligheten, sade jag honom hvad jag redan sagt dig, min L*, att jag tyckte det påfven och påfligheten togo för mycket plats i kyrkan. Han svarade: "Vi betrakta påfven som Jesu Christi representant och ära honom som sådan." "Finner ni honom vara lik Jesus Christus?" låg på min tunga att säga, men jag gjorde det icke; jag visste ju hvad svaret skulle blifvit och hade dessutom redan så tillräckligt bevisat mig som kättare, att hans eminens vid utgåendet icke bevärdigade mig med en blick, hälsade M:me de M*** blott med en liten blinkning af ögonlocket sedan han anbefallt henne att "anbefalla sig till S:t Benoits förböner" — M:me de M*** haltar ännu efter ett svårt fall ur vagnen — och han gick åtföljd af ett halft dussin nigande och böjande prester, som syntes mig utgöra hans släp. En ung Benediktiner-munk från Tyskland, som icke längesedan öfvergått från den protestantiska till den katolska bekännelsen och som hade den nyomvändes nit och ifver, följde oss igenom kyrkan och ville med all gevalt omvända mig till catholicismen samt bevisa mig Luthers misstag och villfarelser. Otålighet och köld läto mig afbryta samtalet. Hvarthän dessutom kan man komma med den, som begynner sina bevis med att pompöst förkunna att "katolska kyrkan anser menniskan bestå af både själ och kropp!" Emedertid kommer icke controvers att felas mig i Rom, ty äfven min landsmaninna, M:me de M*** är af de nyomvända till katolska kyrkan, och vill gerna omvända mig till denna, för henne "allena saliggörande." Och med henne talar jag gerna. Hon är en varm, allvarlig och af det religiösa lifvet djupt fattad själ, som jag, å min sida, önskade föra till en sannare åsigt af det *väsentliga* i religionen och af

det religiösa lifvet. Men det är mig kärt att se katholska kyrkans lära afspegla sig i en ren och ärlig själ, att förstå hvad som i denna lära så tillfredsställer en sådan själ, att hon knappast har ord för den sällhet hon njuter; att hvar blomma på jorden har en ny vällukt, en ny glans för hennes blick, och att lidandets törnen — dem hon ännu kroppsligen erfar — för henne förlorat sin udd. Detta är mig dyrbart att se och förstå, samt huru hon med detsamma kan neka mig — som i min kyrka smakar en sällhet, i så mycket liknande hennes, — all gemenskap med den "allena saliggörande kyrkan."

"Om ni kommer genom porten San Sebastiano och jag genom Porta del Popolo — hvad betyder det? blott att vi båda äro i Rom!" säger jag ibland.

"Nej nej, ni är icke i Rom! icke i det verkliga Rom, den heliga, eviga staden!" svarar hon allvarsamt, "men ni torde komma dit ännu. Gud skall upplysa er. Jag skall bedja för er, och — ni måste tala med monsignor L**.

"Men, såsom ni, tror jag på en Gud och Frälsare; såsom ni ser jag hans kyrka — eller hans rike — omfatta, upplyfta hela världen, menniskan, naturen och — —

"Nej, nej, ni tror icke på den rätta kyrkan; ni tillhör icke Christi kyrka, den som han grundat på jorden och utan hvilken man icke kan hafva gemenskap med honom!"

"Men jag älskar honom, han är all min fröjd och förhoppning; jag vill vara hans tjenarinna!" . . .

"Men det är icke nog för att kallas christen."

"Nå väl! Jag vill fråga påfven!"

Af denna sort äro hittills våra samtal i dessa frågor, men min halft skämtande uttalade hotelse att vädja till påfven torde jag utföra en dag.

Emedlertid studerar jag flitigt min Möhler — skänkt af de goda fädren i Einsiedeln, och denna rediga, djupgående och ärliga skrift för catholicismen hjälper mig att beständare fatta protestantismens styrka och — svaghet i förhållande till den katholska kyrkan. Ty jag vill erkänna det — under pröfning af de två stridande kyrkornas satsar står jag icke alltid på den protestantiska sidan, och de "men"

och de "nej", som allt ifrån min första ungdom uppstått i min själ mot vissa af reformatorerernas läror blifva allt bestämdare. Det blir för mig allt vissare, att de uti sin redliga ifver mer än en gång kastat ut barnet med badvattnet, och att katholska kyrkan bevarat mer än en dyrbar lära, som den evangeliska ännu måste upptaga såsom sin om hon skall fullt förtjena namnet af evangelisk. Men den protestantiska reformen har ryckt människosjälen undan den byggnad af former och människodikter, som, likt en ofantlig krystallisation, en skog af parasiter klungat sig deröfver, hotande att förqväfva dess lif; den har ryckt den heliga skrift ur mörkret, som — — men jag vill icke upprepa hvad jag redan sagt och hvad du, min L*, troligen vet lika väl som jag, ty — du blir sömnig, — god natt!

ELFTE STATIONEN.

Nyårstankar. Romantiska preludier. Festligt lif i Rom. Tiggarna. "Museo Christiano." Afton i Palazzo Farneze. Propagandans fest. Köld och snufva. Utsigt från Capitolium. Carnvalen. La Grippe. Beredelse till Fastan. Påfligt Jubileum och påfvig matsedel. Soirée hos Grants. Kardinal Antonelli.

Januari 1858.

Godt nytt år! till Italien, Sverige, hela världen, och till dig, min L*! Vår jordhalfva vänder sig åter till solen och suger dess strålar med ny kraft. De lysa mig i själ och sinne, som kännas i dag, i morgon friska och klara, färdiga att förnimma hvad nyåret predikar hvarje år, och hvad Rom predikar för mig liksom nyåret. Ty den har en predikan, denna uråldriga stad, en lära i symboliska tecken och monumenter, som dagligen blir mig allt klarare och som vid det nya årets ljus slår mig med ny klarhet. Och denna predikan är "Risorgimento! Vita nuova!" Phœnix, den underbara fogeln, skakar sina vingar i den uppgående solen öfver den urgamla staden och betecknar dess lif: en uppstigande metamorphos. Der stå de egyptiska obeliskerna, vittnesbörd om den äldsta konsten och den äldsta gudsdyrkan. Stela stå de, pekande mot höjden, vittnande,

i sin hieroglyfiska skrift, att människorna dyrkade Gud i sina jordiska herrskare och i naturen. Men öfver den österländska pelaren står nu en stjärna och ett kors. De säga, att en korsfästad, begrafven och uppstånden människoson har befriat människorna ur despoternas band och naturdyrkans vilda kaos, och lyftat dem närmare himlen.

Här stå Trajani och Antonini praktfulla kolonner, betäckta af basreliefs till förevigande af romerska folkets segrar öfver främmande folk, som föras fångna i segervinnarnes triumftåg. Förr stodo desses bildstoder på spetsen af kolonnerna; nu stå der bilderna af Petrus och Paulus, fridslärans apostlar. De hafva segrat öfver krigs-apostlarne, och folken hemsläpas icke mera i råa triumftåg. —

Här resa sig i högtidlig, sorglig skönhet forums brutna kolonner — ruiner af platsen, der, för första gången på jorden, folkets rätt fick uppenbara målsmän och försvarare genom ordets och den allmänna meningens makt. Må de stå der, dessa pelare, i sin brutna skönhet. Detta forum behöfves icke mer. Det visade vägen. Men den nya tidens allhärjarting uppbäres af andliga pelare, som ej kunna brytas eller falla. Christendomen och den fria pressen hafva gjort det omöjligt. Och på mensklighetens helgade forum, kunna — pris vare dem — äfven de fångne tala, äfven de tysta suckarne bli hörda.

På det gamla Romas mark har det nya blifvit uppbygdt — till stor del af det förras spillror. På den jord, som bar Neros gyllne hus, Claudii och Caracallas palatser, hedniska gudomligheters tempel, stå nu christna kyrkor och tempel, der konsten tjenar de högsta idéer. Korsets sinnebild står på capitolii, så väl som på minervatempellets tinnar. Det katholska Rom uppstod ur bålet af det hedniska kejsrerliga Rom, och blef herrskarinnas såsom detta. Det var på grund af evig rätt. Den katholska kyrkan var då den christna kyrkan, stor i kraft och vishet; hon ägde nycklarne till himmelriket: Christna uppenbarelsen och dess lära. Så blef hon, under världens omyndiga, halft vilda tillstånd, uppfostrarinnan, som förde folken till frälsaren, till

ordning och enhet. Hon blef det stora seminarium, der de skulle lära att blifva ett presterligt folk, ett folk till Guds ära. Hon blef modren, som fostrande slöt alla folk i sitt sköte. Hon hade rätt dertill, ty det högsta lifvets skatter voro hennes egendom; hon måste det, äfven med myndighet och stränghet, ty tiden var vild, och folk och furstar våldsamma, krigslystna. Men, under kampen att besegra och ordna verlden, nyttjade hon verldsliga vapen och blef sjelf verldslig, glömde sitt ideal och meningen af ordet kyrka. Christus talade aldrig om kyrkan utan såsom Guds rike på jorden och förklarade i ord och handlingar hvad detta rike är. — Christi representanter på jorden, påfvar och biskopar, glömde småningom att Guds rike var något annat än den byggnad af kyrkliga former, som blifvit uppförd i afsigt att bereda eller skydda det. Liksom kejsarne blefvo på verldens thron yra i hufvudet och trodde sig vara gudar, så blefvo efter hand påfvarne yra i mössan, trodde sig vara vår Herres sanna och enda organer och direkte inspirerade af den heliga anda. Äfven de satte sig i Guds ställe på jorden, och katholska kyrkan, ifrån att vara en fostrande och vis, om än stundom sträng moder, blef en elak stufmoder, som förföljde, banlyste, brände obarmhertigt barnen, som ej i allo ville foga sig efter hennes bud eller som vågade tycka att hon hade glömt de gudomliga, eviga buden, för att följa endast sina verldsliga intressen och hugskott.

Men en del af barnen, myndige blifne genom Christi lära, läto ej qväsa eller bränna sig. De blefvo flere och flere — (man kallade dem, allt efter som de uppträdde eller efter männen, som voro deras ledare, Waldenser, Albingenser, Hussiter, Wiclefianer m. m.), ända till dess de, anförde af Luther och Calvin, blefvo starka i makt och myndighet, och, på grund af samvetet och Guds ord, afkastade det påfliga oket och förklarade sig fria att lyda Gud allena vid ljuset af hans evangelium. Detta blef de protestantiska folkens paladium.

När den Romerska kyrkan såg folk efter folk affalla från sig, sökte den åter eröfra dem med alla medel, äfven

det att reformera sig sjelf, afskaffa åtskilliga missbruk, och småningom äfven bålen, tortyren — åtminstone den gröfre — om ej af öfvertygelse, så likväl af fruktan; och några af dess ädlaste medlemmar vunno äfven själar genom den kärlek, den beundran de ingåfvo. Allt detta hjälpte dock ej. De båda christna kyrkorna förblefvo skiljda, hvar och en med anspråk att hafva det väsendtliga af christendomen. Och båda hafva det, — och båda hafva det ofullkomligt. Men den katholska begär blind lydnad för sin autoritet och tillåter ingen fri forskning, intet sjelfständigt bruk af förnuftets ljus: Och dermed är hon de omyndigas kyrka, deras, som ej ha tro till Guds ljus i människans förnuft och samvete, och till hennes förmåga att vid detta ljus fatta Guds uppenbarade ord. Skall hon länge förblifva hvad hon nu är — större delen af christenhetens kyrka? Må hon det, ända till dess den protestantiska kyrkan stadgat sig till ett högre medvetande, till ett andligare lif, till dess hon återvunnit och i högre ljus förklarat mången af katholska kyrkan bevarad skatt. Då skall denna kyrka kanske erkänna hvad den unga systemen vunnit, förstå hvad hon vill, och då skola båda gå till sin förvandling, uppgå till ett nytt lif, en kyrka, ett rike i anda och sanning, såsom vår Herre och mästare ville det!

Jag tror på den eviga lifskraft, tror på den stigande metamorfos, om hvilka Roms minnesvärdar predika. Och såsom vissa blommor, älskade af solen, utveckla en metamorfos mera än de andra, så torde denna skönhetens och martyrernas lifsvarma jord blifva den solblomma, som skall framställa den christna kyrkans förklaring i ett heligt och härligt Guds rike! Blifve det så! Men ännu är den tiden långt borta! —

I vårt lilla, nordiskt stilla hem, vid det bullrande Corso, har nyåret kommit med en tilldragelse, som gjort nyår i min unga väninnas lif och glädt mig med synen af den rena kärlekens och tacksamhetens makt i kvinnans hjerta. Äfven för min unga schweitzer-syster — så säga mig nyss anlända bref — har nyåret kommit med ett nytt kapitel. Innehåll: kärlek och giftermål!

Den 12:te Januari.

När vädret är vackert — såsom det nästan oafbrutet varit sedan vi kommo hit — är lifvet i Rom, för främlingar, likt en oafbruten fest. Hvar dag medför något nytt att se, något nytt att besinna, interessant som skönhet eller skådespel eller kuriositet. Ständigt äro palatser och konstsamlingar öppna för besökande, och ständigt glittra promenaderna af granna ekipager och toaletter, och ständigt spela fontainerne och ständigt blomma rosorna, lysande mot den klarblå himmelen. Hvarje dag kan man fröjda sig öfver solens kraft och lif och de mångahanda scener, de stora utsigter, som den belyser. Tiggarne i Rom utgöra icke någon mörk skugga i dessa taflo. Man ser och man känner att de utöfva ett yrke, som de äro vanda vid och som de flesta icke skulle vilja undvara. Hvar och en har sitt egna sätt dervid och är viss att det inbringar honom något. Om aftonen räknar han öfver sin lilla vinst — vanligtvis tre à fyra paoli (ungefär 2 francs) har man sagt mig — och gör sig en glad afton och lägger äfven litet af för framtiden. Det är ett slags fiske och har dettas interesse. Vanan borttager förödmjukelsen förenad dermed. Några tiggare — såsom den bekante Beppo på Piazza di Spagna — äro förmögna, men kunna dock ej låta bli att tigga. De äro så vana dervid; lifvet vore dem annars tråkigt och solen i Rom sörjer för att de föga lida af deras utelif på gator och torg. För några år tillbaka försökte polisen en reform. Man gaf tiggarne husrum och föda, men — stängde dem inne. De kunde ej uthärda det. En gammal qvinna kastade sig ut genom fönstret och dog af fallet. Sedan dess har man upphört att inskränka tiggarnes frihet. Ej heller äro de envisa och förföljande såsom i Pisa. Hvar och en har sin post och sin plats, och anropar der de förbigående. (För att hugsvala mitt samvete ger jag hvar dag en bajocco). Vid middags-tiden öppna capuciner-klostren sina portar och dela ut bröd och soppa — som de på sitt håll tiggt — åt hungriga,

som samlat sig på deras trappa. Soppan torde vara mager nog, men det är dock något. De stackars mennisko-sparfvarne äro vanda vid att nöjas med lifvets smulor. Solen, luften, friheten, det ljufliga "far-niente" gifva dem nog för att älska lifvet; ett uselt lif helt visst, men — — — jag ville nu tala om främlingarne i Rom.

Sedan de under dagen svärmat omkring i museer, besökt kyrkor och promenader, öppnar för dem om aftnarne sällskapslifvet sina salonger och man språkar der gladt vid thé, bakelser och glacer; eller ock bjuda teatrarna på musik — stundom rätt god — eller på sorgespel af Alfieri, lustspel af Goldoni. Äfven Jenny och jag hafva vår rika del af detta festliga lif; men om aftnarne är jag helst hemma, sitter vid spiseelden i vår salong, lyssnar till hvad Jenny, vid lampans ljus, läser högt för mig och låter derunder ögonen promenera emellan spiseldens stilla, dansande flammor och hennes milda, madonnalika ansigte, vackrare ännu vid ljusets sken på dess liljor och rosor. Men icke alltid få vi njuta denna ro. Ofta komma besök af skandinaviska vänner, stundom af främlingar, bland hvilka härom dagen var en ung Duca di Torlonia, en rätt angenäm ung man och en af de få litterärt bildade bland Roms unga nobili. Ett par gånger i veckan kommer min professor i italienska litteraturen, signor Barguillione, en liten mild och älskvärd lärd, och ett verkligt språkgeni. Han läser med mig Dante under ständiga mellanslag af: "e molto philosophico! molto Grazioso, bello, bellissimo! Ho capito? Ho capito?" Som vi ännu äro i helfvetet och Dantes fantasi är särdeles rik på ohyggliga straff och plågor kan jag föga instämma i hans "e molto grazioso, molto bellissimo", men kanske blir det annorlunda när vi komma i purgatorium. Jag har äfven börjat för honom läsa det gamla Romas språk, hvares metalliska klang och sköna rythm alltid tjusat mig. Jag tror, med den vise Solon, att man aldrig är för gammal att lära, men jag börjar miss-tänka att man kan vara för gammal till att lära ett nytt språk.

Goda vänner här förse oss med hvarjehanda goda böcker öfver Italien, dess konst och konstnärer. Och det gläder mig nu att göra bekantskap med Vittoria Colonna, lika ädel som qvinna och skaldinna, med Michael Angelo och Rafael i de bref af dem och af flere konstnärer, som nyss blifvit utgifna af Gühl. Michael Angelo vinner på denna bekantskap och Rafael förlorar. Hos den förre ser man djupt, äfven religiöst allvar, något redbart, kraftigt, mänskligt, godt och enkelt. Han är något mera än blott konstnär. I Rafaels bref talas blott om penningar, och då han talar om ett giftermål för sig, så nämnes att det "sköna barnet" har så och så många "scudi." Man ser intet drag af den stora Maëstron och intet drag heller af mänsklig adel. Likväl säger om honom Vasari att hvarhelst han kom förde han med sig en anda af frid och harmoni, som spridde välbehag till alla och till allt. Eget är att Rafael, vid sin död, begärde att grafläggas vid sidan af den unga flicka, med hvilken han varit trolofvad och som dog före honom, men hvilken han ej älskat såsom "la Fornarina" och andra. Michael Angelos kärlek för Vittoria Colonna är af högsta art. Af hans korta, men ej sällan innehållsrika bref frapperar mig den ofta återkommande slutfrasen: "det faller mig nu intet vidare in!" eller "jag har intet vidare att säga." Ett särdeles ärligt och förståndigt ord!

Jag vill nu säga något om hvad jag sett och lärt under sednaste tid. Först skall jag berätta dig om festen i Ara Cieli-kyrka, den 6:te dennes. "Il Beatissimo Bambino" skulle nu bäras ut ur krubban för att välsigna romerska folket och sedan gömmas till nästkommande jul. Den höga trappan Ara Cieli såg ut som en myrstack af folk. Karlar och pojkar, som sålde små skrifter (legender och böner), radband, helgonbilder, medaljonger, castanier, apelsiner m. m. skreko och stojade förfärligt. I kyrkan predikade ännu ifrigt små gossar och flickor, och folk af alla klasser trängdes der. Processionen kom med dundrande, glad musik af brand-corpsen. "Il Bambino", — ett måladt träbeläte, betäckt af juvelsmycken och med gullkrona på

hufvudet — bars af en munk med hvita handskar och uppvisades för folket från ett slags altarlik ställning högst uppe på Ara Cieli trappa. Allt folket föll på knä; "il Bambino" visades åt alla sidor, musiken dundrade och rökelsekaren svängdes. Om en stund fördes "il Bambino" åter in i kyrkan och folkmängden förströdde sig. Behagligt var att se huru stilla och vänligt den förhöll sig, ehuru den till större delen bestod af illa klädda karlar och gossar. Egentlig andakt såg jag ej på dessa ansigten, men icke heller något som liknade löje eller hån. Folket trodde tydligen på "Il Bambino" eller hade känslan af dess symboliska betydelse såsom bild af det barn, som kommit för att gifva folket himmelrikets skatter.

Den 8:de Januari besökte jag villa Ludovici i sällskap med flera skandinaver. Bland dess antika bildstoder är ett kolossalt Juno-hufvud och en Minerva-bild af hög skönhet, men, såsom den antika gudaverlden, kall, utan människokärlek och sympathi i uttrycket. Ljufligt var att vandra i den stora parkens lager- och pinie-lundar, att se korna beta på gröna marker, der citronträd lyste med sina granna frukter och narcissor voro i begrepp att slå ut. Luften var som på en vacker majdag i Sverige.

Den 9:de fördes jag, af Mime de Martino till muséet vid den gamla kyrkan S. Giovanni di Lateran, der Cavaliere De Rossi som bäst bildar ett särskilt "Museo Cristiano" af betydande fynd samt inskrifter, som han upptäckt i katakomberna. De Rossi mötte oss i galleriet för att vara vår vägledare. Han ordnar här grafskrifter och bilder efter de olika tider, då de uppstått samt de orter, der de funnits, så att man i detta museum får en historisk och geografisk bild af katakombernas värld. De första bilder der förekomma, äro af den gode herden, som bär på sina axlar det förlorade fåret. Sedan komma taflor ur gamla och nya testamentet. Christi underverk med bröden, den blinde och Lazarus ser man ofta. Först i tredje århundradet ser man törnekronan och bilder af den lidande frälsaren. Så mycket fruktade Roms bildhuggare att blifva "romarne en förargelse och grekerna en galenskap." Interessant var att

lära känna det sätt, på hvilket den flitige och tålmodige fornforskaren letat sig till sammansättningen af åtskilliga grafskrifter, som han funnit förströdda och sönderslagna i små bitar.

Af mina sällskapsaftnar minnes jag synnerligen en hos neapolitanske ministern, i Palazzo Farnese, under hvilken jag underhölls så angenämt af en Ligurisk grefve ***, att aftonens timmar syntes mig vara minuter. Jag har glömt hans namn, men hans samtal, rikt af fina och träffande observationer, lysande och flödande likt en fortsatt improvisation, det glömmet jag icke, och för att bättre minnas vill jag anteckna derur några yttranden öfver Italien och italienarne:

"Italiens folkslag af vidt skiljda ursprung hafva dock genom klimatets och naturens öfvermäktiga inflytande fått en viss enhet, en viss karakter. Solen har liksom sammanmält dem till en nation; — men den behöfver ännu lång tid för att mogna. Neapolitanarne framställa på en gång naturlifvet i dess fullhet och tankens lif i dess intensitet. Det förra framställes af folket i dess hvardagslif och visor, — man träffar ofta improvisatörer af båda könen — sol-lifvets culmination. De rika och förnäma deremot älska att sysselsätta sig med lärda studier, isynnerhet filosofiska. Italiens förnämsta filosofer, Vico och, i sednaste tid, Galuppi, voro neapolitanare. Nutidens neapolitanska ungdom af de förnäma klasserna idkar dessa studier för sitt nöje och till tidsfördrif, men tänka alls icke på att dermed upplysa verlden. Tyskens håg till "Weltverbesserung" finnes icke hos dem. De älska att hvila och njuta, och Tysklands store Hegel hjälper dem äfven dertill. "Questo Hegel, quanto e grazioso!" sade en ung neapolitansk grefve om den store, för mången balsbrytande tänkaren.

"Denna kärlek till filosofiska studier synes neapolitanarne hafva ärft af grekerna, som i stort antal utvandrade från deras land och slog sig ned i södra Italien, då "Magna Grecia." I Neapel råder mera litterär verksamhet, än i Rom; isynnerhet öfversätter man från fran-

"skan och tyskan. Men en förtjenstfull vetenskaplig tid-
"skrift, "Vico", som utgifves der, är på väg att upphöra i
"brist på läsare.

"Tanken är i Neapel såsom under dykare-klocka, får
"ej andas fritt, får derföre inga fria dyrkare. Der ej fri-
"het är, der kommer stillestånd och död. Tanken dyker
"fåfångt i djupet, den kan ej hemta några äkta perlor upp
"i dagen. Vittnesbörd derom är sednast Padre Tosti, en
"varmhjertad, frisinnad munk af Monte Casino, hvars ädelt
"patriotiska historia om "la lega Lombarda", tillegnad Pio
"Nono, ådrog honom af konungen i Neapel flera månaders
"fängelse, samt ännu ständig bevakning, sedan han, på påfvens
"förbön, blifvit utsläppt."

Af Donau-provinsernas slaviska folk voro, enligt grefve
***, Serberna de enda, som hafva ett nationelt, sjelfstän-
digt lif samt kraft att kämpa för att upprätthålla det. De
andra, under Österrikes eller Turkiets välde, nöja sig att
slafviskt efterhärma de Europeiska folkens, i synnerhet
fransmännens seder och moder. Så de förmögna af folket;
de fattiga eller handarbetande äro okunniga och råa — icke
mycket öfver djuren.

Af M:r de Martino erhöll jag Padre Tostis bok "la
lega lombarda." "Den bästa bok som är skrifven!" tillade
den neapolitanske ministern, hvilken jag finner vara en
tänkande, frisinnad man, förvånande öppen i sina yttran-
den. Hans utseende är godt, klokt och fint, samt tyder
på en bestämd karakter.

Neapolitanska förnämiteter sutto vid spelborden, her-
rarne — de flesta — med vackra hufvuden, glänsande
svart hår. En ung, bildskön "principessa", med en röd
camelia i sitt sköna, mörkbruna hår, satt der hela aftonen.
Dessa vackra prinsar med vackra namn krusar man i öfrigt
icke med mera än med andra, mindre förnäma personer.
"Prins d'Isola Bella, var god och ring klockan!" sade
M:me de M* till en ung, förnämt utseende herre, som
hastigt lydde. Den blonda svenskan, med sin hvita hy,
sina klara blå ögon, sitt stilla, behagliga väsen tog sig väl
ut i denna krets af mörkögda, mörklockiga italienare. De

Rossi var äfven närvarande och egnade sig förnämligast åt henne. Klockan tolf på natten kommo ännu gäster.

I går (11:te Jan.) bevistade Jenny och jag den Lutherska gudstjensten i det preussiska kapellet på Monte Caprino, nära Capitolium. Huru ren, enkel, ärlig föreföll icke den i jemförelse med de romerska kyrkornas cultus, huru välgörande! Alldeles som då man ur en qualmig atmospher af rökelse kommer i den rena vårluften under Guds fria himmel!

För denna Lutherska kyrkas upprättande här har man att tacka den (f. d.) preussiska ministern, nu baron von Bunsen, som förmått konungen af Preussen att gifva medel dertill. I sammanhang härmed blef, genom samma bemedling, på sjelfva den tarpeyiska klippan anlagdt ett hospital för protestantiska christna, äfvensom ett hus, der resande af denna bekännelse finna boningsrum.

Om eftermiddagen gick jag i Augustiner-kyrkan för att betrakta kyssningen af madonnans gyllne fot. Det gick dermed ännu ifrigare till, än då jag såg det första gången. Hur de kommo i skaror och skockar, bättre och sämre klädda män och qvinnor, gamla och unga barn! Huru de trängdes omkring den af juvelssmycken betäckta och af lampor upplysta marmorbilden! — en vacker bild med ett mildt, ädelt moderligt uttryck. — Huru ifrigt de kysste hennes gyllne tår! En gammal militär kysste dem sex gånger å rad med stor innerlighet. Sedan togo de af den heliga oljan (i en lampa) och beströko dermed panna, hals, bröst, nacke. Det var dock märkvärdigt att se, och det timma efter timma; aldrig blef platsen tom, ofta var der en verklig skockning! Mången penning klingade ock derunder i sparbössan vid madonnans fot. En mängd personer lågo på knä framför altaret bedjande. Ett par af dessa, en äldre man och en äldre qvinna bådo med en så rörande innerlighet i uttryck, att jag måste bedja med dem och för dem, ehuru icke som de till madonnan.

”Vi hafva en stege af förebedjare från jorden och ända till den högsta himmelen!” har jag hört katoliker säga. ”Och vi behöfva ingen sådan stege” kan den pro-

testantiskt christne svara, "ty vi stå genom Christus i omedelbart förhållande till Gud!"

I dag skola vi bevista den stora årliga språkfesten i den jesuitiska propagandan för "la fede Christiana."

Den 14:de Jan.

Detta "Collegio di Propaganda", grundadt af Gregorius den 15:de för att bilda christliga missionärer af alla folkslag, som sedan, hvar på sitt tungomål, skulle för sina hemland förkunna Christi lära — är en storartad idé. Men detta års "språkfest" gaf icke ett högt begrepp om anstaltens närvarande ståndpunkt. Jag väntade, naturligtvis, att vid den höra Christi lof och lära uttalas på flerahanda tungomål. Men prisämnet var "la Colonna", som Pio Nono till den "syndfria jungfruns" ära låtit uppresa på "Piazza di Spagna." Öfver denna kolonn skulle alla propagandans elever hålla loftal. Och det var la Colonnas och Jungfru Marias pris, som åter och åter upprepades i emfathiska verser och utrop på hebreiska, armeniska, persiska, arabiska, koptiska, grekiska, latin m. fl. gamla språk, samt på en mängd nyare — ja jag tror på alla dessa, utom på svenska. En liten blek gosse representerade danskan.

Skönast af de gamla språken ljödo i mina öron hebreiskan, persiskan och latinet, och af de nya moderna italienskan, spanskan, tyskan och engelskan, hvilka tvenne sednare deklamerades mycket väl. Slaviska språken saknade upphöjd klang; chinesiskan all musik; stafvelserna stötte hvarandra och klapprade obehagligt. Ethiopiens samt söderhafs-öarnes språk ljödo som begynnelse till språk; de sednares i synnerhet voro mera djuriska läten, än utbildade ord, och öboerne, som framförde dem, liknade halft djuriska menniskor. De låto äfven höra ett par små sångstycken af få toner, vemodiga och veka, men icke utan behag. Afrikas barn hade mera karakter och mera egenomlig skönhet i utseende och uttryck.

Aktörerna i detta upptåg voro två à tre hundra ynglingar — en del nära barnåren, andra nära mandomen, —

som sutto på bänkar i halfkrets i fonden af en slags theater. Den som skulle tala steg fram på scenen, och sedan han utsagt sitt stycke hälsades han vanligtvis af åhörarne med en liten salva handklappningar, stundom med en af skratt. Första afdelningen slutades med en scen som man kallade: "la confusion de la tour de Babel", då alla aktörerna på en gång begynte tala eller messa hvar på sitt språk, hvilket åstadkom ett förfärligt charivari och hälsades med allmänt skratt och starka handklappningar. "Är detta väl en religiös fest?" . . . utbrast med indignation en ung svensk fru, som satt nära mig.

I andra afdelningen måste konung David sjelf, i personen af en mörkskägig herre — troligtvis af judisk härkomst — fram och besjunga "la Colonna" med accompagnement af harpa. Andra profheter instämde i chör. Det var vackert och — löjligt.

F. d. enke-drottningen af Spanien Maria Christina var närvarande, åtföljd af man, yngsta dotter, flera kardinaler samt påflig vakt. Hon satt i högsätet, oformligt tjock, men ansigtet ännu vackert. Hennes unga dotter är en skönhet och nyss förlofvad med en liten ful Italiensk prins.

Festen, i sin helhet, var rätt grann, kuriös, intressant på sitt vis, men utan allvar och religiöst innehåll. "Roba per i forestieri!" säga de allvarsamme romarne om sådana fester, som de sällan sjelfve bevista. — "Roba" (liktydigt med det franska ordet "chose" och det svenska "sak") begagnas för allt, om hvilket talas såsom om ett helt, för Tibern, ("e poco roba", sade mig derom en romersk arbetskarl), ditt bagage, en fest, en händelse, en sak, hvilken som helst. "Roba per i forestieri!" (saker för utländningarne!) sade, ringaktande en romersk matrona om den heliga veckans festliga upptåg i S:t Peter, dem hon sjelf aldrig bevistat.

Den sista Januari.

Skarp köld sedan fjorton dagar. En isig "tramon-tana" herrskar i luften; ispiggar hänga vid fontainerna;

romafolket fryser och nyser och påstår att man icke haft en sådan köld på tjugu år, att det är oerhördt o. s. v. Vädret är dock klart, och vid middagstid tänder solen i högan loft en eldbrasa, som för ett par timmar uppvärmer luften och stadens gator. Då ser man en mängd fattigt stadsfolk, samt landtfolk från bergen kring Rom — männen i spetsiga hattar och med getskinsbyxor, kvinnorna i hvita hucklen, röda lifstycken och perlband — sitta eller ligga, jemte vackra små barn, på de breda trapporna från Piazza di Spagna upp till terrassen af Trinita di Monte. Der sitta och ligga de timma efter timma, värma sig i solen, äta kastanier, äpplen, appelsiner (duktigt sura!) och vänta — tror jag — på artister, som torde bland dem söka modeller. Men äfven öfverallt i Rom, der solen skinner varmt och en mur bjuder skydd för Tramontanan, ser man folk tränga sig samman såsom vid en eldbrasa. Vid gathörnen står man kring stora fyrfat, och kvinnorna och barnen gå eller stå jemt med händerna öfver den lilla lerkrukan med handtag, som kallas "Marito" och innehåller glöd. Hela Romas befolkning är nu sysselsatt med att värma sig, och småvingade kryp dansa om i solen i samma akt och mening. Oaktadt kölden är på Corso, hvar eftermiddag från klockan tre ända till skymningen, ett fortgående tåg af vagnar, i dubbla rader med vackra hästar och vackra, granut utstyrda damer och mustaschprydda herrar; och utomkring tåget stå, hufvud vid hufvud, en legion af herrar, som bara gapa på de förbitågande ekipagera, och detta stående "far niente" anses vara nobelt romerskt tidsfördrif. Emellan de ståtliga ekipagera med deras lysande, befjädrade damer, kommer en och annan öppen hyrvagn, i hvilken två à tre kvinnor af folket och lika många män af sluskigt utseende sitta, kvinnorna med bart hår, och de fara med i filen och svänga omkring på Monte Pincio jemte den granna verlden; och ingen säger någonting derom. Man finner det i sin ordning. I Europas och äfven i Amerikas fria stater skulle man, tror jag, något förundra sig öfver denna slags jemnlighet.

Samtalsämne för dagen äro det sednaste attentatet i Paris mot franska kejsaren medelst helfvetes-machinen, och de förfärliga jordbäfningar, som i denna månad förvandlat flera af Calabriens städer i grushögar, och låtit circa 18,000 människor omkomma! Roms enda stora tidning, det officiella bladet "Giornale di Roma" redogör utförligt för dessa ämnen samt för de åtgärder ("högst verksamma" försäkras det), som konungen af Neapel tager till de hemsökta orternas och människornas hjälp.

I öfrigt bereder man sig till carnavalet. Hökarbodarne stegra sina priser; konfektbodarne fylla sig med confetti af alla sorter och färger, och på Corso, Piazza Colonna och Piazza del Popolo byggas läktare och loger för åskådarne af den glada veckans festligheter. Ty det är ej mycket öfver en vecka, som carnevalens stora spektakel i Rom räcker; och alla bereda sig att på allt vis (tillåtet bevars!) "fodra köttet" under denna tid, vid hvars slut man skall taga afsked från detsammans lust — "Carne-Vale!" — för att under en månads fasta besinna hvad himmelen tillhör. Man lofvar sig i år en ovanligt munter carneval, ty för första gången sedan 1848 års revolution (d. ä. sedan 9 år) har påfven tillåtit bruket af masquer, såsom det säges, på uttrycklig begäran af hennes höga katholska majestät, enke-drottning Maria Christina, som är en glad fru och vill se Roms gladaste upptåg i all dess glans. Sjelf ger hon, denna vinter, i sitt hôtell på Piazza di Spagna alla veckor stora receptioner, kostymbaler och andra fester, hvartill alla bjudas, som låta presentera sig hos henne, så väl af den romerska, som utländska societeten.

Under en af dessa sednaste dagar, litet mindre kall än de andra, besökte vi, i sällskap med ett par norrska landsmän, Monte Palatino, Romas vagga, der "la picciolissima Roma", grundad af Romulus, småningom uppväxte till att blifva verlds-herrskarinna. Ruinerna af Cæsareernas palats ligga nu i formlösa, gigantiska massor och klumpar spridda öfver en stor rymd af denna höjd, och ingen kan nu mera utfinna byggnadernes skepnad eller planen för deras anläggning. Man vill dessutom veta, att de

icke blifvit anlagda enligt någon regelmässig plan; att flera kejsare efter hvarandra, äfvensom åtskilliga stora eller rika män byggt sig palatser och villor på denna höjd, utan att bry sig om deras förhållande till de föregående. Cicero och Augustus påstås hafva här haft ganska enkla hus, och emellan de praktfulla templen och palatserna sägas en mängd obetydliga bostäder hafva stått. Man vet emedertid att det var här, samt emellan höjderne af Capitolium, Esquival och Aventin, som det kejsrerliga Romas högsta prakt i slott och tempel var rådande. Det var här, som förr funnos — och som ännu finnas, ehuru såsom skuggor af de fordna praktrummen — Livias bad; här som de Adoneiska trädgårdarne anlades i österlandets yppiga smak. Det var vid foten af Palatinska berget, som Neros "gyllne hus" stod med sina 3000 pelare och en verld af plundrade skatter. Af alla dessa palatser har man endast några murar och grushögar kvar. Blott här och der igenkänner man skapnaden af en rotunda, ett torn, en hvälfd gång, en port, ett rum; och här och der ser man ett stycke basrelief. Buskar af en slags ek, af lager och rosen-marin omkransa dessa formlösa massor och utgöra den enda skönhet, som nu tillhör dem. En stor kålgård intager höjden af Monte Palatino, och kålen frodas förträffligt i den gamla klassiska mullen. Denna kålgård syntes mig här rätt symbolisk, ty den siste af de stora romerska kejsarne, Diocletian, afsade sig kronan för att lefva i ro och "plantera kål." Ändå fick han icke äta sin kål i fred, utan måste betala sin kejsare-upphöjelse med ett lif af grämelse, som slutade med sjelfmord. Utsigten öfver Rom, dess vida Campagna och kringliggande berg är härifrån en af de största och skönaste; vinden far fri och frisk öfver höjden. Man kan ej undra på att Roms store älskade att bo och bygga här; man kan snarare undra deröfver att de, under sednare århundraden och ännu öfverlemna det härligt belägna Monte Palatino åt ruiner och källhufvuden*). Den

*) Kanske fruktar man för spöken, såsom väktaren i Caracallas Thermer, dem jag härom dagen besökte. Jag frågade honom

enda bebyggda och bebodda del af höjden är den, som en rik engelsman förvandlat till en skön trädgård, och som efter honom kallas "Villa Mills." Den är nu hem för en förnäm nunne-orden, som der njuter den renaste luft och den skönaste utsigt, men behåller sitt paradiset för sig allena.

I Livias badrum — dit man kommer på en trappa och gång under jorden — äro en del vackra, målade bilder och arabesker, äfvensom dessas förgyllningar, på väggar och i taket ännu rätt väl bibehållna. Man ser blå figurer på gyllne grund och gyllne figurer på himmelsblå grund, blomsterrankor m. m., som vittna om rummens forna prakt. Allt annat, badkar, bord, statyer är bortfördt och förvaras nu i museer. För hedningarne var i fredstid lifvets största affair att — njuta lifvet; deraf badens lyx. Vi christna hafva bättre och viktigare göromål. Badets förnämsta nöje är i alla fall det klara vattnet och stundens ostörda ro, och Roms kejsarinna kunde icke njuta dessa i sina praktfulla badrum mera än den ringaste qvinna i ett badhus utan alla prydnader. Njutningsförmågan jennar många olikheter i verldsliga lotter.

En annan dag klättrade jag pligtskyldigst upp i Capitoliitorn; men rikeligen blef jag belönad för besväret. Himlen var utan en molnsky, och i dess ljus utbredde sig den stora mosaiktaflan af Rom med största klarhet och redighet. De gröna trädgårdarne ligga, som små förlorade buketter i denna verld af sten. Tibern kommer fram derur såsom en liten bäck ur sin reservoir (jag säger som det härifrån ser ut;) och förlorar sig snart bakom Monte Aven-

---

om han bodde der om natten? "Bevare mig Gud!" svarade han med fasa, och tillade hemlighetsfullt: "Han, den gamle, . . . *Caracalla* — går igen här! . . . Jag har sjelf en gång sett honom; — han ser förfärlig ut; — med horn och klor! . . . En "Padre" har sedan stänkt vigvatten och uttalat exorcism i alla rum här — — men man kan ej lita på att det hjälper. Han är "un diavolo." De ännu praktfulla lemnin-garne af dessa Thermer, mosaikgolf m. m. hafva, under det Mazziniska triumviratets tid blifvit uppröjda och synlig-gjorda.

tino. Det gamla, hedniska Rom — republikens och kejsaretidens Rom med dess triumfbågar, Forum's ruiner af tempel och palatser, det påfliga Rom med Vatikanen och S:t Peter; Quirinalen med dess S. Giovanni di Lateran, S:ta Maria Maggiore, Scala Santa, påfliga trädgårdar, dess prest- och munkboningar; det centrala Rom med några palatser och en myrstack af småboningar, med Ghetto, judarnes kvarter, der de ännu allt lefva, ej som förr, instängda af murar — dem ha Pio Nono låtit nedrifva — men allt ännu i mörker och smuts, ehuru icke i egentlig fattigdom*); — det moderna Rom, sluteligen, med dess Corso, Monte Pincio och Piazza di Spagna — alla dessa egendomliga hufvuddelar af Rom tecknade sig härifrån med den största klarhet. Dessas karakteristiska fysiologi, infattningen af staden, den gröna Campagnan och rundt om denna krausen af berg, här och der stänkta med snö, de stora prairie-vida utsigterna åt hafvet till, göra utsigten af Rom från Capitolii torn till ett storartadt skådespel.

Ruinerna af det kejsarliga Rom, alltifrån den Capitolinska klippan, tyckas upptaga ett ganska litet omfång i jämförelse med den nyare delen af staden. Men Campagnans aqueducter och monumenter tyda på den gamla kejsarstadens storhet. Ty det nuvarande Rom med sina 150,000 innevånare är blott en ringa lemning af den verldsbeherrskande staden, som i sin omkrets säges hafva inneslutit en folkmängd af tre millioner menniskor, dels fria, dels slafvar.

Man har förgäfvets i sednare tid sökt utfinna planen för det gamla Rom. Tiden, barbarernas härjningar, och

---

*) Derifrån bevarar dem deras stora arbetsamhet och deras trohet för Moses bud: "fattiga vare icke ibland eder!" Judarne äro härutinnan ett exempel, som de christna folken ännu icke upphunnit. De trånga smutsiga gatorna och den stora folkmängden i Ghetto göra, tillika med den icke goda luften, ett nedslående intryck. Men denna folkmängd, som till stor del arbetar utom hus sittande på gatorna, är glad och synbart trefsam; och man har försäkrat mig att luften der är sund, vida sundare än på den fria Campagnan.

framför allt kejsarnes och romarnes egna, hafva så grundeligen förstört och plundrat staden att detta blifvit omöjligt. Af ett bref från Rafael till Leo den 10:de har jag sett, att den förre umgicks med företaget att i en "åskådlig bild återställa det gamla Roms läge och härlighet" och han utbeder sig dertill påfvens hjälp. Rafael ifrar i sitt bref mot det sätt, på hvilket de gamla, stora byggnaderna och konstverken behandlats. "Marmorväggar, statyer, pelare blifva stötta till kalk för att begagna till nya byggnader. Man kan — skrifver han — säga, att det nya Rom blifvit uppbygdt af det gamlas kalk!" Döden afbröt Rafaels företag och nu mera lärer dess utförande vara otänkbart.

Närmast omkring detta gamla, ruinerade Rom reser sig blott oansenliga hus och byggningar, mest bebodda af fattigt folk. Rundtomkring forum hänger tvätt till torkning, och nära Capitolii klippa, på andra sidan om "Via Sacra" slamra stolarne i en spinnfabrik.

De nuvarande byggnaderne af Capitolium äro uppförde efter teckning af Michael Angelo. Den romerska senaten — eller rättare dess skugga — sammanträder ännu i det medlersta palatset. I de tvenne flyglarne äro museer för gamla konstverk. Af dem i stenmuseet har jag för mitt enskilda museum denna gång blott medfört tvenne bilder: Augusti hufvud som barn, och Augustus som ålderstigen; märkvärdiga genom likhet och kontrast. Man känner i det åldriga hufvudet fullkomligt igen gossens fina, vackra drag, hufvudets form är densamma — och denna är af fullkomligt romersk typ, hufvudet mera bredt, än högt, pannan låg — uttrycket är ännu mildt och äfven rent; men bekymmer hafva fårat pannan, smärtsamma erfarenheter gifvit ett bittert drag åt denna skönt formade mun, kejsarekronan har nedtyngt detta klara kloka hufvud. Ett hufvud af Cesar har föga af den romerska typen. Ansigtet är långt och smalt. De icke sköna dragen hafva här ett mer än vanligt ädelt och Cesar-mässigt uttryck. Trenne hufvuden af Socrates, uppställda bredvid hvarandra, gifva

att betrakta tre olika grader af fulhet. Forntidens vise och hjeltar voro öfverhufvud icke vackert folk.

Ännu, min L*, har jag ingenting sagt dig om de flera gallerier: Doria, Barberini, Borghese o. a., dem jag besökt, såsom alla ny- och konst-fikna resande i Rom, och ingenting heller om Vatikanen och om dess konstskatter! Gode L*! vänta icke att jag skall göra dig och mig besvär med beskrifningar, som så många andra gjort och skola göra bättre än jag. Tacka mig snarare för det att jag icke uppehåller dig med hvad som i alla fall icke kan fattas då det icke ses. Och det är icke för dessa ting, som jag kommit hit; icke för de dödas utan för de lefvandes skull. Ett beder jag dig att tro, och det är, att om du aldrig kommer till Rom, om du icke får se ett enda af de odödliga konstverk, som dess museer innehålla, så kan du lefva väl, lyckligt och fullkomligt ändå, ja, blifva lika fullt odödlig, så här som härefter. Men kommer du till Rom, kommer du i Vatikanens gallerier, — återkom då mer än en gång till Apollo, Laokoon och — Bacchus, den förste philantropen! Underlät icke heller att besöka Rafael's stanzer och att se hans tafla af "Transfigurationen" i påfvens målningssalleri. Utan att hafva sett dem har man ingen föreställning om hans snille. Och det är hvad jag vill säga dig om Vatikanens skatter.

En dag, då jag ensam vandrade i dess salar sade till mig hastigt en gensd'arm: "Ni måste gå er väg ur detta rum. Påfven kommer! Han kommer från Sixtinska kapellet, der han bevistat messan!" — Åh, låt mig blifva här, jag ber er! Jag vill gerna se påfven! — "Nå väl, ja, men ni måste komma hit, ur vägen, och falla på knä då han kommer!" — "Sicuro!" Och vi väntade. Min gensd'arm beskyddade mig mot betjening, som ville hafva mig ut, och exerceerade mig: "kom nu hit; stå der! fall nu på knä!" Påfven kom, föregången af ett lysande tåg; kardinaler i purpurmantlar och hermelin, buro sina kåpor så stolt, som nu för tiden inga furstar, stoltast af alla kardinal Antonelli, en rätt pittoresk figur. Påfven, i röd kläd-

nad och kalott, tultade sist i raden godlynt, fet och frodig utan anspråk och utan grandezza.

Den 4:de Febr.

I går sågo vi Shakespeares Othello på Argentinska theatern. Hufvudrolen gafs med gripande sanning och italiensk eld af skådespelaren Salvini. Detta för mig annars plågsamma stycke fick derigenom skönhet och gaf mig en njutning, som jag aldrig förr haft deraf. Äfven M:me Carrola Brizzi (Desdemona) är en stor talent, men hennes manliga röst passar icke för denna rol. I Salvinis Othello visar sig svartsjukan som en slags sinnessjukdom, hvilken slår med vanmakt den förnuftiga, tänkande anden. Hans stumma spel var mästertligt!

Lördag, den 6:te Febr.

Första carnevalsdag! På eftermiddagen beklädas balkonger med lysande mattor och tygstycken, och sådana hänga ned från alla fönster längs med Corso. Confetti och blombuketter bäras omkring på gatorna. Kockan 3 eftermiddagen öppnas festen. Corso fyller sig af folk och gensd'armer; militär till häst och fot fattar posto i alla gathörn samt på torgen. Troppar af trasiga pojkar genomströfva Corso jublande under det de följa någon löjligt utstyrd masque. Fönster och balkonger fylla sig med herrar och damer i domino's, några i kostymer; man ser en mängd vackra ansigten. Jenny och jag hafva för hela carnevalen blifvit bjudna på våra älskvärda Romabekantas, herr och fru Grants balkong. Den är vid S. Carlo-torget på Corso, och man ser derifrån förträffligt åt alla sidor af carnevalsupptåget. Vi stå der i domino med några andra personer, bland hvilka den behagliga hertiginnan af St. Alban, med en ung son och dotter, vackra såsom modern. Hela Corso, från Piazza di Venezia till Piazza del Popolo ser ut som en festligt utstyrd arena. Men för första gången på flera veckor är himlen mulen och gatan våt efter

nattregnet. Äfven nu ser det hotande ut; redan stänka några droppar, men luften är mild och lugn; tramontanan har lemnat Rom och alla fönster äro öppna. Några vagnar med masquer i kostymer och domino's börja fara upp och ned för Corso; och kriget med confetti och blombuketter begynner emellan fotgångare och åkande, emellan folket på gatan och folket i fönstren och på balkongerna. Man söker ömsesidigt att pudra eller att begåfva hvarandra. Utsökt vackra buketter och fina bonbons komma ibland en mängd, som äro föga vackra och alls icke fina. Man måste emellanåt hålla ett fint stålgaller — i form af en liten skopa — för ansigtet om man vill undvika contusioner. Vår balkong är klädd med rödt och hvitt; längs utanför jerngalleret äro små lådor för buketter och confetti. Vår behagliga värdinna hörer till prydnaderna på sin balkong, som ifrigt blomsterkastas af herrar i vagn och till fots. Den regnsjuka, hotande himmelen hindrar likväl munterhetens utveckling, och man säger: "i dag är carnevalen ännu icke börjad; nej, först om Måndag!" . . . Klockan fem rider en trupp militär i tätt slutna leder, i sträckande språng utför Corso, för att rensa gatan; ty nu skall hästloppet begynna*). Folket packar sig längs husraderna; en paus uppstår och sedan ett stort, jublande skrik, som far, likt en löpeld längs utåt Corso; och från Piazza del Popolo komma, i flygande fart, en liten flock små hästar, prydda med guld-

*) Med förundran har jag hört att det är de i Rom bosatta Judarne, som måste gifva penningar till uppköpande af de priser, hvarmed segrarne vid hastloppet belonas, samt att de (Judarne) dermed årligen köpa sig frihet från att sjelive löpa på Corso och tillstånd att stadna ännu ett år i Rom. I ordem var det Judarne, som måste kapplöpa under carnevalen till den christna pöbelns förnojelse; och "ja"-svaret som, på deras bön att lå stadna kvar, gafs af romerska senaten vid tributens emottagande, var åtföljdt af — en spark! Nu har man indragit löpandet samt sparken, men den påstås dock ligga innehållen i sättet, på hvilket tillåtelsen gifves. Ty den förödmjukande tributen utkräives allt ännu. Och ändå gör romerska staten anspråk på att kallas den "högst christliga" och högst civiliserade, dess kyrka christenhetens moder!

pappers-vingar eller flaggor. I sträckande lopp rusa de fram genom Corso och upp till Piazza di Venezia, der de uppfångas, och prisdömmarna bestämma ordningen, i hvilken deras ägare skola belönas. Knappast äro de snabbfotade springarne förbi, så sluter sig folkhopan efter dem som en tätt hvimlande myrstack, och nu är nöjet slut för denna dag, och hvar och en begifver sig hem till sig, de flesta af fotvandrarne — dess värre — under parapluer; så äfven vi. Men min unga väninna är förtjust öfver upptåget, har fått en mängd vackra blombuketter och roat sig ypperligt. Vi sluta vår dag med läsning af Guinginé's intressanta historia öfver italienska litteraturen.

Den 11:te Febr.

Vi äro midt uppe i carnevalen, men alltjemt under mulen och regnhotande himmel. I Måndags var det äfven så; regnet stridde med solen, men fick slutligen öfverhanden. Corso var dock lifligare än om Lördagen, och blomster- och confetti-kriget i god fart, men vagnarne förblefvo få. Man blomsterkastade hvarandra från balkong till balkong, från fönster till fönster, och man roade sig att med granna confetti, satta på långa trådar, som voro fästade vid långa spön, locka sina bekanta från ena våningen till den andra att nappa efter dem, eller ock narrade man pojkarna på gatan att hoppa efter dessa lockbitar, som i detsamma upprycktes. Då man vill vara artig fäster man vid ändan af tråden en vacker blomma eller en annan liten vacker sak och låter den uppfångas af damen, för hvilken man bestämt den. Gatpojkarne förblifva dock de mest vinnande på detta artiga krig; ty allt som förfelar målet och faller på gatan tillhör dem och det är icke litet. Dagens spektakel slutades äfven nu med hästlopp (endast af sex hästar), och hemgående i regndusk. Man gör beklagande miner till hvarandra, i synnerhet "för det fattiga folkets skull", som af carnevalens inkomst väntar sin utkomst och föda för flera veckor. Carnevalens små kärleksupptåg äro dock oförhindrade af regnet, och Jenny har

fått en tillbedjare, som träget står framför vår balkong vid S. Carlo, och gör henne, under sin paraplui, de varmaste förklaringar med blickar och vördnadsfulla åtbörder, sänder henne utsökt vackra buketter och följer oss på afstånd hem om aftonen. Vi kalla honom "l'inconnu."

Tisdagen.

Uppklarnande på förmiddagen och ett par solblickar vid middagstid; deraf stora förhoppningar. Klockan half fyra är Corso full af åkande och gående, fastän himlen åter mulnar. Man tyckes vilja intaga dagen med friskt mod och godt humör. Vagnarne äro flera och flera vackra kostymer i dem; blomsterkriget tar full fart; men den mörkande himmelen störtar ned deröfver med slagregn. Folket lemnar dock ej platsen, utan spänner upp paraplui; äfven "l'inconnu" framhårdar, under paraplui, med handen på hjertat och blickarne uppåt vår balkong. Men vi flykta in i salongen, der vi hugsvalas af vackra sånger utaf vår värdinna och af Mendelsohns "Lieder ohne Worte", spelade af en ung tyska. Hästlopp, såsom föregående aftonen, och hemgående i fullt plaskregn!

"Make up your minds!" säger artisten R. Lehman, "det blir ej bättre under denna carneval!" Man svarar honom med ett chor af ack! och o! N.B. R. Lehman hör till de unga herrar af husets närmare bekanta, som allt jemt komma och gå under carnevalstimmarne, och förhöja sällskapet lif och behag. Huru vackert och gladt kunde ej allt detta vara om blott vädret. . . . Godnatt! . . . Hååå! . . . .

Onsdag den 10:de.

Bättre väder! afgjordt bättre! Mulen himmel ännu, men alls icke regn; och på Corso kursas nu väldeligen och krigas på carnevalsviis. Medan Jenny åker med våra älskvärda unga landsmän, baron Nordenfalks, går jag ut på ensliga vandringar och betraktelser, såsom jag älskar

det. Först till Tiberhamnen "la Ripetta" der allt var ovanligt stilla och öde, men der Tibern, nu svälld af regnen, rullade sina vågor mer grumliga än någonsin under den mörka, blygråa skyn; orenlighet och smutsigt skum flöt på dem ut till hafvet. Det var en oglad syn. Sedan gick jag till Piazza del Popolo, der god regementsmusik spelade och der Corsos vagnar vände kring den Heliopoliska obeliskens med dess Egyptiska lejon; sist upp på Monte Pincio för att ifrån dess höjder skåda den brokiga leken der nere.

Luften var oändeligen mild och mjuk, föreföll mig som ett ungt ansigte, nyss dränkt af tårar — sådana som gråtas utan smärta. Det var ett löfte om vår, om nytt, ungt lif i denna luft, och jorden doftade såsom guldvivorna hemma i Sverige. Det gick mig till hjertat och gjorde mig vek. Från höjden såg jag ut öfver Rom. Dess stora byggningar tycktes i denna luft och dystra dager hvarandra helt nära. St. Peter och Capitolium, St. Angelo's fäste, Adrians mausoleum och ruinen af tornet, från hvilket Nero såg Rom brinna och gladde sig; de skiljda höjderna, Roms olika hufvuddelar, allt låg nu som en dyster, vemodig bild under den mörka himmelen. Men en rand af halfklart ljus tecknade sig vid den vestra horisonten och tycktes lofva en klarare morgondag. Flockar af prester i trekantiga hattar voro, utom mig, de enda vandrarne på Monte Pincio, hvarifrån de åskådade festen på torget, i hvilken de icke fingo deltaga.

Åter hemma i skymningen, fann jag min unga väninna halft yr i hufvudet af eftermiddagens nöjen och små äfventyr, och blott längtande efter morgondagen för att åter åka ut och kriga med blommor och confetti på Corso. Då skall äfven jag deltaga i promenaden. I morgon är stor masqueraddag. Mätte solen litet lysa på leken "för det fattiga folkets skull"! Det är väl att man icke kan köpa vackert väder; man skulle då löpa fara att ruinera sig af luttar sympathi.

Fredag den 12:te.

Aldrig har väl den romerska carnevalen haft större pröfningar att genomgå! Gårdagens förmiddag var temmeligen ljus; vid middagen kom ett par solstrålar och lyste in i själen på de tusentals menniskor, som, lika med Jenny och mig, riktade oroligt forskande blickar mot skyn. Men klockan half tre, just som det glada upptåget, tidigare än vanligt, tog sin begynnelse, mörknade skyn med en förtvifladt envis min att vilja fortfara så hela dagen, och duggregn begynte. Men carn valens ande hade nu fått makt med roma-boarne. Oaktadt regndusket fyllde sig Corso med alla slags kostymer och masquer i vagn och till fots; och fönster, balkonger och tak fylldes af domino's och fantasi-dräkter; blombuketter och confetti haglade stridt genom luften. Det blef ett lefverne! Jenny och jag deltog deri under det vi åkte med Nordenfalks; emellan oss i vagnen hade vi en korg med confetti och buketter, som mer än en gång måste förnyas. Tvenne rader vagnar åka i tät fil på Corso; de bekriga hvarandra oafbrutet; dessutom kastar man uppåt fönstren och balkongerna och får lika godt igen. Ibland får man af en masquerad herre en utsökt vacker bukett; men om man ej aktar den väl, så nappas den snart bort af en pojke, som hoppar upp på vagnssteget eller hjulet. Så mistade Jenny i går en skön bukett af camelier och jag en i dag. Ibland måste vagn-tåget stadna för trängsels skull, och ve den vagn eller de damer, som då råka stadna under en större balkong! de öfveröas då af en sådan mängd krit- och puderkulor (sämre confetti), att de bli liksom inhaglade och domino's och öfvertyg i det regniga vädret i grund förderfvade! Så hände det oss i går. Man är ändå lycklig då man får behålla ögonen oskadda, men en del obildade personer göra sig ett nöje af att kasta hvitt puder i ansigtet på andra, och när detta kommer i ögonen lider man stundom länge deraf. Stundom får man ock duktiga slag öfver hjessan af ofantliga buketter eller stora stenhårda konfektstycken. Men

den, som gifvit sig i leken, måste tåla den, och hur det är, så blir man helt uppeldad och ifrig deraf. Så foro vi upp och ned för Corso emellan Piazza di Venezia och del Popolo under två timmars tid. Hvad som mest interesserade mig att se, var de vackra romerska kvinnorna i deras högtidsdräkter. Stående i öppna loger i husens undre våningar, mottogo de med stoisk resignation på sina guldsmykade hufvuden och halsar de skurar af confetti och buketter, som oupphörligt hälsade dem. Qvinnor af allmoget, klädda som till bröllopsfest, med blottade hufvuden, prydda af röda band och granna smycken, voro äfven de förnämsta figurerna i många vagnar. Bland vagnarne voro flera liknande de gamla romarnes charer, ett halft dussin personer eller mera i fantasidräkter, stundom rätt vackra, stodo i dem. En vagn var full af neapolitanska fiskare i högtidsdräkter. Mycket få — sade man — af Roms förnämsta familjer deltogo detta år i åkandet. På gatan hvimlade det af arlequiner, polichineller och pantins, som sprungo omkring, hållande tal till folk i vagnar och till fots, bjudande dem att dricka, låtsande vara fulla och spillande ut dricka eller vatten till höger och venster. Flockar af kastaniettspelande och dansande, hvarjehanda löjliga, groteska, oftast trashankiga kostymer, trumslagare o. s. v. hålla ett förfärligt väsen. Midt ibland det vilda hvimlet gick en slags fransk hofman i gammaltidsdrägt, ledande en dam, äfven i antik kostym, och blickade till höger och venster genom en ofantlig lorgnet, under de artigaste hälsningar. Hur man än pultrade eller skuffade honom, så blott lorgnerade och bugade han sig, kom aldrig ur sin fattning. Midt under detta väsen och hvimmel kommer ett lysande tåg. Det är romerska ståthållaren och romerska senaten, åkande i en mängd präktiga vagnar, med lika präktiga hästar och betjenter. Guld och sammet lysa, och livréerna såsom vore de färgade af eld. Med stor värdighet drog det lysande tåget genom Corsos brokiga folkmängd upp till Capitolium.

Mot skymningen blir lefvernet på gatan allt mera stojande och vildt. Det regnar väl ännu, och nu på fullt allvar; men man har glömt regn och allt utom att man

har lof att roa sig och vill roa sig, så lössläppt som möjligt. Men gatans lif och pojkar få allt mera öfverharden. Smutsdränkta buketter kastas upp i vagnarne och man får taga vara på hvad man der har. Vi börja längta hem; äfven Jenny begynner hafva nog af carnevalsnöjet, men vagnarne vilja icke lemna stridsbanan och de äro nu i sådan mängd, att man ofta måste stadna. Ändteligen böras de tvenne skotten, signalen att vagnarne skola lemna platsen, och nu vika de hastigt af åt alla håll. Cavalleri-corpsen kommer i tungt traf att röja undan på gatan, och ett ögonblick derefter ser man, genom skymningen, gnistrorna spraka under fötterna på hästarne, som kapplöpa. Priset för denna afton var en fana af 50 scudis värde och vanns af en häst, tillhörande familjen Borghese.

Åter hemma språkade vi gladt vid thebordet med några landsmän om dagens upptåg, och gingo sedan med dem till theatern Capronica för att se en folktheater och folklifvet der. Men detta råder jag ingen att göra efter, ty det var hvarken nöjsamt eller lärorikt, utom för att lära huru man icke bör spela och icke bör sjunga. De ståtliga romerska qvinnorna i fina granna folkdräkter voro det enda vackra att skåda der. Men under vägen hem var det roligt att se spektaklet på gatorna. I en temligen trång gränd dansade en grupp kostymerade figurer saltarellan vid tamburiners ljud, med en sådan ifver, att den icke lät störa sig af vagnar, som rullade förbi och en gång midt igenom den dansande gruppen. En af de dansande föll dervid omkull och släppte sin tamburin, men i nästa ögonblick var han uppe igen och fötterna i full dans, lätt och graciöst, så att det var en lust att se. Då vi kommo på Corso hörde vi en vacker, något vemodig neapolitansk melodi spelas på mandolin, och på gatans smutsiga trottoarer kommo dansande tvenne silfverglittrande gestalter, lätta som ett par luftens barn; efter dem följde en mandolinspelare och några herrar och fruntimmer. Lättfotade och synbart lätthjertade hoppade de unga tu med makalös grazie framåt längs trottoaren vid musikens takt, och för-

svunno så i den mörka natten medan gatlyktornas sken här och der upplyste deras skimrande gestalter. Nattnatten var fuktig och rå; förgäfvos sökte några bleka stjernor sin väg genom molnen. Osterierna under vägen voro fulla af ljus och folk, och långt inpå natten hörde vi förbivandrande mandolinspelares toner.

Onsdag d. 17 Febr.

Carnevalens vidare öden vill jag nu i korthet berätta. Fredagen (förliden vecka) hölls såsom en stilla dag och väl var det, ty det regnade oupphörligt. Ett par unga engelsmän, i våningen under vår, roade sig hela dagen att med stora skyfflar kasta krit-confetti på hvar paraplui, som kom under deras balkong. De hade stora sår deraf. Men hvad nöje detta kunde göra är svårt att inse.

Lördagen, ändteligen, är en dag med klar himmel, och alla fysionomier i Rom synas klarna med den. Via Condotti och S. Carlo-torg lysa som riktiga blomstermarknader; det är den första fullt vackra dag under carnevalen. På Corso mycket vagnar, eleganta kostymer och eleganta små bonbons; mycket artigheter emellan herrar och damer, men betydligt mindre lif och masquer, än i Thorsdags, då det var allmän masquerad-dag och folket liksom utsluppet.

Söndagen blef äfven en härlig soldag. Carnevalen hvilar sig; man ser inga masquer; men halfva Rom åker i fil upp till Monte Pincio och kretsar kring dess gröna, fridlysta park, der vattenkonsterna spela, rosorna lysa och dofta. Jenny och jag vandra längs Tiberstranden, utom Porta del Popolo, en af de angenämaste promenader jag ännu upptäckt nära Rom, ty man är der ensam såsom på landet, går utmed floden och längs med trädgårdar på andra sidan, och har stora fria utsigter såsom vore ingen stor stad nära. Denna väg kallas "Poussins promenad", emedan den store målaren brukade gå den från Rom ut till sin villa vid Ponte Molle. Man ser en horisont sådan man ofta ser den på Poussins taflor. Sedan

gingo vi upp på Monte Pincio, sågo den granna världen svänga sig och solen gå ned.

Om aftonen gick jag med några landsmän till balen, som denna tid årligen gifves för modellerna i Rom. Ett stort rum med mörkt tegelstensgolf och en mängd cigarr-rökande herrar lofvar icke mycket för balen. Men i midten af rummet är en fri plats der män och kvinnor, i italienska folkdräkter, utföra sina nationella danser. Männerna utmärkte sig fördelaktigt i utseende, kostym och dans. Några af dem skulle kunnat göra god figur i balletten på hvilken theater som helst. Mindre behagliga voro fruntimmerna, utom likväl den utmärkt vackra modellen Alessandra. Men hennes skönhet var vissnad (vid 20 års ålder!) och hennes dans hade något alltför studeradt. En helt ung flicka med ett själfullt ansigte dansade med lif och eld och var täck att se i dans med sin fader, modellen Angelino, en vacker, 30-årig man och balens förnämste kavaljer. Emellanåt gingo de dansande sjelfva omkring och trakterade de främmande med rödt vin. Allt gick väl, enkelt, glädt och anständigt till. Danserna, som utfördes, voro Saltarello, Ballerina, och Sospiro. Saltarellon är en art Tarantella (Tarantellan är en företrädesvis neapolitansk dans) och en slags fortsatt improvisation, i hvilken de dansande ingå och afgå efter behag, och som dansas efter hjertats lust och ingifvelse. Den syntes mig vara idealet af all dans då denna är en yttring af lefnadslust och glädje. Jag tröttnade icke att följa dansarnes mjuka och djerfva rörelser under det de än närma sig, än aflägsna sig från hvarandra med åtbörder, som uttrycka än lekfullt trots, än en hjertlighet och glädje full af öfvergifvenhet. Det är skummande champagne i denna dans.

La Ballerina är en slags cotiljong, men har hos italianerne ett element af mimik och af improvisation, som icke finnes i våra afmätta och tama salongs-cotiljonger. Mest originell förekom mig il Sospiro, i hvilken män och kvinnor skiftevis sucka för hvarandra, och hvilken framställer en hel serie af romanepisoder, dem Angelino förklarade för mig.

Men åter till carnevalen — af hvilken modellbalen är ett barn. — Måndagen kom med mulen himmel och mulna ansigten. Om eftermiddagen regn och rusk värre, än alla de föregående dagarne! Carnevalen tappar nu modet. Endast få vagnar och än mindre fotvandrare på Corso, hvars innevånare kasta buketter, som falla i smutsen och gatpojkarne knappt bry sig om att taga upp. Det är för mycket ledsamt! och morgondagen är den sista carnevalsdagen, den stora dagen, *Moccoli*-dagen; ty carnevalen skall nu dö och man skall fira dess begrafning enligt den katholska seden att bränna ljus för de döda. Det säges vara ett stort spektakel, men blir ett bedröfligt om icke vädret blir annorlunda.

Jo, det blef annorlunda. *Moccolidagen*, fet-tisdagen, gick in med den klaraste sol och en luft så ren, så frisk att all oro och tvekan för dagens lycka är förbi och man tänker blott på att af alla krafter roa sig. Nya blomsterförråd, nya confetti och nya kostymer anskaffas. Alla fruntimmer kläda sig på bästa vis, alla se glada och vackra ut, äfven de fula. Redan klockan half tre eftermiddagen stråla alla balkonger, fönster och loger vid Corso af glada ansigten och toaletter. Tåg af masquer dansa på gatan vid tamburinens takt; oerhörda krinoliner, ofantliga näsor, hattar och hvarjehanda excentriciteter visa sig. Vagnarne äro fulla af vackra kostymer dels med, dels utan masquer; man ser än klassiska, än komiska gestalter. Bland de prydligaste äro, äfven nu, de romerska bondflickorna eller qvinnorna i deras högtidsdräkter. En del af dem sitta högt på vagnarnes tillbakaslagna suffletter och mottaga så haglet af buketter och confetti. Det är ett oändligt hvimmel och tummel, men allt i det alidrabästa lynne. Man är god vän, syster och bror med hela världen. Man vexlar nickar och vinkar, blommor och små gåfvor med personer, som man aldrig förr sett och kanske aldrig får se härefter; man fattar tycken, som ögonblicket väcker och bortförer; man får en mängd nya bekanta, som man gläder sig åt i förbifarten och sedan glömmar, och gamla bekanta hälsas, pudras eller blomsterkastas ifrigare än nå-

gonsin. Så brusar carnevalen ohejdad fram ända till skymningen. då, såsom vanligt, militären gör gatan fri för hästloppet. Denna afton äro hästarne flera än förut och hälsas med ett förfärligt skrik och jublande larm.

Knappast är detta öfver, så fyller sig Corso åter af vagnar; folkträngseln blir allt större och snart ser man, genom den stigande skymningen, ett och annat ljus uppfamma. De släckas, men tändas å nyo; de bli allt flera och flera; de glimma från hvar vagn och punkt på gatan, från alla balkonger och fönster längsmed Corso, som snart synes förvandlad till en böljande ström af lågor, ständigt i rörelse, ständigt allt mera tindrande, lysande; och öfver den böljande eldströmmen höjer sig ett oändeligt brus af jublande röster och rop.

Leken, som nu pågår, består deri att hvar och en söker släcka ljusen för sina grannar, hvilka åter söka bevara eller genast åter tända dem. Man släcker med blåsande, med händer, näsdukar, med allt hvad man kan. Hvitklädda polichineller hoppa upp på vagnarne och släcka ljusen der, ofta våldsamt nog, och sedan ropas triumferande: "senza moccoli, senza moccoli!" Men de släckta moccoli — större eller mindre vaxljus i knippor — tändas snart på nytt, och strömmen af lågor böljar och glimmar som förr. Så, under ett par timmars tid, hvarefter den småningom aftager, dels emedan man tröttnar vid leken, dels af brist på ljus. På vår balkong vid S. Carlo — der vi befunno oss i samma behagliga sällskap som förut, — kämpades moccoli-kriget med ifver och allvar, dock med all artighet. Slutligen befann jag mig, till min egen öfverraskning, sist af alla med en moccoli-knippa i ena handen och i den andra en fackla, den jag sjelf släckte genom att svänga den i kretsar uti luften. Klockan åtta var allt mörkt och stilla. — Carnevalen var död och begrafven, men med stor heder och man lyckönskade sig och hvarandra till det hederliga slutet. Min unga väninna, som med all glans och heder firat sin carneval, var icke den minst belåtna med den och med sin skörd af buketter och minnen.

Icke sällan blifva — så har jag hört berättas — carnevalens minnen af allvarlig betydelse för lifvet. Och mången liten intrig, som då begynnes, fortspinnnes derefter och får sitt slut uti — ett giftermål. De s. k. carnevals-bekantskaperna begynnas vanligen dermed att en herre ser på en balkong eller i ett fönster ett fruntimmer, som — behagar honom. Han kastar upp buketter. Om hon svarar, kastar han upp nya, står trofast kvar, sänder upp vackra blommor eller bonbons, följer sin utkorade på afstånd då hon går hem, vågar en hälsning och sedan en biljett och — sedan — vet jag icke mer utom att saken stundom slutas med bröllop, stundom ock dermed att damen stolt tillbakavisar amatörens biljett. Det sker troligtvis om hon, såsom Jenny, förlorar alla romantiska illusioner då hon får se "l'inconnu" taga — en pris snus!

Moccoli-dagen slutade för oss icke i Mrs Grants elegant salong, utan i en Osteria nära Palazzo Borghese, der vi, denna afton, skulle se en scen af folkets lif. Detta var glädt, harmlöst, pittoreskt, danser och kostymer de samma, som på modell-balen, men mindre vackra än der. Tobaksrök och trängsel förmådde oss snart att lemna platsen, och vi plikta för närvarande för carnevalsnöjet med en duktig "grippe." Men två tredjedelar af Romaboarne lära befinna sig i samma tillstånd — en mindre behaglig eftersläng af carnevalen.

I dag, aske-onsdag, utfärdar den officiella tidningen Giornale di Roma (Roms enda större tidning) en högtidlig proklamation, som begynner med ett högtrafvande pris öfver lyckan att tillhöra "den enda sanna och saliggörande kyrkan, som är allena ofelbar och orubblig." Dernäst upphöjes hans helighet påfvens omsorg för sin hjord — synnerligen den romerska — och denna omsorg har förmått honom att denna fastlag anordna ett särskilt Jubileum, hvilket skall firas med predikningar i alla stadens kyrkor och med en "Indulgenza plenaria*)" för alla

*) d. ä. förlåtelse för alla hittills begångna synder.

dem, hvilka uppfylla vissa vilkor, som vidare i kyrkorna skola förkunnas. Denna pompösa proclamation slutas med en utförlig matsedel öfver hvad man får äta eller icke äta under fastan. Strängt förbjudna äro alla sammanblandningar af kött och fisk: "in una medissima commestione." Men köttspad får likväl begagnas till en fiskrätt för dem, som behöfva stärkande kost. Vissa dagar tillåtes begagnandet af ägg samt af vissa delar af svinkreatur, äfven för "picciola refezione" utom middagen. Med stränga straff hotas reståratörer och pastejbagare, som utan tillåtelse på vissa dagar i veckan utlemna portioner af ägg och mjölk. För alla Roms innevånare är det emedlertid särskilt tillåtet att, utom på vissa dagar i veckan, äta kött under fastslagen samt "strutto ed unto per condimento." Kardinal-Vicarien, som utfärdat denna mycket långa matsedel, har troligen icke tänkt på Pauli ord: "intet är att bortkasta, som emottages med tacksägelse och under bönen!" samt det sköna ordet af St. Augustin: "älska Gud och — gör allt hvad ni behagar"!

Den 20:de Febr.

Soirée hos Grants, rätt grann och underhållande. Grants höra till de få utländningar i Rom, som se hos sig äfven den romerska societeten. Denna afton var hos dem stor emottagning och bland gästerna af flera nationer åtskilliga pittoreska figurer. Främst bland herrarne utmärkte sig, på detta vis, kardinal Antonelli samt en yngre, ganska vacker monsignore. Antonelli synes icke vara mycket öfver fyrtio år, har en starkt utpräglad fysionomi, af äkta italiensk karakter; sköna, mörka ögon med en djup blick, dyster eller lysande allt efter uttrycket, som i dem återgifves — farliga synas de mig kunna vara för den, på hvilken de riktas i kärlek. Ansigtet är blekt, dragen regelmässiga, äfven vackra, blott icke munnen, som är stor, har stora tänder och ett icke behagligt tycke, då den ta-

lar. Slutet har den ett befallande uttryck. En rikedom af mörkbrunt hår böljar fram under den röda kalotten och faller i lockar öfver den bleka pannan. Hela gestalten är pittoresk, "malerisch", hvartill äfven kostymen, de röda kardinals-strumporna, skorna med stora silfverspännen, den korta sidenkappan och den röda kalotten icke så litet bidraga. Antonelli har i sitt väsen en fulländad världsmans lugn och ledighet. Med fruntimmer har han ett fint, inställsamt väsen. Jag hade med honom ett kort samtal, i hvilket vi kommo — jag minnes icke af hvad anledning — att tala om erfarenheten. Antonelli sade att den var "en stor förmon." Jag menade, att denna förmon icke hade särdeles godt rykte och ville just fråga, i hvilken mening kardinalen ansåg den god, men vi blefvo afbrutna af musiken och jag får vänta med min fråga till en annan gång. G...s, som mycket tycka om Antonelli, vilja föra mig att bese hans utmärkta samling af mineralier, den han gerna visar för utländningar. En vida dyrbarare samling, nemligen af juvelsringar, lärer blott få skådas af några få förtrogna.

Bland damerna, ladies, Duchesser, Comtesser m. fl., hade några dyrbara och rätt vackra drägter, men som man måste befara skulle falla af deras axlar, hvilket icke är vackert. Några hade originella, dem passande drägter, ett par unga flickor voro rätt täcka. Täckast af alla var den behagliga värdinnan. Man gjorde musik vid pianot. En ung, italiensk maëstro sjöng som "tusan djeflar", för att bruka Sergels uttryck; en annan sjöng smäktande romanser, men utan sanning och natur. Två engelskor — mor och dotter — sjöngo vackert själfulla sånger af Thomas Moore, och slutligen vår värdinna (som är genom-musikalisk) en tysk folksång förträffligt, friskt och förfri-skande. Skogens luft andades då genom salongen ett ögonblick. Monsignor L...o, mycket förtjust åt musiken, lade handen på sitt bröst och himlade sig allt efter dess iugifvelser. Han berättade mig om Calabrien, sin fäderneort, samt åtskilligt om de religiösa ordnarne och brödraskapen i Rom, som var mig af interesse.

TOLFTE STATIONEN.

Trinità di Monte. Omvändelsen. Audiens hos Påfven. Litet om påfvarne och St. Petrus. Stor-hertiginnan Helena. Fyra kardinaler. En nunne-invigning. Fastlagspredikningar. Carmeliter-munken, Père Marie Louis. Utfärden till Frascati och Tivoli. Den heliga veckan. En afsvärjelse. Fest och fara. "Re-traite" i Sacré Coeur. Omvändelsekamp, i ondo och i godo. Ännu en afsvärjelse. Flyttning till Capitolium. Nytt lif. Små upptäcktsresor och erfarenheter. Katholska kyrkan under Maj månad. Min behållning. Afresa från Rom.

Rom den 25 Februari.

Vid Piazza di Spagna ligger, på sin höga trädplanterade terrass, den ståtliga kyrkan Trinità di Monte. Tätt intill denna är en stor klosterbyggnad, der nunnor af orden Sacré Coeur hafva en uppfostringsanstalt för flickor. Granna equipager med livréklädda tjenare hålla ofta vid dess port och vittna om att dessa unga flickor tillhöra Italiens eller utlandets förnäma eller rika familjer. Om aftonen, vid "il vespro", får man höra nunnorna sjunga från orgel-läktaren i kyrkan. Det ljuder såsom sång af englar. I choret ser man röra sig, afmått och långsamt, skaran af unga pensionärer i långa hvita slöjor såsom en flock af andeväsen. En dag förde mig M:me de M. på besök i klostret. Vi emot-

togos af en lång, vacker, ännu ung nunna med ett lifligt och gladt ansigte och en flödande tunga. Hon talade fransyska och frågade om jag var katolik? "Nej!" svarade jag. "Icke ännu!" tillade mildt min landsmaninna. "Nå, men då måste ni blifva det!" utropade den lifliga nunnan. "Ni måste göra en "retraite" här hos oss och allvarsamt besinna saken!" Jag skakade leende på hufvudet. Vi gingo genom den för främlingar öppna delen af klostret, dess vackra trädgård och kyrka. Nunnan talade mycket och intresserade mig genom sin liflighet och öppenhet. Under samtalet nämndes att två unga systrar, engelskor, af den protestantiska kyrkan, som, för att fullborda sin uppfostran, kommit för några månader sedan till klostrets pension såsom stolta, säkra protestanter, blifvit af systemn *** (den långa nunnan) omvända till katolska kyrkan och skulle inom kort uppenbart öfvergå till henne, ehuru de på föräldrarnes bön (dessa voro fjerran) nu emottogo undervisning af den engelske protestantiska predikanten i Rom, som gjorde allt sitt till att bekämpa det katolska inflytandet. Systemn *** log deråt. Hon var viss på sin sak. Vi sågo i en af salarne en lång, mörk, svartklädd herre och en vacker ung flicka sitta inbegripna i allvarligt samtal. Det var den protestantiske läraren och den nu katolskt sinnade unga flickan.

M:me *** (den långa nunnan) återkom ofta till kyrkliga stridsfrågor — hon tillhörde tydligen den stridande kyrkan. — Jag måste ånyo höra att jag icke kunde anses tillhöra den christna kyrkan. Jag sade åter: "Jag skall fråga påfven! Jag är viss att han är mera tolerant, än ni är det!" M:me ***'s sista ord till mig blef: "kom till oss, gör "retraite" här och ni skall få se att ni kommer att tänka annorlunda i många ämnen!" "Det skall göra mig ett verkligt nöje att tala med er i några frågor, om "ni vill tillåta det", svarade jag, "och hvad den retraite angår, som ni föreslår, så — skall jag tänka derpå. Men att omvända mig, det skall icke lyckas er!" "Så tänkte ock de unga engelskorna!" sade hon skrattande. Vi skiljdes i bästa lynne. M:me M* sade mig att M:me ***

var ryktbar för sin talang att omvända protestanter. Hon hade omvänt till katholska kyrkan mer än sextio personer dels i Frankrike, dels i Rom.

Jag hade nu så ofta sagt: "Jag skall fråga påven!" att jag sjelf blef litet nyfiken på hvad han skulle svara, och beslöt att göra mitt skämt till allvar. Jag hade alltid ansett påven Pio Nono som en ovanligt liberal katolik, och hans vänliga uppsyn, så väl som hans liberala sympathier vid sitt uppträdande på den påfliga thronen hade vunnit mitt hjerta. För detta och andra skäl var jag glad att kunna få se Pio Nono på närmare håll. Jag anhöll om audiens genom vår goda, alltid välvilliga och artiga scandinaviske consul, cavaliere Bravo. Ett par dagar derefter fick jag tidigt på morgonen tillsägelse att infinna mig samma dag i Vaticanen. I det tryckta bref, der detta meddelades, stod äfven föreskrifvet huru jag borde vara klädd, nemligen i svart sidenklädning och slöja.

Klockan fyra eftermiddagen förliden söndag befann jag mig i Vaticanens salonger, dit jag infördes af en ung page i röd sidendrägt. I ett stort rum, prydt af ett par stora taflor, sutto flera fruntimmer och några herrar väntande. Äfven de hade anmält sig till audiens. Påfven ger om söndagarne sådan särskilt åt fruntimmer; dock få de medtaga sina män eller söner. Vi väntade omkring en timma. Jag betraktade de två stora taflorna, som upptogo rummets två hela väggar. De voro medelmåttiga målningar af Pio Nono's uppenbarelse af "l'Immacolata Virgine", samt af hans högtidliga kungörande af denna dogm i St. Peters kyrka.

De i rummet väntande personerna kallades in till påfven i den ordning de infunnit sig. De gingo in två eller tre i sänder. Jag kallades att inträda ensam såsom jag kommit.

Före inträdet i påfvens rum måste jag vänta ännu en stund i ett ljust galleri, der tvenne kardinaler artigt togo mig om hand. Den äldste, en ännu ung, vacker, blond och mycket lång herre, med ett ganska verldsligt utseende

under den presterliga kappan och kalotten (monsignore de Merode) talade om mina skrifter, dem jag är viss på att han icke kände utom genom en recension, som i dessa dagar lærer stått i den franska tidningen Constitutionnel. Han förmodade att jag "var katolik." Jag nekade. "Åh! men "då måste ni blifva det; ni måste omvända er, måste icke "stadna på halfva vägen! Ett fruntimmer, såsom ni", o. s. v. Han afbröts af kallelsen till påfven. Jag gick in, åtföljd af monsignore de Merode, som böjde knä vid dörren och lemnade mig derefter ensam med "Hans Helighet."

I djupet af ett aflångt, ljust, högst enkelt möbleradt rum stod, vid ett skrifbord, en man af fyllig, men vacker bildning, klädd i en hvit, lång klädesrock med röd bröstlapp och kalott. Jag neg djupt vid dörren, neg ännu en gång midt i rummet under det jag lydde påfvens vink att komma fram till honom, och neg ännu en gång då jag kom helt nära och stod på samma lilla matta, der han sjelf stod och dit hans vänliga vink inbjöd mig. (För personer, som icke knäböja för påfven, höra tre nigningar eller bugningar till ceremonielet.)

Påfvens porträtter äro honom i allmänhet lika, men hans fylliga, starkt undersättsiga ansigte har, på nära håll, mindre uttryck af godhet och betydligt mer af egen vilja och lynne än porträtterna. Blicken i de blå ögonen är liflig, men icke djup, och saknar allvar. Hy och hull tyda på den bästa hälsa, på god aptit och på ett godt kök.

Påfven blickade på ett skrifvet papper, som han höll i handen, frågade om mitt land, min vistelseort och tillade, "ni har skrifvit något?!....."

Jag: "Ja, Ers Helighet, familjeromaner, egentligen lefnadsskildringar, men i romanform."

Påfven: "Men ni är katolik?"

— "Nej, E. H., icke romersk katolik."

Påfven: "Då måste ni blifva det. Det är ingen helhet eller consequens utom i katholska kyrkan."

— "Tillåter E. H. mig en fråga?"

Påfven: "Ja, säg!" —

— "Jag älskar af hela mitt hjerta vår Herre och mästare, Jesus Christus. Jag tror på hans gudomlighet, på hans frälsande verksamhet för mig och hela världen; jag vill lyda och tjena honom allena. — Vill E. H. icke erkänna mig för christen?"

Påfven: "För christen! Helt visst! men..."

— "Och som medlem af Christi kyrka?"

Påfven: "Ja - - a, i en viss mening; men... men man måste då erkänna som sannt allt hvad denna kyrka säger och bjuder. — Ni bör emedlertid icke tro att påfven skickar till helvetet alla som icke erkänna den katholska kyrkans ofelbarhet. Nej, jag tror att många personer af andra bekännelser kunna blifva frälste genom efterlevande af den sanning, som de erkännt, det tror jag helt visst."

— "Det gläder mig oändeligen att höra detta af E. H. Ty jag har hyst det hoppet, att hos E. H. i dessa frågor finna en mera rättvis domare, än hos många andra katoliker, som säga: "Ni är icke christen; ni kan ej blifva salig om ni icke i alla delar tror såsom vi och vår kyrka."

Påfven: "Deruti hafva de orätt. Men ser ni, min dotter, man måste göra sig reda för sin christeliga tro; icke tro så der i allmänhet, utan att tro på de särskilda delarne af en lära. Det är redan något att tro på den andra personen i gudomen och på dennes incarnation; men man måste äfven tro på den stiftelse, som han grundat på jorden, eljest tror man i grunden icke på honom. Och man måste tro på påfven. Påfven är Christi representant på jorden. I Sverige tror man icke på Christus och på hans kyrka. I Sverige är man högst intolerant emot annorlunda tänkande. Tvenne gånger har konungen der velat införa religionsfrihet, men — man vill icke hafva den!"

— "Jag vet det, E. H.; men Sverige har i förra tider haft att lida af katoliker i landet, och gamla lagar i följd deraf gälla ännu. Men icke länge mer, såsom jag

hoppas. Mitt folk skall fatta förtroende till sanningens och christendomens makt." — —

Påfven: "Er regerande drottning är katolik!"

— "Ja, E. H., och den ädlaste qvinna, ett exempel för sitt kön, en prydnad för thronen!"

Påfven: "Alla christna furstar och folk böra tro på påfven och lyda honom. Att de icke göra det härrör af bara högmod och verldsligt sinne. Deraf hafva statskyrkorna uppstått. Kejsaren af Ryssland vill icke veta af påfven, emedan han vill sjelf vara påfve. Drottning Victoria vill icke erkänna påfven, emedan hon sjelf vill vara påfvinna (papesse); och så är det i alla länder med statskyrkor. Att tro på påfven, såsom hufvudet för christna kyrkan, är det enda förnuftiga och consequenta; det enda som leder till enhet och helhet. Kyrkan är en organisation, en representativ monarki med sitt öfverhufvud, en andlig stat. Om man uti en stat icke vill lyda öfverhufvudet, så blir der hvarken reda eller ordning; allt blir confusion."

— "Vi tro på Jesus Christus, och erkänna honom allena som hufvudet för den christna kyrkan." —

Påfven: "Men Jesus Christus är i himmelen och måste hafva en representant på jorden; och denne har han insatt, först med aposteln Petrus uti orden — — — ni förstår latin?" — — —

— "Pocissimò, E. H. Jag har begynt lära det nyligen." —

Påfven: "Nå väl, då måste ni förstå orden: "tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferni non praevallebunt adversus eam. Et tibi dabo claves coelorum." Denna värdighet och makt öfverflyttas efter Petrus på hvarje honom efterträdande påfve, och har skett så ifrån kyrkans allra första tider och ända till den ovärdige, som nu står här framför er. Detta är kyrkans tro och lära."

— "I vår kyrka tyda vi annorlunda dessa vår frälsares ord. Vi anse att han med Petrus menat klipp-mannen, och med den bekännelse, som Petrus uttalade: "du är Kristus, lefvande Guds son", klippan, på hvilken Kristus skall

bygga sin kyrka, den helvetets portar icke skola kunna öfvervåldiga. Vi tro att Christus öfverlemnadt till alla sina apostlar, likasom till Petrus, nycklarne med makt att binda och lösa, och att hvar allvarlig christen, han må vara påfven i Rom eller en fattig fiskare på våra kuster, har del i denna hällebergets kyrka och i dess rättigheter."

Påfven: "Men ni hafva icke bikten och aflösningen, ni tro icke på messan, icke på de sju sakramenten, icke på de ting och stadgar, som Christi kyrka bestämt. Den som tror på det ena måste tro på allt. Det finnes blott en Gud i himmelen och — blott en kyrka på jorden, i hvilken han lefver genom sin representant och genom den ordning han stadgat. Detta bör ni inse, och för att bli fullkomligt christen taga steget fullt ut — göra öppen bekännelse deraf."

— "Kärleken till Christus och lifvet efter hans bud är, enligt vår tro, det väsentliga för den christne!" —

Påfven: "Nå väl, jag vill säga er något: bed! bed om ljus af Herren, om nåd att erkänna sanningen; ty detta är enda medlet att komma dertill. Controversen hjälper icke. I denna är högmod, egenkärlek. I denna gör man parad af sina kunskaper, sitt skarpsinne; och hvar och en blir dock vid sin åsigt. "Bönen allena ger ljus" och kraft till sanningens, till nådens vinnande. Bed hvar "dag, hvar afton innan ni går till hvila, och jag hoppas "att nåd och ljus skall gifvas eder. Ty Gud vill att vi "skola ödmjuka oss, och de ödmjuka gifver han nåd. "Och nu, Gud välsigne och bevare eder för tid och evighet!" —

Denna äkta presterliga och faderliga uppmaning var så vackert och varmt uttalad, att den gick mig till hjertat, — och ödmjukt och af hjertat kysste jag den till mig utsträckta faderliga handen. Att det var påfvens hand generade mig icke det ringaste; han var verkligen i denna stund för mig representant af den lärare, som med lif och lära predikat ödmjukheten, icke inför människor utan inför Gud, och lärt människorna bedja till honom. Påfvens ord voro fullt sanna, evangeliska; jag tackade honom af upp-

riktigt hjerta och lemnade honom, nöjdare med honom än med mig. Jag hade stått inför honom i min protestantiska stolthet; han hade lyssnat med tålmod, svarat med godhet och slutligen förmanat mig, icke med påflig arrogans, utan såsom en äkta evangelisk lärare. Jag skiljdes från honom ödmjukare till sinnes, än jag kommit. Påfven hade med mig talat fransyska, lätt och väl. Hans sätt att tala är lifligt och naturligt, såsom hos någon som låter sig gå.

I det yttre rummet eller galleriet — långt och med många fönster — uppfångades jag af monsignore de Merode.

"Ni har talat länge med påfven!" —

— "Hans Helighet har haft godheten besvara några mina frågor." —

Mons. de M*: "Ni dröjer ju i Rom? Ni bör blifva alltid här. Ni bör omvända er och bli katolik; det kan ej blifva annorlunda. En person, såsom ni, bör icke dö kättare."

— "Men jag är icke kättare; jag är en katholsk christen!"

Mons. de M*: "Men — — icke romersk katholsk?!"...

— "Nej; jag anser mig mera katholsk, än så. Jag erkänner som christen hvar och en som har del i Christi lif, och frågar icke då om han kallas katolik eller protestant; jag vördar som Christi efterföljare hvar och en som blifvit stor i denna efterföljd, St. Vincent de Paul, St. Theresa, Catharina af Sienna, påfven sjelf, lika väl som de män och qvinnor, hvilka äro den protestantiska kyrkans prydnad; — jag ser i dem alla lemman af den ena allmänliga kyrkan, som jag äfven, genom Guds nåd, tillhör. Ni ser då, monseigneur, att jag är mera katholsk än ni!"...

På denna tirad, som jag yttrade på stående — eller gående fot — i dörren, tycktes monsignore de Merode icke rätt veta hvad han skulle svara; men han såg föga belåten ut och sade slutligen:

"Jag ser att ni åtminstone är på god väg att bli katolik, och jag hoppas att ni skall bli det allt mera och verkligare."

— "Det hoppas jag också."

Mons. de M*: "Aha!... Verkligen?!"

— "Ja, men vi torde förstå saken olika. Påfven är mindre exklusiv i denna fråga, än ni andra katoliker." ...

Mons. de M*: "Huru? Vi andra katoliker?!... Och i Sverige? Huru är man der liberal? Der först är man rätt exklusiv, rätt intolerant."

— "Man vore der mera liberal, monseigneur, om katolikerna vore mindre exklusiva."

Mons. de M*: "Jag hoppas att Sverige en gång skall blifva exklusivt i katolsk mening."

— "Det hoppas jag — *icke*", svarade jag leende, i det jag hälsade honom för att gå.

"Kan jag vara er till tjänst i något?" frågade den artige kardinalen. "Får jag visa er några taflor af Overbeck öfver ämnena för "la Via Crucis"? Och den välvillige monsignoren förde mig i en af försalarne, der dessa målningar voro. Men snart blef han kallad åter in till påfven för att införa till audiens tre fruntimmer med hela lass af radband, kors och små helgonbilder, som skulle välsignas af påfven.

Jag gick sedan in i St. Peters kyrka, som i denna stund upplystes oändligen skönt af den sjunkande solen, strålande genom chorets eldfärgade fönster. Jag mötte der den tyske grefve Bremer, som kom öfverens med mig om att denna kyrka är mera ett påfligt, än ett christligt tempel; ty allt derinom återstrålar förnämligast påfvedömet och påfvarnes makt och ära. Sjelfva den praktfulla kupolen liknar en ofantlig påfvemössa, hvälfd öfver Petri graf.

Denna kupol är Michael Angelos sista storverk, och ett skönt monument icke blott af hans snille, utan äfven af hans upphöjda sinnelag. Han öfvertog ledningen af detta arbete på sin höga ålderdom och på ifrig uppmaning af

påfven Leo den 10:de; han utförde det under mycken gensägelse och fiendskap af afundsamma konstnärer, och under mångahanda svårigheter och bekymmer, hvilket synes af hans enskilda bref. Han ville med denna kupol — såsom han sade — "sätta Pantheon på toppen af St. Peter", göra det största hedniska tempel i Rom (Pantheon di Agrippa) till en prydnad för den christna kyrkan; han ville dermed "resa ett tempel, som på långt håll skulle förkunna "främlingar och vallfärdare att de nalkas Rom, den christna "religionens hufvudsäte!"

Påfven hade tillbjudit honom 100 dukater i månaden för ledningen af detta jetteverk, men Michael Angelo af-slog den tillbudna lönen och ville ej hafva någon annan än "sitt hjertas vittnesbörd att han arbetat allena för den högstes ära."

Bland de världsliga monumenterna i kyrkans sidoskepp är — till höger om ingångsporten och icke långt derifrån — den svenska drottning Christinas grafvård, en föga skön minnesvård öfver en märkvärdig, men icke skön personlighet. Öfverst ser man hennes medaljong i bronz; nedanför är, i hvit marmor, en basrelief, föreställande hennes afsvärljelse af sin store faders tro och öfvergång till katolska kyrkan.

Ett stycke längre bort, på samma sida, står ett monument öfver en annan qvinlig ryktbarhet — en skön kontrast till den nyssnämnda — monumentet öfver markgrefvinnan Mathilda, "den stora Mathilda", Gregorius den sjundes dotterliga väninna, som genom gåfvan af sina arfländer grundade Kyrkostatens världsliga makt. Minnesvården, utförd af Bernini, framställer henne som en ung qvinna, (älsklig och skön som en ungdomsgudinna), hvilken med ena armen skyddande omfattar den påfliga mössan samt de påfliga nycklarne under det hon med den andra höjer ett blottadt svärd. Denna minnesvård är till alla delar af en glad, harmonisk skönhet, och minnet, som den framkallar, hör ock till de vackraste och de mest egendomliga i verldshistorien. Ty man kan ej tänka på denna Mathilda utan att med detsamma tänka på Gregorius den 7:de, påfvedö-

mets spets och hjelte, den enväldigaste, oböjligaste och — kanske i moralisk renhet och vilja den upphöjdaste af alla påfvar efter Gregorius den store. Jag erkänner att ingenting är mig ett starkare bevis på hans moraliska höghet, än den hängifna tillgifvenhet, som denne till anletet osköne, till gestalt obetydlige man förmådde ingifva en ung, skön, med andens och verdens skatter rikt begåfvad qvinna, arftagerska till Italiens skönaste länder. För hans skull afslog hon alla giftermålsanbud, för hans skull blef hon hjeltinna, drog svärdet, ledde sjelf mer än en kamp och gaf drabningens lösen; vid hans sida stod hon mild och förebedjande när den påfliga strängheten gick för långt i viljan att böja och förödmjuka den motspänstige; (så bad hon för kejsaren Henrik den 4:de då Gregorius lät honom göra bot med bara fötter och i blotta skjortan utanför kyrkoporten under vintertid); vid hans sida stod hon tröstande och styrkande då Gregorius drabbades af de hämnens andar, hvilka hans rena, men oböjliga stränghet framkallat. För hans idé, kyrkans yttre välde och enväldsmakt, gaf hon den makt och de länder, som hon ärft och med heder förvaltad. Den enväldiga herrskarinnan gjorde sig frivilligt till kyrkofurstens tjennarinna, och hela hennes lif egnades det mål han hade satt för sig. Det är först efter Gregorii död, som Mathilda synes förlora sin fasta och upphöjda hållning; först sedan hennes faderlige vän och herrskare är borta, som hon lyssnar till giftermålsförslag, och ehuru fyratioårig låter gifta sig med en helt ung prins, som sökte hennes hand för de arfländers skull han trodde ännu tillhöra henne. Jag vet icke om det finnes en god biografi öfver denna Mathilda. Säkert är att hon förtjenar en sådan, såsom en af Italiens märkvärdigaste, mest interessanta qvinliga karakterer.

Under betraktande af hennes minnesvård och af flera praktfulla monumenter öfver framlidna påfvar dröjde jag i St. Peter ända tills skymningen kom och släckte solstrålarne, som efter hand och liksom med motvilja drogo sig bort ur kyrkan, hvars sköna delar och bilder de slutligen belyste med smekande, glänsande dagrar. Skuggorna kommo,

insvepande alla föremål allt djupare, tätare, dock nej — icke alla; ty allt som det mörknade steg i klarhet kranen af sakta glimmande lågor kring Petri och Pauli graf. En krets af stilla bedjande låg, såsom vanligt, på knä deromkring. Denna krans, denna krets och öfver dem Michael Angelos jette-rotunda äro de skönaste minnesvårdarne i St. Petri kyrka! —

Af mitt samtal med påfven medtog jag det intryck, att han är en af naturen liberalt kännande och tänkande man, som af påfvedömet konstlade anstalt och ceremoniväsen blifvit liksom insockrad och krystalliserad, så att hans inre, ursprungliga lif blifvit förqväfdt, samt att han vill förblifva i denna form och vill icke mer se sitt första christliga jag, af fruktan att komma i evig motsägelse med sin närvarande ställning och hela sin omgifning. Han vill tro på påfvedömet gudomliga instiftelse, emedan han är påfve och emedan den romersk-katholska christenheten vill hafva en medelpunkt i påfven och vill hålla honom uppe på sin verldsliga thron, såsom sådan — tills vidare. Han tror att det ej kan vara annorlunda, och han vill tro att det bör, att det skall så vara. Han ser tydligen ingen annan enhet och ordning än — den mekaniska. Katholikerna i allmänhet se icke en annan, och, dess värre, icke heller en mängd protestanter. Men desse sednare förlägga tyngdpunkten på annat håll. — Välan! Må den stå, denna mekaniska enhet och ordning intill dess det andliga lifvet blifvit starkt nog att spränga det fängslande skalet och att, såsom verldsträd — ett nytt Ygdrasil — växa högt och skönt, ett lifsträd för alla folk under Guds fria himmel!

"Man bör tro på påfven"! Dessa ord gå igen inom mig. De blefvo sagda så bestämdt, med så mycken öfvertygelse af påfven sjelf, att de förtjena att närmare begrundas. Jag vill göra det, icke som protestant, utan som katholsk christen, och derföre vill jag än en gång "fråga påfven", icke Pio Nono, utan en större, ja den störste och ädlaste, som sutit på Petri stol, honom, som den romersk-katholska christenheten benämnt Gregorius *den store*; honom

vill jag fråga om "man bör tro på påfven" såsom ofelbar lagstiftare och domare i andliga frågor, i frågan om "hvad man bör tro och lära." Icke monsignore de Merode, utan den lärde och sanningsälskande historieskrifvaren August Neander har beredt mig inträde hos honom.

Annorlunda mäktig, än nu, var den romerska curian i den tid, då Gregorius den förste — den store — blef dess hufvudman. Alla christenhetens tillväxande församlingar i Asien, Afrika, Europa hörde under hans vård; han vakade öfver deras själaherdar; han ordnade och bestämde om den gemensamma kyrkans världsliga angelägenheter; han afsatte eller tillsatte lärare i södern och i österlandet, och till det i fjerran norden liggande Britannien sände han abboten Augustinus (år 596) med flere fromme män för att meddela dess folk Evangelii nådegåfvor*). Alla christenhetens lärare och lemmar sågo upp till honom såsom till den öfverste läraren och presten, såsom till kyrkans timliga öfverhufvud. Likväl var hans åsigt om sin värdighet och rang såsom romersk biskop och fader (Papa) mycket olika den, som jag hört yttras af hans sednaste efterträdare. Men jag vill låta Neander berätta derom enligt urkunderna, dem han — men icke jag — studerat:

"Gregorius var lifvad af den öfvertygelsen, att honom, såsom aposteln Petri efterträdare, tillkom omsorgen om hela kyrkan samt högsta ledningen af henne, den grekiska äfven inbegripen. — Men, fastän han tillade den romerska kyrkan värdigheten af högste domare öfver alla de öfriga kyrkorna, var han likväl långt ifrån att vilja neka eller kränka de andras oafhängiga värdighet. Då patriarchen

---

*) En dag, då Gregorius ännu blott var abbot i ett kloster i Rom och vandrade bland folket, som sålde och köpte på ett af stadens torg, blef han uppmärksam på några gossar af ädelt utseende, som såldes till slafvar. Han frågade efter det folk de tillhörde, och erfor med stor smärta att detta af naturen så utmärkta folk ännu helt och hållet saknade de högre nådegåfvorna. Sedermera såsom biskop i Rom, lät Gregorius friköpa alla anglo-sachsiska ynglingar, lät gifva dem undervisning i christendomen och gaf sig ej ro förrän han gjort hela deras folk delaktigt af dess lif och lära.

Eulogius af Alexandria, i ett bref till honom, begagnat uttrycket "såsom ni befallt", bad Gregorius honom aldrig mera nyttja ett sådant ord; ty — skref han — "jag vet "hvem jag är och hvem ni är. Ni är i värdighet min "broder, men för er fromhet skull anser jag er som min "fader. Jag har icke befallt er något, utan endast sökt "anvisa er det som syntes mig nyttigt". Vidare hade Eulogius kallat honom "Papa universalis", en äretitel, som grekerna, med deras håg för rhetoriska och komplimenterande talesätt, ofta tillade sina biskopar; men Gregorius fann detta anstötligt, och skref till Eulogius, äfvensom till andra, hvilka likaledes gifvit honom benämningen af allmänlig biskop: "fjerran vare alla ord, som uppblåsa högmodet och såra kärleken." Han ifrade starkt därför att detta namn: tillkomme allena frälsaren, såsom kyrkans gemensamma osynliga hufvud, och att det icke borde tillämpas på någon menniska. "Sannerligen — tillade han — "då Paulus hörde att några sade: jag är Pauli's, andra: "jag är Apollo's, andra: jag är Kephae's, ropade han, med "största afsky öfver detta söndrande från Christus: är väl "Paulus korsfästad för eder, eller ären J döpte till Pauli "namn? När aposteln således icke kunde tåla, att lemmanne "af Herrens kropp skulle delvis underordna sig andra hufvuden, hvad skall du, som under namnet af "allmänlig "fader" sökt underordna dig alla Christi lemman, kunna på "yttersta dagen svara den allmänna kyrkans hufvud — "Christus? Sannerligen, hvad är Petrus, den förste bland "apostlarne, annat än en lem af den heliga, allmänliga "kyrkan? Hvad äro Paulus, Andreas och Johannes annat "än hufvuden för särskilda församlingar? Och alla bestå "dock endast såsom lemman under det ena hufvudet"*)).

Så skref en stor romersk biskop, fem århundraden efter aposteln Petrus, om den värdighet, som tillkom denne och hans efterträdare på den romerska biskopsstolen.

---

*) Se Neanders Kyrkohistoria, 3:dje B. S. 156, 159 och följande.

Men äfven den egenskap af öfverste själaherde i den christna församlingen, som Gregorius tillade Petrus och de honom på den romerska stolen efterföljande, synes sakna grund då man läser den första kyrkans historia i Apostlagerningarne och Petri epistlar. Af dem synes klart att apostlarna icke tillerkänt Petrus en annan värdighet, än de öfrige, och att Petrus sjelf icke gifvit sig en sådan. Det ser man synnerligen af Petri första epistels 5:te kap. Och om denne Petrus nu skulle uppträda på jorden, så blefve det helt visst såsom protestant mot sin romerske representant. Det är då klart, att Christi första lärjungar och vänner icke hafva förstätt Christi ord till Petrus så som romerska kyrkan uttydt dem, och att denna tydning har sin grund i omständigheter, hvilka man måste söka utom Guds ord och de skrifter, som bevarat det. Vid det ljus, historien och dess redlige forskare tändt öfver förgångna tidevarf, är det icke svårt att upptäcka dessa omständigheter och att förstå huru den store Gregorii ädla kamp emot påfvedömet orätta upphöjelse till en öfvernaturlig, allt beherrskande verldsmakt blef fruktlös, huru denna makt steg och steg dels af yttre nödvändighet, dels af inre verldslighet — den gamla ormens makt i människans hjerta — tills fem århundraden efter den förste Gregorius en annan med samma namn, äfven stor i sinnelag och vilja, om än — så synes det mig — mindre ren, mindre fri från sjelfviskhet än den förste — kunde med fast tro och vilja framställa sig som representant af ett välde, det största och mest sjelffrådande, som någonsin herrskat på jorden. Detta välde är förträffligt karakteriseradt i följande ord, tagna ur påfven Gregorii den sjundes egna bref och sammanställda af Johannes Voigt, hvars historia öfver denne påfve äfven katolikerna akta högt:*)

"Guds kyrka måste vara fri från hvarje jordiskt människovälde; altaret är blott för den, som odödligt efterföljer Petrus; herrskaresvärdet är under denne, är blott

---

*) "Gregors system" S. 172—176. Se: Hildebrand som Gregorius den 7:de och hans tid af J. Voigt, 1846.

"af denne, emedan det är en mensklig sak; Altaret, Petri
 "stol är endast under Gud och endast af Gud. Kyrkan är
 "nu syndig, emedan hon icke är fri, emedan hon är fast-
 "kedjad vid verlden och vid verldsliga menniskor; hennes tje-
 "nare äro icke de rätte, emedan de äro tillsatte af verlds-
 "menniskor och äro genom dessa det de äro. Derföre
 "råda syndiga begär och lidelser i de Christo helgade per-
 "soner, som heta församlingarnes uppsyningsmän; derföre
 "sträfva de endast efter jordiska ting, emedan de, bundna
 "vid verlden, behöfva det jordiska; derföre är tvist och
 "strid, stolthet, rofgirighet, afund emellan dem, hos hvilka
 "Guds frid skulle bo; derföre är kyrkan genom dem illa
 "bestyrd" o. s. v. "Religionen ligger i svår kamp; menni-
 "skans hjerta är kallt för det gudomliga ordet; här och
 "der förtrampas tron. Således måste kyrkan blifva fri och
 "det genom sitt hufvud, genom den förste i christenheten,
 "genom trons sol, påfven. Påfven sitter i Guds ställe, han
 "styrer Hans rike på jorden. Utan påfven består intet
 "rike; det sönderfaller, blifver ett vacklande, sig splittrande
 "fartyg. Såsom verldens saker äro kejsarens sak, så äro
 "Guds saker påfvens sak. Således måste denne lösslita
 "altarets tjenare från den verldsliga maktens band. Ett är
 "staten; ett annat är kyrkan. Såsom den saliggörande tron
 "är en enda, så är äfven kyrkan en enda; så påfven, dess
 "hufvud, en enda; så äro dess lemmar, tjenarne, ock de ende.
 "Är nu kyrkan bestående endast i sig, så måste hon ock
 "vara det endast genom sig. Såsom intet andligt är syn-
 "ligt och synbart utan det jordiska, såsom själen icke är
 "verksam utan kropp, så kan religionen icke vara utan
 "kyrkan, och denna icke utan att äga en säker förmögen-
 "het. Anden föder sig genom det jordiska i kroppen; kyr-
 "kan uppehålls likaså blott genom land och gods. Att
 "hon måtte få detta, att det blifver henne bevaradt, der-
 "öfver åligger det den att vaka, som håller det öfversta
 "svärdet, kejsaren. Derföre äro kejsaren och de verldslige
 "store nödvändige för kyrkan, som endast består genom
 "påfven, såsom denne genom Gud. Skall således kyrkan
 "och verlden stå väl, så måste prestadömet och konunga-
 "dömet vara eniga och begge sträfva efter ett: verldens

"frid och enighet. Verlden ledes af tvenne ljus, genom
 "solen, det större, och genom månen, det mindre. Så är
 "det apostoliska väldet likt solen, den konungliga makten
 "lik månen. Liksom denne lyser endast genom den förre,
 "så äro kejsare, konungar och furstar endast genom påf-
 "ven, emedan denne är genom Gud. Således är den påf-
 "liga stolens makt vida större än thronernas makt och
 "konungen är skyldig påfven lydriad och undergifvenhet.
 "Eftersom påfven är genom Gud och i Guds ställe, så är
 "allt under honom; till hans domstol hörer både verldsligt
 "och andligt; han skall lära, förmana, straffa, förbättra,
 "dömma och besluta. Kyrkan är den gudomliga domare-
 "stolen och gör Gud räkenskap för människornas fel. Hon
 "lärer det rättas väg; hon är Guds finger. Påfven är
 "Christi ståthållare och öfver alla. Derföre är hans em-
 "bete ett högt, viktigt och svårt embete, ty så står det
 "skrifvet: "Du är Petrus, och på denna klippa skall jag
 "bygga min församling, och helvetets portar skola icke
 "öfverväldiga henne, och jag vill gifva dig himmelrikets ny-
 "kel. Allt hvad du binder på jorden skall äfven vara
 "bundet i himmelen, och allt hvad du löser på jorden
 "skall äfven vara löst i himmelen." Så talade Christus
 "till Petrus. Men genom Petrus består den romerska kyr-
 "kan, således ligger nyckelns makt hos henne. På Petrus
 "är Christi församling bygd. Denna församling omfattar
 "alla, som bekänna hans namn, som kalla sig christna;
 "således äro alla enstaka församlingar lemmar af Petri för-
 "samling, d. ä. den romerska kyrkan. Så är hon moder
 "för alla christenhetens kyrkor, och alla kyrkor äro henne
 "underdåniga, såsom döttrar deras moder. Hon tager på
 "sig allas deras bekymmer, af alla kan hon fordra vörd-
 "riad och lydriad. Hon är allas moder, befaller derföre
 "öfver alla sina särskilta lemmar; bland dessa äro äfven
 "kejsare, konungar, furstar, erkebiskopar, biskopar, abboter.
 "I kraft af hennes välde öfver nycklarne kan hon insätta
 "och afsätta dem; hon gifver dem makt, icke till förgäng-
 "lig ära, utan för mångas väl. De måste derföre ödmjukt
 "lyda. Gå de på syndig väg, så skall den heliga modren

"omvända dem och leda dem till det bättre; gör hon det icke, så syndar hon genom dem. Men den som bygger uppå denna moder, vårdar, följer och skyddar henne, den vinner genom henne skydd och välgörning. — Verlden ligger nu i det arga; denna tidsålder är jernåldern; kyrkan i hela verlden lider svårt trångmål. Af kyrkans hufvud måste bättringen och förnyelsen utgå; det måste förkunna kamp och tillintetgörrelse åt allt ondt; alla, som hafva nit om rätt och dygd, måste bistå henne; den som hatar eller förtrycker kyrkan är icke ett barn af kyrkan, utan af djefvulen, bör utstötas från henne och aflägsnas från all gemenskap med menskligheten. Alltså: kyrkan måste vara fri, och alla inom henne oklanderliga och rena. Att åstadkomma detta är påfvens förnämsta sträfvande. Och det skall så blifva."

Att Gregorius den 7:de sjelf fullkomligt trodde på det ideal af påfveväldet, han så karakteriserade, det visar hela hans lif, som var en oupphörlig kamp för att införa detta ideal i verkligheten; derom vittnar hans fasta hållning under den smälek och lifsfara han mer än en gång måste därför utstå; derom vittna slutligen hans sista ord på dödsbädden, långt ifrån det Rom, der han ville göra Petri stol till verldens medelpunkt:

"Jag har älskat rättfärdigheten och hatat gudlösheten; därför döer jag i landsflykt!"

En närvarande biskop skall hafva svarat:

"Herre, du kan icke dö i landsflykt, ty du har, i Christi och apostlarnes ställe, af gudomlig anordning fått jordens folk till ditt arf och hela jorden till din ägodel!"

Men dessa prunkande ord voro sagda till — ett lik. Gregorius hörde dem ej mer; han hade gått att höra Guds dom.

Det system, genom hvilket Gregorius den 7:de ville rena och upphöja kyrkan och i hvilket ingick, såsom ett af de förnämsta medlen, presternas lösryckande från familjelivet och äktenskapet, fullföljdes af hans efterträdare och utfördes slutligen till den seger, som Gregorii starka vilja

samt verdens ordning hade beredt det. Kanske gafs då intet annat medel för att bringa den ännu omyndiga till ordning och enhet, — åtminstone en yttre. Kanske hade den mäktige herrskareanden sett deruti rätt och haft orätt blott deruti att han af en timlig form, ett regemente för ett par århundraden, en tid af uppfostran och disciplin för det nya människosläktet ville göra ett normalt tillstånd, en evig, gudomlig ordning. Hans porträter visa ett ansigte, der en viss andens inskränkt het är uttalad jemte en orubblig viljans fasthet. De gifva mig intrycket af ett slags andligt petrificat. Hans egen andes nakt och verdens svaghet bidrogo säkert till att under den oupphörliga kampen med den verldsliga makten ingifva honom tron på hans påfliga ofelbarhet och på hans bannstrålers dödande makt. Visst är att under hans och hans efterträdares omvexlande anathemer och välsignelser man ser furstarne och folken småningom böja sig och hela den christna verden blifva lagstiftaren på Petri stol lydiga. Men när den påfliga herdestafven förvandlats till spira öfver verden, så — bröts den. Afskyvärda påfvar, såsom Alexander den 6:te, verldsliga och fåfängliga, såsom Julius den 2:dre och Leo den 10:de; men, mer än allt annat, systemets egen ohållbarhet och naturliga förfall under den christna verdens stigande odling; det rena religiösa lifvets frambrytande i reformens män och folk, och i tiden, som var kommen, frambringade den verldskamp, som störtade Gregorii system och påfvens exklusiva makt för alltid, åtminstone i dess Gregorianska mening. Ty fast ännu den större delen af christenheten bekänner sig till den påfliga kyrkan, så — huru ringa är, emot fordom, denna kyrkas makt öfver staterna och öfver andarne! Och denna makt minskas i yttre autoritet — med hvarje dag. Och måste det ej vara så, då den sjelf förlorat ur sigte — den högste? Är det Gud i Christo, som denna kyrka nu för tiden förkunnar? Är det icke mycket mera den Heliga Jungfrun? Den nuvarande påfven, Pio Nono, som anser sig, i en stor nöd, hafva blifvit särskilt hulpen genom Marias förbön, har i St. Petri kyrka förkunnat dogmen om hennes fullkomliga

syndlöshet, således gudomlighet, och det är hennes ära och "la Colonnas" uppresande till dess förhållande, som Petri efterträdare detta år befallt alla tungor att prisa på den romerska tros-propagandans stora årsfest! Och ändock vill Pio Nono att "man skall tro på påfven", anse honom för Christi representant på jorden och ofelbar såsom vår Herre! — — Men den Heliga Skrift och den tänkande christenheten och det sunda förnuftet! — nej, det går icke! . . .

Jag kan icke neka mig nöjet att här anföra några ord, som frapperat mig i en bok, den jag nu har framför mina ögon, nemligen: "De romerska påfvarnes grafvårdar:*)

"Det skall komma en tid då påfvarnes grafvårdar
 "skola hafva en betydelse såsom nu de romerska kejsarnes
 "byster och statyer. Det skall då icke finnas några påfvar
 "mer. Religionen skall hafva gifvit sig en ny, af oss ännu
 "obekant form, och ett annorlunda ordnad människoslägte
 "skall då utan tvifvel betrakta detta uråldriga påfvedöme
 "såsom en vida mera storartad skapelse, än vi, som nu
 "lefva, uppfatta det. Är det icke det allrastörsta samhälle-
 "liga system, som deri framställer sig på ett alltomfattande
 "vis? en genom alla leder af denna politiskt obegränsbara
 "kropp sig utbredande demokrati, en strängt ordnad aristo-
 "krati, en arflös absolutism, som likväl åter hvilar på de-
 "mokratisk grund. Uti den omätliga andliga krets, som
 "omfattar himmelen, jorden och helvetet, som indelar och
 "bestämmer dem, med en politik och tillika en phantasi,
 "hvaraf blotta tankan väcker svindel, har påfven ställt sig
 "som medelpunkt, han, en merendels svag gubbe. I en
 "darrande hand äro himmelens blixtrar lagda. Visserligen!
 "efter otäljda år skall man blicka tillbaka på dessa gamle
 "af Sanct Peter såsom på underbara väsen från fordom.
 "Några af deras grafvårdar, isynnerhet de af metall, skola
 "då ännu hafva bibehållit sig, och framför desse gamle, i
 "deras allvarliga herrskare-majestät, med den trefaldt krönte
 "Tiaren, med de mörka eller milda, fanatiska eller välvilliga

*) Historisk studie af Gregorovius (1857).

"anletena, och med till välsignelse eller förbannelse upplyftade händer, skall man blifva stående och med förundran utropa: "Dessa voro påfvar, andliga fäder och öfverhufvuden för den dåvarande världen! Huru föråldrad och huru mörk måste denna värld hafva varit!" —

"Hon var det och hon var det icke. Från desse gamle utgingo så väl ålderdom och mörker, som ungdom och ljus, och flere af dem hade ett friskare hjerta, än många unga, tidigt åldrade konungar hafva haft. Men man kan icke afhålla sig från en känsla af undran då man framför dessa prestgestalter i Sanct Peter besinnar hvilken makt människoslägtet sedan så många århundraden enhälligt tillerkänt dem.

"De framstodo ur mörkret, icke såsom konungar, hvilka blifva födda uti purpurn; utan många af dem voro födda i fattigdom och ringhet; och ändå kysste arf-kejsare deras fötter och kallade sig vasaller af deras nåd. De voro i går okända och oansedda, och redan i dag föra de världshistoriens tyglar och besluta öfver folkens öde. I tiggarrens eller eremitens kåpa bestego de jordens thron, och världen undrade icke deröfver. Icke folkstam eller nation gaf utslag deröfver; man visste knappast om de voro greker eller syrer, tyskar eller spaniorer, fransmän, engelsmän eller italienare; ty alla nationer lydde dem. Och såsom de uppstego på thronen utan att hafva anat sin upphøjelse, så nedstego de ock åter derifrån utan att veta i hvilken hand ögonblickets lynne skulle lägga deras staf. Ingen af dem kände i dödsstunden sin efterföljare, och likväl var deras valrike, det tillfälligaste i världen, orubbligast såsom den gudomliga nödvändigheten.

"Hvad de uttalade blef världslag. De voro förskräckligare än Jehovah. På hela folkslag lade de, genom ett ord, förtviflan och dödsstillbet, och utbredde öfver hela länder ödsligheten af en kyrkogård.

"De kunde förkunna krig och fred; grunda och förstora riken. Land och haf skänkte de bort, som dock

"ej voro deras egna. Deras pennstreck öfver verldskartan
"blefvo gränsmärken för folk och konungar.

"De tillmätte sig makt att befalla jordgloben att stå
"still, och ordnade himmels-systemerna efter sitt godtycke
"eller efter sin och århundradets enfald.

"De befalle menskliga tanken att stå stilla eller gåfvo
"den blott så mycket rörelse, som dem syntes godt. Mått-
"ligt måtte de ut detta för vetenskapen, ännu måttligare
"för friheten, och hindrade dess alltför hastiga utbredande
"genom konstgjorda stängsel, genom kärlek och fruktan.

"De voro herrar öfver verdens sinnelag. Deras makt
"hade sin grund i tro och vantro. De herrskade i andar-
"nas rike genom phantasiens trollstaf.

"De hade makt äfven öfver tiden. De utstötte ur
"det jordiska, så väl som ur det himmelska paradiset; de
"störtade människosjälen uti helvetets afgrund, och drogo
"henne åter upp derutur; de grepo in i den fjermaste fram-
"tid, äfvensom i det förflutna, ur hvilket de, liksom ande-
"besvärjare, kallade människosjälarne att lyda deras röst.
"Ty de hade makt att lösa och att binda.

"Hela deras väsen var mytiskt, men hela deras rike
"dock lika verkligt som väldigt, en jorden och himmelen
"förmälände dikt.

"Deras ord förklarade människor saliga, upphöjde dem
"bland himmelens helgon och tillstodde dem att göra un-
"derverk. De voro domare öfver lefvande och döda.

"Hvarifrån kom detta gåtlika välde hos en svag och
"dödlig människa, hvilket aldrig förr framträdt i historien
"och ej heller någonsin mer skall der framträda?

"Det lefver i menskligheten en djup och ursprunglig,
"jag skulle vilja säga elementarisk längtan till enhet. När
"man gifver akt på historien, så hörer man denna längtan
"oafslåtliga framströmma, hörer dess harmoniska och dis-
"harmoniska musik. Denna människoslägtets ideala enhet
"har den romerske påfven framställt; det var trollnyckeln
"till hans välde. Han har till sig hänfört mensklighetens
"organism eller verldssamhället, såsom kroppen och dess
"lemmar hänföras till den ena, ledande själen. Och mer

"ännu. Harmonien af det allmänna lifvet, som han sammanfattade och regerade uti kyrkan, har han utsträckt till hela universum. Han har omslutit jorden med himmelen, så att denna enhet fortsattes i en omätlig krets in i evigheten. Han gjorde sig till Guds afbild på jorden."

Jag tillägger: detta var hans synd. Den har blifvit och blir bestraffad på världshistoriskt vis. Den artificiella samhällsbyggnad, hvars medelpunkt påfven var, är nu — en ruin; han sjelf — en pädagog med en stor mängd ohörsamma lärjungar. Men hvad som var evigt sannt i de dogmer har lärde, i den enhet han trodde på, och för hvilka folken böjde sig, det står kvar och skall förklara sig till en högre enhet, en högre *harmoni* i evangelii frihet och ljus.

Och om en annan Gregorius den store en dag kommer att sitta på den romerska biskops-stolen, så skall han, såsom den förre, afsäga sig det världsliga och falska påfvedömet, aflägga titeln af "Papa Universalis", icke fordra "tro på påfven", utan begära blott att vara en Christi tjenare, i värdighet lika med hvarje biskoplig själaherde. Och om han, såsom den förste Gregorius, begagnar sin upphöjelse blott för att blifva en lärare och outtröttlig arbetare, en föresyn för församlingen, då skola de christna folken, och icke blott de romersk-katholska, utan *alla*, vörda honom och villigt gifva honom tillnamnet *den store*, äfven om han skulle afkläda sig den krönte tiaren, och kanske äfven just derföre. Det finnes en storhet, som hela den christna världen, nu mera, villigt hyllar, och den är *andens*.

Den 18:de Mars.

Mandelträden blomma och den romerska campagnan kläder sig grön, men luften är alltjemnt kall, ehuru i dag dess gråkulna lynne upphört och solen är i full prakt. Tramontanan blåser häftigt och Sabinerbergen äro täckta med snö. "Vi ha aldrig haft en så kall vinter", säga Roma-boarne, och jag vet mig aldrig hafva haft en så allvarsam

"grippe." Men denna är nu öfver, solen lyser, våren stundar, och jag vill litet redogöra för hvad jag upplefvat sedan jag sist skref.

Då just begynte odjuret "la grippe" rätt allvarsamt grassera i Rom, och en mängd dödsfall inträffade inom den högre societeten. Ibland de döda voro fyra kardinaler. Dessa fyra sorgeposter efterföljdes af fyra glädjeposter, nemligen utnämmandet af nya kardinaler. Och dessa gratuleras och komplimenteras oändligt, icke blott af vänner och bekanta, utan äfven af — hela världen i Rom, som vill göra det på en viss dag i veckan, då de nya kardinalerna hafva stor mottagning för hela världen. Derpå bjuda de till sig hela världen en annan dag i samma vecka, då de publikt emottaga kardinalshatten, sätta den på hufvudet och få heder och värdighet af kyrkans furstar, försteg framför alla prinsar, jemväl kronprinsar, på jorden, samt utsigt — i kikaren — på den tredubbla kronan! — — Denna ära och värdighet få de dock betala dyrt; ty det lär kostar mer än 12,000 scudi att bli kardinal. Och ofta måste de därför sätta sig i skuld. Men man lånar dem gerna, hvad de åstunda, ty deras årliga inkomst som kardinaler är anseelig.

Efter "la grippes" grasserande i Rom tyckes en annan sjukdom hafva gripit människorna. Det blef ett riktigt raseri att göra besök och bjudningar, och ehuru jag undanbad mig de flesta af dem, som kommo på min del, emedan jag ej kunde göra annorlunda, slutade jag med att själf blifva smittad af sjukdomen och ställde till ett par små soiréer för skandinaviska vänner samt andra, som visat oss godhet i Rom. Jag är nu glad att de äro öfver och att de lyckades så pass; ty näst det att göra människor lyckliga är ingenting mera äfventyrligt, än att åtaga sig att roa dem. Men behagliga och bildade människor och musik lätta saken betydligt. Tvenne skickliga mandolinspelare, som jag en af dessa aftnar lät komma i deras italienska folkdrägt, roade mig särskilt. Den själ och det sprittande lif, som de förstå att lägga i den lilla pennfjä-

dern, med hvilken de leka på guitarrens strängar, är något otroligt.

Af ett par bjudningar, som jag måste mottaga, skall jag alltid behålla ett behagligt minne. De voro till storfurstinnan Helena af Ryssland, som denna vinter vistas här. Hon kallade mig först till audiens och ett par dagar derefter till en soiré. Jag hörsammade gerna, ty jag var glad att få lära känna denna furstinna, hvars karakter alltid bibehållit sig så upphöjd och ren, och hvars framträdande under det sednaste orientaliska kriget var lika värdigt den christna qvinnan, som den tänkande storfurstinnan, hvilken af sig sjelf och sitt religiösa lif allena tager råd och initiativ. Det var nemligen denna furstinna, som af egna medel organiserade den förening af barmhertiga systrar utaf den grekiska, så väl som af den protestantisk-evangeliska bekännelsen, hvilken så utmärkt tjenstgjorde bland de sårade och sjuka på Krim och så hjeltomodigt stodo dem bi under sjelfva stormningen af Sebastopol. Jag var glad att lära närmare känna denna fru.

Första gången mottog hon mig allena. Hennes utseende och väsen äro af dem, som genast göra ett behagligt intryck. Hon torde vara omkring 50 år, gestalten är ädelt vacker, och spår af stor skönhet, men äfven af nervöst lidande synas i det ungdomligt fina och rörliga anletet. Hennes väsen är lifligt, hennes uttryck förståndigt och själfullt. Interessanta punkter under samtalet voro hennes frågor angående min religiösa utveckling, samt de upplysningar hon på mina frågor gaf om bildandet af den nyssnämnda, de ryska barmhertiga systrarnes orden. Hon hade frågat kejsar Nicolaus hvad han tänkte om hennes plan och han hade svarat: "Jag tror icke att den skall särdeles slå an, men — ni kan försöka!" Företaget lyckades öfver all väntan. Storfurstinnan hade blott att välja bland mängden af de Christi tjenarinnor af alla samhällsklasser, som ur de båda skiljda kyrkorna kommo att förena sig under hans namn och till hans tjänst. Men det exempel hon ville gifva dem och gaf dem genom att sjelf tjenstgöra i hospitalerna och förbinda de sårade, samt åsynen af dessa smär-

tor och eländen, skakade hennes nerver, så att de lida deraf ännu i dag. Att storfurstinnan Helena äfven på annat sätt, nemligen till själen, djupt erfarit hvad lidandet är, det erfor jag af månet halft förqväfdt uttryck.

Af stort interesse var det mig att höra henne tala öfver den stora reform — upphäfvandet af lifegenskapen i Ryssland, — som den nuvarande kejsaren Alexander, företagit; och af henne lärde jag bättre förstå de medel, genom hvilka han och de, som gå med honom, söka bringa denna förändring af urgamla förhållanden till en förvandling utan skakningar och utan alla menliga följder, så för slaf-egarne, som för slafvarne eller de lifegne sjelfva. Dessa äro icke mindre än 30 millioner. Kejsaren har infordrat de stora godsegarne yttranden och åsigter om sakens utförande, och storfurstinnan, som är en ibland dem, beredde nu sitt memorandum deröfver. Hvad hon sade derom vittnade om billighetskänsla och klokhet. Hon gillade i allo kejsarens företag. "Ehuru" — yttrade hon bland annat — "de lif-egnes tillstånd i Ryssland är "en masse" bättre, än man "skulle tro, så utgör det likväl ett tillstånd af rättlöshet, "som i sig är en orätt. Lagen tillåter ingen lifegen att "anföra klagomål eller att vittna mot sin husbonde; detta "gör att många orättvisor ske utan att blifva bestraffade "eller ens kända. I en christlig stat bör lagen vara lika "för alla!" Jag kan icke säga huru godt det gjorde mig att höra den ädla furstinnan så tala, enkelt och såsom af själens djupa öfvertygelse. Jag såg i andanom en ny morgonrodnad uppgå öfver Östern och det frigjorda Ryssland blifva en befriarinna för dess talrika, ännu förslafvade folk. Denna handling af Rysslands sjelfherrskare synes mig vara en af detta århundrades största, mest glädjande tilldragelser, och den czar, som utför den, vara en vida större man, än Alexander den store. Alexander den andre af Ryssland förtjenar det sköna tillnamnet af *Befriaren*, ett vida skönare, liksom vida sällsyntare, än det af Eröfraren! Jag lemnade storfurstinnan med känslan att sällan hafva haft ett mera intressant, själafödande samtal.

Nästa gång jag såg henne var det i aftonsällskap. Hon inkom först sedan sällskapet var församladt, hälsade med korta, knappa nickningar på hufvudet till höger och venster, gick sedan från den ena till den andra gruppen, satte sig stundom ned och samtalade. Jag måste beundra det sätt, på hvilket hon förstår att ingå i allahanda ämnen och behandla dem så att något kommer ut af dem. Hon stadnar aldrig vid det ytliga eller obetydliga, ej heller förlorar hon sig i det djupa, hon bringar genast frågan på en praktisk eller menskligt erfarbar grund. Hon är tydligen en fru af snabb fattningsgåfva, mycket rättsinne och klart förstånd. Hennes sätt att tala och vara är så ledigt och lätt, att det gör andra lediga till sinnet. Ett särskilt nöje hade jag denna afton af ett par unga ryska prinsessor, lifliga, behagliga, belästa, såsom jag ej väntat mig af unga ryskor. En ung hof-fröken, hvit, vacker och stel som en vaxbild, satt i stor paryr och serverade the under hela aftonen. Furstinnans kammarsångerska, en ganska vacker, ung tyska, med en präktig röst, sjöng åtskilliga stycken. Klockan mot tolf hälsade storfurstinnan sällskapet med en kort nick och försvann, och hvar och en for derefter hem till sig.

På ett par större musik-soirées har jag haft stort nöje af musiken och äfven utaf några personer af åtskilliga nationer — Rom är en mötesplats för alla, — sett mycken skönhet och mycket eleganta toaletter. Men ack! om de unga damerna — och än mera de äldre — visste huru litet det kläder dem att blotta axlar och skuldror såsom de nu göra det, och hvilka föga behagliga anmärkningar herrarne göra deröfver! . . . . .

Rang, rikedom, skönhet, talang eller lärdom synas vara lika goda inträdesbref för Roms stora salonger.

Söndagen den 14:de bevistade jag en nunneinvigning i Philippernas kloster, nära Santa Maria Maggiore. Jenny, litet trött af föregående aftonens sällskap, ville ej gå ut så tidigt på morgonen, och så gick jag ensam åstad. Det var en frisk och kall morgon, men solen sken härlig, och jag njöt af vandringen i den friska morgonluften och tänkte

med medlidande på den unga flickan, som nu gick att för alltid stänga sig från alla njutningar af detta slag. Träffade friherrinnan E. och hennes dotter, som äfven amnade sig till nunnevigseln och tillbjödo mig att göra sällskap med dem. Hela gatan, ett stycke från klostret, var beströdd med myrtenqvistar; män af påfvens livvakt stodo på klostergården. Vi komma in i refectorium, ett stort, ljusst rum, der solen lyser in genom stora fönster. Genom dessa ser man ut i en trädgård, der gyllne frukter lysa i träden. Det gör ett vänligt intryck. Ett par grupper af fruntimmer sitta vid kaffe-frukost. En mycket täck ung flicka, med ett friskt, lefnadslustigt utseende och de vackraste tänder, klädd i hvitt siden, spetslöja och präktiga juveler, går emellan dessa grupper, omfamnar och omfamnas — det är för sista gången, ty hon är "Christi brud", skall i dag vigas vid den Helige och ej omfamna ett jordiskt väsen mer. Hon vill visa sig glad, nöjd, men det är en feberaktig, nervös liflighet i hennes väsen. De äldre nunnorna, i hvita hufvudbonader och halskläden, som kläda dem väl, samt med hvita tuniker öfver deras svarta drägt, trippa fram och åter genom rummet, vänliga och beställsamma. Alla äro de bleka, men hafva dock ljusa ansigten, godt, fridfullt tycke.

Vi gå in i den lilla klosterkyrkan, der nu först ljusen tändas och der kardinalen, som skall förrätta invigningen, gör sin toalett framför altaret. Han är en gammal man med långt, blekt ansigte, vackra drag, men liksom huggna i sten. Kyrkan fylles småningom af folk, så att trängseln blir stor ända fram emot altaret. Genom den täta folkmassan kommer ett långsamt tåg, tvenne påfliga vakter rödja vägen, marscherande upp emot choret. Dem följa två unga flickor i hvita sidenkläder, spetslöjor och juveler — hon, som jag såg i refectorium, och hennes syster, något yngre, (säger man mig), men mera blek och mera allvarsam. Efter dem gå deras gudmödrar och beskyddarinnor, förnäma fruar med granna toaletter. De två unga gå upp i choret och knäfalla framför kardinalen, som talar något sakta med hvar och en af dem. De få hvar-

dera ett ljus i handen, hvarefter de stiga upp och knäböja på sidan i choret och förblifva så hela tiden, hvarunder kardinalen riktar till dem ett tal, hvilket han läser ur ett papper och som förefaller mig stereotypiskt, så till innehåll som utförande. "De unga systrarne skola öfvergifva "verlden, dess förförelser och faror, blifva Christi brudar, "lefva i ständig gemenskap med honom på jorden för ät "en dag, efter detta lifvet, ingå i paradiset's evinnerliga "fröjder." De båda systrarne äro bleka, men visa föga rörelse. De likna tvenne dufvor, som föga veta om sin lott, men äro tillfreds med den. Utanför choret står deras fader, betraktande dem med ett uttryck af deltagande, men föga känsla, medan deras moder smälter i tårar.

De unga två träda åter fram och knäfalla framför kardinalen, som med en stor sax skafver här och der af några hårtestar på deras hjessa. Tvenne äldre nunnor, af hvilka den ena har en lätt mustasch och ser särdeles manhaftig ut, fullborda derefter afklippningen af det främre håret, men det öfriga, uppvridet i nacken, lemnas orördt. Detta afklippes först då de invigda taga den svarta slöjan; den nu skeende invigningen är till den hvita och första graden.

De äldre nunnorna begynna derpå afkläda de två noviserna, som, liggande på knä framför kardinalen, med ryggen vänd åt publiken, förhålla sig alldeles passivt. Denna afklädning, under hvilken de unga flickornas hvita nackar och halsar, sköna hårflätor och vackra bildning blefvo synbara, hade något — kuriöst och litet anstötligt; man skulle kunna säga att de gjorde sin toalett för natten. Djup tystnad rådde i kyrkan. Jag kastade en blick på presterna, som tjenstgjorde vid ceremonien. Med halsarne framsträckta och snåla blickar betraktade de de hvita dufvorna, icke med styggt, cyniskt uttryck, utan leende, nyfiket, såsom voro de roade af upptåget. När afklädningen af all grannlåten var fullbordad, böjde sig de unga flickorna till jorden och choret uppstämde:

"Veni Spiritus Creator!"

Under sången, som hade kunnat vara bättre utförd, blefvo systrarne liggande framstupa. Öfver altaret var en tafla, som talade bättre än sången om andens närvaro; det var en bild af San Filippo de Neri — klostrets grundläggare och en af Italiens sednaste, i stor styl fromme män. Han föreställes under hänryckt bön och med ett uttryck, såsom om himmelens frid och sällhet redan vore hans. En bild af sällsynt enkelhet och innerlighet, af hvilken mästare vet jag icke.

Då sången slutade uppreste sig de unga, och nu begynte påklädningen. De nya drägterna, som legat i ordning på altaret, framhöllos på två brickor till kardinalen, som stycke för stycke gaf dem åt de tvenne knäböjande under det han dervid uttalade några ord öfver hvad de skulle beteckna. De äldre nunnorna klädde dermed de unga, satte på dem små hvita nattmössor, koftor o. s. v. Slutligen satte kardinalen öfver deras hufvuden ett stort, hvitt, stärkt kläde, som, likt en pyramid, omgaf öfre delen af kroppen, och öfverst satte han en stor krona af silfverfiligram och röda rosor. Choret uppstämde åter en sång till den Helige Ande; de tvenne unga uppreste sig och gingo långsamt ut genom en sidodörr i choret; kardinalen följde dem. Efter en liten stund kommo de åter in, knäböjde ånyo i choret för kardinalen, som tilltalade dem sålunda:

"Du, som i verlden kallades Carlotta, skall härefter "nella religione" heta Maria Nazarena di San Luigi!

"Och du, som i verlden hette Marietta, skall härefter "(*"nella religione"*) heta Maria Anna di Gesu!"

Derefter uttalade kardinalen välsignelsen, ceremonien var slut och församlingen skingrade sig. I klostergångarne och salarne rörde sig, om hvarandra, förtroligt och familjligt, under gladt samspråk, de unga nyinvidda, deras vänner, kardinalen och de äldre nunnorna. Men flickornas moder tryckte sina döttrar under tårar häftigt till sitt bröst. Hon syntes alldeles förgråten och tycktes vara den enda, som af detta uppträde erfor endast smärta. Men derföre tackar jag hennes modershjerta. En ung, svartklädd nunna

skyndade med glädjestrålände anlete fram till kardinalen och kysste hans hand. "Se!" sade den gamle prelaten skämtande, "huru ond hon är på mig därför att jag vigt henne till nunna, (Monaca)!" —

Vi gingo in i refectorium. Nunnorna bådo oss vänligt att stadna der och taga del i trakteringen. Denna bestod uti utsökt goda glacer och tunnrån, och hvar och en, som från kyrkan kom dit in, trakterades på samma sätt. Tillika delade man ut ett blad med tryckta verser, tillegnade de båda systrarne. De liknas vid tvenne rosor, som nu omplanteras, i skydd för världens stormar, i en trädgård, der de skola odlas för paradiset's lustgård. Verserna voro vackra och torde innebära sin sanning. De två unga flickorna tillhörde en familj af borgareklassen med flera döttrar och små omständigheter. Dess vänner och anförvandter hade sammanskjutit medel till den slags hemgift, som fordras för att unga flickor må kunna emottagas i klostret och der försörjas för lifstiden*). Jag var glad att höra det nunnorna i San Filippo's orden sysselsätta sig med barnauppfostran och att de båda unga syst-rarne hade bestämt sig dertill. Klostret har en skola. Nunnorna få emottaga sina anförvandter och de få äfven gå ut — en gång om året! De hafva således icke sträng clausur. De unga flickornas föräldrar sades vara glada att få tvenne af sina döttrar så väl försörjda. Och så mycket jag än hört och läst emot klosterlifvet, så emottog jag dock här ett intryck af vida olika art. Nunnornas ljusa och vänliga uttryck, de ljusa rummen, trädgården, som

*) Det finnes i Rom en förening, kallad "Archi confraternità della santississima Anunziata" grundad af den spanske kardinalen Torquemada, (under Ferdinands och Isabellus regering), hvilken förening har till föremål att gifva åt fattiga flickor hemgift antingen för deras giitermål eller för inträde i kloster, i båda fallen till deras försörjning. Påiven ger årligen till denna fond 100 scudi, hvarje kardinal en scudo i guld. Sex hundra flickor blifva årligen försörjda genom denna "brödraförening." Jag erkänner dess goda afsigt, men huru mycket bättre vore det ej om den hjälpte de unga flickorna att kunna försörja sig sjelfva! —

stod så frisk och grön med gyllne frukter lysande i träden; — jag tyckte att här kunde kännas godt att vara! Och jag har sett så mycken svårighet för fattiga flickor att komma väl igenom detta jordiska lif, i synnerhet då de äro föga begåfvade af naturen, så mycken förödmjukelse i verlden, så mycket trångmål inom hemmet, så mycken oro för morgondagen, så mycken otrefnad, stundom nöd på ålderdomen, att jag icke kan anse det annorlunda än såsom en lycka att blifva bergad undan denna belägenhet, äfven om man måste därför betala med en del af sin frihet. Men det finnes kloster af olika slag. San Filippo de Neri's milda stiftelse är annorlunda beskaffad än "le vive sepolte's" själsdödande onaturliga lif och det liknande, som lefves i flera italienska kloster. I denna stiftelse är det moderliga hos qvinnan kalladt att verka och utveckla sig genom barnens uppfostran; här äro familjebanden icke alldeles lösta. Reglorna äro milda, arbetet godt, dagligt, måttligt; samlifvet ljusst. Den unga flickan är tryggad för lifvets nöd, hon kan lefva nyttigt för jorden medan hon i lugn fostrar sin själ för himmelen, och hon kan med dess nåd uppnå den himmelska frid och fröjd, hvarom den sköna bilden öfver altaret talar! — Men detta står fast: man måste då hafva en verklig kallelse till detta stilla lif med dess afmätta tider och stunder för göromål, måltider, bönestunder, fristunder! Det passar icke för hvar och en.

Jag har i San Filippo de Neri sett ljus-sidan af klosterstiftelsen. Men jag vet att det finnes en annan, en som vållar att barnen ryckas från föräldrarne för att rikta klostren, som gör menniskan blind för Guds naturordning, blind för hans rike, för att i stället binda henne vid kyrkan af sten, vid ceremonier och själlösa former, och som rycker henne från familjen för att låta henne tjena hierarchien och dess despoter; — för denna sida af klosterstiftelsen må man läsa Litanian. — "Pröfver allt och behåller hvad godt är!" säger Aposteln.

Den 16 Mars. Besökte, i sällskap med M:ne de Martino, Sancta Brigittas enskilda kapell och de rum hon

tätt invid detta bebodde under sitt 20-åriga vistande i Rom, och hvilka ännu äro sådane de då voro. De tre små rummen vittna om ett sinne, vändt ifrån denna verdens prakt. Det lilla kapellet reparerades och förskönades nu som bäst. Det och hela huset tillhör Salvator-brödernas orden, en orden som sysselsätter sig med ungdomens uppfostran. En vänlig abbé, som förde oss omkring, talade mycket om det goda inflytande Brigitta haft, så väl genom sina ord, som genom sitt exempel, på det högre presterskapet i Rom och Neapel, som på den tiden hade förfallit i sedeförderf och all slags oordning. Då hennes äldste son, Karl Brahe, älskad af den sedeslösa drottning Johanna af Neapel, var på väg att blifva hennes gemål, bad den heliga Brigitta natt och dag att detta giftermål ej måtte ske; och att dessa böner blifvit hörda, det bevisades deraf — så menade abbén — att den unge mannen dog innan bröllopet.

Om eftermiddagen gick jag med Jenny till kyrkan San Luigi di Francesi — där under hela fastlagen predikningar hållas på fransyska för den franska militären i Rom — för att höra en carmeliter-munk, som nu gör furore. Munken, Père Marie Louis, har ett af dessa vackra hufvuden, som man på målningar ger forntidens asceter och helgon. En krans af tunna lockar omger hufvudet, ansigtet, med fina, regelmässiga drag, vittnar om mycken fasta och mycken bön, uttrycket fulländadt andligt, mildt, fridfullt. Hans tal var fullt af lif, föredrag och röst krystillklara, välgörande som rena färger eller toner. Bevisen för Jesu Christi gudomlighet voro icke nya, men den eld, med hvilken de uttalades, den stigande innerligheten mot slutet af hans tal och dess sista utrop — det var gripande, makalöst! Père Marie Louis är antingen en helig man eller — en stor konstnär! — Jag såg ett par protestanter alldeles hänryckta af hans tal. —

Efter predikan förkunnade han vilkoren, fastställda för vinnande af "Indulgence plenière" under det af påfven nu påbjudna Jubileum. De voro: allmän bikt (confession générale), besökande, en gång i veckan, af de tre kyrkorna

S. Giovanni di Lateran, St. Peter och — om jag ej missminnes — Santa Sabina, jemte bedjande i dessa kyrkor af fem Pater Noster och tre Ave Maria. Tredje vilkoret var — fasta och almosor. Dervid sade karmeliter-munken på fint, fransyskt vis till soldaterna: "J andra fasten litet, "tror jag, alla dagar året om! (Allmänt bifall; leende af "militären i kyrkan) och det vore för hårdt att pålägga "er någon ytterligare fasta; men låt se, kunnen J ej ändå "beröfva er ett litet öfverflöd? t. ex. den lilla halfva kaffe- "koppen efter middagen?! — Jag är viss om att J kun- "nen och viljen det, och i stället gifven en "sou" (en ba- "jocco) om dagen till de fattiga!" Han talade om detta allt med en verldsmans behag och finhet, på en gång all- varsamt och lekande. Soldaternas blickar hängde vid hans läppar. Djup tystnad rådde i kyrkan så länge han talade. Sedan sjöngs af militären såsom jag icke hittills hört sjungas i någon af Italiens kyrkor.

Då vi gingo hem brunno på gatorna glädje-eldar, omgifne af stojande pojkar, och en stor del hus voro illuminerade, men på ett matt sätt, nemligen med två matta lampor i hvart fönster. Det var till heder för de fyra kardinalerna, som denna afton hade stor mottagning för — hela världen. Särdeles nöjd att slippa trängas med den, satt jag vid vårt trefliga thebord med min unga väninna och slutade aftonen med läsning af den engelska skaldinnan M:rs Brownings poem: "Aurora Leigh", en kardinalbok för språkets och känslornas energiska, poetiska lif.

I dag hafva vi gjort en utfärd till den nyligen upp- täckta Sanet Alexanders-kyrkan och dess katakomber, 7 mil utom Rom, på den gamla Nomentana-vägen. Commendatore Visconti, baron Raimund m. fl. lärda fornforskare voro i sällskapet.

Vi foro öfver Anio, nu mera Teverone kallad, en liten liflig flod, som faller ut i Tibern, och vi hälsade vid dess bräddar höjden Sacco, der för första gången Roms plebejiska befolkning församlade sig (till ett antal af 10,000) och protesterade mot Patriciernes exclusiva välde samt

fordrade rösträtt i statens styrelse. Man kämpade då om jord och näringsmedel. Nu kämpas om andliga rättigheter och friheter. Och kampen måste fortfara ända till — den stora freden, men den har stigit och stiger i betydelse.

Alexander-kyrkans lemningar ligga djupt nere i jorden och utvisa en särdeles vacker och vårdad arkitektur. Altaret, de brutna kolonnerna, murarne, de pryddigt lagda mosaikgolven med rosor af purpurfärgad porfyr — symboler af martyrernas blod — framstodo som ur en graf. Katakomberna hade några intressanta lemningar af inskrifter, hvaribland denna:

”Sylvia! du, som lefver i friden, bed för Sylvanello och Alessandro!”

I grafkapellerna sågos märken efter lampor samt af de små skålarne, som innehöllo martyrernas blod.

Gräfningarne kring kyrkan fortfara ännu. Commendatore Visconti framhöll i sina förklaringar öfver dessa lemningar det nya och sköna i den christna uppfattningen af menniskan och lifvet i jernförelse med den hedniska. Och dessa jernförelser hör jag alltid gerna, om jag än vid detta tillfälle i ett och annat saknade den oväld sanningen fordrar. Christendomen behöfver inga styltor af orättvisa mot hedenomens ståndpunkt.

Den långa, lugna färden öfver Campagnan — denna ödemark, i hvilken Rom ligger som ett gigantiskt monument — var för mig denna utflygts högsta nöje. På den ofantliga vågande gräsmarken emellan Rom och horizontens bergiga gränslinier, på alla sidor ser man endast flockar af betande kreatur, ruiner af grafmonument, aqueducter, några enstaka brutna torn, här och der en liten afvelsgård. Vinden far fri öfver fältet, som inga träd, klippor eller byar afbryta. Detta allt gör ett stort intryck, helst då man erinrar sig, att denna mark, som gräset betäcker, är en kyrkogård för flera seklers människoslägter och deras praktverk.

På ett par ställen hade man upplöjt jorden och den unga växande säden gick, stark och saftig, i vågor för vin-

den och gaf ett godt vittnesbörd om rikedomerna af Campagnans jord. Om den vore fullt odlad, har man sagt mig, så skulle den göra Rom och hela Kyrkostaten rik. "Men vi sakna armar dertill!" yttrade häromdagen en ung monsignor, "och jag tror icke, att den jorden skulle gifva mycket!" Rom saknar armar för jordens bruk och folkets brödnäring, emedan det använder så många till att sköta kyrkorna och deras ceremonier. Der lära finnas 5000 prester och munkar, och lika så många diaconer eller tjennare, som biträda vid kyrkornas tjänst och dagliga ceremonier. På det sättet äro 20,000 armar upptagna, hvaraf säkert åtminstone hälften kunde göra mera fruktbringande arbete. Menniskan lever icke af bröd allena, men icke heller af bön allena, och allraminst af officiella förböner, — det bevisar tillfyllest mängden af uslingar och tiggare i det kyrkliga och presterliga Italien. "Bed och arbeta!" har en kyrkofader för längesedan angifvit såsom regel för ett rätt leverne. Men Romaren älskar icke fredens arbete och föraktar än i denna dag att arbeta jorden.

Till aftonen hemma hade vi en ung engelsman, bosatt sedan 10 år i Rom. Ehuru älskande den eviga staden som sitt andra fädernesland och till bekännelsen katolik, var han dock vän af samvetsfrihet och fri religionsöfning, samt hade en klar blick öfver otjenligheten af en kyrklig styrelse i världsliga ting; med ett ord, af en kyrkostat sådan som den påfliga; och han trodde att denna omöjligt kunde länge bibehålla sig. Han var en älskvärd ung man, tänkande, och fint bildad.

Den 1:sta April.

Ett par utflygter, glada, som foglarnes om våren, vill jag nu omtala med flygande fjäder. Först flögo vi på jernväg — den enda i Kyrkostaten — på två timmar öfver Campagnan till Frascati, och vandrade derifrån genom ekskog till Grotta Ferrata, der det var årsmarknad. Stor folksamling, mest af landtboer, säljande och köpande, men

allt detta stilla och lugnt. Italienaren dricker sig ej öfverlastad på sina fester, ej heller stöjar han eller betar sig omanerligt. Grazierna hafva stått fadder vid hans födelse och gifvit honom "educazione." Man kan gå trygg och lugn genom de största folkhopar. Tillsammans med vänliga och trefliga landsmäninnor och landsmän sågo vi Albano, Castel Gandolfo, påfvens sommar-residens, sågo öfverallt sköna träd, utsigter och vårfriska scener. Under gladt samspråk med landsmännerna slutade vi dagen på det goda värdshuset "la Posta."

Dagen derpå, den 26:te Mars, tidigt under den här-
ligaste morgon, vandrade vi till Horatiernas och Curiatier-
nas grafvar — antikt monument af Roma-rikets äldsta tra-
gedi. De stodo ännu, de gräsbevuxna stempelarne, alldeles
så som på den bilden jag fick, då jag ännu var en liten
flicka, och hvilken i min barnsliga fantasi väckte brinnande
drömmar om stora handlingar och ädla sorger! Huru
skön var denna morgon! Huru lefnadsstark med sina djupa
skuggor och sina bjerta soldagrar öfver de lefvande och
döda, sin vårfriska, lifgifvande luft, sina minnen och sitt
nu! — Herre öfver lifvet och öfver döden! Huru rika
äro dina häfvor!

Vi begåfvo oss till Aricia, hvilken skönt belägna stad
med dess omgifning äges af den furstliga familjen Braschi *)
och derifrån till Nemi-sjön. Under hela vägen har man
utsigt åt hafvet, som till höger begränsar horisonten. Vi
åto middag vid stranden af Nemi-sjön. Den mörkblå, spe-
gellugna, djupt liggande sjön, med sina kraterlika, frukt-
bärande bräddar i förgrunden, bortom denna den gröna,
vidsträckt Campagnan med den monumentala verldsstaden,
och bortom denna det i skönaste solglans skimrande, ljus-

*) Så ägas de flesta italienska städer och äfven Rom af några få furstliga familjer. Större delen af innebyggarna är endast hyresgäster. Mycket få hus ägas af de personer, som bebo dem, och dessa hus bära då vanligtvis en inskrift — stundom i gyllne bokstäfver — som intygar att de äro dens eller dens "possessione particolare." De flesta hyresgäster hyra åter ut en del af sina rum, och så i oändlighet.

blå hafvet, det var en oförgätlig syn och scen! Himlen var molnfri, och så var hela denna dags glädje.

Mycket tidigt morgonen derpå foro vi tillbaka till Rom på den gamla Appia-vägen. Lärkorna sjöngo sin uppståndelse-sång öfver den stora kyrkogården, Campagnan, som lyste grön i vårens morgondagg medan stora skuggor af vandrande moln skredo långsamt deröfver och öfver de omgifvande bergen, de Sabinska, de Albanska och Monte Cavo med Passionisternas kloster på dess topp. Ur horisonten framför oss steg det höga, ensliga berget Soracto.

Vi foro emellan grafvar och marmorbilder till Egerias källa. Huru skön var svalkan af skuggan och af det klara vattnet i grottan! Klippmurar och nischer i dem, anbragte af menniskohand, visade att man i förra tider ansett Egerias hem som ett heligt tempel. Näppeligen ändå kunde detta hem då varit så pittoreskt som nu i sin förfallna skönhet. Naturen hade klädt stenarne med en mängd vattenväxter, med sköna italienska Lycopedier, som darrade under de ständigt fallande klara tårarne af källans milda nymph. En rätt vacker, men ganska bastant nymph af kött och blod, i den prydliga albanska drägten, låg här, klappade och sköljde kläder vid källan.

Ett stycke ifrån denna ligger, på en kulle, lunden af mörkgröna jern-ekar, som kallas Egerias lund och påstås vara en lemning af den stora, heliga lunden, som fordom omfattade äfven källan, och der den vise Numa sade sig af källans nymph mottaga ingifvelsen till de lagar, hvilka sedan gjorde romerska folket till ett starkt, ordnande folk, klokt lagstiftande för många folk.

I den sköna lunden — synbarligen uppväxt af gamla träds rötter — äro inga stenvårdar eller monumenter; endast de evigt gröna träden och vindens sakta sus i dessa; — man tycker sig deri förnimma en andes hviskning! —

Traditionen berättar att efter Numas död gick en deputation af senaten ut till den heliga lunden för att uppsöka den gudomliga mön, som ingifvit Romas konung de milda och visa lagar, hvilka gjorde dess folk lyckligt, men

att man fann endast — en källa. Dertill hade sorgen öfver Numas död förvandlat Egeria. Från lundens friska skuggor ser man på alla håll ut öfver den solbadade Campagnan med dess lemningar af tempel och torn.

Källa och lund äro underbart ljuflika orter i den gamla verldsstadens grannskap, hvilka jag måste, om möjligt, ännu återse!

Tre dagar derefter foro vi till Tivoli i samma goda sällskap. Morgonen var regnsjuk och vi blefvo tvekande: "skola vi fara eller icke fara?" Beslutet togs på den modiga sidan och himmelen belönade modet. Allt som vi foro klarnade den, lärkorna uppstämde glada chörer och äfven vi jublade. Af livvets små fröjder är knappt någon större, än den man erfar af väderlekens öfvergång från hotande till godt lynne, då man förehar en lustresa.

Vi foro först till Villa Hadriani, en "fåfånga" i stor styl, der den mäktige romerske kejsaren — i yttre måtto en af Roms lyckligaste — lät uppbygga minnen af de tempel, akademier och andra märkvärdigheter, hvilka han sett under resor i de särskilda länder, som hörde under hans spira. Den storartade villan står nu som en öde stad af förfallna murar och af till en del temligen väl bibehållna byggnader, som vittna om dess sinnrika grandezza. Dess dyrbarheter — åtminstone de som kunde borttagas — hafva längesedan blifvit förda till museerna i Rom, Paris, London, München o. s. v. Framför denna stad af minnen och praktbyggnader hade den kejsarlige byggmästaren låtit i ett halfrundt tempel resa åt sig en thron, med utsigt åt Rom.

Mer än alla dessa praktanläggningar frapperar mig den tro på det menskliga livvets längd och säkerhet, som måste hafva varit egen för dessa jordens store, hvilka ville dyrkas såsom Gudar och byggde sig throner och tempel!...

"Men de försvinna i plötsligt nedan,
och deras minnen försvinna sedan!" *).

*) Dödens Engel, af J. O. Wallin.

Vi kommo till Tivoli. Emellan vandrande moln sken solen klar i kaskaderna, som, hvitskummande och brusande, föllo utföre den höga klippan, der Vestas och Sibyllas tempel ligga ensliga under den fria himlen. Rundt omkring susade skogen mäktig och skön. Jag kan icke säga huru behaglig och glad hela denna dag var, tillbringad under vandringar i den undersköna trakten och i ett hjertligt samlif.

Man har skrivit så mycket om Tivoli, dess kaskader, villor och tempel, att jag kan göra min beskrifning kort.

Det är floden Anio, som ur Sabinerbergen, (der den födes), kommer i yster ungdomslust dansande utför klipporna vid Tivoli — en del af dessa består af ofantliga petrificerade trädstammar — och bildar, under en sträcka af visst en god svensk fjerdingväg, en mängd af de täckaste fall, hvilka man, allt efter deras storlek, benämner: "Cascata, Cascatelli, Cascatellini." De hoppa skummande och sjungande ned i en dal, der Anio lugnar sig och gör sig en bekväm bädd för att begifva sig ut i Tibern. Vägen framgår efter dældens böjningar och man har under hela vandringen åsynen af kaskadernas fall från kullen på andra sidan emellan tempelruiner och klungor af hus, gamla och grå som klipporna, på hvilka de ligga. Men bergets sluttningar blomma under kaskadernas silfverdagg, och mandel-, persiko- och körsbärsträd lysa med sina hvita och ljusröda kronor såsom ett luftigt, tjusande broderi på den gröna grunden, allt utmed dalen. I djupet flyter Anio lugn och spegelklar emellan de brusande kaskaderna och de blommande fruktträdgårdarne ut till Campagnan, vid hvars horizon Sanct Peters kupol reser sig ensam och hög liksom för att, med Michel Angelo, säga: "Här ligger Rom!"

Vi gingo långsamt; vi sutto på de mossbeväxta stenarne under träden, ögon, öron och alla sinnen upptagna af scenens obeskrifliga skönhet och lif; vi dröjde länge, jag skulle velat dröja alltid! Vi måste dock vända åter, — men icke förr än vi sett den sista af de glänsande Casca-

tellini kasta sig ur ruinerna af Mæcenus' villa, och högre upp sett äfven Catulli. —

I Hôtel à la Sybille väntade oss middag. Vi anbefalla denna Sibylla till alla resande, som vilja äta på en gång för billigt pris och godt, och råda dem att, liksom vi, krydda middagen med skummande orvieto, ty detta är, (så tyckte vi) bättre än champagne och ett äkta "Aqua vitæ."

Vid Vestas och Sibyllas tempel dukade vi vårt kaffe-bord. De ligga helt nära hvarandra vid klippans brant. Nedanförligta Cascatellerna med sitt hvita skum. Vestas tempel har kvar sin sköna rundel af refflade kolonner, ännu förträffligt bibehållen. Man ser ock en del af cellen och platsen för altaret, der den heliga elden brann. Men Sibylla-templets corinthiska kolonner äro intagna i muren af en liten christen kyrka utan all skönhet. Bättre hade varit att låta dem stå eller falla på klippan under den höga himmel, från hvilken Sibyllan hemtade sina ingifvelser. Vestas tempel och den heliga eld, som der ständigt borde brinna, vårdad af heliga händer, för att statens lif skulle förblifva lyckligt och ärorikt — är en idé, som icke gått förlorad för vår tid, om den än icke ännu blifvit der fullt upptagen. Sibyllans åter är mindre förstådd. Forntidens Sibyllor hafva förblifvit dunkla, halft mythiska figurer, oakadt allt hvad kyrkofadren Lactantius förtäljt oss om dem. Men traditionen och konsten låta dem likväl framträda såsom uråldriga vittnen om qvinnans förmåga af en omedelbar inre åskådning af de högsta sanningar och af hennes mod att uttala dem. De Sibyllinska böckerna äro uppbrända, men Sibyllornas ord: *Gud är en*, och deras profetia om verldsdomen ljuda ännu till oss som rena uppenbarelser ur den dunkla, afgudiska forntiden, och deras ädla gestalter förevigas af den odödliga konsten.

En skönare, värdigare bostad, än här på denna klippa, kunde omöjligt gifvas för Vestaler och Sibyllor, och denna luft, detta lif — beklagar du, min L*, dig öfver att du ej får njuta af dem, att du ej får lefva på denna härliga höjd, omsusad af skogen, ombrusad af skummande vatten, smekt

af solen? Trösta dig! "Allt är icke guld, som glimmar", och detta ordspråk besannas äfven här. Icke alltid, icke ofta är luften här så god och höjden så solig och lugn. Tivolis luft har dåligt rykte om sig, och regn och stormar äro mycket vanliga der. Ett romerskt ordstäf säger:

"Tivoli di mal conforto
O piove, o tira vento, o suona a morto" *).

Och jag vill berätta dig något: På morgonen, då vi foro till Tivoli, mötte vi en kärra med tvenne män med vildt utseende och bakbundna händer. De voro *röfvare*, riktiga vilda, mordiska röfvare, som en längre tid grasserat, röfvat och plundrat i bergsbygden och, nu ändteligen fångna, fördes i fjettrar till Rom, åtföljde af tvenne gend'armer till häst. Och ser du, der borta, nedanför de Albanska bergen, den höga runda kullen, betäckt af en tät klunga med hus? Det är *Rocca di Papa*, "påfvens klippa." Den är ett riktigt röfvarnäste; och främlingar påstås icke kunna utan lifsfara våga sig in bland dess befolkning af två tusen rofgiriga själar. Dessa blifva ej heller alltid der på klippan, utan ströfva omkring i nejden, sökande rof.

Kaffet vid Sibyllas tempel var utmärkt godt, scenen deromkring makalöst skön, särdeles i den gyllne aftonsolens glans, men — det kunde dock vara mindre angenämt att blifva längre här i grannskapet af "Rocca di Papa."

Fullmånen uppsteg som en gyllne sköld öfver Campagnan, då vi i aftonens stillhet foro tillbaka till Rom.

Den 5:te April.

Den heliga veckan, som hos de reformerta folken kallas "den stilla veckan" och ända igenom egnas till andligt firande af ett stort och heligt minne, är i det kathol-

---

*) I Tivoli är icke godt att vara, der regnar, stormar eller åskar bara.

ska Rom den mest bråkiga, oroliga vecka af hela året. För ideliga religiösa fester och ceremonier kommer man icke till någon religiös andakt. Nyfikna främlingars mängd och skockning vid dessa fester bidraga äfven betydligt till att förvandla dem till skådespel, lika tröttsamma för kroppen, som de äro föga uppbyggliga för själen.

De kyrkliga festerna begynna mot slutet af fastan med den gyllne rosens välsignande. Denna kostbara symbol*) af kyrkans andliga lif (Sarons ros och lilja kallas den), som, jemte ett svärd och en hatt, årligen välsignas af påfven den fjerde söndagen i fastan, skänkes stundom af honom till någon furste eller furstinna, som gjort sig förtjent af den påfliga stolen. År 1849 skänktes den åt drottningen af Neapel; sednare har den (tror jag) blifvit gifven åt franska kejsarinnan Eugenie. Om den ett år icke bortskänkes, så förvaras den till nästföljande år.

Sedan kommer Palmsöndagen, då påfven välsignar palmerna. Så de tre högtidliga messorna med Miserere, kallade "tenebræ", i Sixtinska kapellet. Skär-thorsdag: Messa i St. Peter, folkets välsignande af påfven från kyrkans "Loggia"; derefter "Lavandan", derefter "la Cena", och åter Miserere i Sixtinska kapellet. Fredagen (Långfredagen) är icke i Rom helgdag, såsom hos oss. Bodarne äro öppna, folket handlar och vandlar såsom på andra veckodagar; men i kyrkorna äro högtidliga messor, relikers uppvisande, åtskilliga symboliska ceremonier och i Sixtinska kapellet det högtidligaste Miserere, under hvars afsjungande ljusen släckas så att skymning blir rådande — en påminnelse om mörkret under korsfästelsen på Golgatha.

Lördagen är jernförelsevis en hvilodag. I kyrkorna välsignas elden, och åtskilliga illuminationer symbolisera ljuset, som ur Christi graf utgått i verlden. I St. Peter

---

*) Den kostar 2000 scudi. Man är ej viss om tiden för uppkomsten af denna ceremoni och om dess anledning, men nämner påfven Leo den 9:de som dess upphofsman omkring år 1000.

är denna ceremoni särdeles grann. Om aftonen strålar St. Pauls kapell (i Vatikanen) af tusentals ljus, en verklig praktfull illumination af den nämnda symboliska betydelsen.

Hela veckan är stor promenad på knä uppför la Scala Santa; presterna utdela aflösning och välsignelser*). Kyrkorna och de tjenstgörande presterna äro klädda i sorgdrägt (mörkt violett) allt intill Påskdagen. Den dagen och annandagen äro i Rom utmärkta genom en verldslig prakt och grannlåt, som äro allt annat än uppbyggliga. Dock äro dessa dagar ej alldeles utan ögonblick af denna art.

Ehuru jag med min unga väninna bevistade alla dessa fester, hade vi fullt intryck endast af tvenne, dels emedan vi sågo de andra ofullständigt eller icke alls, eller ock emedan de ej voro af en art att kunna göra intryck. Palm-söndagens fest i St. Peter, då påfven bars ut och in såsom på Juldagen, i stor ståt omgifven af sina påfogelsfjädrar (som synas mig symboliska på sitt vis), var oändligen tröttsam genom sin längd och enformighet.

Lavandan (fot-tvagningen) i St. Peters transept lyckades jag ej att rätt få se för den stora trängselns skull på läktaren; och för min ovilja att tränga mig fram bland de vid detta tillfälle halft vilda, furielika fruntimren. De af mina landsmän, som sågo denna ceremoni, voro förtjusta af det sätt, på hvilket påfven förrättade den, af hans ödmjuka, milda uttryck m. m. Att de grofva fiskarne, Christi apostlar, här voro förvandlade till tolf unga prester i hvita kläder och med mycket väl tvättade fötter; att det bäcken, som Frälsaren nyttjade vid tvagningen, nu förvandlats till en förgylld silverskål, som en knäböjande prest höll fram åt Hans Helighet, samt att dennes tvagning, torkning och kyssande af lärjungarnes fötter voro så lätta och luftiga som möjligt, det hör till karakteren af detta skådespel,

*) I Peterskyrkan sitter general-penitentiären och utdelar penitens och aflösning medelst ett långt spö, med hvilket han smeker deras hufvuden, som knäböja framför honom för att emottaga denna slags kyrkliga bestraffning.

mera en parodi, än en bild af dess förebild i Jerusalem. Så var äfven la Cena. Knäböjande prester räcka fram till påfven mat på silfverfat, dem han sätter på ett bord för gäster, som — redan äro mätta, men som hafva lof att medtaga hvad de ej förmå äta. Påfvens uppsyn under hela denna ceremoni, hans godmodiga, vänliga uttryck prisas af alla. Påfvens välsignelse öfver folket från St. Peters balkong, ett uppträde, som jag såg mycket väl, är icke utan imponerande högtidlighet. Men då det, med större pomp, förnyas Påskdagen, skall jag gömma att tala derom till dess.

Hvad jag aldrig skall förgäta, hvad jag alltid skall minnas som en förnimmelse (om än flyktig) af himmelska mysterier, för djupa och sköna att fullt kunna fattas af jordiska sinnen eller att behållas af en vid jorden fästad själ, är Thorsdagens Miserere i Sixtinska kapellet. Man sade mig att det var af Allegri*). Hvilka toner, hvilka toner! En sådan musik har jag aldrig förr hört; men väl har jag känt kärlek och smärta, offerlust och offerglädje, som liknade dessa genomträngande toner. Kyrkans förmörkelse under musiken gjorde för mig intet till intrycket; det låg helt i tonernas makt, i de andliga djup, som de öppnade. Långe skulle man ej kunna dröja i dem och lefva.

Trängsel och trötthet dämpade dock känslorna. Efter messan störtades de ur himmelriket i — corps de gardet, genom schweitzer-vaktens råa behandling mot åhörarne under dess tjensteifver att göra rum för drottning Maria Christina, som, pustande, andtruten — och nu mycket oskön — vacklade utför trapporna. Sednare sågo vi den granna illuminationen i det Paulinska kapellet.

Påskdagen, redan från klockan 7 à 8 på morgonen, fylla sig läktarne, byggda i St. Peter för främlingar. Damerne äro i svarta dräkter och slöjor, men hela kyrkan är

---

*) Detsamma, som säges hafva hänryckt Mozart så, att då man vägrade att låta honom se partituret dertill, han kunde under en natt ur minnet uppteckna det helt och hållet.

afklädd sin sorgskrud och strålar i full glans, äfven af solens, som gerna är med vid alla Roms fester. Damer, som komma efter klockan 8, få, oaktadt sina inträdeskort, nöja sig med att stå eller sitta på kyrkans golf. Man sitter (eller står) och väntar ända mot klockan tolf, då påfven först gör sitt inträde, buren, såsom vanligt, högt på andras axlar, omgifven af påfogelsvefvor och med en påfvemössa strålände af guld och juveler*). Ceremonier och musik syntes mig likna dem på Juldagen. Påfven kläddes och omkläddes, kysstes på klädning och fot, man rökte, ringde och pysslade; blott med den skillnaden att allt nu var mera pompöst. Folkmassan i kyrkan var ofantlig, men förhöll sig mycket stilla. Fransk militär stod uppställd på två sidor längs hela mellanskeppet. Då påfven upplyftade hostian, föll allt folket på knä, trumpeter och en triumferande skön musik ljödo uppifrån kupolen och, såsom på Juldagen, var denna stund upplyftande skön.

Efter den strömmade folket ur kyrkan för att mottaga påfvens välsignelse. Vi följde strömmen. Franska trupper voro uppställda på torget framför St. Peter, i räta figurer och linier; rundt omkring dessa lyste en brokig folkmängd i det glada solskenet. Uti den prunkade landtfolkets röda och hvita hufvudbonader som blommor. Allas ögon äro riktade upp till St. Peters Loggia, som småningom fyller sig af hvita biskopsmössor, och man väntar att se påfven framträda. Om tjugu minuter synes han, högt öfver biskopsmössorna, buren på sin röda thron med påfogelsfjädrarne och med den tredubbla kronan kring sin gyllne mössa. Med ljudlig röst uttalar han välsignelsen i följande ord på latin:

"Må de heliga Apostlarne Peter och Paul, på hvilkas makt och välde vi förtrösta, bedja för oss till Herren. Amen.

"Genom den välsignade, evinnerliga Jungfru Marias böner och förtjenster, genom den välsignade ärke-engeln

*) Denna lärer vara en skänk af den spanska ex-drottningen och hafva kostat 80,000 seudi.

"Michaels, den välsignade Johannes Döparens, de heliga
 "Apostlarne Peters och Pauls och alla helgons, må den
 "allsmåktige Guden förbarma sig öfver eder, må edra syn-
 "der bli förlåtna och må Jesus Christus leda eder till evin-
 "nerligt lif. Amen. Indulgenz, absolution och förlåtelse
 "af alla edra synder; tid till sann ånger, hjertan städse bot-
 "färdiga och lefvernets bättring, må den allsmåktige och
 "barmhertige Guden skänka eder det. Amen.

"Och må den allsmåktige Guden, Fader, Son och Helig
 "Ande, nedstiga till eder och blifva med eder för alltid.
 "Amen."

Vid orden "Et benedictio" i slutsatsen reser sig påf-
 ven, gör korstecknet öfver folket, som faller på knä; och
 vid "descendat" räcker han upp sina armar till himmelen
 och lägger dem sedan i kors öfver bröstet.

Från fästet San Angelo dundrar kanonen, militär-
 musik uppstämmer och alla Roms klockor ringa. Stunden
 har sin högtidliga pomp.

Påfven drar sig tillbaka in i Sanct Peter och kardinal-
 vikarien kastar ned ett stort papper, som folket skyndar
 att söka uppsnappa. Det är en skrifven påflig "Indulgenza
 plenaria" för alla dem, som under fastan uppfyllt vilkoren
 för denna aflat. Papperet föll denna gång rakt till jorden
 och pojkarne sletos sedan derom.

Följde sedan det oändliga tumlet och sträfvandet för
 att komma hem. Den talrika vakten och ordningen, som
 den upprätthöll alltifrån St. Peter, på Engelsbryggan och
 ända in i staden, hindrade dock alla olyckor. Spektaklet
 var grannt, i synnerhet på nämnde brygga öfver Tibern,
 som låg spegellugn, glimmande i solljuset. Uti ingen stad
 och vid ingen fest har jag sett en större prakt af equipager och
 livréer. Kardinalsvagnarne utmärka sig framför de andra
 genom sina förgyllningar och de ståtliga hästarne. Ändock
 var det dens minne man firade, som sade: "mitt rike är
 icke af denna verlden!" Men hvem tänkte nu på detta?
 Man var här för att se på den stora grannlåten och se
 påfven i den tredubbla kronan välsigna folket!

Om eftermiddagen gick jag till Coliseum och hörde en capuciner-munk predika om den andliga uppståndelsen, så äkta evangeliskt och folkligt att det var ett nöje att höra. Sedan gick man i procession "la via Crucis". Jag mötte flere pilgrimer, gående från kyrka till kyrka att för-rätta sin andakt*). Under hela denna vecka träffar man dem ofta på Roms gator.

Om aftonen sågo vi från Rudolf Lemans Loggia vid la Ripetta ett skådespel, eget och oförgätligt. Vid våra fötter låg Tibern, i hvars lugna vatten stjernorna speglade sig. Från dess andra strand utbredde sig det öppna fältet utan hus eller träd, som kunde stänga utsigten; till venster reste sig en mörk skugga, den dystra "forte San Angelo" — Hadrians Mausoleum — der röda ljus glimmade och instrumentmusik brusade i luften. — Men ögat dröjer icke vid Tibern eller forte San Angelo; det är från första stunden upptaget af en underfull, förtrollande syn. I fjer-ran, ur den öde Campagnan — i aftonens mörker liknande ett ofantligt tomrum — uppstiger ett gigantiskt grafmonu-ment — så syntes det mig — hvars hela omkrets, kolon-ner, façad och jettekupol tecknade sig med klara silfver-lågor. Harmonien och regelmässigheten af dessa silfver-linier är fullkomlig. Stilla brinnande af det mildaste ljus, gör mot den dunkla himmelsgrunden, på den mörka jorden,

---

*) Pilgrimernas fot-tvagning hörer till den heliga veckans skå-despel i Rom. De komma Jubilei-åren i stora hopar — mest af den fattiga klassen — till den påfliga hufvudstaden, mottagas och förplägas fritt i dertill inrättade herbergen; och religiösa föreningar, (confraternità), i hvilka flera personer af hög rang deltaga, komma att tvätta deras fötter och att tjänstgöra vid serveringen. Jag besökte en afton ett af dessa herbergen för kvinnor. Långa bord voro dukade med en tarflig måltid. Unga fruntimmer i en något prunkande ko-stym, men som klädde dem rätt väl, tjänstgjorde — såsom på lek. I fottvagningsrummet gick det allvarsammare till. Vackra signoror skötte kärleksfullt de grofva, fattigt klädda kvinnorna. "Är detta lagom varmt, min syster?" sade en ung "principessa" till en gammal kvinna, framför hvilken hon låg på knä under tvagningen.

det sköna templet ett obeskrifbart intryck, på en gång skönt och högtidligt. Mig aflockade det tårar, jag vet icke om mera af nöje, än af smärta; men äfven denna smärta hade sin ljufhet.

Omkring en timma stod templet så brinnande i silfverglans, då — vid ett gifvet tecken — en förvandling skedde. I ett ögonblick sprucko millioner gyllne lågor ut öfver kupolen och templets façad, först såsom i chaoticisk förvirring, men snart ordnande sig i regelmässiga korsblommor af brinnande guld. I dessas bländande glans försvunno silfverlågornas rena linier; hela templet syntes utstråla gyllne eld. Ett ljudeligt uttryck af glädje hördes från Vatikanens sida, musik brusade, alla klockor ringde. Aftonluftens friska ljuflighet, den ostörda frid, i hvilken vi från Lemans Loggia kunde betrakta skådespelet, i förgrunden Tibern med de klara stjernbilderna och vid horisonten St. Peters lysande tempel — naturens och konstens stora minnesvårdar; — det lilla, men angenäma sällskapet inne i rummen, och icke minst artisten sjelf och hans taflo — allt bidrog att göra denna afton till min njutningsrikaste i Rom. Af den heliga veckans många symboliska skådespel synes mig illuminationen af Sanct Peter det enda fullkomligt sköna och rena samt för alla begripliga. Tre hundra sextio män lära tjenstgöra vid denna illumination, som icke är utan våda för dem.

Annandag påsk om morgonen bevistade jag, på inbjudning af M:me ***, den unga engelskans N. H. .s öfvergång till katholska kyrkan i klostret Sacré-Coeur på Trinità di Monte. Monsignor L** förrättade akten med stor omständlighet och en stor mängd ceremonier. Satan besvärjes många gånger att "fara ut ur denna unga människa och gifva Gudi ärona", han besvärjes särskilt att fara ur alla delar af hennes kropp, som dervid beröras och öfverkorsas af presten med tummen, fuktad först med saliv, sedan med helig olja. Ögon, öron, näsborrar, panna, mun, axlar, bröst, rygg m. m. öfverkorsas på detta vis till fördrifvande af Satan. Allt hvad som kom i beröring med

den ny-omvända, äfven saltet, hvilket lades på hennes läppar, undergick samma besvärjelse och välsignelse. Detta föreföll mig småaktigt och barnsligt, om jag än erkänner det riktiga i dess symbolik: "den sanna religionen (enligt katolikernas mening kyrkan) skall helga allt i och omkring människan till Guds tjänst." Afsvärjelse-orden, med hvilka den unga flickan afsade sig sina fäders tro, voro särdeles starka:

"Jag afskyr och jag förnekar (j'abhorre et je renie) de irrläror och kätterier, i hvilka jag blifvit uppfostrad och som hafva skiljt mig från den enda heliga, saliggörande katholska kyrkan."

Hon bedyrade sedan — enligt formuläret — i första rummet att skola "tro på den romersk-katholska kyrkans ofelbarhet, på Madonnans obefläckade aflelse, på helgonens dyrkan ("culte") och deras förböners kraft, på skärselden, och" — slutligen — "på Frälsaren Jesus Christus och hans evigt gällande försoning hos Gud." "Tron — så lärde Monsignor L** — "består uti att ni bör tillbedja uti treenigheten en enda Gud och uti enheten en treenighet, utan att förblanda personerna och utan att åtskilja substansen (la substance). Ty annan är Fadrens, annan är Sonens, och annan är den Helige Andes person, men i dessa tre är en substans och en gudomlighet."

De många gånger upprepade bönerna, förmaningarne och besvärjelserna gjorde ceremonien lång och tröttsam. Särdeles symbolisk föreföll den mig, då den unga nydöpta — ty hon döptes äfven på nytt — fördes af presten in i kyrkan under det hon höll fast i ett bredt skärp, som han bar om halsen. Ja, hon hade öfvergifvit den evangeliska friheten, i hvilken man ledes af Herren allena, för att gå i prestens och presterskapets ledband (ty enligt romersk-katholska läran utgör presterskapet kyrkan); hon hade ur de myndigas återgått till de omyndigas kyrka. Men — törhända var hon en af dem, som behöfva denna sednares hjälpemedel för att hålla sig uppe under kampen mot det onda. Bikten, och en god, sannt christlig bikt-fader utgöra

visserligen ett viktigt medel dertill. "En god biktfader" — derpå beror det. Katholska christnas ärliga bekännelser, såsom M:me Guions, M:me Dudevants (George Sand), hafva visat oss att biktfadern kan lika ofta skada, som gagna.

I egenskap af gudmoder för den unga flickan stod vid hennes sida under ceremonien markisinnan af Grammont (född prinsessa af Baden), en äldre fru med spår af stor skönhet och med mycken naturlig värdighet i sitt väsen. Den unga flickan, ganska vacker, men med ett utseende, som visade mera förstånd och qvickhet, än känsla, gör med sin öfvergång till katholska läran sina i Paris boende protestantiska föräldrar en stor sorg; men härpå fästes intet afseende. Monsignor L**s förmaningar innehöllo mycket vackert och christligt, men kunde ej för mig öfverskyta det ochristliga i denna afsvärljelse och det falska i begreppet om den christna kyrkan, som den har till grund.

Efter ceremonien gingo alla de närvarande (sju eller åtta personer) att lyckönska "den i kyrkans sköte återvända", såsom hon kallades. Sedan kommo den ädla markisinnan och ett par andra personer till mig, uttalade hoppet, att äfven jag skulle snart blifva en medlem af den allena saliggörande kyrkan. Jag svarade "att jag hoppades tillväxa i sanningens insigt" och lemnade åt dem att gissa huru jag menade det.

Denna dags afton hade så när blifvit tragisk för mig och min unga väninna. Vi skulle, med hela världen i Rom, från Piazza del Popolo betrakta "la Girandola" eller det stora fyrverkeriet, som, efter en ritning af Michael Angelo, årligen denna afton gifves på Monte Pincio, der man, åt torget till, sedan ett par veckor hade upprest åtskilliga hemlighetsfulla ställningar. Vi hade af Monsignor Laschiavo fått biljetter till Carabinierernas läktare midt öfver; en ung norsk landsman skulle åtfölja oss; allt syntes anordnadt till det bästa. Men ett misstag om tiden lät vår unga vän dröja öfver den. Jenny och jag begåfvo oss ensamma åstad. Vi funno läktaren redan fullsatt,

kommo in i en gång utan utgång emellan muren och läk-
taren, och den fyllde sig oupphörligt af folk, som trängde
genom vakten och liksom vi trodde att här finna platser.
Snart blef trängseln förfärlig och steg med hvart ögon-
blick; man kunde ej mera röra sig, man klämdes och lyf-
tes från jorden af den påträngande mängden, som likt en
fårskock blindt sammanpackade sig. Jenny skiljdes från
mig, jag såg henne icke mer; det började kännas rök så-
som af brända kläder. Jag uppgaf ett rop med afsigt att
göra vakten uppmärksam på den oförnuftiga skockningen i
denna "cul de sac"; men ropet uppsväljdes af bruset i
folkhopen. Sedan vandringen öfver ishafvet med Louise C*
vid Chamounix har jag icke erfarit en sådan ångest. I
detta ögonblick hörde jag en manlig röst nära mig utropa
på fransyska: "Mademoiselle pleure! — Qu'est-il arrivé?
Qu'est ce qu'il-y-a?" Jenny hade i ett anfall af spasmo-
disk gråt lutat sig mot en tjock herres axel, som godmo-
digt lät henne stödja sig vid den, och väckte derigenom
befälhafvarens för vakten uppmärksamhet. Jag varseblef
nu honom och skyntade äfven henne helt nära mig. Jag
besvor honom att beskydda oss, att förskaffa oss andrum
och, om möjligt, föra oss från detta ställe. Först nu blef
han uppmärksam på huru folket utifrån trängde in i denna
gång utan utgång och vållade en skockning, som helt visst
skulle om några minuter hafva blifvit lifsfarlig för flera.
Han befalle genast soldaterna (fransmän) att med våld
rensa gången och tvinga de påträngande att vända om.
Inom ett ögonblick hade vi andrum, några minuter sednare
kunde vi röra oss uti fällan och kunde tänka på att komma
derutur. Med största godhet och artighet ledsagade oss
den franske officeren (sedan han först med sin kropp skyd-
dat oss för trängseln) ut ur den ohyggliga gången;
äfven de franska soldaterna hjälpte oss artigt och vänligt
nedför trapporna, och så kommo vi till en fri plats, der vi
i fullkomlig ro kunde ganska väl se det pågående fyrver-
keriet. Då vår befriare lemnade oss för att återgå till sin
post, bad jag att få veta hans namn, och om M:r *Louis
Gérard* tillfälligtvis skulle få höra om denna min berättelse,

så beder jag här skriftligen honom å nyo emottaga en hjertlig tacksägelse för den ridderliga artighet, den manliga godhet, med hvilka han tog sig an och beskyddade tvenne för honom fullkomligt främmande, ensamma fruntimmer. De skola aldrig förgäta det.

Vi kunde nu i fullkomlig frid och frihet betrakta det praktfulla fyrverkeriet, hvars eld-drakar och raketer fräste öfver torget. Jenny grät icke mer, utan skrattade öfver sig sjelf och allt; jag åter kände mig färdig att gråta, och fyrverkeriets granna scener och solar kunde ej förtaga mitt intryck af den lidna ångesten. Men jag hade också haft ångest för tvenne.

Fyrverkeriet var ett af de präktigaste jag sett och lyckades i alla delar, så när som på illuminationen af det stora korset, upprest på Monte Pincio öfver templet med påfvens mössa och vapen. Det — korset — antändes endast delvis, och de brinnande delarne slocknade snart och gnistorna nedföllu som aska. Sedan stod det mörkt och liksom hotande öfver det brinnande templet med de påfliga insignierna, som kringsvärmades af tallösa, bländande kometer, solar och fräsande drakar med långa svansar af eld och — aska.

På Piazza del Popolo förhöll sig folket, såsom vanligt i Rom, stilla och lugnt. Icke heller var det italienare, som vildt trängde fram i gången på läktaren; — från sådant hindrar dem deras "educazione", — utan det var utländningar, mest — såsom jag tyckte — unga engelsmän med deras damer "senza educazione." Då fyrverkeriet var slut fördelade sig folkmassan såsom en stilla ström bort-rinner.

Godt var det att åter befinna sig i ro i det lugna hemmet; och godt var det äfven att Monsignor Laschiavo kom och med sina berättelser om Calabrien och dess jordbäfningar hjälpte att förströ intrycket af aftonens ledsamma äfventyr. Han deltog varmt i detta; han hade sökt oss förgäfvets på läktaren för att föra oss till en god plats.

Detta var i går; och i dag (den 6:te April) är jag ensam i mitt romerska hem. Den goda, unga flicka, hvars sällskap förskönat för mig denna vinter, har i dag på morgonen med våra unga landsmän, baron Nordenfalks, återvändt till sitt nordiska hem och till de sina. Lifvets roman torde snart för henne der hinna ett hufvud-kapitel.

I mitt förra schweitsiska hem, vid "de lefvande vattenen", reder man ock till bröllop, och tillredelserna äro värdiga schweitser-hemmets rena allvar, idylliska skönhet och frid. Huru friska äro dessa dalar!...

Medan mina unga systrar gå lifvets glada högtider till möte går jag emot en kamp, som längesedan i tysthet förberedt sig, på sätt som jag nu vill berätta.

En dag — jag tror det var i Januari — afhemtade mig M:me de M*** i sin vagn för att promenera i Villa Borghese's park. Till all olycka kom Luther på tapeten emellan oss. M:me de M*** sade: "denne Luther, som vilsefört så många själar!" Jag tillade: "den redlige, rättälskande, som fört dem till kännedom af Guds ord!" Vi stannade i motsägelse och — jag såg icke mera M:me de M*** under flera veckor. Det hade blifvit kallt oss emellan. Besluten att i alla saker och förbindelser vara framförallt ärlig och sann, gjorde jag intet för att återvinna en välvilja, hvars grund var ett religiöst nit, som jag ej kunde motsvara. Men våren kom och min landsmaninna med den. Storfurstinnan Helena förde oss åter tillsammans utan att ana det. Och å nyo begynte M:me de M*** tala om katholska lärans rikedom, och å nyo lyssnade jag gerna till uttrycken af hennes rena sällhet och önskade höra mera om en del af de läror, som skänkte henne den. Jag samtyckte att se och tala med Monseigneur L**. Jag fann i denne prelat en man af mycken lärdom, behag i väsen och finhet i ord och sätt att vara. Men i sak kommo vi föga öfverens.

Han, liksom alla katholska prelater — kardinal Wiseman i London inberäknad — går ut ifrån det antagandet, att de olärda — folket i allmänhet — omöjligt kunna förstå den Heliga Skrift utan kyrkans mellankomst och

tolkning. Till svar derpå berättar jag honom om bönderna i de schweitsiska högdalarna och i Waldensernes dalar, om "Père Ansermey", om "Emanuel Isabel", om "Edith Marmilon" på sin sjukbädd; om dessa församlingar af olärda bergsbor, som äfven utan lärare styra sig sjelfva vid ljuset af den Heliga Skrift och i denna hafva sin högsta glädje. Då utpressades af den katholske monsignoren stundom ett medgifvande, att "protestantiska christna möjligtvis kunna blifva frälsta, men — med stor nöd och knapphet."

Ibland tog jag initiativet och anföll vissa bruk i den katholska kyrkan, i öppen strid med den apostoliska kyrkans sed och lära; t. ex. hvarföre har katholska kyrkan frångått den ursprungliga stiftelsen af nattvarden uti bröd och vin? Hvarföre behålla de katholska presterna vinet för sig allena och låta icke lekmannen få del deraf?

"Ni vet", svarade Mons. L**, "att i äldre tider missbruk lätt insmögo sig vid vinets brukande vid nattvarden; och — i många länder är dessutom vinet icke lätt att få."

"Jag vet det, Monseigneur", svarade jag, "ty i mitt nordliga hemland odlas icke vin, och folket är mera fattigt, än rikt. Likväl felas aldrig vin, äfven för den fattigaste, vid Jesu åminnelsefest" . . . . . Men det blefve för långt att upprepa alla de punkter, om hvilka vi kommo och stadsnade i strid. Personer sådana som M:me de M*** och den långa, entusiastiska nunnan i Sacré Coeur gifva mig mera känsla af catholicismens egendomliga företräden än de lärde prelaterna.

Under fastlagen begynte de franska predikningarne i San Luigi de Francesi, först af en fransk predikant, som kallades "St. Paul", sedan af Carmeliter-munken Marie-Louis. Den förre hade talang och nit, men icke gåfvor i jämförelse med den sednare. Den förre var en ifrande och bestraffande predikant. Han ifrade för biktens allmakt. "Den ärligt uppfyllda pligten att bikta vore tillräcklig för att göra världen helig." Han ifrade ock för missionsverkets heliga skyldighet. "Protestantiska christna gifva årligen 40 millioner francs till detta verk", utropade

han, "och katholska lekmän, o skam! endast 4!" ... Det hvita skummet flög kring hans läppar under predikans ifver. Carmeliter-munken talade lugnare, han bevarade skönheten äfven under de varmaste utgjutelser, hans röst, ord, blick trängde till själen. De tycktes komma ur sjärels djup såsom naturliga yttringar af dess lif.

Flera omvändelser till catholicismen skedde vid denna tid i Rom. Ett amerikanskt fruntimmer, af quäkarefamilj och tillhörande Bostons högsta societet, nämndes bland dem. Jag hade känt den sköna och själfulla qvinnan uader mitt vistande i Boston och sett henne utgöra prydnaden i dess sällskapskretsar. Jag återsåg henne i Rom, faan henne hänförd af Carmeliter-munkens vältalighet, hänförd af all den skönhet och poesi, hvarmed den katholska kyrkan smyckar sin skenbara enhet. Hon framhöll motsatsen emellan dem och quäkare-salens samt den Unitariska kyrkans torftiga nakenhet, hon anmärkte huru kyrkornas splittring i hennes hemland kontrasterade emot den katholska kyrkans imponerande enhet, jmförde den dogmatiska styfheten hos en del religiösa lärare der med den smekande inställsamheten hos de katholska prelaterna. Sjuklighet hade fört henne att söka hälsan i södra Europa, sjuklighet hade öfverretat hennes känslighet, hon behöfde näring, helhet, harmoni för sin själ, och hon tyckte sig i katholska kyrkan finna allt det hon hittills dunkelt hade sökt.

Jag fann henne mera berusad af det katholska kyrkliga lifvet, än klar angående detsammans förhållande till anden. Jag bad henne (efter ett långt, allvarligt samtal) att ännu vänta, ännu besinna sig, innan hon öfvergick till katholska bekännelsen. Det var för sent. Hon hade redan öfvergått, men i all stillhet. Monsignor L** hade intagit henne i den påfliga kyrkan. Hon hade nu skrivit derom till sin man och till sin moder. Hon visste sig dermed förorsaka dem en stor sorg. Ändock kände hon sig öfverlycklig i den nya verld, dit hon inträdt; hon tyckte sig buren, såsom af englars vingar. Jag lyssnade till henne med förvåning och med djupt deltagande. Det var i denna

själ så mycken ödmjukhet, en så ren dragning, en så god vilja att söka blott Gud och hans sanning, att det var mig omöjligt betvifla att hennes omvändelse var till någon del ett verk af den eviga sanning, hon sökte, och hvilken hon nu blott alltför uteslutande såg uti en viss form. Men polemikens ord dogo på mina läppar. "Du skall lära de stolta protestanter känna huru mycket sannt och huru mycket skönt lefver inom den katholska bekännelsen", sade jag till henne, "och Gud skall lära dig se den eviga sanningen i dina fäders kyrka och tro, pilgrimfädernas kyrka, på hvars grund den nya världen byggt och bygger sitt välde. I Christi kärlek äro de tvenne kyrkorna ett. Sanna christna i dem båda skola lära dem att bättre förstå hvarandra."

Sådant var mitt afskedsord till den älskvärda amerikanskan, hvilken jag aldrig känt mig närmare än i den stund, då vi — till våra kyrkliga bekännelser — skiljdes för alltid.

Men detta möte samt M:me de M***s och Soeur Genevièves, (så vill jag kalla den proselytgörande nunnan i Sacré Coeur) förnyade uppmaningar, att under en "retraite" i detta kloster rätt lära känna den katholska läran jemte min egen själs behof, förde mig till beslutet att göra denna "retraite." Det blef mig klart att jag aldrig kunde få ett bättre tillfälle att närmare pröfva så väl den katholska, som den protestantiska kyrkans princip, och att bringa till full klarhet för mig sjelf bådass egendomliga förtjenster och fel, och ett sådant tillfälle borde jag icke uraktlåta. Uppriktigt har jag sagt till mina välviljande katholska vänner, att jag icke vill öfvergå till katholska bekännelsen, men att jag önskar mera upplysning om åtskilliga af deras läror och skall vara dem (mina vänner) förbunden om de vilja hjälpa mig dertill. Saken är nu afgjord, och så snart jag gjort ifrån mig åtskilliga besök och små verldsliga angelägenheter, inträder jag, på obestämd tid, i klostret Sacré Coeur, der Soeur Geneviève blir min lärarinna och Père Marie-Louis (Carmeliter-munken) min andelige lärare. Derifrån flyttar jag icke tillbaka hit (till mitt hem vid Corso),

utan upp på den capitolinska klippan, der jag utsett mig rum.

"Ni kommer att öfvergå till catholicismen", säga, skakande på hufvudet, de några personer, till hvilka jag meddelat min "retraite." "Dessa prester äro så sluga!" — Jag svarar: "Nej, det sker ej; men jag kommer att bättre fatta båda confessionernas skiljaktighet och — enhet."

Åt andra mina bekanta, som fråga hvart jag tager vägen, säger jag huller om buller Casa Tarpeya, Albano, Neapel — allt ställen dit jag ämnar mig, — men undviker att nämna bestämda tider, och så hoppas jag att helt obemärkt få genomgå mitt trosprof i klostret.

Sacré Coeur, Trinità di Monte. Den 14 April.

Och nu är jag der, i denna så kallade "Retraite", men som betydligt mera liknar en batalj, än ett stilla lif, egnadt åt allvarsam begrändning, utsatt, såsom jag är, morgon, middag och afton för Soeur Geneviève's brinnande ifver och brusande vältalighet för min omvändelse "till den sanna kyrkan", och deremellan (om förmiddagen) upptagen af tanke-öfningar (Exercises) af Ignatius Loyola, som hon låter mig genomgå. Eldprof och vattenprof äro helt säkert mindre svåra att uthärda än ett fortfarande talprof. Också står jag mig slätt i detta, blir ofta otålig, särdeles om aftnarne, då Soeur Genevièves omvändelseifver stundom stiger till en verklig storm och åstadkommer ett brus i mitt hufvud, emot hvilket Corso's och carnevalens är ett intet. Frukten häraf, hitintills, är att jag hvar afton känner mig mera protestant, än förut, och tar beslutet att om morgonen lemna klostret — för alltid. Men om morgonen är jag åter modig och tänker: "jag bör ännu dröja!" Och jag dröjer ännu.

Den andra delen af profvet — och den som egentligen låter mig dröja här — består deremot i en kamp, som intresserar och roar mig. Det är striden med den barfotade carmeliter-munken, Père Marie-Louis, som kommer hvarje eftermiddag och samtalar med mig i två à tre timmars tid, stundom längre, utan att jag någonsin tröttnar, fastmer känner mig lifvad af diskussionen. Hans grundliga lärdom, (han har lemnat en professors-plats i en af södra Frankrikes städer för att ännu ung — han synes icke vara mycket öfver trettio år — inträda i den stränga Carmeliter-Orden), hans skarpa dialektik, hans omisskänliga fromhet, hans ständiga lugn och saktmod under striden, i förning med fransmannens naturliga "esprit", göra diskussionen med honom både lärorik och angenäm. Sjelf synes han road af den, likasom jag, och den samlar sig allt bestämmande kring tvenne hufvudpunkter, nemligen: dels den katolska kyrkans ofelbarhet och dess deraf följande rätt att bestämman hvad som skall tros och läras, samt dels menniskans förmåga att af sig sjelf inse och fatta den gudomliga (eviga) sanningen. Han talar *för* den förra och *emot* den sednare; jag *emot* den förra och *för* den sednare. Och med hvar dag fördjupar sig samtalet i frågornas grund; vi uttala oss ömsesidigt utan återhåll, och jag känner att han är fullkomligt uppriktig och, likasom jag, söker sanningen allena.

I mitt rum — ett stort och ljusst med utsigt åt klostrets trädgård — hänger öfver skrifbordet ett portrait af Ignatius Loyola med fatalt, lömskt uttryck, precis såsom protestanter tänka sig det hos en äkta jesuit, och under detta portrait skrifver jag, läser och gör utdrag ur en mängd böcker, som den goda Soeur Geneviève dagligen bär till mig, och ur hvilka jag inhemtar en hel del om katolska kyrkans läror, synnerligen af "le Catechisme du Concile de Trente." Der äfven läser hon för mig Loyolas "Exerciser", som innehålla åtskilliga ganska goda och hälsosamma tankeöfningar, några rätt barnsliga och mekaniska öfningar också, såsom att "hålla anden vissa minuter emellan hvar och en af bönerna i Fader vår." Äfven Soeur

Geneviève ogillar dessa barnsligheter, men klart är det mig dock, att hon hittills endast haft att göra med barn i andan, ja — att hon själf är ett sådant. Deraf hennes berättelser om absurda mirakler, deraf den vikt hon lägger på att få romerska kyrkans absolution på dödsbädden såsom säkert pass till himmelriket, hennes angelägenhet att, äfven därför, en gång hvar dag bedja igenom rosenkransens alla böner.

I dag på morgonen, i det lilla kapellet "Mater Admirabilis", afsvor den unga Edith H** den protestantiska bekännelsen och antog den katholska, hvartill hon döptes på nytt. Den engelske kardinalen, Monseigneur Talbot — som ser ut mera som en köttets, än en andans man — förrättade ceremonien på ett enkelt och kort sätt, mycket olika det, som Monseigneur L** iakttog vid den äldre systemens öfvergång. Afsvärjelsen skedde i samma uttryck, som då. Den nyomvända "hatar och afsvärjer alla sin förra bekännelses irrläror" och lofvar i främsta rummet tro och lydnad "till den ofelbara, romerska kyrkans läror och bud — synnerligen uttalade i det Tridentinska Conciliet"; slutligen lofvar hon tro på Jesus Christus. "Kyrkan först, sedan Frälsaren", så är romersk-katholska läran.

Kardinal Talbot höll ett längre tal, med talang och energi, men i det hvilken orättvisa mot den reformerta kyrkan! hvilken skef, inskränkt åsigt af trons och christendomens väsen! Man skulle kunnat tro att de blott äro sammandrag af vissa dogmer och former! Då talaren, med till himlen lyftade ögon, beklagade sitt "olyckliga fädernesland (England), som öfvergifvit sanningen och sjunkit i villfarelsens afgrunder", fästade jag ovilkorligt på honom en strängt protesterande blick, som jag tror han blef varse; ty han såg åter och åter forskande åt det hållet, der jag — liksom alla andra — låg på knä.

Man berättar mig här alla dagar om betydande personers i England, Tyskland m. fl. länder omvändelse från protestantiska till romersk-katholska kyrkan; man vill locka mig till efterföljd och spar icke därför smicker och andra lockmedel.

Mången, det tror jag, öfvergår dragen af några sköna christliga läror, dem katholiscimen bevarat, men den protestantiska kyrkan kastat öfver bord; många imponeras äfven af katholska kyrkans skenbara fasthet och sammanbällning under det att den protestantiska kyrkan (äfvenså skenbart) sönderfaller. De imponeras dessutom af många katolikers vissa ton och säkerhet, och föröfrigt — såsom en nyomvänd sade mig — ”är det så beqvämt att slippa bråka sitt hufvud med att söka sanningen, och att få lemna denna omsorg åt andra och kunna tro på deras ord.” Ja, nog kan det vara godt för dem, som älska beqvämlighet, men för dem som älska sanningen?! . . . .

”Jag vet ej af någon christen kyrka!” utropade Soeur Geneviève i går i sin ifver emot mig, som talade om denna — ”jag känner endast den katholska, ty den är den enda sanna!”

Den 16 April.

Soeur Geneviève är verkligen god och har ett så brinnande nit att jag tror hon gerna skulle gå i döden om hon kunde omvända mig till ”den enda saliggörande kyrkan”, och sannt är att hon dermed — enligt katholska läran — sjelf förvärfvade sig en odödlig rang i himmelriket. Men hennes entusiastiska natur låter henne glömmasans och måtta. Hvar gång hon kommer i mitt rum, särdeles om aftonen, måste jag bereda mig på en storm. Hon talar oupphörligt, hör ej på hvad jag svarar, eller bryr sig ej derom, argumenterar, deklamerar, uppmanar, besvärjer och profeterar min upphöjelse — som skulle bli ”colossal” — om jag omvänder mig till katholska kyrkan och böjer i bikten knä för en prest, eller min förnedring, som blir rent af ”tillintetgörkelse, fullkomlig förkrosselse”, om jag förskjuter ”den mig tillbudna nåden och framhärdar i min villfarelse. Påfven sjelf har sagt, att jag skulle blifva en Saneta Brigitta för mitt land!” Och med sådana bevekelsegrunder tror man sig kunna verka på mig. Man till-

skrifver min motspänstighet elak vilja, högmod, självviskhet, djefvulen, under det att jag allt klarare känner att hvad som verkar den är vår Herre sjelf i sin uppenbarelse af ljusets och frihetens Evangelium. Det är dock ett par kapitel, öfver hvilka jag gerna hör Soeur Geneviève tala, och det är läran om skärselden samt om det oafbrutna sambandet med de bortgångne — de hvilka vi kalla döda, — läror, som, då de afklädas deras barnsliga former, utgöra fordringar hos hvarje kännande, tänkande mennisko-själ, och som de äldsta traditioner — äfven bilderna i katakomberna — vittna för, samt jag tror alla menniskor, med hufvud och hjerta, hemligen tro på, då icke deras andar blifvit fjettrade i vissa dogmatiska lärors cellfängelser. De synas mig så viktiga för lifvet och medvetandet, att de ensamt kunde draga själar öfver till den kyrka, som bibehållit, ifrån den, som förkastat dem, om man ser utslutande till dem, och icke känner sig kunna intaga dem i en högre kyrka, Christi kyrka, den evinnerliga Hugsvalarens kyrka, i andan och i sanningen.

Döm sjelf härom, min L*! Du har ett barn, en kär anhörig eller vän. Den älskade dör, och dör i ett själs-tillstånd, som helt visst utesluter honom från de heligas samfund och himmel. Är du för alltid skiljd från honom? Skall du ingenting, alls ingenting kunna göra för honom mer? Icke med all din kärlek, din brinnande längtan kunna något verka för hans eviga väl? — ”Jo”, säger katholska läran, ”du kan det. Dina böner, dina gerningar ”kunna följa honom med upplyftande, frälsande kraft, äfven ”i de dunkla rymder, dit han (eller hon) gått; J ären icke ”andeligen åtskiljde! Du kan evigt lefva för honom, så-”som han för dig!” Dyrbara lära! som endast behöfver afklädas de döda eller mekaniska former, hvilka katholska kyrkan under seklernas lopp iklädt den, för att blifva ett med Evangelii innersta lif och lära. Ty icke själa-messor, tanklöst lästa af likgiltiga prester, lästes de än i århundraden, skola verka frälsande för den du haft kär, utan ditt eget lif, uppfyllt af bön och kärleksgerningar till hans minne eller för hans skull. Och den som lofvat en dag

”sätta öfver mycket den som varit trogen i det lilla”, han skall gifva dig makt och tillfälle att, efter den förmåga du förvärfvat, verka för den du älskar. Detta hörer till Guds andliga naturordning. Menniskorna — enskilda eller generationer — äro evigt förbundna, så här som härefter. Dödens tillfällighet kan ej lösa andliga band. De förutgångna verka för oss, och vi för dem, i godt eller ondt, allt efter som vi äro förenade med eller skiljda från livvets eviga urkälla. Det kan icke vara annorlunda. Och huru mycket viktigare, skönare och fullständigare blir ej vårt lif här på jorden, då vi fatta dess förhållande icke blott till kommande, utan äfven till förutgångna släkten!

Att ett mellantillstånd och en mellantid måste finnas för de millioner ofärdiga själar, som lemna denna jord, innan deras slutliga boningar blifvit bestämde såsom följd af deras handlingar här, det är likaledes en fordran af rättskänslan och det sunda förnuftet. Menniskoslägtets äldsta tros-läror hafva antagit detta, och christendomen har icke motsagt denna lära eller andra läror, som af urminnes tid framgått ur mennisko-medvetandets djup. Christendomen har lärt oss att känna Gud, vårt eget väsens oförstörliga lif och dödens vanmakt öfver detta. Detta behöfde vi upplysas om, och det är nog.

Läran om Indulgenzerna, i hvilken jag funnit ett outredligt chaos af meningar, (bland hvilka katolikerna sjelfva antaga ganska motstridiga), torde hafva den sanning på djupet, att den eviga, allmänliga kyrkan — men som icke är den påfliga! — har rätt att befria den ångrande syndaren från straffet, rätt att gifva honom makt att verka äfven befriande för andra. Också detta är andlig naturordning, ty det är en ordning af rättvisa och kärlek. Men denna lära af anda och sanning har den romersk-katholska kyrkan förvändt till en död mekanik, en godtycklig aflatslära utan sammanhang med sedlig och andlig ordning. Och detta är icke att undra på, då sjelfva dess begrepp af kyrka blifvit ett petrifikat. Ty, enligt detta, är det icke de i Christi anda lefvande, som utgöra kyrkan, utan de som medelst påflig sanction och presterliga händers på-

läggande blifvit invigde dertill. Påfven inviger så kardinalerna och desse åter hvarje ny påfve, de må nu vara odjur, såsom Alexander den 6:te och hans värdige son, kardinalen Cesar Borghia! Och de få då den Helige Ande, och makten "att binda och lösa!"

"Men det var icke åt sådana menniskor, som Christus gaf den makten!" har jag många gånger sagt, under mina fejder med de katholske; "det var åt sina Apostlar, män som lefde i honom, älskade honom, lydde och följde honom, män som voro i sjelfva verket delaktiga af hans lif och hans anda. Endast sådane kunna utgöra hans kyrka, endast sådane kunna undfå den Helige Ande, och dermed rätt att i Christi ställe binda och lösa.

"Det utgör just vår kyrkas förträfflighet" — svarar man mig — "att de enskilda personerna betyda i den så föga. Den Helige Ande frågar ej efter personen; han gifver sig åt en Alexander den sjette, likasom åt en Cesar Borghia, i den stund de skola besluta öfver tros-satser, och gör dem till sanningens organer, om än de sjelfva, härefter, få för sina gerningar brinna i helvetet."

"För att skingra era betänkligheter i denna punkt", — sade mig en gång Monseigneur L**, — "vill jag säga er, att påfven ingalunda står ensam eller oafhängig i de beslut, som från honom utgå i tros-saker. De förberedas af tjugu till trettio personer, som — ni fåfängt skulle söka; de lefva spridda i kloster eller äro medlemmar af heliga ordnar, äro utmärkta genom lärdom och skarpsinne, känna alla kyrkliga traditioner och gamla plägseder; det är de som förbereda de handlingar, hvilka sedan antagas i den påfliga konseljen och dem påfven vanligen endast underskrifver."

Förhåller det sig så, och jag tviflar icke derpå, så synes mig påfvens ställning och yttre anseende vara ett verkligt charlataneri*).

*) Om detta anseende råda för öfrigt ganska olika meningar bland katolikerna sjelfve. En del yrkar att han icke är ofelbar utom — såsom uttrycket är — "ex cathedra" eller

Soeur Geneviève hade i går aftons ett anfall af profetisk anda, under hvilket hon, upprätande sig i hela sin längd, med uppräckt arm förutspådde fallet af påfvens världsliga makt, krig, blodsutgjutelse, stora omhvälfningar, men uti hvilka den katholska kyrkan skulle framgå förnyad, segrande, fattig men helig och mäktig, såsom "i de första tider." Om Soeur Geneviève icke blifvit nunna, hade hon ofelbart blifvit en stor aktris. Och att hon, ännu ung, vacker, vältalig, begåfvad, älskad af verlden, valt armodets och ringhetens del, det bör tillräknas henne högt. Hon prisar den katholska kyrkans tillstånd i Frankrike, såsom vida öfver den romerskas.

Mina samtal med carmeliter-munken förhålla sig till dem med Soeur Geneviève som en klar, stilla flod till den brusande forsen, och de skänka mig alltid nöje, ehuru de allt klarare frambringa det resultat, att vi aldrig skola komma öfverens i det hufvudsakliga. Ty han blir envist dervid, att intet lugn och ingen säkerhet finnes då man förkastar den katholska kyrkans autoritet. Jag åter blir dervid att hvad som förer honom till att antaga denna, det är samma inre, fria val, som han förkastar hos mig, då det låter mig förkasta denna yttre autoritet. Men skilnaden är att jag går längre än han, och vill ej grunda min tro på en autoritet, som är emot mitt förnuftiga samvete. Jag tror på Gud i Christo emedan mitt förnuftiga samvete bjuder mig det, sedan jag i den Heliga Skrift lärt känna honom och innehållet af hans uppenbarelse. "Er princip, — säger jag — dömmar er ande till stillestånd, ja till motsägelse med er sjelf. Om ert förnuft och samvete säga er att en viss dogm, antagen på det Tridentinska kyrkomötet, icke är enlig med Christi lära, med rätt och billighet, — såsom t. ex. den (som äfven innehålles i romerska

---

då han är i spetsen för det allmänliga conciliet — Soeur Geneviève predikar detta; — andra åter (och den stora olärda mängden) äro böjda att tillskrifva honom allena, "såsom Jesu Christi representant", absolut ingifvelse och ofelbarhet i trosfrågor, och jag misstänker att han sjelf är böjd för denna åsigt, för honom den beqvämaste.

kyrkans kateches) — att de barn, som dö förr än de blifvit döpta, äro för alltid uteslutna från himmelrikets fröjder, en lära som ingifvit Dante den förfärliga bilden af ett skymningsrike, der man hör barnens eviga klagan och tårar, "tårar utan smärta" säger han, men dock huru förfärligt att tänka! — om — säger jag — ert af Christi kärlek upplysta förstånd visar er det orimliga, ja, det gudlösa i en sådan lära, så får ni icke förkasta den, får icke tänka att detta kyrkomöte för trehundra år tillbaka kan hafva felat."

— "Det kan ej hafva felat, det är jag som måste hafva felat", säger Père Marie-Louis. "Det menckliga förnuftet, det menckliga hjertat är fullt af villfarelse."

"De hafva dock vissa stora öfverensstämmelser hos alla folk och i alla tider. De hafva antagit christendomen; och Christus har lofvat sin anda åt hvar och en, som älskar honom och följer hans bud. Gud har gifvit oss öga för hans sanning"...

— "Det är förmörkadt. Vi behöfva en yttre anstalt, ett yttre rättesnöre för att leda oss."

"Detta hafva vi i Christus sjelf och i de skrifter, som klarast framställa för oss hans bild."

— "Det är icke nog. Vi förmå ej fatta denna, utan genom kyrkans hjälp."

"Ja väl, jag erkänner att vi, för att fullt förklara och bättre förstå skrifterna, behöfva hjälp af dem, som äro bättre och mera lärda, framför allt mera Christi lärjungar, än vi; men de måste då verkligen vara det, vara andans och sanningens män. Om Christi och Apostlarnes ord strida mot deras, så kunna de ej vara det."

— "Men hvem skall dömma derom? Huru kan ni våga göra det?"

"Om jag ej gjorde det, sedan jag under bön och betraktelse sökt ljus hos ljusets herre, så skulle jag öfver hufvud alls icke kunna dömma emellan sanning och villfarelse. Jag skulle lika så väl kunna blifva mahometan eller fetischdyrkare, som christen."

— ”Se på mängden och skiljaktigheten af sekterna i er kyrka. Hvar är deras enhet?”

”I Jesus Christus och hans rike. Detta är deras medelpunkt, deras enhet, och deras fel är blott att de ej omfatta den så fullt och så starkt, att den beherrskar de skiljaktigheter i frågor af andra ordningen, som alltid, tror jag, skola komma att uppstå emellan menniskor af olika gåfvor och i olika förhållanden, men som, rätt förstådda, bidra till den christliga vetenskapens utveckling.”

Kring dessa punkter röra sig nu hufvudsakligen våra samtal, och hvar och en af oss blir vid sin åsigt, och vi upprepa å ömse sidor samma argumenter; men Père Marie-Louis' dialektiska fyndighet och fina vett roa mig alltid, äfvensom diskussionens flera utflygter. Emellanåt låta de oss utbrista i ett rätt uppfriskande skratt. Père Marie-Louis är så älskvärd och så from, att jag skulle känna mig färdig att helt och ödmjukt bikta mig inför honom, om icke han och de goda katolikerna här skulle taga det för en öfvergång till deras kyrka, från hvilken jag aldrig varit fjermare, än just nu.

Men allvarligen ville jag varna protestantiska familjer för att sända sina unga döttrar i kloster sådana som detta. Vid unga år är man icke vuxen en kamp med dessa katoliker, helst den protestantiska kyrkan ännu har så mycket af den katholska autoritetstron, ehuru den hos henne har ett annat föremål än katolikens.

Den 17:de April.

Ediths första nattvardsgång, enligt katholska bruket, begicks i dag med stor högtidlighet i det lilla kapellet ”Mater Admirabilis.” Père Marie-Louis predikade och nunnorna sjöngo så vackert, att jag rördes deraf till tårar, fastän jag inom mig protesterade emot den ensidiga uppfattning af kyrkan, som låg till grund för hans tal, och den likaså ensidiga utdelningen af nattvardsmedlen, — endast brödet, då likväl Christus, i sin nattvard, gaf de sina

både bröd och vin. Katholska kyrkan, som sätter sig i Christi ställe, sätter människorna (de som icke äro prester) på half ration. Och icke blott med afseende på nattvardens sakrament. Äfven intelligensens sfer indrages eller förknappas. Den unga ny-katholska flickan — med hvilken jag sedan ett par dagar spisar middag allena — sade mig derunder i går, förebrående: "Nu lemna ni snart detta kloster och kommer att glömma det och katholska kyrkan. Och i den protestantiska finnes det nästan ingenting som duger" . . .

"Men Edith, — hvar är det som ni först blifvit undervisad om Christus och hans lära? Är det icke i den protestantiska kyrkan?" . . .

"J--a, väl om honom, men" . . . Och den stackars flickan visste icke mera att detta var en hufvudsak.

Vädret är skönt och efter ett dygns regnskurar är himlen strålande, alla träd slå ut och foglarne sjunga. Det högt belägna klostret har en stor trädgård med skuggrika gångar emellan häckar af lager och buxbom. I den vandrar jag gerna, ser månadsrosorna slå ut, de dubbla anemonerna blomma, ärterna sätta skidor, och om aftonen solen gå ned vid den bergiga horisonten bortom den stora stenreliken Rom. Luften är ljufilig, och allt vore mig godt här om jag fick vara i fred för det ständiga omvändelsearbetet, synnerligen från min långa, ifriga nunna. Jag är nu trött vid detta och lemna snart denna "retraite", dit jag dock är glad och tacksam att hafva kommit; ty jag har der bättre lärt förstå katholska lärans bästa och — värsta, bättre min egen kyrkas framtid. Men glad är jag ock, det bekänner jag, att lemna detta kloster, der jag ej mera kan vinna något för min ande, och der jag ej skulle kunna andas fritt, ej heller uppfylla min särskilta kallelse.

Orden "Sacré Coeur" är stiftad i början af detta århundrade af jesuiter i Paris, som åsyftade att genom den få öfver den qvinliga ungdomens uppfostran samma makt, som jesuiter-skolorna hafva fått öfver den manliga ungdomens i katholska länder; och detta har till icke obetydlig

del lyckats. Ordens första "Superieure" M:me Barras, en kvinna af utmärkta egenskaper, säger man ännu lefva i Paris. Stiftelsen begynte med ytterst små tillgångar, men äger nu åttatiotre stora hus och uppfostrings-anstalter i åtskilliga länder. Ordens-reglorna föreskrifva inga egentliga ascetiska öfningar, men nunnorna förbinda sig strängt till ödmjukhet och fattigdom. De tjänande systrarne här i klostret äro utmärkt behagliga, ordentliga, vänliga, och med ett så ljust, så fridfullt uttryck. De undervisande äro bleka, se mindre vänliga och ljusa ut. Deras dräkt är svart, och en svart slöja är kastad öfver en hvit hufva med krusad garnering. Barnen (till ett antal af några och sextio), som uppfostras här, se lediga och lyckliga ut. Klostret Trinità di Monte har en stor, vacker kyrka och flera kapell; nunnorna sjunga ljufligt om lördags- och söndagsaftnarne och äfven deremellan.

Den 18:de April.

Jag har tagit afsked och skall afresa om ett par timmar. "Madame la Superieure", en liten, duktig gumma, med en skarp blick i sina grå ögon, sade till mig, temmeligen bäskt:

"Ni borde icke lemna oss ännu, icke förskjuta den er nu tillbudna nåden. Kanske dör ni inom detta år, och då! . . . . Och Lutheranismen sedan; hvad är det för slag? Ingenting! — En religionslära, uppkommen deraf att Henrik den åttonde af England ville skilja sig från sin hustru! Man bör lite grann besinna!" . . .

Jag blef något förvånad öfver den historiska kunskap och den skarpsinnighet, som den goda frun i dessa ord gaf prof på. Jag teg, såsom jag gerna gör när jag känner att det icke är värdt att tala; men jag kunde ej hindra mig att lite grann småle. Soeur Genevièves upprymda lynne och naturliga godmodighet gör att afskedet med henne är mig icke svårt.

Från Carmeliter-munken deremot skiljes jag med en känsla af uppriktig vördnad och tacksamhet. Han har ej kunnat öfvertyga mig om sin kyrkas ofelbarhet eller rätt att anse sig som uteslutande organ för Guds sanning, ej heller om olärda lekmäns bristande förmåga att komma till den genom bekantskap med Frälsaren i Skriften och i bönen; men han har öfvertygat mig om den katholska prestens allvar och ärlighet i sin tro, och om hans höga värde för själars ledning, då han lefver som han tror, och ställer till sig sjelf de högsta fordringar för att blifva ej blott en lärare, utan äfven en föresyn. Männer sådana som denne Carmeliter-munk äro sanna Herrans prester. Aldrig har jag, icke en gång med mina närmaste trosförvandter, fört en diskussion, så fortsatt, så enträgen, så skarp, och som dock icke lemnat ett enda bittert minne, ja, endast ett af renhet och ljuflighet. Jag tycker mig hafva kämpat med en engel. Han har ej öfvervunnit min ande, men han har vunnit mitt hjerta.

Mitt sista ord till honom var: "Jag har samma kärlek, som ni. Kunna vi ej förena oss i den — i Jesu kärlek, i hans hjerta? Denna kärlek är ju det väsendtliga för christna bekännare. Icke för intet hafva vi träffats här, i "*Sacré Coeur*." Vill ni ej gifva mig er hand, och icke låta skiljaktigheter i yttre dogmer skilja oss åt? . . ."

Père Marie-Louis gaf mig ej sin hand, utan sade: "Jag skall bedja för er. Kom ihåg det; jag skall hvarje dag tänka på er med förbön under messan då jag håller honom — den Helige — emellan mina händer. Och jag tror att han skall höra mig, tror att ni en dag skall återkomma i den sanna kyrkans sköte. Ni skall ej länge kunna stadna der ni nu är."

Och så skiljdes vi, troligtvis för alltid på jorden. Men, måtte jag i min dödsstund hafva nära mig en vän, så from och god som denne Carmeliter-munk!

Han begifver sig snart på vallfart till Jerusalem, och jag — torde äfven begifva mig dit, sednare!

Casa Tarpe'a, Monte Tarpeo. Den 24 April.

På den gamla Capitolinska klippan är nu mitt högloftsbo, och — ord kunna icke uttrycka huru godt här är mig att vara, och huru lycklig jag känner mig här, långt ifrån det bullrande, dammiga Corso, der man för idel fester ej kom till någon ro, och ifrån klostret med dess murar för ande och kropp, dess omvändelsebråk — stundom af interesse, men stundom nästan odrägligt, — långt ifrån all oro och alla stängsel, — i fullaste frihet och frid!

Huset, i hvilket jag bor, tillhör den Luthersk-evangeliska församlingen — ärlige Luther! om jag redligen kämpat under din skugga, så ger du mig nu en härlig bostad till lön, — och församlingens närliggande hospital drar inkomst af rummen, som uthyras åt personer af denna bekännelse. Huset ligger inom en trädgård, på platsen der förr Saturni tempel stod; — och huru skall jag kunna beskrifva utsigten jag har från mina rum? Nedanför klippan ser jag det gamla Roms ruiner, Forum, Coliseum uppstiga såsom ur en graf, omgifven af en park, lysande af vår-grönska; — der kröker sig Tibern vid foten af Monte Aventino, högt thronande med sina kyrkor och villor; och der, bortom dessa, utbreder sig den vidsträckta gröna Campagnan, begränsad af hafvet åt trakten af Ostia, af Albano- och Sabiner-bergen i vid omkrets. Ur Albano-bergens kedja reser sig Monte Cavo med Passionisternas kloster på toppen; städerna Frascati, Albano, Aricia m. fl. skimra hvita från de gröna terrasserna i dess famn. Och öfver denna jord med ruiner och trädgårdar, palatser, tempel, villor, ängar och berg strålar nu den klaraste blåa vårhimmel, flammnar Italiens sol! — Nedanför mina fönster lysa på klippans grund trädgårdens rosor och syrener, tama dufvor komma flygande kring mig på balkongen, och denna luft, denna luft, denna friskhet, frihet och frid, morgon, middag, afton, — det är nästan för mycket godt!

Jag vaknar om natten med en glad längtan efter dagen; jag stiger tidigt upp (i dag klockan 5) för att hälsa morgonrodnaden och dess undersköna färgspel i den vida rymden. Jag ser solen uppgå och dess första strålar hälsa den lilla Minerva-bilden på Capitolii torn. Om förmiddagen sitter jag vid mitt skrifbord vid öppna dörrar till balkongen, och går ut emellanåt på den, för att bada min hjessa i den härliga vårvinden och låta mina blickar flyga omkring i nejden. Frukost och middag spisar jag äfven vid dessa öppnade dörrar medan de allrakäraste hvita och silfvergrå dufvorna komma trippande in på den gröna mattan för att få del af bordets smulor. En hederlig italiensk matrona, Theresa, trygg och treflig som en gammal trotjenarinna i Sverige, sörjer för min uppässning och mitt lilla hushåll. Om eftermiddagen gör jag spatserfärder, besöker kyrkor, studio's eller nya trakter i Rom; om aftonen står jag åter på min balkong, ser halfmånen gå upp öfver skuggorna af det gamla Roms triumfbågar och ruiner, ser små ljus tändas utmed Tibern och spegla sig i den. Jag tackar Gud hela dagen, och skrifver på min "Fader och dotter." Jag skrifver med glädje; ty denna målning blir ljus-sidan af den lefnadsbild, hvaraf min "Hertha" framställt nattsidan. — Efter dessa båda arbeten kan jag dö lugnare.

Den 1:sta Maj.

Jag har måst flytta, ty mina rum, med den stora utsigten, voro redan bortlofvade åt en familj, som väntas alla dagar. Jag har nu ett litet hörnrum i samma hus, med ena ögat (fönstren äro rummens ögon) vändt åt Rom och Sanct Peter, det andra blickande ned öfver trädgården, full af blommande rosor, och med utsigt åt Monte Aventino, Tibern och Vestas tempel, och, bortom dem, öfver Campagnan, men hvilka föremål ett träd, som med hvar dag blir lummigare, hindrar mig att rätt väl se. Äfven här är det skönt och godt att vara. Samma frid och ro,

samma rena luft, samma beskedliga, trefliga Theresa till min uppasserska. I stället för dufvorna fyra vackra och snälla barn, som leka i trädgården, och hvar afton stor dans af eldflugorna, som komma allt talrikare och hålla sin glimmande ballett bland trädgårdens skuggor ända mot midnatten. Om morgonen vaknar jag vid det ljufliga qvitterandet af en mängd foglar, och stiger upp vid ljudet af de melodiska klockorna i den lilla kyrkan: "Bocca della Verità", hvars höga Campanile reser sig nära Vestas tempel vid Tiberns strand. Den stora klockan har en sällsynt ren och sångfull ton, "una bella voce" säger Theresa.

Vädret är alltjemt härligt och månskenet praktfullt. I går aftons njöt jag det i sällskap med min landsman, Herr S., under det vi vandrade i acacia-alleerna omkring Coliseum. Månskenet, som koncentrerade dagrar och skuggor, lät de stora ruinerna framstå i deras högtidliga skönhet ur det ljusgröna, fina löfverk, hvarmed våren nu omgifver dem. Näktergalarne slog sina tjusande drillar och på andra sidan om Coliseum svarade dem mandolinspelare med nationella melodier i konstrikt tremulerande toner. Acacierna doftade och vi fingo vandra tysta och ostörda af pratande sällskap. Det kunde ej vara skönare!

Och nu, innan jag fortsätter mina anteckningar öfver dagarnes små tilldragelser, vill jag för dig, min L*, framställa i dess helhet eller åtminstone i dess förnämsta drag resultatet af mitt innersta lif och sökande under dessa tvenne res-år, så som det i denna stund visar sig för mig. Det skall äfven hjälpa mig att bestämdare fasthålla det. Jag vill kalla det —

Min behållning.

Om du följt mig genom de schweitsiska alp-nejderna, så vet du, att hvad jag der framför allt sökte var ursprungskällan för min tro, men icke blott för min, utan äfven för din, min L*, och för allas, som lita på en evig sanning, orubblig, "obäfvande" öfver de ting, som bäfva. Du vet ock, att jag kom till Schweits, dragen af hoppet att der

komma den närmare; ty en af det landets ädlaste tänkare — Alexander Vinet — hade antydt den med ord och känsla af ingen vanlig ingifvelse. Namnet, som han gaf den, var icke nytt på jorden. Redan Paulus (Rom. 2:15) hade uttalat det, och efter honom Pascal, Rousseau, Schleiermacher m. fl., och de hade hänvisat på samvetet, såsom ett ur-medvetande, en ursprungskälla i människans bröst. När schweitsarne A. Vinet och Ch. Secretan åter nämnde det för att angifva det såsom den religiösa visshetens högsta organ, skedde det med en ny accent och ett högre medvetande; men detta innehöll icke något nytt. Mig var det klart, att Samvetet, detta allraheligaste i människan, måste — om det innehöll källan till visshet om Gud — äfven innehålla källan till visshet och vishet i — alla ting.

Under bön och arbete, under kamp i godo och i ondo (eller motsägelse) med människor och med böcker, men framför allt under träget skådande i min egen andes djup, klarnade min syn och jag fann — hvad jag snart skall säga.

Tvenne stora lärare hafva tillbjudit sig som ledsagare på min väg, och båda sade: "Tro mig, och du skall finna sanningen och lycksaligheten!" Och båda varnade mig för hvarandra, såsom för irrlärare och vilseförare. De voro den katholska och den protestantiska kyrkan. Båda sade: "Jag vill föra dig till frälsaren Christus och genom Christus till Gud!"

Den förra, den katholska, visade mig såsom medel att komma i gemenskap med frälsaren: tron på denna kyrka — eller på hennes presterskap, som skall vara ett och samma — samt de goda verken. Den sednare, den protestantiska, gaf mig som medel dertill den Heliga Skrift och anbefallte mig "tron allena."

Jag har i mina anteckningar under resan sagt nog om de båda kyrkornas egendomliga förtjenster och brister — så som jag ser dem — för att icke behöfva här vidare vidröra detta kapitel, som, för att fullständigt utföras, fordrar mera tid och en större förmåga än jag har till mitt för-

fogande. Jag vill taga för gifvet, att du, min L*, liksom jag, inser att de hafva sådana; att du, liksom jag, anser, att det bör gifvas, att det bör komma en fullkomligare, en mera allmänlig kyrka, som i högre mått än dessa tvenne tillfredsställer våra innersta behof af rättvisa, godhet, sanning, enhet, fullkomlighet.

Men hvad berättigar mig, dagslända af några solhvarfs lif, att kritisera dessa sekelgamla byggnader? Att fordra något mera, än de gifva?! Detta är frågan.

"Jag kan icke hjälpa det!" kunde jag svara; "behovet deraf ligger inom mig; det är törsten efter det fullkomliga! Gud gaf mig den!"... Men den törsten har en grund, hvars giltighet ingen skall neka.

Lif af godhet och sällhet — "Paradisbild, som vi alla, "dunklare eller klarare, bära i djupet af vårt bröst" — Guds ordning och rike i himmelen, såsom på jorden, det är du, himmelska syn, som tvingar mig, som, en gång skådad, en gång fattad, gör det mig omöjligt att nöjas med det halfva, oklara och ofullkomliga — vore än detta (och det är så) mitt allrakäraste Jag. Det är du, som, en gång uppenbar vorden såsom högsta urbild, tvingar mig att söka och längta och kämpa ända tills jag kan hvila i en verld, fullkomnad i dig! Det bör, det kan icke vara annorlunda, om vi vilja vara trogna det högsta inom oss.

Men hvad berättigar mig antaga, att denna syn är sann? Att göra den till utgångspunkt för min kritik och för mitt sträfvande? — Det är de båda stora christna kyrkorna, som så fråga; ty derutinnan äro de eniga, att de fördömma både mig och dig, om vi afvika ifrån eller gå utöfver deras dogmatiska läror. "Hvad berättigar mig att tro på sanningen af min egen syn? Att bland alla verldens villfarelser tro på riktigheten af hvad människans öga uppfattar?" Jag nalkas nu det allra innersta. Mätte jag finna ord att rätt uttrycka hvad jag tycker mig hafva klart fattat!

Plato talade om "ett tredje öga", som han ansåg sig hafva inom sig och som i alla ting städse skådade deras urgrund (idé) och sammanhang. Sokrates ansåg sig vara

i sitt innersta lyst och ledd af en dämon eller högre ande, som sade honom hvad han borde göra eller låta. Christna tänkare hafva kallat detta inre öga och denna dämon människans *förnuftiga samvete*.

Men jag vill bibehålla den bild deraf, som Plato framställt, ty den skall bäst åskådliggöra min åsigt.

Detta "tredje öga", med urskiljande, bedömande förmåga, ser jag hos alla folk och i alla mennisko-åldrar på jorden. Öfverallt finner jag, att människorna hafva bedömt något vara rätt och något vara orätt, något vara godt och annat vara ondt, något vara skönt och något vara fult. Deraf härröra de märkliga öfverensstämmelserna hos alla folk och i alla tider, oaktadt de skiljaktigheter i dessa begrepp, som framkallats genom tidens och omständigheternas inverkan på det inre ögats utveckling. Öfverallt ser jag ock, att detta har bjudit människorna att skåda upp till högre väsen, som bestämma öfver deras (folkens och den enskiltes) öden; väsen, till hvilka de måste offra och bedja. *Altaret* är så gammalt som människans bostäder på jorden. Men olika är detta väsen för människoslägtets öga allt eftersom detta sednare blir mera klarseende och det förra uppenbarar sig. Hos alla christna folk finner jag en stor enhet i uppfattningen af det Högsta Väsendet, så ock i riktningen af deras samhällslagar, seder, konst. Alla hafva de till föremål att göra människorna bättre och lyckligare. Alla dessa folk bekänna *en* Herre, och *en* pligt, den att lyda hans bud; alla hafva samma mål på jorden och samma hopp bortom grafven. De se tydligen samma sanning, samma grund-syn (idé). Hvadan denna öfverensstämmelse? Människoslägtets inre öga har klarnat hos dessa folk, och det var färdigt att emottaga ljuset när detta uppgick på jorden.

Men såsom i människans kroppsliga öga hela kroppen kan sägas vara representerad*), så innehåller det inre ögat

*) Alla kroppens beståndsdelar finnas äfven uti ögat; men detta har något ändå mera, något för sig, som den öfriga kroppen icke har, nemligen den krystalliska materia, som utgör dess fönster, dess synglas. — Äfven trädets öga innehåller träd och kan reproducera det.

människans hela värld; och såsom det kroppsliga ögats syn-nerv utgår från en "optisk kammare" i hufvudets central-organ, hjernan, i hvars hemlighetsfulla inre bor en urskiljande, bedömande makt, så är det inre ögats (Platos tredje öga) syn-nerv i sammanhang med Gud, och ser de eviga ur-bilderna så, som de lefva i honom och i hans rike.

När detta i Guds rike hemmavarande öga vänder sig till de jordiska tingen, så utöfvar det ovilkorligt en urskiljande, bedömande och lag-gifvande makt. Det pröfvar, förkastar, gillar, eller bjuder något nytt, något bättre. Det dömmar efter de eviga urbilder, som det skådar, och dömmar riktigt allt eftersom de klarna för dess syn. Ty andens öga, likasom kroppens, behöfver en uppfostran för att se riktigt. Men till denna riktiga syn har det fått förmåga. Det inre ögat är det i högsta mening seende. Det skådar det eviga, det ovandelbara. Det är det eviga ljusets spegel.

"Ljus, som upplyser hvar människa, som kommer i världen" *), ljus af det ljus, som var förr än världen blef skapad, och som kom till jorden för att göra den all ljus, för att mogna den för himmelriket, du är mitt ljus, ursprungskällan för min förmåga att söka och att finna sanningen; du leder och lyser "hvar människa som kommer i världen." Ser jag ut öfver världens folk alltifrån äldsta tider, så ser jag dig ledande dem, ännu uti jordens morgongryning; ser jag till hvad som förer dem framåt i odling, i mensklighet, så ser jag dig; ser jag till den stora samhällsbildning, som kallar sig den Christna Kyrkan, så ser jag åter dig. — ehuru ännu skymdt af kyrkliga murar — återspeglande en gudomlig uppenbarelses himmelska syn; — ser jag ned i min egen andes djup och frågar efter hvad som alltifrån min barndom lärt, lyst, tadlat, manat och manar mig utöfver mitt alldagliga jag, så finner jag åter dig, du klart brinnande låga, heliga, hemliga eld, källa af oro och källa till himmelsk ro, öga för sanningen,

---

*) Joh. Ev. 1: 9.

ljus af Guds ljus! Du bestämmer icke öfver min vilja, men du gör mig till domare öfver den, till domare öfver mina handlingar. Tyst, men lysande såsom eldstoden, hvilken ledde Israels barn på deras väg genom öknen, går du städse framför människosläktet på dess väg, går hemligt ledande framför hvarje bildning, hvarje verk af dess genius och förer det framåt — mot målet — fullkomligheten. Så i lagar, seder, samhällsformer, vetenskap, konst, kyrka, stat, enskilt och allmänligt lif. Urbilderna i Gud och törsten efter hans rike — åskådningen af det fullkomliga och driften till fullkomlighet, behovet af harmoni — äro mensklighetens hemliga rättesnören och driffjedrar. De tvinga henne att söka det högsta, det fullkomliga i begreppet och i verkligheten; och hon får icke frid och hon får icke hvila innan hon i verklighetens rike utbildat lifvets alla idealer och förvandlat det till ett Guds rike. Detta är målet. Huru människorna förhålla sig till det, det beror på riktigheten af deras syn och på godheten af deras vilja.

Väl känner jag allt hvad man kan säga om ofullkomligheten af människans synförmåga, dess förvillelser m. m., samt om historiens och den egna erfarenhetens vittnesbörd derom. Men vittna icke äfven de om tillstädesvarandet af en riktig och klarnande grundsyn? Allt vetande och all högre vetenskap går fram på grund af en sådan. Den högsta vetenskapen, den om Gud och om människan, kan icke hafva någon annan. Falska toner och dissonanser hindra icke fullkomliga harmoniers verklighet, ja de hänvisa hemligen på dem.

Tviflar jag på min förmåga att inse sanningen, så måste jag tvifla på allt hvad jag ser. Men jag kan icke det och ändock lefva. Jag måste tro på min egen urskilningsförmåga, och jag gör det, äfven då jag inser, att min syn icke är fullt riktig, och just derföre att jag inser det. Jag anar då eller ser dunkelt något riktigare, fullkomligare, närmare — ur bilden. Antager jag icke detta, så stadnar jag i motsägelse med mig sjelf och med allt; och då finner jag mig *illa*. Jag måste söka öfverensstämmelse med

mitt förnuft, mitt hjerta, mitt samvete; detta är mitt väsens grundlag. Stadna i motsägelse är att stadna i helvetet. Behovvet af harmoni i mig sjelf och i alla ting är en evig fordran af människans högsta, oförgångliga natur. Hvad jag antager som evigt sannt har sin grund i denna fordran.

Tvåfaldiga synas mig således factorerna för utvecklingen af det menckliga lifvet: Gud, som öfver hvarje nytt tidehvarf och hvarje ny menckosjäl uttalar ett nytt "varde ljus!" — och menckan, eller menckligheten, som mottager och fortplantar det uppenbarade ljuset. Om dettas innersta tillegnande — det inre ögat — har jag redan talat nog för att förklara min mening dermed; låt mig nu säga några ord om målet, som det har i sigte.

Ty mot detta mål ser jag alla menckor och alla folk, från äldsta tider, omedvetet eller medvetet sträfva, och alla visa och alla goda på jorden hafva sökt att föra menckorna närmare det. Man har gifvit det mångahanda namn; det populäraste i alla tider är sällhet. Profeterna hade, i hänryckta syner, förkunnat detta mål såsom ett tillstånd af godhet, skönhet och lycksalighet, ett härlighetens och fullkomlighetens rike, så för naturen som för menckorna, ett tillstånd, under hvilket allt var godt, en verld af harmonier. Jesus har kallat det *Guds rike*. Och allt sedan dess söka hans efterföljare, medvetet eller omedvetet, att införa det i det menckliga lifvet. Vi hafva alla, vi som bekänna oss till hans namn, lärt att i bönernas bön: "*Fader vår*" bedja om detta rikets tillkommelse på jorden, såsom det är i himmelen. Och likväl är dess bild ännu så dunkelt fattad af Christi både synliga och osynliga kyrka! . . . .

Katholska kyrkan säger sig omfatta detta mål; men hon skiljer det ifrån det verkliga, allmänliga lifvet, och stänger det allt mera inom den symboliska anstalt, som hon kallar kyrkan. Hon glömmmer allt mera — åtminstone i Rom — att symboler, döda verk och ceremonier icke äro hufvudsak. Hon tager skalet för kärnan. Hon bygger sköna kyrkor och låter menckorna — förfalla.

Protestantiska kyrkan, som med oändlig energi bröt skalet af former och döda gerningar, för att komma till lif och sanning, stadgade för sin kyrka en princip af osägligt djup, — "Tron allena gör salig" — och stadgade den fria forskningens rätt. Men under det förnyade religiösa medvetandets fördjupning i Guds och människans grundförhållanden blef äfven dess syn ensidig. Och synen af Guds rike förmådde icke dess "osynliga kyrka" att fasthålla*). Hon återförde väl anden i det religiösa och mora-

---

*) Huru omätligt öfverlägset dess dogmatiska begrepp om kyrkan dock är i jemnförelse med det romerskt-katholska begreppet kan skönjas af de satser jag här afskrifver ur de båda konfessionernas katecheser.

Fråga: Hvad är den allena saliggörande kyrkan enligt romersk-katholska läran?

Svar: Den allmänliga (christliga) kyrkan är en församling af alla de trogna christne, som äro döpte och erkänna tron på Christus, vår Herre, och erkänna såsom Hans "vicario" och såsom Christus på jorden den höga romerska påfven (il sommo Pontefice Romano).

"Dottrina breve cristiana, com. p. ordine di Papa Clemente 8, dal R. P. Roberto Bellarmino, della compagnia di Gesu." Roma. 1857.

Fråga: Hvar är, enligt evangeliska kyrkans bekännelse, den enda sanna Christi kyrka, hvars medlemmar blifva salige?

Svar: Hon är öfverallt, der Guds ord förkunnas och Hans nådemedel (sacramenter) utdelas; och hvar och en, som är verkligt omvänd från synden till den levande Guden, till hvilket tros-samfund af christenheten han än må höra, är en medlem af denna kyrka, en medlem af de heliga samfund, såsom den apostoliska trosbekännelsen närmare bestämmer betydelsen af orden: en helig, allmänlig kyrka.

Den första satsen har jag hämtat ur den ännu allmänt uti Italien brukliga katechesen för barn och ungdom. Den sednare har jag tagit ur en slags protestantisk kateches, hvars namn jag nu ej minnes; men den evangeliska kyrkans medlemmar skola ej förneka dess grundsats såsom deras egen.

liska medvetandets djup, men såg ej hela dess innehåll, och — ser det icke än i dag. Sin härliga princip om den fria forskningens rätt på grund af människans förmåga att fatta sanningen och på grund af den H. Andes upplysande verksamhet hos hvarje redligt sökande människa blef hon icke trogen. Kanske kunde hon ej blifva det under det frigifna människoslågtets slyngel-år — man förlåte mig uttrycket! Flera tilldragelser under reformationens första tider tyckas bevisa det. Menniskorna hade så länge gått i kyrkans ledband; de hade ännu icke lärt att sjelfständigt, ledda af Evangelii ljus, gå i frälsarens fotspår. Äfven den mot Rom protesterande kyrkan gjorde sig till förmyndare öfver anden, fjettrade honom på nytt vid bokstafven och förbjöd att tänka eller åtminstone att lära annorlunda än i enlighet med hennes antagna dogmer. Hon byggde dem på Guds ord i den Heliga Skrift, men förbjöd att tyda detta på annat sätt än hon det gjort, och så är det än i dag uti flera länder. Kanske var det nödvändigt i de första tiderna, men — nu?!... Hon har redligen — liksom den katholska kyrkan på sin tid — uppfyllt sin kallelse att uppfostra folken genom undervisning och predikan. Men hennes makt öfver människornas sinnen skall allt mera aftaga, så framt hon sjelf ej fattar djupare sin uppgift och sitt mål: det att ställa hvar människa som ett sjelfansvarigt väsen i gemenskap med Gud, och att predika hans rike, icke såsom något endast bortom jorden, i himmelriket, utan såsom ett, som bör förverkligas på jorden. Härtill fordras då att hon icke skall rygga tillbaka för de medel, som utveckla menniskoandens frihet och sjelfständighet. Hon skall icke frukta friheten, utan göra denna husvarm på jorden, såsom den är det i himmelen.

Hvi skulle hon frukta? Har hon icke, under de trenne århundraden hon lärt och verkat, sett folken härligt utveckla sig i inre lif och yttre välstånd? Ser hon icke äfven personer, som synas främmande för den yttre kyrkan, egna sig åt verksamhet för det rike, Jesus ville stifta på jorden? Ser hon icke fångelserna förbättras, de nakna klädas, de hungriga spisas, barnen upptagas och upp-

fostras; ser hon icke familjelifvet renas, helgas, och den borgerliga friheten utsträckas till allt flera af landets barn? Ser hon icke vetenskap och konst, framför allt litteraturen, — denna stora folk-tribun på världens forum — blifva tjenare för detta rike, och de tysta suckarnes tid vara på väg att upphöra . . . .

Må man fördomsfritt betrakta tillståndet i de länder, der Guds ord fritt predikas, der den Heliga Skrift är hemma i hvar mans hem och den fria forskningen är hvarje tänkande väsens rätt, och jemföra detta med tillståndet i de länder, der undervisningen är bunden under presterskapet, der den Heliga Skrift är förbjuden eller otillgänglig för folket, som icke ens kan läsa den, der folket är okunnigt eller blifvit lärdt endast att blindt lyda presterna och den verldsliga styrelsen! Man jemföre Schweits med Italien, Preussen med Österrike, England med Frankrike, norra Amerika med södra Amerika! Hvar äro den största sedligheten, ordningen? Hvar det största mått af välbefinnande, andligt och timligt? Hvar äro folkmassorna, revolutionerna minst att frukta? Hvar äro staterna mest fasta, lugna och, med det samma, mest framåtgående mot målet: allas väl? Är det icke i de länder, der samvetsfrihet och borgerlig frihet äro folkets egendom? der det sjelf får välja sin tro och sina lagar? der menniskan ställes i omedelbar beröring med de högsta idéer och göres sjelfansvarig för sitt val och sina handlingar?! Sjelfva historiens vittnesbörd tyckes då mana oss att följa hans efterdöme, som kallade fattiga och olärda fiskare att blifva apostlar för hans rike, och som kallat oss alla att fullfölja hans befriande verk.

”Men när det kommer som fullkomligt är, så vänder det åter som endels är.” Så skola ock de båda stora christna kyrkorna*) återvända från sin splittring och fiend-

*) Jag talar icke om den grekiska, emedan jag ej ännu känner den. Men den kan, såsom christlig, ej stadna skiljd från en allmänlig kyrka, som omfattar Guds rike.

skap, när de djupare fatta sin enhet och sitt gemensamma mål. I denna vordna högre allmänliga kyrka skall det Gud skådande ögat ej mera hafva en inskränkt, af jordiska stängsel hämmad syn. Det skall fritt hushålla öfver Guds uppenbarelse hafvor, det skall ur den äldre, liksom ur den förnygrade kyrkans skatter — de bevarade och de nyförvärfvade — och ur Evangelii outtömda och outtömliga skatt fritt upptaga allt som hörer till fulländningen af den ordning, den harmoni, som det skådar — i Gud. I denna kyrka skall ingen kallas kättare eller ochristen, som med vett och vilja verkar för människors väl enligt Christi vilja. Katholiker och unitarier skola, då de lefva för det mål, för hvilket Han lefde och dog, kallas Hans sanna lärjungar. Denna kyrka skall ej förblanda den religiösa vetenskapen och det religiösa lifvet. Om sjelfve den till namnet Atheist gör den gode Samaritens gerningar eller har mod att kämpa för sanningen, så skall han höra Mästarens ord: "du är icke långt ifrån Guds rike!" Med Jesus Christus till föresyn, med hans helgande Ande såsom lärare, och med Guds rikets tillkommelse på jorden så som det är i himmelen till sitt mål, skall denna allmänliga kyrka dock icke tillmäta sig myndighet att vid någon tidpunkt stadga hvad som evinnerligt skall gälla. Hon vet att hon måste tillväxa och fullbordas i Christi visdom. Hon skall från århundrade till århundrade, på allmänliga synoder — sanna representanter af den christna församlingen, — å nyo besinna sin tro och sitt lif, och mäta dem vid den eviga förebildens, vid idealets ljus. Hon skall för hvarje gång, liksom de gamle af Israel vid Jordan, uppresa minnesvårdar, som säga: "hittills hafver Gud hulptit oss", och stadga regeln intill nästa års-möte. Hon skall ej frukta, ej heller misstaga sig, ty hon lemnar ej ur sigte den gudomlige läraren och har hans ord till de samlade lärjungarne:

"Sanningens Anda, den Heliga Anda, hvilken Fadren skall sända i mitt namn, han skall lära eder allting och påminna eder allt det jag eder sagt hafver, — han skall leda eder uti all sanning. — Och si, jag är när eder alla dagar intill verldens ända."

Men intill dess denna sanna allmänliga kyrka kommer till kraft må de stora fractionerna af henne fortvara, allenast de hvar för sig fullare utbilda sin innersta sanning, utveckla sitt lif. Jag vet icke, men det synes mig, att det religiösa lifvet är mest vaket och lefvande i de protestantiska länder, der de katholska och de protestantiska kyrkorna stå fria och fredade bredvid hvarandra, såsom i England, Tyskland, Schweits. Då uppstår hos deras ledare ej sällan en ädel täflan på äkta christlig grund. Hvilka stora personligheter och hvilka vackra stiftelser hafva icke de båda kyrkliga bekännelserna att uppvisa, synnerligen i England och Tyskland!

Enskilta personer kunna i alla christna kyrkor uppnå samma grad af mensklig förträfflighet. Men i den fria församlingen blifva dessa personer många, i den ofria få. Detta utgör skillnaden emellan folk och folk.

Och nu — god natt, min L*!

Den 18:de Maj.

Interasset af Rom växer för hvarje dag främlingen der dröjer. Nya sköna konstverk upptäckas i kyrkorna eller på gator och torg. De vackra villorna med sina parker, så gästfritt af de romerska store upplättna för främlingars besök, uppträden ur folklifvet eller ur det kyrkliga lifvet gifva ständiga ämnen till nöje eller betraktelse, och — för dagboken, om man, såsom nu jag, håller en dagbok.

Ehuru den bildande konsten — i synnerhet den antika — fått för mig i Rom en högre betydelse såsom menniskoandens försök att i sköna former uttala sin klarande syn af idealet — människoslågtets ungdoms-syn — af det gudomliga, eller

”högsta fröjd och högsta smärta
uti himmel och på jord”,

skall jag icke mycket orda om konstverken, som dock för mig förblifva uppenbarelser af andra ordningen. De fast-

hålla för åskådningen eller betraktelsen lifvets stora momenter — harmonier eller dissonanser. Detta synes mig utgöra deras odödliga värde. De gifva ock en gradmätare, från tidevarf till tidevarf, af folkens bildning eller lifs-åskådning; och detta är af stor vigt.

Att grekernas uppfattning af gudomligheten icke räckte till för mensklighetens högsta behof, det ser jag just på deras gudabilder. Minerva, Juno, Venus äro kalla skönheter utan sympathi för människorna, och Pappa Jupiter med den låga pannan och den yfviga peruken är en hederlig men inskränkt pascha, himmelsvidt skiljd från det i Christo klarnade idealet af *Fadren*. Och då det säges, att man dog lycksalig om man en gång skådat anletet af den Olympiska Jupiters-statyen (af Phidias) i Elis, så måste detta antingen vara sagdt såsom en artighet för konstnären, eller ock voro grekernas anspråk på lycksalighet icke stora. Apollo endast, nemligen den Vatikanske, synes mig så schön och ädel, att — jag är glad, att en sådan gestalt icke går på jorden; ty man kunde då frestas att blifva afguda-dyrkare. Huru litet dessa gudar voro sedliga idealer bevisas af traditionerna om deras gerningar. Man påminne sig blott Apollo och Hermes, Minerva och Arachne, och Jupiters alla kärlekshistorier!... Och de visste det väl, de sednare stora lärarne Pythagoras, Sokrates och Plato. Högre var deras uppfattning af det gudomliga. — Men jag ville nu berätta något om hvad jag sednast sett på jorden; först i kyrkorna, dessa skattkammare för det christna lifvet, som uppstodo i skönhet på det hedniska Roms sköflade, ödelagda mark, och som skola stå såsom sköna minnesvårdar af christlig konst och vetenskap, äfven om den påfliga residens-staden — icke mera skulle blifva det. Jag råder dig att i San Pietro de Vincoli se Michael Angelo's Moses, utomordentlig, stark, af djupt allvar, en bild, värdig profeten och konstnären. Moses kommer ned från Sinai, uppfylld af guda-syn och guda-ord, och får se Israels folk dansa kring guldkalven. Han sätter sig ned, häpen och vred, och sliter af sig sitt skägg. Detta allt synes mig uttryckt i bilden.

I "Maria sopra Minerva" — den sköna kyrkan, halft i göthisk styl — bör du se vid altaret en förträfflig Christus, äfven af Michael Angelo, och Catharina af Siennas liggande, sköna bild med dess uttryck af evig frid. Se ock uti S:a Cecilia, i Trastevere, den unga martyrens bildstod, liggande såsom hennes kropp blef funnen i den äldsta katakomben, samt rummet — ett badrum, ännu prydt med dyrbar mosaik — der hon led martyrdöden. Till kyrkan hörer ett kloster för några och sextio nunnor; de hafva sträng clausur, sysselsätta sig med musik samt förfärdigande af prest- och kyrk-prydnader. Jag hörde dem sjunga en lärd och konstrik messa, rent, konstmässigt, men — sjärlöst. I den lilla undangömda kyrkan "della Pace" bör du se Rafaels Sibyllor, en af denne mästares skönaste större kompositioner. Sibyllorna äro äldre och yngre, men alla lyssna de till englar, som hviska till dem ord, hvilka de uppteckna. Kompositionen är full af lif, skönhet och ädelhet. Dessa Sibyllor påminna mig om en Sibylla, som du bör se — om du kommer till Rom. Den är af Guercino och finnes i det Capitolinska museet; en gestalt af högtidligare allvar, än de Rafaelska, men så djupt skådande, så ädelt skön, så sant vänd ifrån verlden och till den eviga sanningen allena. Den är känd under namn af "Sibylla Pensica." I staty-museet — på Capitolium — minnes jag isynnerhet Faunen af Praxiteles och den döende gladiatorn, den förre såsom bilden af det ljufligaste jordiska still-lifs njutning, det för söderländningen så kära "il dolce far niente"; den sednare såsom typ af högsta leda till lifvet. Gladiatorn är sårad till döds, väntar intet, hoppas intet, önskar intet utom — döden. Stum och mörk blickar han mot jorden; han har ingen vän och ingen Gud; folket jublar öfver hans smärta. Han vet det och är ensam, ensam. Så såg man fordom honom falla och dö i Colisei circus. Den s. k. Capitolinska Venus har sin särskilda cell i museet, och man måste betala för att se henne, men — det lönar mödan. Den urgamla bronz-bilden af Varginnan, som ger di åt Romulus och Remus, är detta musei mest interessanta konst-kuriositet.

Medan jag är inne på konstens kapitel, vill jag säga några ord om de konstnärer och deras studio's som jag sedanast besökt.

Den engelske bildhuggaren Gibson är synnerligen lycklig i efterbildandet af antiken. Hans Psyche-gestalter hafva en sjäfull skönhet, som sätter dem, i detta afseende, öfver de antika. Men hans mest interessanta verk är, i mina ögon, hans elev, den unga amerikanskan, miss Hosmer. Efter fem års undervisning af honom har den genialiska flickan utvecklat en fullkomligt egendomlig och mångsidig talang. Derom vittna flera fulländade bildstoder, hennes Hecuba, hennes Daphne, hennes slumrande flicka, — en bild för ett grafmonument öfver en skön ung engelska, miss Falcony, som drunknade i Tibern då hon en dag red utmed stranden och jorden plötsligt rasade under hästens fötter, — men framför allt vittnar derom hennes Puck, alla små odygdiga pojkers kung, som man skulle vilja kyssa och tukta på en gång der han sitter på sin thron af acanthusblad och svampar, och i öfvermod kastar på dig en ödla. Akta dig! Han är så full af lif att — hvem vet om han icke verkligen lefver? — Miss Hosmer har redan förfärdigat sju copior af denna förtjusande trollpojke och hade nya beställningar deraf. Hon ämnar göra en motbild till Puck i en flickgestalt, som skall heta Topsy efter den lilla afrikanskan i M:rs Stowes förträffliga "Uncle Tom's Cabin." Miss Hosmer har ännu sin verkstad invid sin mästares; han tyckes faderligen glädja sig öfver henne. Hon är 23 år gammal, har en liten, men välbildad gestalt, med uttryck af energi och hälsa; det har ock det täcka, runda, liffulla ansigtet, hvars blick och skälmaktiga leende hafva något af lilla Pucks. Hon syntes lycklig och lefnadsfrisk, ville egna hela sitt lif åt konsten. "Akta er blott", sade jag, "att icke blifva — kär." "O! det har jag redan gått igenom och det är förbi!" svarade hon leende, med ett uttryck af Puck-natur. Och om jag ej misstager mig, så är denna natur, i en mildare grad, hennes egen. Men utan något af Puck och pock kommer en ung qvinna icke fram dit — der hon är.

En annan ung amerikanska, "miss Lander" — ifrån Salem i Massachuset — studerar äfven den plastiska konsten i Rom, och dessa tvenne äro der för närvarande de enda qvinnliga studerande i denna konst-gren. Miss Lander kom till Rom för att blifva elev hos den utmärkte amerikanske bildhuggaren Crawford, men efter hans tragiska slut — genom ögonkräfta — arbetar hon på egen hand. Hon har mindre talang, tör hända, och mindre originalitet, än miss Hosmer; men hennes föremål äro ädla och hennes hufvudens uttryck tillika synnerligen rent och ädelt. Så i hennes unga Siberiska och i bysten af den amerikanske skriftställaren Hawthorne med det betydande hufvudet. Ett sådant uttryck kommer af själen i menniskan.

En tredje ung amerikanska i Rom gör den nya verlden heder genom sin ovanliga vetenskapliga bildning. Det är astronomen "miss Mitschel." Hon är redan känd i Europa, liksom i Amerika, genom en astronomisk upptäckt, och har nu kommit hit för att inhämta kunskap om observatoriet här och afgifva berättelse deröfver till sitt hemland. Jesuiterna, under hvilkas vård observatoriet, liksom alla vetenskapliga anstalter i kyrko-staten, är ställdt, hafva med mycken liberalitet och artighet lemnat henne tillträde till detsamma och gifvit alla de upplysningar hon önskat. Hon hade funnit allt i utmärkt ordning och fullständighet. I de positiva vetenskaperna lära dessa herrar (Jesuiterna) vara utmärkta lärde.

Det gjorde mig nöje att höra den unga amerikanskan omtala sin fader såsom hennes lärare och den som ingifvit henne interesse för vetenskapen. Hennes kärlek till denne fader gick så långt, att hon fruktade att detta interesse icke skulle blifva detsamma om han, fadren, ej mera kunde dela det.

Hos italienaren Rosetti såg jag en stor rikedom af konstverk, sköna, men icke af högsta skönhet. En tjusande Esmeralda med sin get, en liten Flora ur hvardagslifvet, en Ophelia i vansinnets stund, en ung qvinna på slafmarknaden, äro bilder af mycken grazie och fulländning.

Egendomligast och icke minst skön är gruppen af den åldriga herrn med förnämt utseende, som med handen uppreser en fattig gosse, hvilken sitter på en gatsten ritande. Gossen är Rosetti sjelf såsom barn, och denna grupp egnad åt hans välgörare.

Hos amerikanaren M:r Moser ser man en mängd indianska subjekter med välbildade gestalter; men skönare ansigten såg jag hos indianskorna vid Mississippi's källor. Hans Pocahontas, der hon står, i sin pittoreska indianska dräkt, tankfullt nedblickande på ett litet kors, är förträffligt tänkt. Skönast af alla hans bildstoder tyckte jag hans Rebecca vid brunnen vara och statyen af tystnadens gudinna.

Hos M:r Rogers, en annan amerikansk konstnär, beundrade jag taflor i basrelief ur Columbi historia på portar, tillämnade för det nya Capitolium i Washington, ett arbete likt det på portarne till den Florentinska Baptisteren, men egendomligt i afseende på ämnet och behandladt med stor insigt och konstfärdighet. Och nu — nog af konstsaker och studio's för denna gång.

Af de åtskilliga palatserna med trädgårdar vill jag endast nämna det, som nu äges af familjen Corsini och förr tillhörde den Svenska ex-drottningen Christina under det hon vistades i Rom. Endast hennes sängkammare, — der hon äfven dog, — har man bibehållit alldeles sådan, som då hon bebodde den. Målningarne i rummet, hvilka hon sjelf låtit utföra, äro ett besynnerligt roccoco. Man ser bredvid hvarandra helgonbilder och nakna qvinnogestalter emellan satyrer. Men underliga ting af smått och stort, af högt och lågt voro sammanblandade i denna qvinnas själ. En tafla i rummet, — högst medelmåttig, eller, rättare, under medelmåttan, — föreställer hennes omdöpelse i Sanct Peter efter afsvärjelsen af hennes fäders tro. En härold står och blåser i trumpet, förkunnande den märkvärdiga tilldragelsen för världen. Sverige har henne att tacka för ett nyväckt vetenskapligt lif. Äfven i Rom utmärkte hon sig genom interesse för vetenskaperna. Till det sista bibehöll hon en viss grandezza och ett visst an-

seende; men vänner hade hon inga, och det knappa eller dåliga sätt, på hvilket hon i sitt testamente lönade sina trogna tjenare, "aftorkade hastigt" — säger en af dessa i sin naiva berättelse — "deras tårar öfver hennes död." Hon gick bort utan att hafva meddelat sig till någon angående hvad som lefde i hennes inre, stum, oförstådd, äfven af sig sjelf. Hon liknar dessa meteorer, lysande, men ofruktbara, som då och då förvåna våra blickar under det de genomlöpa sina excentriska banor, gifva oss litet sken och mycket hufvudbry.

Trädgården, som hör till palatset, är stor och vacker, i gammal fransysk styl. Rosorna blommade yppigt, vattenen spelade i klara strålar, och näktergalar drillade i lundarne — förtjusande. Så var det ock då hon vandrade der, — drottning Christina. Men kunde Monaldeschis grymma mörderska någonsin njuta denna skönhet, denna frid?

Af mina längre utflygter intresserade mig synnerligen den till Ostia. Utgräfningen af den gamla, länge i mullen och mörkret begrafna staden pågår nu med fart. Hela sträckor af grafmonumenter, sköna mosaikgolf i badrum och enskilda boningar framträda; man finner äfven statyer. Nyligen hade man i ett bad funnit en utmärkt vacker qvinnostaty af hvit marmor; hon stod nu der upprätt, skönt draperad, men — utan hufvud. I slutet af denna månad måste alla gräfningar upphöra, ty då kommer Malaria med sitt följe af febrar, ormar och myggor, och människorna måste fly.

Vi intogo vår middag vid Castel Fusano och glädde oss åt anblicken af hafvet, som fritt, utan öar och skär, vältrade sina skummande vågor mot strandens sandkullar, hvilka derunder t illväxa. Fattiga fiskare, af vildt utseende, bodde på stranden uti usla kojor. Emellan Ostia och Rom har Campagnan nästan inga fornlemningar, men hon erbjuder sköna utsigter af Tibern och af parklika ängar med stora betande hjordar af hornboskap och får. De romerska oxarne äro de ståtligaste djur i sitt slägte. Med sina höga, skönt böjda horn gå de fram med riktig senatorial

grandezza och representera, på sitt vis, den gamla romerska senatens värdighet vida bättre, än den nuvarande, som endast representerar till namnet.

Pingstdagen den 23 Maj.

Dagen började med lysande sol, kanonskott och allmän klockringning uti stadens kyrkor. I Sverige säger man, att solen denna dag "dansar på himlafästet" och att englar fara upp och ned emellan himmelen och jorden hela tiden ifrån Påsk till Pingst. I Rom upptages denna tid af en mängd kyrkliga ceremonier. I en kyrka bestänkas djuren med vigvatten. De ledas i sådant ändamål, prydda med röda bandrosor och åtskilligt bjefs, framför kyrkans port, hvarifrån de bestänkas af en pater — och de tros deraf få synnerlig hälsa och lycka. I en annan kyrka välsignas och invigas på samma vis vaxljus, ull med flera ting, som skola tjena till kyrkliga bruk eller prestkläder.

Dessa symboliska handlingar uttrycka den riktiga tanke: Alla väsen och ting böra genom den religiösa åskådningen helgas till Guds tjenst. Men man stannar vid den symboliska handlingen. Och kyrkan eller hierarchien, som här sätter sig i den Heliges ställe, är dessutom ingenting mindre än helig och helgande. Hvad jag hört om presternas, i synnerhet det högre presterskapets tro (otro) och seder (oseder) här och på andra ställen uti Italien, är icke uppbyggligt och är i vissa fall — till följd af deras inflytande inom familjerna — förfärligt; men jag vill ej upprepa det. Ty sjelf har jag icke sett något deraf. Men hvad jag sett och ser alla dagar, är att dessa lärare och ledare, som bestänka människorna och tingen med vigvatten, göra föga för att göra dem bättre och i någon mån mera skickliga för Guds rike. De stänka äfven vigvatten och göra kors öfver synden och smutsen, och sörja för att kyrkan sjelf, genom yttre glans och ståt, är så långt skiljd, som möjligt, från den fattiga, syndiga menniskohopen. Hon sörjer hvarken för dess uppfostran (hon motarbetar denna

fastmer) och vårdar dess dagliga lif blott för att göra sig detta underdånigt. Jag tror icke, att detta är för mycket sagdt om den romersk-katholska*), den italienska kyrkans allmänliga karakter, hvilka undantag man än må (och bör) göra för ädla personligheter, så bland det äldre som yngre italienska presterskapet. Vincenzo Gioberti och abbé Lambruschini äro prelater, som man ej skall förebrå brist på nit för folkets upplyftande genom folk-uppfostran. Men deras ord och arbete hafva brutit sig mot — den påfliga kyrkan, och de ha ingenting kunnat uträtta.

För en tid sedan gick jag, under en morgonvandring på Corso, in uti en af kyrkorna, hvaraf den stora stråkvägen har många. Femtio till sextio gossar sutto på den stora gången i en ring, inom hvilken en ung kanonikus gick lärande. Han gick fram och tillbaka, talande, men såsom för sig sjelf, och lyfte på den svarta mössan hvarje gång han nämnde Jesu eller Marias namn. Ingen af gossarne aktade på honom, och han aktade icke det ringaste på att de pratade, skrattade och drefvo upptåg sig emellan. Ibland stannade han framför en gosse och gjorde en fråga, gossen såg förbluffad ut, presten besvarade frågan sjelf och fortsatte derpå sin promenad. Så fortgick lektionen omkring en timma tills det ringdes till "il vespro", då alla gossarne sprungo upp, föllo på knä och upprepade alla med en röst litanian till Maria, med fyratio till femtio poetiska tillnamn för Jesu moder, såsom:

”Speculum justitiae,
Sedes sapientiae,
Rosa mystica,
Turris Davidica,
Turris eburnea,
Domus aurea,
Federis arca,
Janua coeli,

*) Den katholska kyrkans lära och lagar äro öfverallt de samma, men åtskilliga omständigheter verka betydliga olikheter i särskilda katholska församlingars anda och lif, och berättiga att tala om dem efter deras lokala karakter.

Stella mattutina,
 Salus infirmorum,
 Refugium peccatorum,
 Auxilium christianorum,
 Regina angelorum,
 Regina sanctorum omnium, o. s. v.

Detta stycke barna-uppfostran torde vara temligen typiskt af den romerska kyrkans uppfostrings-system.

Ett annat upptråde, hörande till detta system, var jag vittne till denna afton. Hvilande i mitt stilla rum efter ett besök i "Maria sopra Minerva", der jag — i parentes sagdt — hörde en förträfflig predikan af en Carmelitermunk öfver intelligensens rätt och rum i menckliga lifvet — väcktes jag af en mans kraftiga röst, som på något afstånd ifrån mig tycktes ifrigt predika och uppmana. Jag kastade en shawl öfver hufvudet och gick ut; månskenet var praktfullt, och det och den väldiga predikare-rösten ledde mig till foten af den Tarpejska klippan. Här, på en öppen plats, såg jag en församling af landtfolk, mest karlar, omkring 200 till antal, illa klädda, illa utseende, med hår, som aldrig tycktes hafva blifvit utredda af en kam, och denna folkhop, från hvilken utgick en stinkande lukt, stod lyssnande till en munk, som med en stentorsstämman ropade: "att hans hjerta var fullt af kärlek till dem alla, att han ville kunna omfamna dem och bära dem samt och synnerligen in i den heliga kyrkans sköte. Men som detta skulle fordra en Simsons krafter, och han icke hade dem, så omfamnade han dem med sitt hjerta, med sin goda vilja, bad dem motsvara och följa honom till frälsaren!" Efter dessa ord, uttalade med rhetorisk, men kall emphasis, tog han ett crucifix, lyfte det högt och gick, åtföljd af tvenne prester med lyktor, under sång i spetsen för folkhoppen, som följde honom såsom en flock får. Äfven jag följde. Tåget gick, i den månljusa natten, till en liten, mycket gammal kyrka, helgad åt St. Georg, der ljus brunno på altaret och en prest stod färdig att tilltala folket. Sedan detta satt sig ned, höll han en predikan om den *rätta* botfärdigheten med flera ganska slående

och lättfattliga liknelser, uppmanade till bikt, "ärlig, uppriktig bikt", — "biktfadern skulle i denna kyrka hvarje dag, "från och med denna afton, vara färdig att lyssna till bikt" — och han slutade sitt tal med en kraftig framställning af himmel och helvete, hvilken framskreds af alla krafter med stora åtbörder och stark röst. Åhörarne, dessa två till trehundra män och ynglingar, mera lika vildar och röfvare, än christna människor, lyssnade dock under djup tystnad och förenade sig alla i sjungandet af litanian efter predikan. Men jag måste fråga mig: hvartill tjena några enstaka goda predikningar, hvartill dessa andliga notvarp, när folk-uppfostran försummas, och när folkets styrelse och landets förvaltning äro sådana, som denna folkhops tillstånd tyder på? Hvad betyder en timmas bikt, förmaning och aflösning under ett lif utan andligt ljus eller lekamlig vård, ett lif utan fostrande eller förädlade inflytanden?

En ädelt tänkande fru och artist (en danska), som lefver här sedan några år och tillbringar somrarne uti de små städerna bland bergen omkring Rom, har beskrifvit för mig fattigdomen der — och smutsen, fattigdomens släp — såsom något öfver all föreställning. Folket svälter och — tigger. Ändå är det af naturen mildt och godmodigt. De nöjen, som man förskaffar det i den påfliga hufvudstaden, t. ex. "Tombola'n" (lotteriet), som oupphörligt fortgår och ständigt annonseras i bodar och på näringsställen, äro icke bildande, utan snarare förvildande. Också är spel för närvarande folkets hufvudnöje. På fredade platser och ställen ser man män och gossar sitta och spela med smutsiga kort, eller med fingrarne "Morraspelet", hvilket dock är förbjudet. Oaktadt så många förvildande inflytanden måste jag städse beundra detta folks naturliga mildhet och "Educazione", samt huru fredad man i Rom kan gå i alla qvarter och vid alla tider på dagen, äfven genom de största folkhopar. Talar man vänligt med italienaren, så svarar han äfvenså; han håller troget ett uppgjordt ackord; jag har aldrig, utom undantagsvis, funnit honom bedräglig eller svår att göra med. Jag skulle

önska, att man i våra nordliga hufvudstäder bemötte kvinnorna med den aktning och grannligheten, som man här visar dem. Jag har *aldrig* här sett en ohöflig eller grof behandling från man mot kvinna — ej en gång bland det fattigaste folket. På den lilla promenaden vid Tiberstranden, "la Ripetta", har jag mer än en gång sett, om aftonen, unga flickor — stundom barfota — dansa tillsammans saltarella eller hoppvals; män gingo förbi eller skötte sina sysslor i grannskapet, men ingen enda gång såg jag någon ofreda eller ens tilltala de dansande flickorna. Och här, på Rocca Tarpeja, är en större öppen plats, der stundom folket dansar om helgdags-aftnarne vid mandolin eller fiol; män dansa med kvinnor; alla äro väl klädda, och anständigheten i väsen och uppförande utmärkt. Man skulle kunna säga att detta folk har en naturlig finhet i förhållandena — åtminstone de yttre — könen emellan. Huru älskvärdt och aktningvärdt synes ej detta folk kunna vara, om blott..... du vet!

Maj månad är i Rom en månad af förtjusande skönhet. Ljuset, luften, grönskan, blommorna — hvilken lyx af skönhet och ljuflighet! Landets rikedomar öfverflöda äfven i staden; der är en yppighet af grönsaker och vårfrukter. Unga och gamla af folket ser man tuggande på sallat, ärter eller finocchi. För fem bajocci säges italieneren kunna vara hjälpligt försörjd för dagen. Bröd och "ricotta" — en slags ganska smaklig färsk mjölk-ost — och grönsaker har man för godt köp. Deraf ock romarens böjelse för "far niente" och motvilja för handarbete. Hans stolthet bidrar ock härtill. "Sono italianissimo perche sono romano" säger äfven gatpojken i det han såsom toga kastar öfver axeln ett trasigt skyнке eller täcke, och han föraktar att arbeta i jorden. Såsom i forna dagar begär det lägre romerska folket än i dag af sina styresmän blott "panem et circenses." Men här finnes en tillväxande medelklass, som begär något mer. Men jag vill nu tala om Maj månad i Rom.

Sedan några år har den blifvit af romerska kyrkan särskilt helgad åt Jungfru Maria, och man predikar i kyr-

korna blott om henne, äfven i dag — Pingstdagen. Jag var nyfiken att höra hvad man kunde säga om Jesu ödmjuka moder, som i den heliga historien städse drog sig tillbaka bakom sin gudomlige son, och jag gick på förmiddagen i Jesuiternas kyrka, "Chiesa di Gesu e Maria." Hon var uppfylld af folk, de flesta lågo på knä. Kyrkan var smakfullt dekorerad med blommor och emellan dem buketter af brinnande ljus. Musiken var af egendomligt smekande behag, ljuflig som en moders vård. Jag fick plats emellan ett par elegant klädda fruntimmer, som gjorde sig ett älskvärdt nöje af att låta mig i deras messböcker följa de kyrkliga bönerna och sångerna. Jag kunde icke hjälpa det, jag erfor ett intryck så ljuft och med detsamma så rent, att jag måste fråga mig: "är katholska kyrkans Maria-kult att tadla utom i dess öfverdrift, dess oförstånd? Borde icke bilden af den guda-ingifna Modren — liksom Eva, den första modren, ses lyssna till den onde (sjelfviska) andens ingivelse, så ses Maria, den andra modren, lyssna till den gode — borde icke bilden af "modren och barnet", som alla katholska kyrkor reproducera, blifva en fostrande förebild för qvinnokönet, — barnets fostrarinna — och kyrkan med all rätt skänka några af sina festdagar till betraktelse af detta djupa, ursprungliga förhållande? — Hela denna gudstjenst andades den goda Modrens helgande inflytande på själen. Den rörde mig djupt, välgörande, ljufligt, ända tills predikanten uppsteg på tribunen*).

*) Presterna predika ofta icke från predikstolen, utan från en läktare eller tribun, på hvilken de gå fram och tillbaka under mycket gestikulerande. Jag har några gånger bevistat dessa predikningar, och kanske är det en besynnerlig tillfällighet att de nästan alltid haft till thema det sjette budet, hvilket ger talarne tillfälle till mycket deklamation emot "le donne" och ganska pikanta, men föga uppbyggliga framställningar, som tydligen förlusta åhörarne. Att draga folk till kyrkan genom hvad medel som helst, det synes vara prester-nas hufvudsyfte. Derpå arbetar också kyrkmusiken, med sina opera-marscher och balett-stycken. Hon nedsänker sig, men icke för att upplyfta.

Det var en talare af ingen vanlig eld och talang; men i stället att egnas åt det förhållande, som jag tyckte åsyftas med denna gudstjenst, egnades de att framhålla — de mirakler, omvändelser m. m., som den heliga Jungfrun säges hafva verkat, sednast genom sina bilder, medaljer, (öfver l'Immacolata) och andra yttre medel. Denna predikan var en verklig farce, och den förnämste skådespelaren var presten sjelf, som slutade med stor theatralisk pathos i det han uppmanade alla att knäböja och liksom han anropa "Guds Moder!" Det kan icke nekas: den hedniska polytheismen lefver ännu hos detta folk och neddrager dess religiösa och kyrkliga lif. Den neddrager det gudomliga till kroppsliga föreställningar, och fyller jorden med döda bilder och vantro. Men sannt är det ock (och i någon mån tröstande) att idealerna för både bilder och böner hafva renat sig, hafva stigit. Man offrar icke mera till orena gudar och gudinnor, man söker de renas, de heligas gunst — på hvad sätt, det är en annan fråga, — och oskyldiga och sköna äro de romerska kyrkliga fester, som nu firas, i jembörelse med det fordna Roms Saturnalier och Lupercalier, med Cybele's och Veneris tempeltjenst.

Den 24 Maj.

Besökte på morgonen Gibsons atelier; fann honom ensam och hade stort nöje af att i lugn betrakta hans bilder och samtala med honom. Han hade nyss slutat modellen till sin Bacchus efter den Vatikanska antika guda-stoden, och han förde mig in i rummet, der den stod ensam, en ädelt skön gestalt, af hvilken en afbild borde stå i — hvarje vinkällare. Ty denne Bacchus är icke en rusig halfgud — såsom vi i nordén tänka oss den grekiske guden — utan en mild, menniskoälskande lärare, som, med hufvudet krönt af vinranksblad och evighetsblommor, räcker människorna vinbägaren i det han tyckes säga:

"Njut de odödligas gåfva, men missbruka den icke!"

Gibson kom med mig öfverens om att konstens högsta mål är att gifva sköna former åt lifvets idealer.

Miss Hosmer var icke hemma. Hon har skänkt mig en god fotografi af sin lilla Puck, och den tar jag med mig till Sverige.

Jag har nu berättat dig så mycket om romerska angelägenheter, kyrkor, prester, artister m. m., att du väl kan tåla höra åter litet om mitt enskilda lif. Du har kanske märkt, att jag ånyo säger *vi*. Det kommer sig deraf att jag ofta vandrar tillsammans med min vänlige landsman Herr S* och att jag fått sällskap i mitt höga bo på Rocca Tarpe'a. Der bo sedan några veckor ett par unga fruntimmer, som hafva blifvit mig behagliga väninnor. Den ena är en vacker blondine med uppsyn och hållning såsom vore hon drottning Elisabeth af England, men med hjerta och sinnelag såsom den mildaste qvinna. Den andra är en intagande brunette, en verklig Psyche-gestalt, med kastanie-bruna lockar, fallande kring ett barnsligt litet, täckt, men blekt ansigte, med ett uttryck af melankoli och godhet, och ett par sköna ögon af underligt djup blick. Bland sina vänner har hon många namn, såsom: "Puss, Puck, Psyche" etc. Jag kallar henne: "den lilla Tedesca"; ty hennes fäderneslands (Tysklands) djupa romantiska ande lefver hos henne. Hon är fader- och moderlös, har kommit till Italien för att vårda sin hälsa, och blir troligtvis min dotter öfver sommaren i Sorrento, der jag ämnar begagna baden.

De unga flickorna se ganska allvarsamma och värdiga ut för världen; men emellan sig hafva de små lustiga upptåg, äro qvicka, sarkastiska och skratta åt hela världen.

De höra nu till mitt familjelif på den Capitolinska klippan.

Af sällskapslif minnes jag blott en afton. Storfurstinnan Helena, litet nyfiken (tror jag) att höra resultatet af min "retraite" i klostret, lät en afton afhemta mig till sig;

Fr. Bremer. Resa. II.

tog mig sedan afsides och frågade hvad jag funnit eller vunnit under mitt klosterprof.

"Bikta er, bikta er litet för mig", sade hon behagligt nyfiken.

Jag meddelade henne uppriktigt mina intryck af denna tid. Hvad hon derpå yttrade öfver bikten och öfver aflösningen skall jag icke säga dig, emedan hon uttryckligen sade: "skrif icke för andra hvad jag här sagt er"; men jag vill dock uttala min uppriktiga beundran öfver denna furstinnas rena känsla och säkra takt.

Angående bikten vill jag ännu tillägga det, att den hörde till de äldsta bruken inom den Waldensiska kyrkan. Man biktade sig för Barberna, af själsbehof och af gammal sed, fick af dem råd och tröst; men aflösning i romersk-katholsk mening kom ej i fråga. Och om kyrkans lärare i allmänhet skulle uppfostras att blifva själarnes rådgifvare och helare, såsom dessa fordna Barber, och om de katholska presterna än i dag samteligen betraktade detta sitt kall med det allvar, som mången bland dem gör det, så skulle biktens bruk, kanske af sig sjelf, återkomma i den protestantiska kyrkan i en renad, evangelisk form, och många oroliga, hårdt frestade själar finna välgörande ledning och lugn!

En annan tilldragelse i mitt enskilda lif är att jag slutat min "Fader och dotter." Jag har aldrig skrivit något så lätt och fort, boken har likasom gjort sig sjelf. Sannt är att jag länge burit den nästan färdig inom mig. Endast de sista sidorna måste jag skriva om några gånger. Slutet ville ej — göra sig. Ändtligen har det lyckats mig förliden natt. Mitt ljus brann skumt, men i min själ var det ljust; jag kände att jag gjort ett godt arbete och jag tackade Gud.

Och nu, innan jag lemnar Rom (hvilket sker i morgon), troligtvis för alltid, vill jag kasta en sista blick öfver den tretusenåriga verldsstaden — "Sibyllan, till hvilken jag kommit för att lära forntids och framtids runor."

Om hennes klarnande syn, hennes uppåtstigande inre lif, oaktadt mellantider af mörka århundraden och förskräck-

liga förödelser, har jag redan sagt något; icke om den syn hon nu ser, om den bekännelse hon skrifver på de sibyllinska bladen.

Det var en tid, (nu för tio år sedan), då påfven icke mera rådde i den påfliga staden, då i hans ställe en triumvir satt der rådande och Romarfolket samlades kring denne samt män och qvinnor gjorde sig till villiga redskap för det mål och det rike han förkunnade såsom Italiens, såsom isynnerhet Romas, Italiens medelpunkt och hjerta. Hvad ville de? Det samma som hela Italien, i denna stund af andarnas resning, vill: "ett enigt, fritt och ädelt Italien, under fria författningar representeradt af landets fria söner, som kunde föra det framåt i sedlighet, lagar, i *alla* inrättningar, som befordra folkens högsta väl. Äfven hos Mazzini stod det moraliska idealet af statslifvet högt, och ehuru han i detta icke tillerkände religionen och kyrkan plats, erkände han likväl christendomens heros såsom ledare och lärare på frihetens väg. Republiken var för honom den enda form, i hvilken statslifvets ideal kunde realiseras; frihet från utländningen och från påfveväldet det första vilkoret för Italiens pånyttfödelse. "Insurrektionen" på alla punkter i Italien var för honom det förnämsta medlet. "Der endast tre personer voro tillsammans skulle "de förena sig att protestera emot påfveväldets och utländningens inblandning i Italiens angelägenheter, förena sig "att bekänna de Mazzinistiska grundsatserna af broderlig "kärlek, mensklighet och patriotism, och så skulle af hundrade eller tusende små punkter uppkomma ett stort, enigt "helt."

Genom sin personlighet och vältalighet, genom hvad hans syn innebar verkligen moraliskt riktigt och ädelt, entusiasmerade Mazzini mycket folk, så i Rom som i hela Italien. Få män hafva haft mera varma anhängare. Hvad jag af flera bland dem hört om honom gör att jag tror honom vara deraf förtjent för renheten af sin karakter och fastheten af sin vilja. Hans ideal af lifvet och staten var till sin moraliska halt icke olikt det af Gioberti och Balbo jemte flera Italiens utmärkta söner och döttrar; men

han skiljde sig från dessa i andra punkter och i synnerhet i fråga om de våldsamma medel han ville använda. Mazzini blef rådande i Rom; den gamla stadens krigiska anda syntes återvakna. Den kämpade en hjeltemodig kamp emot långt öfverlägsna arméer under åtta månaders tid. Markisinnan af Ossoli — amerikanskan "Margret Fuller" — har i sina bref bevarat högst dyrbara minnen af denna tid i Rom, då "Mazzini aldrig sof, men aldrig ett ögonblick "svigtade; då hans hand var feberhet, men hans blick stadig, hans väsen fast och lugnt; då unga männer svälte "eller dogo på sina poster hellre än att öfvergifva dem; då "mödrar på hospitalerna kysste sina söners amputerade lem-mar; då qvinnorna täflade med männerna i offerlust för "fosterlandets sak; då man kände sig frestad att tvifla om "försyneu, när all denna kärlek och alla dessa offer visade "sig vara förgäfves." Ty de voro då förgäfves! Rom låg under, de fientliga härarne inträdde segrande, triumvirerna flydde, påfven återkom.

Men han kom ej mera som den milde, den frid och förlåtelse förkunnande Pio Nono. Han kom som en sträng, i flera fall oblidkelig domare. Var det han sjelf eller hans rådgifvare och minister Antonelli — jag vill tro det sednare — som vållade, att af alla Italiens stater blef Kyrkostatens den strängaste i bestraffande af de politiska förbrytarna; men alltid, så synes det mig, faller största ansvaret därför på påfven. Det hade anstått honom, såsom "Christi representant" på jorden, att hellre dö än att låta tusentals människor dö eller fängslas för hans skull. Ifrån denna tid, 1848, sitter Pio Nono lugn på Petri stol, men han älskas ej mer och tron på honom är — förbi.

Och hvad har han väl gjort för att återvinna den?

När han uppsteg på den påfliga thronen lofvade han: "Amnesti (och detta löfte höll han), organisation af municipalväsendet, provinsernas representation, undervisningsverkets förbättring, klostrens reform, revision af lagarne, "jernvägar, ökad frihet för pressen, en konselj af ministrar, "borgare-milis, m. fl. liberala institutioner."

Efter tio års styrelse, hvad har af allt detta blifvit utfördt? En liten jernväg (den till Frascati; på vägen emellan Civita Vecchia och Rom röfvas ännu allt emellanåt diligenserna), några små kloster-reformer*) såsom man sagt mig; om de öfriga — talar man ännu, men ingen tror på dem. Den allmänna rösten kan ej fordra dem, ty den har inga organer hvarken inom konseljen, senaten (påfven näm-

*) Helt nära denna Rocca Tarpe'a, der jag njutit så osägligt af lifvet och naturen, är klostret af "le vive sepolte." Det öppnas icke utom för prinsessor af kungligt blod. En af denna rang ville för några veckor sedan se denna graf för de lefvande, och Soeur Geneviève (den långa nunnan i Sacré Coeur) var följaktig vid besöket. Hon berättade mig derom utförligt. De lefvande begrafna sysselsätta sig med oupphörliga späkningar. De fasta ideligen, läsa aldrig, och rikta ständigt betraktelsen åt döden och förgängelsen. De byta aldrig om klädning och endast två gånger om året underkläder. Deraf en odräglig och osund lukt inom kloster-rummen. Den förra priorinnan, som dog för två månader sedan "såsom helgon", var ännu icke begravnen och besöktes alla dagar af nunnorna. Dessa få aldrig se sina anhöriga eller höra deras röst, ej ens veta något om dem. De få icke heller se sakramentet; det meddelas dem genom ett hål i väggen. Blott genom detta få de bikta och mottaga aflösning. Bland de några och trettio nunnorna voro flera unga, ett par ganska vackra, men sågo sjukliga och "stupide" ut. Det var en prinsessa Farnese som stiftade denna Orden och sjelf begrafde sig der jemte 10 kvinnor. Den har, oaktadt sin onaturlighet, sedermera tillväxt.

Icke mycket naturligare och föga uppbyggligare synes mig "systrarnes del' santo Sacramento Orden", hvilka i praktfulla och lysande kläder tillbedja, både natt och dag, framför det af presten välsignade oblatet och vinet.

"Passionisterna" på Monte Cavo, som skola lefva i ständigt tillbedjan af Jesu hjerta, besöktes för några dagar sedan af Herr S* och han fann att de goda Ordens-bröderna ingalunda öfva sträng fasta, utan förpläga sig ganska väl. Emellan måltiderna upprepade de sina tanklösa messor och böner. Sådana kloster borde reformeras och bringas till närmare likhet med Philippinernas, Ursulinernas (der nunnorna väl ha clausur, men sysselsätta sig med barnuppfostran) samt Carmeliternas.

ner sjelf dessas medlemmar) eller pressen. Tanken är under dykare-klocka så väl i Rom som i Neapel. Roms enda tidning är en påflig, och utländska böckers införande är underkastadt sträng bevakning. Icke en gång den så christligt liberala tidskriften "Revue Chrétienne" har jag genom någon bemedling kunnat hit erhålla från Paris. I öfrigt är det icke jag som kan eller vill bedöma den påfliga förvaltningen af Kyrkostaten; men hvad jag sett af folkets tillstånd låter mig tro på den samvetsgranne och i det hela påfligt sinnade grefve Cesare Balbo's ord i hans Sommario della storia d'Italia, (pag. 452):

"Rom och Modena, illa återställda år 1814, hafva alltsedan med hvart år förblifvit sämre styrda. Dålig polis och förföljelser hafva varit gemensamma för båda staterna; särskilt för de påfliga äro: oordning i finanserna, utländska vapen, ecclesiastik styrelse i de mest världsliga saker, ett förhållande, i hvilket den kyrkliga styrelsen mest förlorar af sin värdighet." —

"Hvar och en, som betraktar och jemför tillståndet i de olika Italienska staterna, måste klart inse, att om någon verklig förbättring kan ske, någon stor impuls komma för Italiens framgång (progresso), så måste den komma från Piemont. De andra staterna hafva — äfven i det de äga bäst — förblifvit stationära. Piemont deremot har, äfven i hvad det äger sämst, tagit en uppåtgående, förbättrande rörelse, och hvarje ytterligare fortgående kan icke väntas utom genom denna rörelse." Detta skrefs 1850.

De antika Sibyllorna skrefvo, såsom man vet, en något svårläst styl, och man har haft mycket hufvudbry för att utfinna meningen af deras orakelspråk. Derom kommer man dock öfverens, att de alla (Sibyllorna) förkunnat "en Gud och en verldsdom." Och äfven detta förkunnande tycker jag mig tydligt läsa på den Romerska Sibyllans nyss beskrifna blad:

"Det gamla måste förgås eller uppstå förvandladt,
 "förklaradt. Phœnix måste uppstiga ur bålet i mor-
 "gonglansen af en högre, bättre värld eller — för-
 "gås i dess aska. — Katholska kyrkan kan pånyttfö-
 "das. — — Den har frön till evinnerligt lif. Men Påfve-
 "dömet" — — —

Roma addio!

TRETTONDE STATIONEN.

Ankomst till Neapel. Utbrott af Vesuvius. Lif i Neapel. Öväntad ankomst till Ischia. Fru M* och Herr N*. En förtrolad Ö. Prinsessan Ilse och Waldo. Romantiska dagar och veckor. Konungen och drottningen af Neapel. Folket på öarne. Sorrento. Kärlek och oro. Ädel och oädel kärlek. Folkfester och folklif. Vårt hemlif. Maria-dyrkan. Prinsen af Syracusa. Dagar på Capri. Amalfi, Salerno, Pestum, Pompeji. Något förtrolladt. Romanen fortsattes. Huru skall den slutas?

Neapel den 29 Maj 1858.

Vesuvius i fullt utbrott är den första syn, som möter mig här, och den är af mäktig art! Ett ur-phenomen står der talande i hieroglypher af eld och rök om skapelsens, om djupets hemligheter, och ingen människotanke har än förmått att tyda dem. Utbrottet har begynt för tre dagar sedan, — samma dag vi afreste från Rom — och lär vara ett af de mest betydande på många år. Vesuvius, som jag hittills kallat en af jordens tretusen skorstenar — så många omtrent lära volkanerna vara — och som jag var besluten att "taga kallt", imponerade mig så då det framstod med sin krona af rökpelare, högt framför oss

medan vi öfver "Campagna Felice" ilade fram mot Neapel, att jag förstummades. Jag kände något likt vördnad och fruktan för natur-jetten, volkanernas kung, så massiv och så majestätligt fruktansvärd syntes han. Mitt res-sällskap ville icke tro på utbrottet oaktadt de massor af rök, som utgingo från berget, ty vi sågo ännu ingen eld. Men här, i Pension Schiazzi, vid Neapels hamn, ser man klart den stora eldbrasan, som brinner, icke ur bergets topp, utan brutit ut i fördjupningen emellan den stora käglan och berget Somma, den andra hälften af Vesuvius och fordom sammanhängande med käglan. Man tycker sig se en dalsträckning full af glödande strömmar. Högsta toppen af Vesuvius är höljd i mörka rökmoln. Vägen dit säges vara afskuren af lava-strömmen, men från trakten kring Eremitaget lär man förträffligt kunna se den brinnande dalen. Mig höll synen deraf på afstånd vaken denna natt. Skådespelet var så egendomligt, i synnerhet när fullmånen uppsteg deröfver, höljd i molnslöja, och tycktes, lik en rädd vestal, fly för den underjordiska Gudens lågor, hvilkas sken blef rödare allt som månen framstod i sin milda glans. Åter och åter måste jag lemna min säng under natten för att från min balkong betrakta de kämpande ljusen, Lokes, som färgade himmelen röd under det dofva, åsklika buller ljödo ur hans underjordiska rike, och månens, som allt mer beherrskade rymden. Nattens stillhet tycktes slutligen insöfva båda. Månen skred fram i en bädd af moln och elden i Vesuvius tycktes brinna sömnigt. Morgonen var mulen, men dagen har blifvit klar och varm, och under kommande natt torde jag få på nära håll betrakta Hans glödande Majestät. Ofantliga rökmassor uppstiga ur hans gap och lägga sig öfver hela bergs-sträckan till venster om Neapels hamn, höjderna af Torre del Greco, Sorrento och Castella-Mare. Jag har ett behagligt hem vid Riviera di Chiaja. Framför det, emellan kajen och hafvet, sträcker sig den sköna parklika promenaden Villa Reale; utanför denna är hamnen, den stora berömda, omfattad af Pozzuoli och Pompeji kuster. Den förra är krönt af villor och parker, på den venstra thronar Vesuvius. Hafvet är

gladt och böljorna glimma i solen. Midt öfver, vid horisonten ligger Capri såsom en stor stenbock och solar sig på den mörkblå, rörliga slätten.

Den 30 Maj.

Nej, jag fick ej uppvakta Vesuvius i dess brinnande närhet. Vid middagstiden i går behagade hans Nåd insvepa sig i svart rök-kåpa, som såg ut som en hotelse om syndaflod eller yttersta domen, eller något dylikt. Dofva knallar läto höra sig; luften blef kall och blåsten dref sandhvirflar genom rymden, så ända till aftonen, då molnkåpan lyftade sig öfver berget och lät se en hög eldpelare, som steg upp ur den stora eldbrasan. De mörka molnen färgades röda deraf och lavaströmmarne syntes mera glödande och liksom närmare. Det rökte starkt ur toppen af käglan; man väntar ett nytt utbrott. Sent på aftonen läto starka fräsande ljud och underliga buller höra sig.

Det lilla sällskapet i pension Schiazzi lifvas af uppträdet, allt under det man berättar förskräckliga ting om alla de olyckor, som Vesuvii utbrott vållat och man ytterligare väntar; och detta gör det stora skådespelet på en gång hemskt och intressant. Märklige personer i detta sällskap äro en amerikansk diplomat (en katolik), intressant och angenäm, en ung enkefru, elegant, fin, särdeles behaglig, af protestantisk bekännelse, men som i pensionen misstänkes för katholska sympathier; och en stor, tjock Miss S., ett af dessa originaler, som endast stora Britannien frambringa och utsända. Åsynen af Vesuvius och af den älskvärda unga enkan lifvar henne hvar afton till predikningar om Guds försyn och till starka utfall mot katholicismen och påfven, både på vers och prosa. Hennes ifver tilltager derunder, hon går ut och in genom dörrarne, slår sig för bröstet och kallar påfven "this man of sin", "this antichrist", blir derunder så fanatisk och ifrig, att det förlustar mig, men tydligen plågar den unga enkan, som sitter

tyst, med nedslagna ögon och med ett uttryck på en gång så godt och så lidande, att det manar mig att uppträda mot Miss S. och för catholicismen, hvilket förskaffar mig en tacksam blick från fru M* (så vill jag kalla den unga enkan), och nya explosioner från den andra, som helt visst skulle hafva kunnat blifva en ypperlig aktris. Medan hon predikar och Vesuvius röker, och jag väntar på tillfälle att kunna besöka det i lugn, vill jag säga ett par ord om resan från Rom till Neapel. Den skedde med vetturin, i sällskap med Herr S., en ung engelsman Herr N* och ett ålderstiget, aktningsvärdt tyskt äkta par, som emellan vänner kallas Philemon och Baucis. Philemon, D:r S**, som äfven kallas "den lärde Rabbinen", är en vacker gubbe med snöhvitt hår och ett ansigte, som till drag och uttryck påminner om Franklins. Baucis åter är en liten gumma, vacker ännu, treflig, god och med en viss högtidlig värdighet i sitt väsen, en äkta representant af den antika herdinnan. Af flera skäl hade vi beslutat att icke taga den vanliga vägen till Neapel öfver Terracina, utan fara öfver Abruzzerna, Monte Casino, San Germano o. s. v. Jag var glad deråt, emedan jag gerna ville se det ryktbara gamla klostret Monte Casino och Padre Tosti, hvars patriotiska skrift "la lega Lombarda" gör honom stor heder som Italienare och förskaffat honom hedern af flera månaders fängelse under kung Ferdinands af Neapel faderliga hägn.

Denna väg — öfver San Germano och Monte Casino — är att tillråda dem, som älska att se en pittoresk, vild bergsnatur med utsigter öfver fruktbara dalsträckningar, och att lära känna små, smutsiga städer, halft öfverdragna af spindelväf, men der folkets egendomliga fysionomi och klädsel stundom låta öfverse med trasorna, smutsen och de halfnakna, tiggande barnen, som under uttrycksfulla åtbörder ropa: "morto di fame! morto di fame!" Men från denna väg böra de afrådas, som sätta värde på goda herbergen och god kost.

Väderleken var dessutom ruskig och kall i bergstrakten; vi njöto endast få solblickar. Men sådana lyste dock öfver Saccos och Liris dalar, omgifna af de skogiga Abruz-

zerna, öfver hvilka stora vandrande moln kastade sina skuggor medan en flock qvinnor, liknande Caryatider, kommo, med stora vattenkrukor på sina hufvuden, från brunnen uppe mot den lilla staden, der vi togo vår middag. En sådan solblick hade vi ock då vi klättrade uppför Monte Casino, och den behöfdes, ty det var kallt och klostret ligger mycket högt. Dess byggnad och kyrka äro praktfulla, såsom palatser, lysande af marmor och dyrbara prydnader. Statyer och byster smycka gårdar och gångar. De vördiga klosterfädrar sofvo alla middag så när som på trenne, och hela klosterpersonalen tycktes göra dem sällskap. Klostret syntes öde. På min förfrågan efter Padre Tosti kom han genast, en liten man, med vackra, mörka ögon, fin ansigtsbildning, fint väsen och ett uttryck, som tyckes säga att han lärt sig, att man icke bör säga allt hvad man känner och tänker, om man vill lefva i ro. Han syntes nu hafva funnit denna sälla ro och använde den för lärda arbeten. Nog aktar han sig härefter att skriva något så storsinnadt och fosterländskt som den ofvannämnda boken. Tryckeriet på Monte Casino — der äfven denna bok blef tryckt — har efter 1848 års händelser blifvit indraget, — satt ur verksamhet — och Padre Tosti skriver nu under censurens vaksamma öga. Han har emedlertid vid sista kloster-kapitlet fått titel af abbot, och säges hafva utsigt — om han skickar sig väl — att blifva klostrets verklige abbot. Han ger undervisning blott en timma om dagen; den öfriga tiden använder han för sina lärda arbeten. Jag komplimenterade honom för hans "Lega Lombarda", hvilket tycktes göra honom ett nöje, som han var halft skygg att låta märka.

Munkarnes antal är ej öfver tjugu och deras lif icke under sträng regel. De äta godt, sofva middag i god ro, röka cigarrer, promenera, läsa tidningar o. s. v. Seminaristerna som här uppfostras — till större delen unga adelsmän — utgöra 120. Dessutom äro här 40 alumni, så att hela personalen uppgår till omkring 200. Nu säljer man inom klostret salt, cigarrer m. m., hvilket lockar mycket folk dit upp, ty dessa varor få der köpas för

bättre pris än annorstädes. Vid pingst-tiden församlas på Monte Casino flera tusen män och kvinnor af landtfolket för att bikta och få aflösning af de lärda fädren, som då väl hafva föga tid till att sofva middag.

Klostret med all dess prakt gjorde nu ett alldagligt intryck. Man kände att dess högre lif och betydelse voro flydda. Dock står det som en skön minnesvård från de tider, då klostren voro de enda tillflykts-orter för oskulden, fromheten, vetenskapen, alla människoslägtets minnen, alla dess högre andliga sträfvanden, medan folk reste sig mot folk, tyranner mot tyranner, och svärd och lågor härjade jorden. I klostrens hägn afskrefvo fromma män och kvinnor de gamla dyrbara manuskripterna i hundradetals exemplar, under det lärda lekmän der beredde arbeten, som sednare — när härjningens störtflod gått öfver — skulle upplysa och välgöra världen. I den allmänna förvirringen och kampen stodo de som Guds borgar på jorden och predikade Guds frid. De hafva gjort sitt verk. Monte Casino är det äldsta kloster i Italien och var ryktbart redan i Charle-Magnes tid.

Men åter till vår resa. "Den lärde Rabbinen" gaf mig under denna ett oväntadt interesse. Ur en samling af Davids psalmer på hebreiska språket, som han alltid bär i sin ficka, läste han hvarje dag för oss en eller två, först på urspråket, sedan på tyska, med en sådan pathos och "Schwung" att kung David sjelf hade ej kunnat göra det bättre än denne hans afkomling, och jag har aldrig känt, såsom under hans läsning, den oförlikneliga skönheten och höga poesien i dessa sånger, aldrig så af dem blifvit rörd och stämd till glad andakt. Enthusiastiskt tillgifven sin religion, såsom "den företrädesvis rena och renande", hörer doktor Steinheim till de judar, som antaga christendomen såsom en utveckling af judendomen, och Christus såsom en stor prophet och lärare. Måtte många judar finnas, som likna honom! En annan liten bok, som han äfven alltid bär på sig, är en på grekiska med Anakreons, Pindars och Sapphos sånger; och äfven dessa läser han och öfversätter ypperligt. Det är eld och behag i

dessa skaldestycken — oefterhärmliga i sin art, men icke att jemföra i höghet och rik naturpoesi med de hebreiska. Den lärde Rabbinens bekantskap är mig äfven i annat afseende interessant; ty min resas mål heter icke mera Italien, icke heller Grekland, utan tyst i min själs djup sjunger det: "Jerusalem, Jerusalem!"

Ur de vilda Abruzzer-bergen kommo vi ned i den sköna provinsen, kallad Terra di Cavono eller Campagna Felice, och der befunno vi oss i den sommarvarma sköna södern. Allt är odladt och skönt såsom i en stor naturpark. I de höga träden klänger vinrankan upp och kastar sig i festoner från träd till träd, poetiskt vackert. På marken satte linet knopp och kornet syntes hvitna till skörd. Rundtomkring oss är allt fruktbart och blomstrande som ett paradys, men bortom detta reser sig Vesuvius högt och hotande. Den breda landsvägen blir allt lifligare af åkande och gående, dock mest af de förra. Huru olika mot närheten af Rom. Hästarne äro prydda med höga messings-ornamenter och röda tofsar, stundom med blommor; männer och qvinnor med rosor i hattar och hår. De flesta åkdon äro en slags stora kärror med höga hjul och förspann af alla slag, hästar, mulåsnor, oxar, åsnor, kor, ej sällan tre eller fyra olika kreatur i bredd. Det ser hankigt och hafsigt ut, men tyckes icke gå sämre för det. Menniskorna synas vara af lättare kaliber än annorstädes. Man ser tio, tolf till fjorton personer (männer och qvinnor) och derutöfver hopade eller hängande på en kärra efter en häst eller mulåsna, som springer med dem, som om de vore af halm. Folket ser lifligt, gladt, sjelfsvåldigt, äfven oblygt ut. Så komma vi till Neapel och dess tjusande vik, som beherrsкас af det rykande Vesuvius såsom af en mörk despot med dom och död på sina läppar.

Staden ser dock glad ut, vida mer än Rom. Husen lysa hvita ibland grönskande trädgårdar vid det ljusblå hafvet, mot hvilket Neapels kuster sträcka sig likt en öppnad famn, hvars klipparmar äro rikt smyckade af städer, landt-hus och parker — glänsande armband! I staden svärma

Facchini som flugor efter vagnen, och äro ändå svårare att bli af med än dessa. På gatorna skriker och stöjar folket förfärligt. Solen skiner gladt; allt andas sydländskt lif i godt och ondt.

På chiaja "Santa Lucia" stadna vi, emedan en del af våra reskamrater skola bo i hôtelet der. Alla Facchini ha slutligen öfvergifvit oss i följd af våra trägna uppmaningar och protester, blott en har sprungit efter vagnen allt ifrån tullen och står nu pustande vid vagnsdörren. Fru S. förebrår honom hans enträgenhet och tillägger: "e un gran manco d'educazione!" — "Ma come, Signora? Vi bacio le mani!" (men huru, Signora? Jag kysser era händer!) utropar med stor åtbörd den solbrända neapolitanaren, — "jag står ju till er tjänst! Ni kan ej undvara mig! Låt oss göra un accordo", etc. Och trägen vann äfven denna gång.

Derefter for jag till min bostad, som har det skönaste läge och visar en den rikaste tafla tanken kan tänka och blicken omfatta.

Den 31 Maj.

I går förstorades utbrottet betydligt, lavaströmmarne hafva tilltagit. Mot aftonen vandrade jag utmed stranden åt Pausilippi midt emot Vesuvius. Man såg eldströmmarne, lika glödande ormar, kräla utför detsammas sidor och elden uppstiga ur djupet emellan de båda bergen. Det såg ut som en brinnande stad i bergets famn. Det var praktfullt, men förfärligt. En del folk stod på quaien, betraktande skådespelet. Jag samtalade med några personer, alla voro särdeles villiga att meddela hvad de hört. Eremitaget sades vara omgifvet af lavaströmmarne, eremiten hafva flytt, flera vingårdar och oliv-lundar redan förstörda. Man fruktar att elden i natt skall komma till Barra — en by ofvan om Portici — och innevånarne i gårdarne deromkring flykta. Man bäfvar äfven för Portici. Ur kratern

öfverst på käglan synes då och då eld, och man befarar stora förödelse.

Midtunder denna syn och dessa faror kretsade vagnarne på den breda chiajan med ohejdad fart och munterhet. Der är hvar eftermiddag en riktig ström af vagnar, större och mindre, ifrån den präktiga wienervagnen till "corricolo'n" med tjugu till tjugufem personer efter en häst, och folk af alla klasser, från prinsar och prinsessor till pigor, drängar och matrosar. Det är i synnerhet de sednares equipager och dessas med plym och bjefs utstyrda hästar, som kappas, stundom ursinnigt, att köra om hvarandra. Körsvennerna skrika och skoja; vagnarne fara i tre till fyra rader. Fotfolket var i mindre antal och förhöll sig stillsamt, utom likväl pojkarne, som synas mig här vara en slags fyrbeningar, ständigt liggande på gatan under tummel och språng eller slagsmål.

Ännu ett annat muntert upptåg tilldrog sig här vid skenet af Vesuvii lågor.

På en öppen plats vid chiajan kom en ung flicka, slående på en söndrig tambour de basque med liflig och bestämd takt; hon ställde sig under ett träd och började sjunga och slå sin tamburin. Genast slöt sig kring henne en krets af flickor och barn, bättre och sämre klädda. Två flickor i trasor begynte dansa med kastanjetter. Dem följde tvenne andra, välklädda och vackra, som knäppte ypperligt med kastanjetterna och dansade likaså. Så kommo flera; kastanjetterna gingo från par till par. Barnsköterskor kommo, satte sina små i andra qvinnors armar och gingo in i dansen på en stund; så återtogo de ungarne, kysste dem och sågo på de dansande. Tamburinen, lika som kastanjetterna, gick från den ena till den andra. Den som slog den förre sjöng äfven stundtals en enformig, tonlös, men rythmisk sång. Slutligen voro de dansande öfver ett dussin unga qvinnor, som alla tydligen dansade för att dansa, af hjertats lust och lif, medan äldre och yngre sjömän stodo på något afstånd, rökande, och utan att på minsta vis oroa flickorna, hvilkas dans — en slags tarantella — de tycktes betrakta med nöje, men såsom en hvardags-sak!

Mycket få personer jemförelsevis syntes egna Vesuvius en viss fruktande uppmärksamhet under det skymningen tilltog och lava-strömmarne glimmade klarare och lågorna färgade rökskyarne röda. Vagnarne rullade oafbrutet och flickorna dansade. Från den höga fästningen San Elmo dundrade kanonskott, konungens och hans skyddspatron "San Ferdinando's" namnsdag till ära; de besvarades från fästningen Ägget (l'Uovo) vid stranden, och man begynte tända lamporna för illuminationen. Jag begaf mig hem för att dricka thé.

Efter théet gick jag med den unga fru M* och min landsman herr S* till chiaja Santa Lucia för att derifrån betrakta Vesuvius samt den kungliga illuminationen. Ur högsta kratern såg man då och då lågor uppstiga och glödande stenar kastas. Helt tydligt kunde man skönja små blå, rörliga ljus i trakten af Eremitaget. De härröra af facklor, som lysa de besökande på berget, hvilka denna natt syntes vara i mängd.

Vi gingo längs med chiajan, som har sitt namn af Neapels skyddshelgon (Santa Lucia, en ung martyr), och betraktade dess egendomliga marknad. En mängd små trästånd stå i rader längs med hamnen; hvart och ett har sin lykta, i hvars sken man ser en mängd besynnerliga hafsprodukter, kallade "Frutte di Mare", zirligt uppradade. Dessa förtäras af amatörerna på stående fot eller ock vid träbord nära stranden. Denna marknad, med dess säljare och köpare, utgjorde en rätt pittoresk förgrund till den dunkla bakgrunden af himmel och haf och det hotande berget, som färgade båda med sina röda lågor.

Illuminationen hade några ganska granna delar, särdeles kyrkan San Francesco (en slags imitation af Roms St. Peter) och kasern-byggningen, hvars rörliga ljuskolonner gjorde en god effekt. Det kungliga slottet stod öde och mörkt. Utanför dess fasad är en hel artilleri-park med tredubbla rader kanoner. Sådana ses äfven planterade på en mängd hustak med mynningarne vända mot slottet såsom för att försvara det. Konungen sjelf håller sig

undan vid Gaëta jemte sin familj. Folket förhöll sig stilla och var föga talrikt ute på gatorna, natten var behaglig af en frisk hafsvind, Vesuvius städse hjelten i det nattliga skådespelet.

Den 1:sta Juni.

Du, som följt mig till den eviga snöns hemvist, följ mig nu till den eviga eldens, till Plutos och Lokes glödande rike! Men jag vill föra dig fogelvägen dit och du skall slippa att, såsom jag, i nära tre timmars tid, under stark solhetta, skakas på den stenlagda vägen från Neapel till Portici och sedan derifrån till Vesuvius; ty dithän går vår färd.

Men gerna ville jag kunna låta dig se taflan, som utbreder sig under det vi tåga uppföre berget, den stora, härliga taflan af hafvet med dess segel och öar, af Neapel och dess omgifningar långt bort mot de blå bergen vid horisonten. Den är härlig i synnerhet då den, såsom nu, belyses af solen, som i sin nedgång bröt fram emellan ett mörkt moln och jorden med en klarhet och kraft, lik en glödande kärleksblick vid afskedet från den älskade.

Snart kommo vi till lavaströmmen, som rullade hotande fram genom vingårdarne ofvan Portici. Från åtskilliga små hus hade redan inneväanarne flytt, i några andra stodo de färdiga att fly. På taket af en välbyggd boning, midt i en vingård, stod en äldre man med ett barn på sina armar, orörlig, blickande på den glödande strömmen, som långsamt nalkades. Utanför porten låg hästen sadlad och lastad, väntande. I en fördjupning, mot hvilken eldströmmen vältrade fram, var en stor samling menniskor, och i den rörde sig under sång och en mängd brinnande ljus en procession, bärande tvenne förgyllda bilder, den ena med biskopsmössa på hufvudet och handen upplyftad såsom påfven håller den då han välsignar, den andra af madonnan, — en liten bild med en ofantlig krona på hufvudet, öfver hvilket en himmel bars af prester.

"San Gennaro" (Neapels skyddshelgon) och la Madonna, säger man oss, hafva blifvit burna hit och här anropade att med sina böner hämma lavans vidare framsteg, men — såsom det tycktes — med föga framgång, ty den fortfor att långsamt röra sig framåt. Vi stadnade, stego ur vagnen, gingo bort till eldströmmens brädd och kunde här ypperligt se lavans sätt att fara fram. Jag kan ej likna den vid annat än en tjock eldvälling, i hvilken grynen äro glödande stenar och kol, som vältra sig i tunga vågor öfver hvarandra och vid ojemnheter eller fördjupningar i marken bilda riktiga avalancher, hvarvid flammor utbryta. Här och der stadnar eldgröten och hopar sig i klumpar, som hastigt växa till högar och svartna på ytan tills en ny påträffning af floden ur kratern låter dem bryta upp eller ramla, hvilket förorsakar explosioner ur deras glödande inre. Kratern kunde vi mycket väl se, ty den låg på denna sidan af berget, och eldströmmen, som flöt fram derur, bildade en nästan rak linea af — såsom man sade — tre engelska mil. Den gick fram under ett oupphörligt knastrande och fräsande buller såsom från en massa glödande kol, och hettan var stark. Vi hade denna ström ständigt till höger under det vi, jemte en otalig mängd människor i vagn, till häst, till fots tågade upp mot Eremitaget, hvartill vägen ännu icke stängdes af lavan, såsom man hade sagt. Vägen, som nere vid berget hade några mycket trånga och i trängsel svåra pass, blef sedan bred och förträfflig. Öfverallt der ej lavan, gammal eller färsk, inkräktat platsen, var berget grönt, beväxt med gräs, buskar och mindre träd. Vingårdar voro planterade ett godt stycke öfver trakten der lavaströmmarne gingo fram i bergets fördjupningar.

Vid Eremitaget stego vi ur vagnen och fortsatte färden till fots på den höga, gräsbeväxta åsen, som härifrån sträcker sig inåt berget och der begränsas af lavaströmmarne ur detsamma midt. Till höger och venster flöto de, och den sednare var af en makt och väldighet, som det är svårt att gifva föreställning om. Kratern till denna flod doldes af en hög klippryg, bakom hvilken ett eldrödt

skan steg högt mot skyn; men öfver en sänkning i denna rygg gjöt sig en bred lavaflod ned med snabbheten af ett vattenfall. Från detta lejongap ("bocca di leone"), ur hvilket glödande klippstycken nedstörtade, såg man floden vältra utföre berget, bildande kullar och dälder af dels glödande, dels svartnande lava. Mörkret skymde dess gränser; — men så kunna helvetets nejder se ut. Käglan af Vesuvius stod mörk, hölj'd i rök, — blott två eller tre gånger såg jag några glödande stenar uppkastas derur, — och endast af ett utbrott från dess topp kunde någon fara uppstå för åsen der vi befunno oss, ehuru denna var på tre sidor omringad af lavan. Hettan derifrån kändes stark och äfven odräglig då man närmade sig en af strömmarne, men på höjden af åsen var den god att kännas vid, ty nattvinden blef allt kallare och starkare. Ibland kom en häftig hvirfvelvind. Då blef starkt buller och brak i den stora eldstaden, öfver hvilken röken hvirflade, hela rader af nyss hopade lavamurar instörtade, eller bröto svartnade högar upp, blåa lågor flammade ur dem, glödande stenar rullade ned, antändande träd och buskar längs med lavaflodernas stränder. Ju mera mörkret tilltog, dess mer tilltog utbrottets liflighet. Det var en förfärlig syn, och likväl drog den till sig blickar och sinnen med tjusningskraft. Man kunde ej släppa dessa ständigt vexlande och dock ständigt samma phenomener ur sigte; man måste stirra på dessa eldsvalg, dessa svarta högar, som bröto upp, dessa glödande massor, som vältrade framåt, stirra på dem med hemligt nöje ehuru de buro med sig förstörelse och död. Rundt omkring och öfver denna scen sågs endast mörker och rök.

På åsen deremot rörde sig menniskolifvet i tanklös munterbet och nyfikenhet; man skrek, skrattade, sprang, sjöng, bjöd ut cigarrer, friskt vatten, champagne, marsala, facklor; och fackelbärare erbjödo sig att föra en ut till yttersta spetsen af åsen, der lavan ännu glödde under den svartnade skorpan och kändes het under fötterna på dem som kommo dit, trotsande den verkliga faran; ty under denna svalnade skorpa flöt eldvällingen kokande röd.

Min lifliga unga väninna fru M* och herr S* voro bland dessa modiga, men medan de gingo ut på detta äfventyr satte jag mig ned på en tufva vid foten af ett stort svart trä-kors, högst på åsen, der ett par bleka, sorgklädda fruntimmer stodo, deras milda, allvarsamma anleten upplysta af skenet från eldströmmen. Här var det stilla och ensligt, och man kunde i ro betrakta det stora dystra skådespelet, i hvilket den blinda naturmakten är hjälten och människorna endast vanmäktiga bisaker. Ack! denna syn var mig ej ny. Alltifrån min första ungdom har jag varit oroad eller förfärad af den när jag betraktat lifvet i stort eller i smått. Ofta, ofta har den för mig skymt Gud. Och åter såg jag här denna gåtfulla makt, som, lik en blind nödvändighet, går fram öfver människolifvet, omstörtar de små människoboningarne, förvandlar i aska deras skördar, deras hopp, och hvilken inga böner och inga tårar förmå att stäfja i dess lopp! Och åter steg den gamla mörka frågan upp ur det gamla såret — gifves det en Fader öfver jorden? Bekymrar han sig om människornas barn? En starkt troende var jag aldrig, och blir väl aldrig. Jag är en sökande, frågande, som skådar i hoppet, en som omfattat korset och tror på *den*, som der, under lifvets djupaste smärta, uppenbarat oss *Fadren*; jag hvilar vid honom under väntan på min syns fullbordan. Verka än lifvets mörka phenomener öfverväldigande för en stund, så komma, när denna kramp är öfver, dock åter min syn, mitt hopp och min frid. Så blef det äfven nu; och när jag öfver den mörka kratern af Vesuvii topp såg en blek liten stjerna blicka stilla genom röken, som hitills hade alldeles skymt fästet, då blef jag äfven kroppsligen bättre till mods och jag andades friare.

Mot midnatten lemnade vi Lokes rike; men allt ännu kommo besökande, åkande, gående, ridande dit upp, och facklorna, hvilkas lågor tindrade som blå punkter längs med de rödgula lavaströmmarne, blefvo allt flere. Helt visst voro flere tusen människor denna natt på Vesuvius.

Jag är glad att kunna bespara dig det förfärliga skriket och skrålet af kuskar och pojkar vid Eremitaget (längre få ej vagnarne komma), samt trängseln och bråket med vagnarne i det trånga väg-passet, der åkdonen sammantrasslade sig i en gordisk knut, och der vi sutto vändande väl i trekvarts timma. Vakt syntes ingen, ej heller polis, och Neapolitanska folket är makalöst för sin sorglöshet, sitt buller och skrik. Allt gick dock väl; kosteliga figurer och genrebilder upplystes af facklornas sken; den gordiska knuten löstes, vi fingo fara; månen uppsteg, flydde åt höger långt från Vesuvius och lyste mildt vår väg. Vacker var uppifrån berget anblicken af Neapels strand, tecknad såsom i silfverglans af en halfkrets tända lyktor. Natten blef klar, men ganska kall. Jag vet mig knappt hafva erfarit en ljufligare känsla, än då jag klockan half tre på morgonen såg mig åter i mitt stilla rum, i sällskap med en kopp kallt thé och ett stycke bröd, samt utsigt åt min hvita, bäddade säng; ljuset som brann så stilla, lugnet, ensligheten, den djupa tystnaden — jag tyckte mig ur helvetet hafva kommit i paradiset!

Den 4:de Juni.

"San Gennaro in compagnia con la Madonna hanno fatto fermare la lava!" hörde jag i går afton en tysk bokhandlare med mycket eftertryck förkunna några italienska herrar, som smålogo med misstroagna miner. Emedertid är utbrottets fara, för närvarande, verkligen öfverstånden och lavaströmmarne hafva stadnat sitt lopp. Det påstås att minst 40,000 lazzaroni och facchini blifvit derigenom bedragna i sitt hopp, och att de med snåla, långtande blickar betraktat det växande utbrottet, som lofvade dem tillfälle att plundra och rikta sig under någon stor allmän förödelse. Jag skulle efter detta folks utseende och väsende kunna tro det.

Neapels befolkning gör verkligen ett sorgligt, fränstötande intryck. I Rom stodo eller sutto människorna

fåfänga på gatorna, här ligga de der som hundar, då de ej skrika eller släss, i synnerhet de half- eller hel-nakna pojkarne. De äro såsom vildar. Ansigtena äro i allmänhet fula, nedre delen deraf utstående, munnen med skämda tänder, eller luckor emellan dem. Den vackra människotypen, som man ser i det öfre Italien och i Rom, varseblir man icke här; än mindre den romerska hållningen och värdigheten. Man tycker sig se ett lägre människoslägte, som icke vet af något värde utom det af carliner och grani. Ögonen äro dock ofta vackra, isynnerhet eldiga, men få lätt ett vildt uttryck. Det är något af Vesuvius och Masaniello i hvarenda af dessa neapolitanska gat-figurer, och de hållas i tygeln endast af fruktan för bajonetterna. Men hvems är felet? Utaf en befolkning af 400,000 själar säges Neapel hafva 40,000 lazzaroni, eller män som lefva för dagen, såsom sparfvarne eller flugorna, utan bestämdt arbete. Och medan konungen lefver i kräslighet på sitt lustslott i Gaëta och presterna i Neapel åka i vagnar eller sitta på caféerna, dricka och röka, ligga barnen nakna på gatorna, äfven om natten. Presterna hafva här en betydligt sämre och verldsligare fysionomi, än i Rom, och synas icke ens tänka på att visa sig såsom allvarliga andans män. Man kan ej värja sig för det ohyggliga intryck att folket här verkligen saknar all andlig föda, alla medel att resa sig upp till själ och kropp, och att det afsigtligt hålles i detta förvildade tillstånd för att bättre kunna beherrskas af — den råa styrkan. Och sådant är tillståndet i det mångbesjungna Neapel, det gamla Parthenope och Magna Græcias hufvudstad. För främlingar har staden ett egendomligt interesse genom scenerna ur dess folklif och skönheten af dess kring hamnen liggande promenader och torg. "Villa Reale" med dess marmortempel och statyer, dess sköna träd, skuggrika gångar och vattenkonster, dess luft och utsigt öfver hafvet, är kronan af alla inom städer belägna parker och promenader. I morgon skall jag i sällskap med några gamla och nya bekanta besöka märkvärdigheterna på Puzzuolis kust.

Ischia den 14 Juni.

Under reslifvet äro dess oväntade vändningar och förhållanden det icke minst uppfriskande. Så har jag nu helt oföväntadt kommit att slå mig ned på denna Ö och i ett sällskap — om hvilket mera längre fram.

Med den unga enkan, fru M. och engelsmannen herr N. och min landsman herr S. anträdde jag färden till Puzzuoli och Baja. Huru härliga vi funno ruinerna af Jupiter Serapis tempel, huru grodorna hvimlade kring "Lago d'Agnano, huru vi sågo en hund domna och dö i "Grotta del Cane" och sedan bli lefvande igen, huru vi vid Cuma besökte grottan, der Sibyllan säges hafva bott, huru vi stodo på ruinerna af Virgiliis skola och af Luculli villa (bland hvars murar växte stora anis-plantor såsom gengångare från den fordna köksträdgården), huru Solfatara kokade och utgjöt svafveldunster, som tycktes göra det väl värdigt att föreställa nedgången till helvetet — såsom skalderna dit förlägga den; huru mycket märkvärdigt i fornlemningar och huru mycket skönt i natur och utsigter vi sågo, huru vi oupphörligt plågades af folk, som förföljde oss dels med tiggeri, dels med tillbud af antika konst-saker, små lampor, Sibyllor m. m., huru vi blefvo lurade och betalte med piaster fabriks-artiklar, som icke voro värda så många carliner, huru vi kämpade och grälade hela vägen med Puzzuoli-åsens moderna befolkning af oförsynta prejare, huru detta tog bort lugnet och mycket af nöjet af färden, detta allt vill jag blott omtala här som allra hastigast. Vår Cicerone trodde på poeterna, på Virgilius och Horatius, och svor på sanningen af hvad de sagt, och då jag yttrade tvifvel om en och annan af deras uppgifter, blef han häftigt ond och utropade: "Ni tror icke på Virgilius och Horatius? Tro då på djefvulen!" Sednare på dagen drack han sig full.

Vid Baja kastade vi en blick på "Piscine Admirabilis", på "Mare Morto" och på de Elyseiska fälten — mera märkvärdiga genom skaldernas beröm öfver dem, än genom sin egen natur, glädde oss åt den sköna ruinen af Neptuns-templet vid stranden och begåfvo oss mot aftonen öfver hafvet till Ischia.

Tanken att från Baja resa öfver till Ischia hade uppstått hos den lifliga unga fru M., som har ett eget, på en gång saktmodigt och bestämdt sätt att drifva igenom saker, och som derföre blir helt naturligt och behagligt den ledande. Man gör gerna så som hon vill, ty hon är klok, fintlig och älskvärd. Hon äfven ackorderade med roddarne, afskedade lugnt de rofgriga och antog två unga bröder och ovanligt hyggliga ynglingar, som hade egen båt och voro färdiga att i den för billigt pris föra oss öfver det nästan fullkomligt lugna hafvet emellan Baja och Ischia, en fart, såsom det sades, af högst två timmars tid.

Vi inskeppade oss i den lilla rödmålade båten, rodde omkring Cap Misene, kring hvars ofantliga, lodrätt uppstigande klippbröst hafvet låg spegellugnt och klart. Der uppe stod fordom — säges det — Cornelias, Gracchernas moders sommar-villa; der äfven lät M:me de Staël sin tjusande Corinna improvisera och förtjusa många och äfven mig, som vid sjutton års ålder blef halft tokig af längtan till Corinnas lif och land. Der är nu ingenting mera att se, utom gräsvallen som täcker jorden, och den evigt sköna utsigten åt alla håll.

Vi kommo förbi Procida. Den höga spetsen af Ischia reste sig, fastän på afstånd, oss till mötes; men vind och vågor, ehuru ej starka, voro emot oss, färden räckte öfver fyra timmar, natten kom, och under större delen af färden sågo vi intet utom det stjernrika hvalfvet, som lyste vår färd, och glöden ur Vesuvius, som fjerran ifrån glimmade genom nattens mörker. Luften var fuktig, men icke kall, och färden ej utan sitt eget vilda behag. Den äldste af de unga roddarne uppmuntrade sig och brodern med utrop sådana som dessa:

"Andiamo mangiare i maccheroni! Andiamo a Ischia per ballare la tarantella! — Viva il Re di Napoli! E gli maccheroni, si! Ma, — amo piu gli maccheroni che il "Re di Napoli!" De sjöngo äfven ett par barcaroler med starka, men föga melodiska röster.

Ett litet ljus från Ischias strand sade oss att vi nal-kades den. Mot midnatten voro vi der och trefvade oss fram i mörkret till det såsom godt beryktade värdshuset "la piccola Sentinella" i "Casa Micciola" socken. Vid dagens ljus behagade oss ön särdeles med sin höga f. d. volkaniska spets, sina gröna dälдер, sin stora utsigt öfver hafvet; och då vi helt nära vårt, rätt goda värdshus upp-täckte en liten villa med trädgård på en klippa utåt hafvet, en rymlig piazza med en lofvande beskuggning af vinrankor och med en vacker och värtalig ung värd, så — beslöto vi oss hastigt att stadna der för några dagar, jag, fru M. och herr N. (Herr S. ville nu tillbaka till Neapel, men ämnar sednare förena sig här med oss.)

Dagen efter vår ankomst var "Corpus Domini" fest på ön. Folket prydde med blommor och bjefs altaren, resta här och der i det fria, och redde till lampor och smällare för aftonens procession. Vid Ave-Maria-tiden kom den med full regementsmusik, som spelade en dundrande marsch, och smällarne gingo löst och lamporna tändes hela vägen genom dalen och upp till Casa Micciola kyrka. Scenen var vacker, mycket bullersam och utan all andakt.

Ön är grön, såsom hoppets färg, äfven höjderna äro gröna nästan upp mot spetsen "Epomeo", som reser sig djerft pyramidaliskt 1500 fot öfver hafvet. Rundt nedan-om den lysa kullarne blommande af gul genista. Volkanen blef död för 600 år sedan då den (år 1245), under ett förfärligt utbrott, öfvergjöt halfva ön med sin lava. Små städer och en mängd landthus lysa nu hvita på öns ter-rasser och stränder emellan cactus-plantor, fikonsträd och lava-block. Många af Neapels innevånare samt utländnin-gar komma hit under sommarmånaderna för att njuta luf-ten och baden, dels de varma, som den ännu volkaniska

jorden frambringar, dels de i det salta hafvet. Äfven konungen af Neapel väntas hit i sommar.

Sedan en vecka bebor vår lilla resande trio Casa Pisani, der hvar och en har sitt rum med dörr utåt piazzan, den allmänna salongen och salen. Jag har dessutom en särskilt liten piazza åt hafvet till, skuggad af clematis, och der gröna ödlor äro mitt tysta sällskap; och denna enslighet är mig oundgänglig då jag nu skall renskrifva samt lägga sista hand vid mitt sednaste arbete. Hvad mina unga reskamrater beträffar, så har det händt sig så, att de under vandringar på den vulkaniska ön emellan lava-block, orange- och fikonlundar, cactusplantor etc. hafva kommit att på hetaste allvar förälska sig i hvarandra, och jag sitter nu som "confidante" af deras känslor och framtidsplaner, hvilka — naturligtvis gå ut på giftermål. Jag gifver de visaste råd jag kan, och råder i synnerhet att taga tid att närmare lära känna hvarandra. Den unga frun har blifvit mig både värd och kär, och hennes frid och sällhet ligga mig om hjertat. Emedlertid njuter jag af att se denna vackra kärlek, som har icke blott tjusning, utan rent allvar till grund.

Vädret är härligt, men börjar bli mycket varmt. Aftnar och nätter äro de skönaste delarne af dygnet. Vi tillbringa dem på piazzan under samspråk och äfven litet läsning, och gå sällan till hvila förr än vid midnattstid. Nyet tänder sig, och ofta ljuda till vår piazza sånger af landtfolket, alltid med melankoliska melodier och långt utdragna, döende tonfall. Folket på ön har en vacker italiensk typ, är dels godmodigt och treffligt, dels förvildadt, i synnerhet den yngre generationen, som icke sällan hälsar oss med stenkastning under våra vandringar, då icke dess omätliga begär efter bajocci och grani tillfredsställes, hvilket är omöjligt.

I den lilla kyrkan — icke långt ifrån oss — är musiken barbarisk, en mosaik af marscher och dansmusik och dertill full af falska toner. Kyrkan är öfverfylld af Maria-bilder i oljemålning, i trä, i vax, somliga gamla och fula, andra utstofferade som dockor, ett par med

allongeperuker. Kyrka och gudstjenst vittna lika om religionens förfall.

En syn af verkligare religiöst lif har man dock ofta vid det s. k. Calvario, ett halfrundt, öppet kapell emellan tvenne vägar, i hvilket man ser fem svarta kors och en Maria-bild på knä vid det största korset; utan någon Christus-bild, men prydt med marty-redskaperna. Lampor brinna om aftonen vid korsens fötter och buketter af rosor blomma ständigt friska vid Maria-bildens knän. På trappstegen till detta kapell ser man stundom om dagen och alltid om aftnarne män och qvinnor ligga på knä med uttryck af djupaste andakt.

Den 16:de Juni.

"San Antonio" är skyddspatron för Ischias hufvudstad; och som hans fest skulle der firas i går med stor högtidlighet, beslöto vi att taga tillfället i akt för att lära känna vår ös hufvudstad. Ett par raska roddare förde oss dit på mindre än en timma. Den lilla staden, med sina hvita hus och lummiga trädgårdar, ligger täck vid hafsstranden, och den höga befestade klippan Negrone, — genom en lång bro förenad med staden — gör ett imponerande intryck. Den säges vara ett hem för politiska fångar. Folket stimmade gladt på torget, sålde och köpte, och ställde i ordning till fyrverkeriet. Klockan fem, under jublande klockringning, kom processionen med bilden af en ung Carmeliter-munk i naturlig kroppsstorlek. På sin rikt ringbeprydda hand höll han en grannt utstyrd docka, som skulle föreställa Jesusbarnet. Ett regn af genistablommor kastades af gummor och flickor öfver helgonet allt som han fördes fram; en bullrande militär-musik åtföljde honom, och starka gevärssalvor smattrade och smälde vid bildens hvarje station. Presterna, som gingo i processionen, syntes minst andäktiga af hela folkmängden. En värdig pater gick lugnt läsande ett tidningsblad.

Under våra besök i stadens trädgårdar hade fru M*'s lilla knähund kommit bort. Vi begynte söka den och åtföljdes snart af ett helt tåg halfstora gossar och flickor, som nästan alla oförsynt tiggde och pockade på bajocci. Omgifven af en sådan hop retirerade jag mot stranden och i båten, der båtkarlarne sökte hålla mig fri för den påträngande mängden. Nu kom äfven fru M. jemte herr N., som lyckats få reda på den lilla hunden och bar den på armen. I samma ögonblick fyllde sig stranden af hundrade utaf stadens förhoppningsfulla ungdom af båda könen, hvilka mangrant skreko, skrattade, hojtade vildt och pockade på penningar. Några ville ha för det de sökt hunden, andra för det de sett honom, andra för det de sett herr N., som bar hunden, alla för det vi voro främlingar i staden; och då vi, efter att hafva gifvit några bajocci, lade ut från stranden, sprungo unga män och flickor efter oss i vattnet, sökte fasthålla båten och, då det ej lyckades, hälsade oss med gälla, hotande rop och med ett regn af stenar, en del stora nog för att de skulle kunnat allvarsamt skada den de träffat. Endast den skyndsamhet, med hvilken våra roddare aflägsnade oss från stranden, satte oss i säkerhet för dessa unga vildar, H. M. Konungens af Neapel undersåter och den påfliga kyrkans barn. Fru M. fick dock en kontusion af en sten, stor som en kanonkula.

Den uppsåtliga vårdslöshet, som den romerska kyrkan visar i afseende på barnens uppfostran, bär sina frukter, och torde bära dem en dag i en annan riktning än de kloka fädren tänka.

I vår lilla "Villa Pisani" njuta vi dock af djup frid. Vårt värdfolk, Crescens och hans hustru Irene, äro särdeles välmenande och beskedliga. Crescens, en försvarlig kock, kokar åt oss förträffliga soppor; och fikonen, som begynna mogna, äro makalöst goda. Skugga hafva vi föga, och den finnes föga på ön, men dennas grönskande höjder, dälдер och täcka villor och det stora omgifvande hafvet göra den pittoresk, "un vero paradiso" försäkrar vår värd. Fru M. är glad, god, full af behaglighet och företagsam-

het. Hon är lifvet i vår trio till lands och vatten och inom hus, har alltid goda små påfund och utvägar, hvarföre vi kalla henne "la dame aux bonnes idées", ty franska är det språk, som förenar oss tre resande från olika länder.

Vår sista blick om aftonen är alltid åt Vesuvius, hvars röda lavaströmmar vi se glimma vid horisonten. Utbrottet synes vara så godt som slutadt, men den stora kågulan pryder sig ännu i dag med en ståtlig plym af mäktiga rökmoln.

Den 20:de Juni.

Hettan är stark och — jag undrar om flugor och andra små hoppande kräk funbos i paradiset såsom på vårt paradisiska Ischia. Helt visst icke; ty då hade Adam och Eva ej funnit det godt att vara der, och ingen Cherub med flammande svärd skulle behöfts för att drifva dem ut derifrån, endast en svärm envisa flugor sådana som nu här. Visst är att de borttaga möjligheten att njuta lifvet i lugn; ty att oupphörligt slåss med flugor är den onyttigaste och odrägligaste af all strid. Dessutom, — antingen det nu är en verkan af öns ännu vulkaniska atmosfære eller af Sirocco, Samums dotter — kännes värmen så tryckande, solljuset så brinnande, att de öfvervåldiga mig, stackars nordens barn, och att jag måste hvila mig på min säng flera gånger om dagen.

Mitt förälskade par deremot tyckes föga känna den yttre värmen — kommer sig väl af den inre! — och då de jemt spatsera eller sitta ute i luften, så hafva de mindre ondt af flugorna m. m., än jag, som tillbringar förmiddagarne stilla i mitt rum. Jag är besluten att söka ett skuggrikare, friskare hem, och återvänder derföre med de förälskade tu i morgon till Neapel för att derifrån fara till Sorrento. Vår värd håller de vackraste tal emot mitt beslut, sägande: "Signora! Jag är mycket bedröfvad öfver er afsigt att resa härifrån. Jag och min hustru hafva

verkligen fattat tillgifvenhet för "vostra eccellenza." Jag älskar er som min moder, ja, nästan mer än min moder, och jag vill göra allt för att tjena er. Och jag säger er det; ni skall ännu besanna mina ord, att det icke finnes något ställe så friskt och så hälsosamt som denna ö, der hafvet går rundt omkring, omkring, omkring (intorno, intorno, intorno). Ni må fara till Sorrento, till Castella-Mare, till hvad ställe som helst, så kommer ni att tänka: Crescens hade ändå rätt; luften är ingenstädes så frisk, som på Ischia, och det kan ej vara annorlunda, ty der går hafvet rundt omkring, omkring, omkring." Men all Crescens' vältalighet öfvertalar mig ej och jag reser i morgon.

Ischia den 7:de Juli.

Jag är ännu kvarhållen här, först af min landsman herr S*, som, samma morgon vi ämnade afresa, kom med blekt, förstördt utseende från Neapel, der tillståndet var, enligt hans utsago, outhärdeligt, förfärligt och luften såsom förpestad, och sedan af — någon hemlig trollkraft, som jag börjar tro tillhör denna ö. Min stackars landsmans hälsotillstånd syntes mig vådligt, jag lät åter uppbära mitt bagage från båten, och de båda älskande afreste ensamme. Mina bästa önsknigar följa dem, isynnerhet den mer än vanligt älskvärda unga frun, som går att möta sina släktningar i Rom och med dem besinna sin nya förbindelse. Herr S* berättar mig om tillståndet i Neapel; hettan är der qväfvande, en mängd dyssentierier utbrista; folket bevarar lifvet genom att dricka Puzzuoli vatten, hvars svafvelhaltiga ämnen smaka Neapolitanarne väl, men äro vederstyggliga för främlingar. Om aftnarne fylles chiaja Santa Lucia af folk, som sitta och dricka glas på glas af detta vatten, fördt till Neapel i stora tunnor.

Dagen efter de älskandes afresa förfriskades vi här af ett magnifikt oväder. Sådana blixtar och åsk-knallar, sådana stormilar och störtskurar, sådana moln och vattenpelare (Typhon), sådan förmörkelse i luften — det var ett makalöst stort spektakel. Fartyg drefvos upp på stranden och kullkastades, andra satte ut och spände segel under stickande storm, rädda förmodligen för samma öde. Efter några timmars raseri skingrades ovädet; bergen stego åter ur haf och skyar, solen gjorde sig väg genom molnen, luften och jag voro betydligt uppfriskade, och H. M. Konungen af Neapel drog på en präktig ångare, som tycktes flyga öfver hafvet, här förbi mot staden Ischia, der han har ett sommar-residens. Hvita flaggor hissades på åtskilliga hus och om aftonen tändes lampor för att betyga den undersåtliga glädjen. Konungen är här temligen populär, och man gläder sig öfver hans ankomst.

Midsommars-veckan kom med stormar, mörka moln och kulet väder sådant jag aldrig sett vid denna tid i min höga nord. Men stormar och ymniga regnskurar uppfriskade luften, flugor och andra kräk bli färre och tillståndet bättre för både själ och kropp. Ön framstår härligt grön ur de mörkblå vågorna, som fräsande slå emot dess strand. Under en af de stormiga dagarne kommer ensam öfver det upprörda hafvet, lätt och glad som en fogel, den fader- och moderlösa unga flickan från Rocca Tarpe'a, det täcka barnet med den fina gestalten, det lockiga hufvudet, de tankfulla ögonen, den tänkande rika själen, den vackra rösten och sångens gåfva, mitt sommarsällskap, flickan med de många namnen: Puck, Puss, Psyche, och som jag gifvit tvennö nya namn sedan jag nu lärt känna henne bättre; hon heter för mig Prinsessan Ilse — har du läst den täcka sagan om henne? — men i mitt hjerta kallar jag henne "min sommar-dotter." Huru hon ensam kunnat komma undan de rofgiriga facchini, som på Ischias strand lura på främlingar och slåss om dem och deras bagage, stundom ursinnigt, blodigt, det begriper jag icke. Men himlen vakar öfver den faderlösa och sänder henne en försvarare i en herre med herkulisk gestalt, som

nästan vid samma tid som hon kommer till ön på en annan båt och, då han får se den ensamma unga damen, omgifven af de vilda slagskämparne, gör sig till hennes ridhare, befriar henne medelst käpp och starka händer från dem, och förer den darrande, men likväl lugna och glada unga flickan helbregda upp till Villa Pisani, en half svensk fjerdingväg från stranden, och till mig, som ännu icke väntade henne hit. Vi äro nu således fyra innevånare i Villa Pisani, och en rätt harmonisk quartett med samma salong — den fria piazzan under löfhvalf, — och vid samma bord. Den främmande herrn, hvilken vi för hans atletiska proportioner kalla Herkules, är en Waldensare, handlande från Turin, med en gentlemans och en tänkande mans väsen och samtal, en fint observerande blick och ett uttryck af godhet och öppenhet i sitt ansigte, som inger förtroende. Mr Waldo, såsom vi äfven kalla honom då vi ej ännu rätt veta hans verkliga namn, reser för sitt nöje i Italien och ämnar besöka Österlandet. Han tyckes vara omkring 40 år och hafva ombesörjt sina jordiska affairer så att de lemna honom frihet att sköta sina nöjen. Ehuru han i umgänget är något förbehållsam, är han dock en angenäm sällskapsman, och våra aftnar tillsammans äro synnerligt behagliga. Vi tillbringa dem, sedan vädret åter blifvit vackert, i en löfsal i trädgården, öppen åt hafvet. Der taga vi äfven vår qvällsvard. Stundom sjunger liten Ilse dels tyska, dels neapolitanska sånger, som äro förtjusande att höra; ty hon är i grund musikalisk och hennes röst går till hjertat. Fioriturer utför hon så lätt som en fogel sjunger.

Konungens af Neapel närvaro på Ischia ger sig tillkänna genom en vaksamhet och ett spioneri, som synas oss rätt märkvärdiga. På alla vägar finner man beväpnade vakter, och tre gånger hafva polis-agenter kommit till vår anspråkslösa villa för att undersöka våra pass och betrakta oss sjelfva. Vi framropades derföre hvar och en särskilt, utom den yngsta, som sade sig vara ganska stött öfver att lemnas så utan afseende. Härom aftonen medföljde

äfvén en vakt med handklofvar. Man söker en viss M:r Adolphe, som säges hafva lemnat till konungen ett ohöfligt och hotande bref, och för närvarande lärer befinna sig på Ischia i sällskap med en annan herre och ett fruntimmer. Min landsman Herr S. och jag synas nu misstänkta att vara de fruktade personerna, och konungen har lofvat 50 scudi till den som får fatt på Monsieur Adolphe. I Neapel gör man så mycket svårigheter för dem, som önska fara till Ischia sedan konungen är der, att de afstå derifrån och resa till andra badorter.

Ett par gånger hafva vi, under våra vandringar, mött konungen, stundom med drottningen, båda ibland åtföljda af de kungliga barnen. Kungen kör sjelf den lilla vagnen med ett par vackra hästar. Han ser ut som en välbehållen slagtare, ansigtet icke fult, snarare motsatsen, men alltför fett. Han ser omkring sig med en orolig, hastig blick. Bredvid honom sitter drottningen, med ett ännu ungt, behagligt anlete, men något så "triste" i sitt uttryck, att man tydligt ser att Italiens glada sol icke lyser för henne. Hon säges hafva ett icke lyckligt lynne. Hennes klädsel är högst enkel, hennes hälsning behaglig. Beväpnad vakt till häst och till fots åtföljer alltid vagnen. Prinsarne och prinsessorna äro vackra barn, och äro en hel mängd. Väntas konungen till något ställe, så står der vakt, som rödjer ur vägen de främlingar, som tyckas vänta på honom, samt personer som misstänkas att vilja framlemna böneskrifter.

Konungens skuggrädsla synes vara ovanligt stor och måste vara ett förfärligt appendix till hans krona. Sannt är att mordförsöken han varit utsatt för äro många. Det säges att hans första gemål, som lefvat och dött som "una santa", mer än en gång i drömmar gifvit honom tillkänna ett sådant försök.

Vi oskyldigt misstänkta innevånare i Villa Pisani fröjda oss emedlertid allt mera åt vårt lif, som dagligen blir lifligare och angenämare. Icke blott blir oss M:r Waldo — som nu genom sina visitkort låtit oss känna sitt namn, men jag likväl fortfar att kalla så, när jag ej kallar honom

Herkules — icke blott blir han oss hvar dag angenämare genom sin sunda samtalston och sitt fina, gentlemanliga väsen, och liten Psyche allt gladare, Herr S. bättre till hälsa och lynne, utan vår villa får äfven nytt lif genom vandrande trubadurer, som om aftnarne komma med guitarr eller mandolin och sjunga neapolitanska sånger, eller spela för gossar, dansande tarantellan. Dessa natursångare hafva hvarken rena eller vackra röster, men ofta starka, alltid uttrycksfulla; och den tjusande neapolitanska folksången "Santa Lucia" sjunges af dem med en passion, som låter hjertat slå oaktadt sångens falska toner. Renare och skönare sjunges den af Psyche. Ljussidan af Neapels folk- och naturlif är uttryckt i denna sångs ord och musik. Vi hafva öfverflöd af körsbär och fikon, och skönare kunde de knappast vara i sjelfva paradiset. Jag begynner tro, att Crescens icke hade så orätt då han kallade ön "un vero paradiso." Till dess njutningar höra nu äfven baden, som vi taga i en uti hafvet utbyggd tät löfsal eller grotta, öppen åt hafs-sidan. Prinsessan Ilse dansar der som en allrakäraste najad. Hennes hufvud, ombundet med en hvit halsduk, har då en träffande likhet med Beatrice Cencis portrait af Leonardo da Vinci.

Bland våra utfärder under denna tid är att nämna den till ön Procida, der hufvudstaden "Maria Catholica" är en af de smutsigaste småstäder vi ännu sett i Italien; ungdomen der följde oss som en svärm flugor, jagades stundom bort af en polisman, men återkom ständigt å nyo. Bland befolkningen, som säges vara af helt grekiskt ursprung, sågo vi många utmärkt vackra, ja regelmässigt sköna ansigten. För goda ord och penningar förmådde vi ett par kvinnor att ikläda sig sin högtidsdrägt, som vi hört berömmas för dess prakt. De rika guld-broderierna och det sköna sidentyget var af den det märkligaste. Det var söndag och nästan alla kvinnor vi sågo hade hvita kläden om hufvudet, bundna på ett egendomligt sätt, som klädde rätt väl. Den öfra delen af staden ligger mycket högt, och utsigten derifrån är härlig. Der uppe är äfven ett fängelse för politiska fångar, bland hvilka nu en mängd

prester, ty många af det lägre presterskapet deltog i Neapel och äfven i Rom uti 1848 års revolution. Jag har angående dessa fångars behandling här hört berättas ett upptråde, som jag ej vill skriftligen åter upprepa emedan jag ej är viss om berättelsens sanning; men är den sann, så är den tillräcklig till att förklara konungens af Neapel spök-rädsla.

Af våra vandringar till fots vill jag blott nämna den till staden Forli, under hvilken vi sågo en god del af ön. Den är väl odlad och bebyggd. Folket rår sjelf om sina små gårdar och står sig i allmänhet väl när vinskörden är god. Efter flera års felsläende — genom drufvans sjukdom — lofvar den i år godt, och vinklasarne svälla med hvarje dag skönare i den heta solen. Man ser ej sällan vackra unga män och qvinnor vid de små pittoreska gårdarne under vinrankor och fikonträd, men ofta äfven gamla qvinnor, som se arga och stygga ut likt hexor. Folkets språk är svårt att förstå och ljuder omelodiskt för främlingars öron. Orden förkortas på ett sätt, som gör dem obegripliga. I stället för signor säger man blott "jor", i stället för Napoli blott "napo", i stället för momento "mo, mo", i stället för lume "lu", i stället för fragole (smultron) "fra" o. s. v., och af luttet lättja och sorglöshet synes det goda folket allt mera närma sig ett djuriskt språk af endast läten.

Namn på personer äro poetiska vida mera än personerna sjelfva. Så heter vår lilla piga i Villa Pisani "Maria Grazia", men är så litet slägt med grazierna som möjligt; och en ung flicka i nästgränsande trädgård heter Philomene, sjunger äfven, men med en röst, hård som koppar. Äfven åsnorna på ön hafva poetiska namn, en heter "Mezza Notte", en annan "Grotta Sabina", o. s. v. De äro goda och säkra gångare, de bästa åsnor jag ännu gjort bekantskap med. Af folket i vårt grannskap hafva vi blott goda intryck. Till roddare vid mindre sjöfärder hafva vi antagit en äldre sjöman, "Francesco", som är from och god och alltid nöjd med hvad vi gifva honom, hvarföre ock han får mer än en annan, mindre godmodig och mindre förnöjsam, skulle få. Så snart vi om aftnarne komma ned till

stranden uppstår bland strandfolket ett stort rop af "Francesco! Francesco!" och man skulle taga det illa om någon tillbjöd sig innan han kommit. Francesco och vår tvätter-ska Theresina höra till de menniskor, som i alla länder äro behagliga genom sin prägel af naturlig godhet och godt förstånd. Vår värd Crescens är visserligen kronan af välvilliga och vältaliga värdshus-värdar. Vi stänga aldrig dörrarne till våra rum (ej heller kunna de stängas) när vi äro ute för halfva eller hela dagen, och lemna alla små-saker framme med fullkomlig trygghet.

Är det en verkan af vår ös vulkaniska natur — såsom jag börjar misstänka — eller af en högre skickelse (såsom jag hemligen tror), men nog är det så att jag anar en ny flamma och — kanske en ny förbindelse. M:r Waldo — vår Herkules — börjar binda blombuketter, hänga dem upp framför Psyches dörr om morgonen, och deremellan säga henne temligen betydelsefulla artigheter. Hon anar ännu intet, eller vill intet ana, ty hon — vill icke gifta sig, och aldraminst med Herkules. En viss prins af Villa Ombrosa skymmer hvarje annan man i min sommardotters själ — och hon vill icke höra på detta öra. Då jag härom dagen frågade henne: hvad skulle ni tycka om M:r Waldo såsom make? gjorde prinsessan Ilse stora ögon, såg halft stött ut, och försäkrade att hon alls icke kunde tänka på honom som sådan. Hon kände för honom aktning, förtroende, men . . . "nej, aldrig, omöjligt!" . . .

Jag är ledsen att hon känner det så omöjligt, ty det vill synas mig att de två passa förträffligt för hvarandra. Han är tjugu år äldre än hon, det är sannt; men en faderlig vän är just hvad min sommardotter behöfver i sin make. Denna poetiska, artistiska, för det jordiska sorglösa natur kan föga vårda sitt eget lif och sin frid, och detta begåfvade, men lätt förda barn står så ovanligt ensam i lifvet! Waldo åter är en kämpe-natur, som kämpat sin väg fram genom lifvet och står der nu, både andligen och lekamligen, på fast fot. Men denna natur har äfven något särdeles ömt och vårdande. När han var barn,

tidigt moderlös och mycket ensam i fädernehemmet, sökte han fånga små foglar blott för att sedan hafva nöjet att vårda dem, göra dem tama och lyckliga. Och det anar mig, att äfven något af denna håg drager honom att söka med goda ord och blommor fånga lilla prinsessan Ilse. Dock älskar han tydligen hos henne äfven den allvarligt och ädelt tänkande unga qvinnan, med bestämda sympathier för menniskorätt och menniskoväl, och ett friskt hat till allt våld och all orätt. Hos denna späda flicka finnes ett stort moraliskt mod, och det såg han i den stund då han blef hennes beskyddare. En särdeles varm känsla har hon för Italiens folk, anser det vara misskändt och misshandladt, och deruti sympatiserar hon med mig. "När man talar illa om italienarne", sade hon en dag, "så tycker jag att man trampar mig på hjertat!" Jag beder henne att icke förhastad sig i förkastandet af Waldos tillbud af sin hand, om — såsom jag anar — det kommer. Af de flera sådana tillbud hon haft synes mig i alla afseenden intet vara att jemföra med detta, och prinsen af Villa Om-brosa ingenting just vara att lita på.

Vårt Ischia-vistande är nu snart till ända, ty en "Signora Napolitana", som längesedan väntas, skall nu komma och intaga mitt rum, det enda, i hvilket jag här kunde skriva i ro, och detta låter mig utföra min länge närda plan att på öppen segelbåt fara till Sorrento — inga ångbåtar gå emellan öarne utanför Neapel — för att der tillbringa det öfriga af sommaren. Min sommardotter följer med mig. En gigantisk roddare och stor slagskämpe bland fiskrarne på stranden har åtagit sig att på fyra eller fem timmar i sin båt föra oss helbregda dit. Han säger att han "älskar mig som sin moder" och ber mig "hugga af honom hufvudet eller gifva honom en bastonad, om han icke gör som han säger." Jag ämnar resa i öfvermorgon, har sagt det i dag till vår Herkules, som dervid såg något betänklig ut, men sade intet. Och nu farväl Ischia och Ischioter!

Ischia den 10 Juli.

Helt visst har Ischia något gemensamt med en af Odysseéns förtrollade öar! Visst är det åtminstone att man icke lemnar den när man vill. Motvind och höga vågor, la Signora Napolitana, som ännu ej kommer, och vissa andra öfvertalningar hafva låtit mig dröja här ännu några dagar, — mig icke emot, ty Ischia har blifvit mig behagligt och kärt. Emedlertid har följande tilldragit sig här.

I förrgår var herr S. så upplifvad af en förbättring i sitt hälsotillstånd af baden och af en guitarr, som han fått från Neapel, att han föreslog oss att nästa morgon frukostera i kostymer. Vi samtyckte, och i går på morgonen trädde vi ur våra rum ut på piazzan, alla i förvandlade gestalter och under höga utrop af den öfverraskning vi väckte hos hvarandra. Den allvarsamme Waldensaren hade gjort sig mesta besväret med sin kostym och var verkligen med beundransvärd sinnrikhet utstyrd som "Anti-brigand", såsom han kallade det, hvilket gaf honom ett högst förskräckande utseende. Min blonda landsman, med svärtade ben och armar, tog sig ej illa ut som neapolitansk fiskare i italiensk sommardrägt med röd mössa och guitarr. Psyche kom med en krans af mörkröda rosor kring sina bruna lockar och med ett såll fylldt af rosor i handen, klädd som blomsterflicka — allrakäraste! Jag bar ett rödt hufvudkläde, såsom landets qvinnor bruka, och hade min svarta polka garnerad med passions-blommor. Man sade att jag liknade en Sibylla. Vi frukosterade i våra kostymer uti vinrankornas skydd vid ett blomsterklädt bord, glädtigt, och till stor fröjd för folket vid vår villa, som kom att se på oss och var förtjust i synnerhet öfver "il Signor Brigante" såsom de envisades att kalla honom huru mycket han än genom detaljerna af sin kostym sökte bevisa dem, att han var en "Anti-brigante", utrustad blott

med fridens vapen. Om aftonen var ännu Herr S. italiensk trubadur, och Psyche bar ännu sin krans af mörkröda rosor. Då hon aftog kransen ville Herkules tillegna sig den, men lilla prinsessan Ilse motsatte sig det så bestämdt och sade så eftertryckligt: "non, vous n'aurez pas mes roses! non!" att han öfvergaf försöket skenbart; men nästa morgon rådde han dock om den vissnade kransen, som han hade beredt sig tillfälle att taga sedan den blifvit lemnad till Irene för att — kastas bort. Detta lilla upptåg — det med kostymerna — af äkta svensk art — roade oss alla.

I dag funno vi badet mer än vanligt uppfriskande och ljufvligt, och medan vi derefter njöto af svalkan i vår löfgrottas skugga och Psyche var mer än vanligt intressant i sina biografiska anmärkningar öfver lifvet och människorna, — hennes lefnadsåsigt är icke glad, — begynte jag litet bestämdare tala med henne om hennes egen framtid och om hvad som var att vänta från Herkules' sida. Sjelf var hon nu ej utan misstankar och oro häröfver. Hon var allvarligt ledsen deråt; ty "det hade varit mycket bättre om "allvar icke kommit i dessa dagars lugna lek. Hon ville "icke göra honom ondt; hon kände aktning och förtroende "för honom, äfven tacksamhet för hans ridderliga beskydd "i hennes nöd, men aldrig, nej, aldrig kunde hon för honom känna något mera." Jag lyssnade till den unga flickans berättelser ur lifvet, hvilka städse vittna om en ovanligt djup blick, en skarp observation, en högsinnad själ, men äfven om en icke glad åsigt af det. Hennes eget lif har varit henne en sträng uppfostrarinna, varit såsom en liten båt, kastad af stormen, och så är det ännu, ehuru båten i denna stund hvilar i skuggan af en ö. Djup religiös tro och djup känsla för det sköna i natur och konst, samt det unga sinnets naturliga spänstighet hafva bevarat henne från misströstan, om än icke från böjelse till melankoli, misstro till det jordiska lifvet och till det framåtgående ("progrès") till sällheten, om hvilket man nu i allmänhet talar så mycket. Detta ser jag för hvar dag klarare i hennes själs djup, men för hvar dag äfven älskar

jag mera att se i detta djup; ty der äro underliga ting, strålände stjernor, koraller, äkta perlor, blommor och fantastiska skogar af mystiska alger och mossor, bland hvilka det icke är lätt att reda sig; men detta allt ligger der öppet för dagen såsom i en from och öppen barna-själ. Allt klarare ser jag ock, att den lilla båten behöfver en god styrman, att min lilla prinsessa i sitt fantastiska lif och lopp behöfver en öm, faderlig vän, som lik den gamla tallen i Iلسes saga skyddar, älskar, tröstar och moraliserar henne i det han visar henne den rätta vägen.

Detta hade åter kommit för mig vid samtalet efter badet och framkallat mina yttranden, som väckte hennes oro. Men — vi oroade oss kanske onödigt. Troligen skulle ingenting allvarligt komma. Vår Herkules var artig som en fransman eller en italienare, och de vackra komplimenterna hade möjligen ingenting vidare att betyda. Jag bad likväl den unga flickan icke göra sig alltför säker och talade om öns volkaniska inflytelser. Samtalet värdde sig snart i skämt och under detta gingo vi ur vår löfgrotta ut på stranden. Der stod nu han under en stor paraply i solhettan, väntande på — henne. De gingo förut och jag på något afstånd efter dem med Herr S., som kom från sitt bad. Vi gingo långsamt, emedan vägen går uppåt och hettan kändes stark ehuru de stora träden gifva skugga. Åter i mitt rum, såg jag liten Elsa (svensk öfversättning af Ilse) smyga likt en ödla utmed muren och genom förhänget dit in med en halft skälmsk, halft orolig uppsyn, som genast sade mig hvad som hade förefallit. Det var så. "Det hade kommit!" — Herkules hade under vägen gjort sin förklaring och frågat — om han kunde hoppas? Han ville icke begära nu — efter en så kort bekantskap — ett bestämdt ja, endast att hon ville tillåta honom följa henne till Sorrento, egna henne sin uppmärksamhet, sin tillgifvenhet, och derunder vinna tid att blifva bättre känd af henne. Om hon tillät detta skulle han öfvergifva en tillämnad resa till Grekland och Österlandet och stadna här. Han hade talat manligt och hjertligt, samt

bedt henne att icke afslå denna hans bön att få följa oss till Sorrento.

— "Nå väl, Elsa, hvad har du svarat?"

— "Hvad jag svarade? — ja, — om jag visste det rätt sjelf! — Halfva ord och meningar; jag blef så öfverraskad, så — häpen. Men det var min afsigt att säga nej, och han har nog förstått det fullkomligt. Han tackade mig för min uppriktighet med en viss kall värdighet, — men jag tror ändå att han icke anser det ordet för mitt sista ord."

Jag bad henne mycket att icke förhasta sig och att taga tid. Jag hade den tro, att hon kunde och skulle bli lycklig med Herkules, att han var en man som kunde gifva lifvet värdighet, lugn och behag, att han var just den faderliga vän och vårdare hon behöfde. Hon erkände sig hysa för honom känslor af aktning och förtroende mera än hon känt för andra män, som begärt hennes hand; men kärlek, giftermål — nej, aldrig, aldrig! Jag rådde henne att aldrig säga aldrig, att vara uppriktig mot honom, men lemna det afgörande beslutet åt framtiden och en närmare bekantskap. Och dervid blef det för denna gång.

Emedlertid är det tydligt, att Herkules icke anser sig slagen ur brädet genom hennes nej, och att han icke tänker resa till Österlandet förrän han ännu en gång återkommit med sin fråga. Hans lugna och godmodiga lynne hindrar inom vår qvartett all förstämning i följd af det som förefallit och gör henne åter lugn. Med mig har han förklarar sig på ett sätt, som tillvunnit honom all min aktning och sympathi. "Jag älskar henne", sade han, "och jag är i den lyckliga ställning att kunna egna henne den omsorg och vård hon behöfver. Jag ser att hon är lidande och vet att hennes hälsa behöfver söderns luft. Jag kan föra henne till hvilket land hon önskar, jag begär endast att få göra henne lycklig; och om den bästa vilja, den trognaste uppmärksamhet för hennes väl kan åstadkomma det, så — skall det lyckas mig."

Men — — Ni känner henne ännu så litet. Hon är en intagande flicka, med en rik själ, men hon blir aldrig en praktisk husfru.

Han skrattade. "Detta bekymrar mig föga. Det är ej detta jag söker hos en maka. Jag söker en vän och ett sällskap i lifvet, någon som jag kan älska och som jag kan göra lycklig. Hon är god, ädelsinnad, naive, originel. Endast det att vara nära henne, att höra hennes qvitter alla dagar skulle för mig vara en oupphörlig källa af sällhet. Om hon ej är praktisk, såsom ni säger, inom hus eller ej har lust för husliga bestyr, så kan jag ställa det så, att hon kan lefva utan att bekymra sig om dem mera än hon själf vill. Om hon har förmögenhet eller ej, det frågar jag icke efter och bryr mig icke om. Jag har nog för oss båda. Hvad jag fruktar för, det är — att hennes hjerta redan är fästadt. Man ser att hon lidit; men äfven det gör henne kärare, mera älskvärd för mig, mera vördnadsvärd. Jag ber er, säg henne det, och att jag begär ej nu kärlek, endast tid, förtroende och tillfälle att visa henne huru uppriktigt jag är och vill vara hennes vän."

Detta tal behagade mig mycket väl; jag såg att det kom ur ett godt och redligt hjerta. Waldo gaf mig derpå närmare uppgifter om sin familj, sina förmögenhets-omständigheter och öfriga förhållanden. Dessa sednare höra till de lyckliga i lifvet. Han är bankier i Turin, har der eget hus och hem och en skön villa i de Waldensiska dalarne vid en af dess klara bergsströmmar i kastanie-lundarnes skydd. Denna villa i synnerhet räknar han på som ett passande hem för sin lilla prinsessa under Italiens heta sommar. Allt detta synes mig behagligt och godt för den faderlösa. Men skall prinsessan Ilse vilja spinna silke i Waldensernas konstlösa dalar? . . . . Mitt förord och mitt deltagande har jag af hjertat tillsagt Waldensaren, men — min sommardotter måste välja fritt.

Vi gjorde i går afton en båtfärd till den lilla staden Lacco och till den högt deröfver belägna, vackra Villa Arbusti, dit vi voro bjudna af den älskvärda engelska fa-

miljen M* Stuart och der vi tillbringade aftonen. Mrs M. är en intagande och själf full fru. Mrs Fr. talade åtskilligt intressant om Indien, hvarifrån hon nyss kommit och der hon haft sin del af det ohyggliga nu pågående krigets faror och fador, men dit hon likväl längtade återvända för att köpa jord och anlägga en farm i bergsnejden, der hon ville lefva med sina barn. Naturen synes i dessa nejder hafva paradisiska proportioner af styrka och ljufhet, klimatet vara fängslande skönt.

Under en strålande stjernhimmel och ljufligt vaggade af hafvet vände vi åter mot vår villa. Hvert årtag frambragte en hel svärm lysande meduser, eld-blickar och tårar. Psyche sjöng och slutligen vi alla med henne "Santa Lucia." Den sköna barcajuolon, "vera barcarola popolare" må här stå i min fria öfversättning på orimmad vers, i hopp att den snart må få en bättre på rimmad, såsom den förtjenar.

Santa Lucia.

1.

Silfverklar stjernan
glimmar i hafvet,
stilla är vågen,
gynnande vinden.
Kom till min täcka
flygande snäcka,
Santa Lucia!
Santa Lucia!*)

2.

Smekt af zefirer,
ljufva och lätta,
o! huru härligt
gunga på hafvet.
Vandrare skynden
ut i det fria.
Santa Lucia!
Santa Lucia!

3.

Under en afton
skön såsom denna,
hvem vill ej duka
aftonens måltid
långt undan taken
ut i det fria?
Santa Lucia!
Santa Lucia!

4.

Vågor så lugna,
vindar så ljufva
låta förgäta
alla bekymmer.
Sjömannen ropar
ut i det fria,
Santa Lucia!
Santa Lucia!

*) Poetiskt namn för Neapel och dess befolkning.

5.

O! ljufva Napoli!
saliga jordmän,
hvarest det skapade
ler emot skapar'n,
Du, du är hemmet
för harmonien,
Santa Lucia!
Santa Lucia!

6.

Hvarföre dröja?
Skön är ju qvällen,
lekfull och svalkande
andas Zefiren.
Kom i min snäcka
ut i det fria.
Santa Lucia!
Santa Lucia! *)

"Vera Barcarola Popolare."

Il Barcajuole di Santa Lucia.

1.

Sul mare lucica
L'astro d'argento,
Placida è l'onda,
Prospero è il vento.
Venite all' agile
Barchetta mia!
Santa Lucia!
Santa Lucia!

4.

Mare si placido,
Vento si caro
Scordar fa i triboli
Al marinaio,
E va gridando
Con allegria;
Santa Lucia!
Santa Lucia!

2.

Con questo zeffiro
Così soave
Oh! com' e bello
Star sulla nave!
Su, passaggieri,
Venite via!
Santa Lucia!
Santa Lucia!

5.

O! dolce Napoli,
O! suol beato,
Ove sorridere
Volle il creato;
Tu sei l'impero
Dell' armonia! †)
Santa Lucia!
Santa Lucia!

3.

Infra le tende
Bandir la cena
In una sera
Così serena,
Chi non domanda,
Chi non desia?
Santa Lucia!
Santa Lucia!

6.

Or che tardate?
Bella è la sera,
Spira un' aretta
Fresca e leggiera;
Venite all' agile
Barchetta mia!
Santa Lucia!
Santa Lucia!

†) Man sjunger ock: "tu sei l'impero
dell' alma mia."

Ischia den 13 Juli.

Ischia är bestämdt en förtrollad ö, och jag börjar finna vårt qvardröjande här allt mera märkvärdigt — "en hel liten odysse" säger min sommardotter. Sitt särskilta kapitel i den förtjenar vår segelfärd rundt omkring ön förliden fredag. Vi hade en god segelbåt och fem raska sjömän. Vädret lofvade godt, men när vi vändt kring Vicos udde kom motvind och höga vågor. Klipporna på öns södra sida (vi bo på dess norra) äro höga och lodräta, vilda, och det öppna hafvet vräker sina vågor mot dem utan att brytas af öar eller skyddande uddar. Vi erforo detta på mindre angenämt vis och längtade mycket till "San Angelos" vik, der sjömännens sade oss att vi skulle finna lugnare vatten och der vi ville äta vår middag. Ankomna dit funno vi endast klippor och en sandig kust, mot hvilken vågorna vältrade skummande. På dessas och sjömannens ryggar måste vi, hvar i sin ordning, bäras i land medan vår snäcka lades för ankar, men vräktes obarmhertigt af de tumlande najaderna. Vi dukade vår middag på sanden på ett utbreddt segel i skuggan af en klippvägg, åskådade af några fiskare-familjer, som kommo ned från klipporna för att betrakta oss, och hvilka Herkules sednare roade sig med att traktera med rumm för att njuta af deras förskräckelse och förnöjelse på en gång öfver den brännande drycken. Vi fortsatte sedan resan under segling och knapp vind ända till öns hufvudstad. Hafvets färg var hela tiden af det undersköna, metalliska azurblå, som gör att man måste taga deraf i sin hand för att öfvertyga sig om att det verkligen icke är annat än vanligt hafsvatten. Vågorna strålade i solens sken såsom slipade facetter af den omätliga safiren.

Högsta interesset af färden var den klara bild, som den gaf oss af ön, hvilken mera kanske än någon annan är begagnad af menskliga företagsamheten och industrien.

Äfven i de vildaste, naknaste klippväggar äro en mängd grottor, der sjöfoglar bygga bo och der de fångas af vågsamma jägare. Öfverallt ser man, äfven i lodräta väggar, trappsteg huggna, som tillåta att stiga upp och ned emellan hafsstranden och höjden. Öfverallt, der litet jord samlat sig i bergs-skrefvorna, ser man små åkerland eller vinplanteringar. Hela ön kan liknas vid ett stort vinberg. De heta källorna — "Fummaroler" — som finnas i mängd — tyckas höja jordens temperatur, och bibehålla der en ständig fuktighet. Också äro kullarne öfver hela ön, synnerligen i nord och öster, äfven under heta somrar, härligt gröna och hafva en yppig växt af lager, myrten, arbor vitea och genista-buskar. Helt nära spetsen af Epomeo grönska bergen och man ser vinplanteringar. Der uppe, i grottor halft af naturen, halft af konsten gjorda, bor en eremit, om hvars öden man berättar romantiska saker, men som sjelf nu mera icke ser romantisk ut.

På hafvet, längs med den södra kusten lågo flera båtar med korall-fiskare, som från djupet med jernhänder rycka upp de dyrbara hafs-växterna. Öns stränder äro rika på dessa samt på hvarjehanda "frutte di mare." Vid Ischia stad sågo vi den präktiga Marina Reale, sköna trädplanteringar och konungen af Neapel med sitt hof. Han är en storgväxt man, och talade lifligt. Vi återkommo till vår villa sedan vi på färden kring ön användt omkring nio timmar.

I förrgår hade vi stark storm och kallt som om hösten, så äfven i går, och vi måste afvakta bättre väder för att lemna vår förtrollade ö, *om* verkligen förtrollerskan någonsin tillstädjer det. Hon söker väl trösta och tjusa oss med härliga sol-spektakel om aftnarne, af en glans och prakt så att man blir högtidlig dervid såsom vid en gudasyn — men jag tror henne ändå ej rätt; och säkert är att Herkules blir för hvar dag svagare för "detta barn", såsom han kallar liten Elsa, som beherrskar honom utan att vilja det, ja emot sin vilja; ty hon älskar honom ej och säger honom det, men — han tänker ändå ej på att resa till Österlandet. Deremot vill han "à toute force" följa oss

öfver till Sorrento för att vaka öfver oss under vägen och sedan återvända hit tills — vidare. Och man säger icke nej till en sådan beskyddare.

Till allt det romantiska jag upplefvat under denna månad på Ischia hörer bref från min vinterdotter, min unga svenska väninna, som berätta mig hennes förlofning med unga baron S^{***}, bref från min lilla schweitsiska syster Louise C^{**}, som redogöra för hennes giftermål, brudresa ("bridal-tour") och nya hem vid Genfersjöns tjusande strand; dertill hörer ock att jag här fullkomligt avslutat min sednast skrifna roman, hvilken emedlertid slutar på ett sätt, som svär emot de nyssnämnda romanerna. Ungdomsromanen är förbi för mig och synes mig nu mera blott som ett kapitel i det menckliga lifvets stora roman, der hjelten är Gud och hjeltinnan den menckliga själen. Allt annat är förspel eller episod.

Jag får ej lemna vår volkaniska ö utan att säga ett ord om ett af dess skönaste minnen. Vittoria Colonna, markisinna af Pescara, tillbringade här flere år af sitt lif och fann, under stora sorger, tröst i den sköna konst, som gjorde henne till Italiens ryktbaraste skaldinna. Hennes första sånger äro alla egnade den make, hvars förlust skymde lifvets sol för henne. Ett nytt skifte kommer sedan i hennes lif, hon ser en ny sol, och som en Phœnix, renad i lidandets lågor, lyfter hon sina vingar mot den; — allt skönare och skärare blir hennes sång, genomglöd-gad af den renaste kärlek, den högsta längtan. Hennes lif liknade hennes sång. I en tid af kamp och split, och inom en slägt, hvars medlemmar kämpade mot hvarandra i ursinnig partistrid, gick hon som en försonande engel, och då hon ej kunde afvända kampen lefde hon ännu för att hela dess sår. Dertill använde hon sin stora förmögenhet, sitt personliga inflytande som en skön, ädel och högt begåfvad fru, äfven sin personliga verksamhet som en barmhertig syster i Clarissornas kloster i Rom, der hon älskade att draga sig tillkaka från verlden. Det var i Rom (år 1536) hon lärde känna Michael Angelo Buonarotti, och älskades och besjöngs af honom såsom ett högre väsen.

Denna mäktiga natur, dittills älskande uteslutande det starka, utomordentliga, titaniska, rördes af henne att älska en högre skönhet. Hans Maria på yttersta domens tafsla, hans trenne Parcer påminna om Vittoria Colonnas fullkomligt ädla och milda drag. När hon dog stod Michael Angelo vid hennes bädd och kysste hennes hand. "Flera dagar derefter", berättar hans lärjunge Condivi, "var han alldeles utom sig och liksom vansinnig af sorg, och jag påminner mig hafva hört honom säga, att ingenting gjorde honom mera ondt, än att, då han såg henne skiljas från detta lif, han icke kysste hennes anlete såsom han kysste hennes hand."

Vittoria Colonna misstänktes af många för sympatier med reformationens rörelser, ehuru man icke har bestämda bevis härpå. Men kunde det väl vara annorlunda? Den ädla, ständigt uppåtblickande, uppåtgående qvinnan måste i sig upptaga hvarje rörelse, som syftade att lyfta menniskoanden närmare all sannings källa. Hennes lif var en roman i stor styl.

Sorrento den 19:de Juli.

Sirenerna sjunga ej mer, säges det, på det gamla Surrenti kuster och öar; men man tycker sig här ännu se spåren af deras hemvist. Här ser jag äntligen Italiens jord, såsom vi i nordén tänka oss den, full af citron- och orange-lundar, granat- och lagerträd, med vinrankor som kasta sina drufrika guirlander från krona till krona, — allt en naturlig frukt af den solvarma, fruktrika jorden. De allvarsamma olivträden med sina vridna stammar, de dunkla pinierna och lummiga kastanieträden kröna höjderna; höga fikonsträd och acacier stå längs med vägarne. Hafvet lyser i blå färgprakt utanför klippterrasserna, hvilande

på "Ulysses' grottor" längs med stranden, och Neapels hafsbugt och den mjuka däld, ur hvilken dess boningar stiga, synas härifrån i sin högsta skönhet.

Vi hafva fått ett förträffligt herberge i "Hôtel de la Campagne." Vi ännade först endast begagna det provisoriskt; men de stora, goda rummen, med utsigt på ena sidan åt en orangelund, hvars af frukt tyngda qvistar nästan komma in i våra fönster, på den andra åt ett stort torg; stillheten i huset, der vi äro de enda gästerna; ordningen, den goda upppassningen, det beskedliga, hyggliga värdfolket hafva låtit oss besluta att stadna här, ty vi kunna knappt önska det bättre. Hôtelet har sitt eget badhus, der vi alla dagar bada i klaraste vatten på finaste sandgrund, och detta bad är dagens stora nöje. Prinsessan Ilse, förut litet nedstämd af de sednaste uppträderna, är här prinsessan Ilse igen och hoppar och dansar på den mjuka sandgrunden så lätt och glad som någonsin hennes namne i Ilse-dalen.

"Och Herkules och —" jag vill slå vad, min L*, att det är du som nyfiken frågar mig detta. Han följde oss hit från Ischia. "Vinden var förträfflig för Sorrento", sade min långa "son", sjömannen och slagskämpen, som lofvat, vid äfventyr af sitt hufvud eller af en bastonad, att föra oss lyckligt dit. Vinden blef dock ganska häftig på Pro-cida-fjerden och vågorna gingo höga. Vi bäddade åt liten Psyche i botten af båten, och der låg hon blek, med slutna ögonlock under hela färden, bevakad af Waldo med faderlig, eller moderlig, ömhet. Jag, som hade ansvaret för henne, var icke utan bekymmer; men vinden föll, och för att få båten framåt genom de höga vågorna måste äfven styrmannen sätta sig vid årorna. Jag fick taga rodret och blef åter frimodig och lugn, så snart jag från passiv passagerare befordrades till aktiv. Jag höll båten i rak linie mot "la Piccola Marina", kom lyckligt dit efter fem timmars färd, och var glad att hafva Herkules' arm för att stödja den stackars lilla, halft vanmäktiga flickan. I Hôtel de la Campagne hemtade hon sig småningom, hvilande på

en soffa, medan jag af pomi d'oro, olja och ättika beredde en uppfriskande sallat till vår medtagna lilla middag.

Herkules tog afsked af oss samma afton, såsom en man och gentleman, för att under natten återvända till Ischia och der afvakta — några ord, som skulle tillåta honom att komma tillbaka till Sorrento. Men prinsessan Ilse, misstämmd af illamående under färden och af — jag vet ej hvad — var upprorisk och besluten att — aldrig säga ja. Hon skulle aldrig gifta sig, hon hade en mängd väninnor (tolf tror jag), af hvilka flera behöfde henne och för hvilka hon ville lefva; hon ville undervisa barn i sång i de sköna små barträdgårdarne i Tyskland, så vida hon kunde lemna Italien, som hon älskar så högt för dess skönhet och konst; hon ville lefva för vänskapen, skönheten, de små barnen, och jag — säger ingenting deremot. — Kanske passar för denna så späda, etheriska varelse ett sådant lif bättre, än det gifta lifvet med dess sorger och mödor, oundvikliga äfven med en Herkules. Jag erkänner min djupa sympati för honom och hans kärlek; men han är för mycket man, för att icke snart finna sig i en motgång, som, ehuru smärtsam för hans hjerta, dock ej bryter eller stänger något i hans lif, ännu rikt af framtid och framtidsplaner. Jag är emedlertid icke viss om att liten Ilse står fast i sitt beslut att lefva för att lyckliggöra sina tolf väninnor. Tolf väninnor kunna gifva mera bekymmer, än en man. Detta har jag sagt, men i öfrigt må hon vara fri, min sommardotter, och bestämma sig allena efter sitt hjertas ljus! Hennes lilla fädernearf kan, tillika med hennes ovanliga musikaliska talang, skydda henne för den bleka nöden. Men hennes svaga helsa och hennes sorglöshet om sig sjelf, — o! Herkules, Herkules! jag återkommer dock till den önskan, att hon måtte kunna älska dig, och att du måtte omsluta henne med dina starka, skyddande armar! Emedlertid har jag med flit icke nämnt hans namn under den vecka vi här lefvat stilla tillsammans och som min sommardotter gjort rik för mig genom sitt intagande väsen, sin musik, och genom en rikedom af biografi och romantik, som lefver i hennes själ och utgjuter sig derur

under aftnarnes stillhet, såsom ett friskt källsprång. Då, halft liggande på balkongen, berättar hon ur sin barndom eller ur andras lif; och alla "Zauberrings" romantiska sagor och gestalter, från Blocksbergets hexor till fru Minnetrosts sköna månskensgestalt, framträda på nytt för min blick, men nu på verklighetens scen. Ingen gestalt synes dock der bland dem alla så skön som hennes faders, som ännu under dödens skugga beredde och samlade allt för "sin lilla dotter". Sedan hans bortgång har hon ej känt hälsa eller sällhet. Italiens skönhet och konst hafva återgifvit henne en fläkt af lefnadsglädje och prinsen af Villa Ombrosa; — men denna karnavalsflamma sitter ej i hjertat, utan leker som en vacker meteor i hennes fantasi. Det är en skön sagans prins, som en allvarsam vind lätt skulle blåsa bort.

Några härliga solnedgångar i hafvet hafva vi sett vid "la Piccola Sirena", der en bänk bjuder att hvila i ett par mullbärstråds skugga. Nära derintill är ett litet kapell, helgadt åt Maria "Stella del Mare", der om aftnarne en nunna, "una Monaca di Casa", läser högt messan och bönerna för det församlade folket. Folket i Sorrento synes oss godmodigt, trefsamt och gladt. Ofta, under det vi vandra på stadens gator, hälsas vi af utropet: "ah, come questa signora è bella!" eller "ah signorina, come siete bella!", och mer än en god gumma ger i förbigående med sin grofva hand en smekning åt min unga väninnas barnsligt fina ansigte, tar henne under hakan eller vidrörer de bruna lockarne med en half suck. Ehuru folket synes snarare fattigt, än förmöget, äro tiggarna få. Tio eller tolf sådana, gamla män och qvinnor, hålla sig städse på torget, såsom sparfvarne hvilka föda sig af de fallande kornen. Deras böner om "qualche cosa" äro aldrig enträgna, och gifver man dem något, så hälsas man af utropet: "dieci mila anni!" eller "cento mila anni", hvilket lærer betyda en önskan om befrielse för så många år ur skärselden; eller ock hälsas vi med ett melodiskt: "la Madonna v'accompagna!"

Madonnan är Sorrentos gudomlighet. I går var här stor fest för "la Madonna del Carmine". Marknad, markt-

schreiare, marionetter, illumination, luftballonger, fyrverkeri, musik, ingenting felades. Luftballongen uppsteg från torget; lyftad af elden, tänd derinom, höjde den sig som ett kolossalt eldpäron öfver staden och försvann i fjerran. Mest roade oss åtskilliga glace- och sorbet-säljare, som skrikande och sjungande ropade ut sina varor och utdelade dem i små fyllda glas för en "gran" (en skilling i svenskt mynt) stycket. Mycket folk var samladt på torget, men bland denna mängd voro blott två eller tre karlar litet osäkra på sina ben, och de smögo tysta afsides och liksom förlägna öfver sin belägenhet. Fäder och mödrar buro sina små barn på axeln, i det de fasthöllo barnets ena arm öfver sitt hufvud, hvilket såg högst täckt och pittoreskt ut; detta sätt att bära barnen synes vara brukligt här. Vi äro förtjusta att befinna oss i Sorrento. Jag undrar om prinsessan Ilse tänker på sin vän på Ischia. —

Den 25:te Juli.

"Om han skulle . . . om han ville samtycka att vara "här en liten tid, endast som en vän, en broderlig vän, "och icke vidröra den andra frågan, icke säga mig "något om sina känslor, — och om vi på det viset kunde "lära närmare känna hvarandra och jag kunde se om . . . "jag kan älska honom; — om han ville lofva att lem- "na mig fullkomligt fri, — icke anse mig eller sig för- "bundna i något derigenom att han komme hit, då . . . ." Så ungefär talade Psyche, med halft tvekande ord, för några dagar sedan. Och dessa ord fick jag uppdrag att låta komma till Ischia. Härpå följde ett godt och ädelmodigt svar från Herkules. Han antog profvet. Hon skulle vara fri, huru det än slog ut för honom, och han utfäste dagen för sin ankomst. Liten Elsa syntes mig den dagen allvarsammare än vanligt; men om aftonen var hon åter glad och språksam, och när det blef sent och den väntade

ändå icke kom, blef hon äfven litet öfvermodig, och klockan elfva utropade hon: "jag lofvar er att mottaga hans hand, om han kommer ännu i denna dag!" Och derpå gingo vi till sängs. Klockan half tolf kom Herkules.

"Nå väl, Elsa?" sade jag litet meningsfullt morgonen derpå. Hon smålog, men icke gladt, och såg litet ängslig ut.

Hans fasta och manliga hållning lät dock förhållandet snart blifva lugnt och klart. Han har ett rum i samma hôtél som vi; vi taga våra måltider och göra promenader tillsammans. Om aftnarna läser han högt något af Channing (Amerikas store och gode Channing!), som han mycket älskar, eller ur någon annan god författare, ibland ock någon tidningsartikel. Med Elsa är han mera som en "père noble" än en älskare, och det kläder honom som en äldre man, passar hennes barnsliga sinne och ger åt deras förhållande en trygghet och ledighet, som det gläder mig att se. Alla tre hafva vi föreningspunkter i vår uppfattning af lifvet, så väl det allmänna som det enskilda, i det som utgör folkens och individernas väl eller ve. Samtalet emellan honom och mig omfattar stundom rätt allvar samma ämnen, och då tiger liten Elsa; men när vi vilja afbryta det för hennes skull, säger hon: "Nej, fortfar, fortfar, jag tycker om att höra er, jag förstår icke nog dessa ting, men de intressera mig". Och sådana yttranden göra honom lycklig. Vi sympatisera äfven i smak för ett stilla lefnadssätt, och så har det kommit sig, att vi tre främlingar från olika länder, som för några veckor sedan alls icke kände hvarandra, nu lefva tillsammans likt syskon och tycka att det vore bra, om det kunde alltid så fortfara, utom det att Waldo gerna vill förvandla sitt förhållande till en af oss till ett innerligare. Men derom vill hon alls icke ännu höra talas. Hon är nöjd att se honom här och nära sig, hon tycker om honom som vän, men hon förblir kall för älskaren, tror att hon ej kan blifva annorlunda, och — detta förhållande med dess följder börjar oro mig. Hans godhet och ädelmodiga kärlek hafva

vunnit hela min sympati, och jag är åter alltför lifligt intresserad af en mensklig roman-episod! —

Sorrento den 5:te Augusti.

Sirenerna sjunga ännu på sirenernas kust, och det är svårt att icke tjasas af sången, helst den icke medför faror sådana som i Odysseéns dagar, då den drog de lyssnande ned i dödens djup. Lifvet här synes oss så skönt, så godt och så oskyldigt i sin skönhet, att man måste önska, att det kunde alltid fortfara så. Vi hafva nu äfven en vacker trädgård helt nära vårt hôtél, der vi ofta tillbringa aftnarna. Dess egare, prinsen af Tri-Casi, är bortrest, och hans sköna villa står öde. Från dess marmortrappor se vi solen gå ned i hafvet eller präktiga blixtar upplysa horisonten. Trädgården har några gångar, skuggade af härliga träd och kantade af blommande oleander och andra blomsterbuskar. Vinrankor, med rika drufklasar, hänga i guirlander här och der öfver gångarne. Orange- och citronlundarne äro, såsom öfverallt häromkring, sköna för ögat, men icke att promenera uti. Jorden är öfverallt uppgräfd emellan träden för att blifva mottaglig för regnvatten, och det är alls icke behagligt att spatsera der. Dessa lundar äro ett slags ädla, eller odlade vildmarker. Morgonen och förmiddagen egna vi åt läsning och skrifning hvar och en på sitt rum; men liten Elsa får dessutom en lektion i italienska af sin stora vän. Mot middagstiden kommer badet, den förtjusande, förfriskande leken med vågorna på den fina sandgrunden i badpaviljongens skydd; derefter hvila och "far niente" ända till midnatten. På eftermiddagen promenad i vagn, i båt eller till fots. Stränderna äro rika på skönheter, och af ojemförlig skönhet är farten till höjderna af Castella-mare. Vandringarne till fots kryddas ej sällan af goda, öppenhyrtiga och

glada samtal mellan oss tre. Så kommer aftonen med dess the, läsning och samtal eller ock folkfester. Sällan gå vi till sängs före tolf.

Folkfester med processioner, illuminationer och fyrverkerier — alltid de samma, än för ett, än för ett annat helgon, och ofta för Madonnan — hafva vi vanligen två i veckan. Ofta äro de lysande delarne af festen rätt lysande och smakfulla; men det förfärliga smällandet af krutgubbarne, som likna ett slags senapsburkar, uppställda i ringar och rader på torget, och som tumla omkull alltefter som de explodera, röken, som de åstadkomma, och det ständiga binglandet af klockorna besvära våra öron, ögon och andra sinnen. Huruvida de behaga helgonen synes mig tvifvelaktigt. Sorrento-folket ser derpå en stund och går sedan hem. Man finner att det är vandt vid och mättadt af sådana spektakel.

Den 10:de Augusti.

Har du läst den tjusande romantiska berättelsen "Midsummer Eve, a fairy tale", uti hvilken m:rs S. C. Hall i en snillrik målning samlat sin fäderne-ös" rika naturmythologi? Då har du sett der en ung flicka, omgifven af goda och onda elfvor (Fairy på engelska), hvilka hon på sätt och vis tillhör genom sin födelse och som hafva inflytelse öfver hennes lif. Ett sådant elfva-barn är min sommardotter, och i fullkomligare mått än den engalika hjeltinnan af "Dove cote"; ty hon är verkligen underkastad de mystiska naturandarnes oförklarliga inflytelser och står icke alltid öfver dem såsom m:rs Halls sköna idealiska Eva. Om morgonen är hon svart-alfernas egendom, så täck och söt hon än derunder ser ut; mörka tankar och aningar lefva i hennes själ och hvila på hennes panna, i hennes allvarsamma, mörka ögon. Då är hon tyst och söker snart ensamhet och tankens stilla sysselsättningar i sitt rum. I badet blir hon prinsessan Ilse åter eller ock den ljusa, tänkande unga qvinnan, i hvars själ bor en vishet, som väc-

ker undran vid så unga år och klingar underlig på dessa barn-lik bildade läppar. Dessa sinnesstämningar vexla under dagen. I skymningen lägger hon sig ned på sin soffa en stund för att, såsom hon säger, "gifva audiens åt sina tankar". Men jag misstänker, att småtrollen då, i skymningens skydd, drifva hokus pokus med henne; ty när hon uppstår kl. 7 till vårt the, är hon förvandlad. Då och för hela aftonen är hon prinsessan Ilse på allt vis, i förtrollande lif, lekfulla infall och upptåg, stundom intill öfvermod. Då är äfven hennes musikaliska åder väckt till nytt lif, och hon spelar än glada, än melankoliska, alltid meningsfulla stycken, stundom hennes egna kompositioner, men som alla hafva en prägel af melankoli. Ett thema eller en melodi, som för ögonblicket faller henne in, kan hon modulera och variera på det täckaste sätt under långa stunder. Jag har aldrig hört någon pianomusik, i hvilken ligger så mycken sång, som i hennes. Under sådana stunder roar hon sig att sätta Herkules myror i hufvudet med allahanda underliga fel, som hon ger sig sjelf, samt med alla de sidenklädningar, präktiga shawlar, mattor, serviser, gräddsnaäckor och sockerdosor, som hon vill hafva om hon gifter sig: allt, såsom jag fruktar, i hemlig afsigt att göra honom rädd för en fru, som skulle blifva så fordrande och så kostsam att underhålla. Herkules ser väl dervid fundersam ut ibland och skakar sitt stora hufvud åt det lilla trollet, men — hjälper icke; han blir icke rädd för henne, kanske emedan han tyst anar hvad jag vet, nemligen att alla dessa sidenklädningar och kostbarheter alls icke äro något behof i detta elfva-barns själ, att hennes smak är enkel och ädel, och att med hennes fel, dem hon tycker om att förstora, är det ingen fara, då hon så väl inser dem sjelf. Någon gång är det äfven han, som har ordet, berättar oss om sina vänner och sitt hem i de sköna dalarne, om sina böcker och taflor der, om det goda, allvarliga folket; om en sidenfabrik, som han låtit anläggas der, och om hvad han har i afsigt att göra för dess arbetare, för skolorna och för dalarnes unga tidningspress. Jag ser att han vill söka vinna hennes intresse för dessa äm-

nen. Hon lyssnar tyst, men vill icke af dem låta intressera sig. Säger hon något till hans varma skildringar, så är det vanligen en anmärkning om att deruppe i dessa berg måste vara "bra kallt" eller "triste", eller något annat, ämnadt att öfvertyga honom om att hon aldrig skall trifvas der. Han ler åt hennes uttryck, men de kosta dock på honom. Underliga kärlekens makt! Här är en man, utrustad med allt som kan göra lifvet gladt, fritt, skönt, värdt att lefva, med hälsa, kraft, förmögenhet, oberoende. Han förälskar sig i en liten flicka, späd, svag, föga i stånd att bära sig sjelf, liknöjd för mycket, som han sätter värde på, och liknöjd i synnerhet för att behaga honom, och han lägger sig och sin förmögenhet för hennes fötter, och skulle vara öfverlycklig, om hon blott ville gifva honom en vänlig blick och tillåta honom att egna henne sitt lif. I detta förhållande är det den svaga, som är den starka, den som ingenting vill, som befaller, den frie, som fjettras. Den gamla sagan förnyar sig i alla tider, och Herkules spinner åter vid Omphales fötter. Sant är, att vår Herkules vet att återtaga sin kraft och sin värdighet, och detta, jemte hans godhet och allvarliga kärlek, ger honom ett visst välde öfver henne. Men när jag försöker att tala med henne om hennes framtid, så uteslutes han allt ännu, och barnträdgårdarne och de tolf väninnorna träda fram, men framför allt det fria, sorglösa lifvet "i detta sköna Italien". Ibland, efter sådana samtal, få åter svart-alferna makt med hennes själ. Hon blir tyst och sorgsen. Här om dagen i badet, då jag talat för och hon emot giftermålet, stod hon tyst, blickande tankfullt ned i vattnet, och om en stund begynte hon att sjunga sakta, klara, men högtidliga toner. Jag lyssnade; det var Beethovens sorgmarsch. Detta rörde mig och gjorde mig rädd. Är väl denna så späda varelse gjord för giftermålet? Kan man ej bli lycklig det förutan? Är jag det icke? Och hon, med sin njutning af naturen och af konsten, sin kärlek till de små, sin anspråkslösa glädje af det oskuldsfulla och sköna i lifvet! — Vore blott icke de tolf väninnorna! — Och vore icke Herkules så god och så just den skyddande vän hon be-

höfver! — Hon har emedlertid lofvat mig att tänka allvarsammt på honom och att, om hon en dag känner sig besluten för honom, ge mig det tillkänna genom att kläda sig i hvit klädning. Sedan dess talar jag icke mera om honom med henne. Må hon besluta sig i full frihet!

I bådas förhållande gör det mig nöje att der finnes mycket litet af den egoism, som så ofta vanställer dessa förhållanden emellan man och qvinna och låter dem fråga blott efter den egna lyckan eller tillfredsställelsen. Icke så här. "Jag vill, jag skall göra henne lycklig", säger han, och derföre söker han göra henne till sin. "Jag skall icke göra honom lycklig — ty jag kan icke älska honom nog", säger hon, och derföre vill hon icke mottaga hans kärlek. Bådas grund är ädel.

Den 13 Aug.

Förtjusande utfärd till Capri och den första lugna färd jag ännu haft i Neapels vik! Den härligaste morgonluft, diamantklara, glittrande böljor, tumlande, vattensprutande delfiner, och glada roddare gjorde färden festlig. Vi begåfvo oss rakt till Grotta Azura. Små fiskarebåtar lade genast ut från Capri's strand för att vara oss der till mötes. Hafvet var nu så lugnt, att vi utan svårighet kunde komma in i grottan i en af dessa båtar, men vattnet stod dock så högt och hvalfvet är så lågt, att vi måste lägga oss alldeles ned på båtens botten. Det makalösa skådespelet af den utaf blå luft och glans uppfyllda grottan — ett återsken af hafvet och af himlen, strålande in genom hennes öppning — samt hennes besynnerliga egenskap att gifva färg åt människokroppen, hvilket en gammal simmare mot betalning visade oss i det han kastade sig uti vattnet och deri gjorde evolutioner, detta allt betraktade vi i god ro under en timmas tid, sittande på en af grottans klippafsatser. Sedan vi gladt oss deråt och litet förargat oss öfver fiskarfolkets prejerier, rodde vi till landstigningsstället, der vi hade en drabbning med en

mängd åsnor och åsneförare, som ställde sig i vår väg för att förmå oss att mottaga deras tjänst. I hôtél Pugani fingo vi rum och förfriskningar enligt vårt hjertas begär. Äkta Capri-vin och en verklig omelette soufflée krönte vår lilla goda middag. En palm, som står vid vårt hôtél, och mängden af cactusplanter på ön gifva den ett tropiskt tycke. På eftermiddagen gingo vi till ruinerna af Tiberii Villa på södra sidan af den lilla ön. Några murar, kullfallna marmorelare och vackra mosaikgolf är allt som finnes kvar af den fordna härligheten. Utsigten från höjden är af makalös skönhet, omfattar hela ön, himmel, haf och kuster rundtomkring, och makalöst var denna afton skådespelet af de flammande skyarne i alla skiftningar af purpur, guld och rosenrött, samt deras återsken i hafvet efter solens nedgång. Något praktfullare spel af glans och färger har jag ännu icke sett. På återvägen mötte vi en ung flicka, bärande en stor vattenbalja på hufvudet, men flickans skönhet och drottninglika hållning voro så ovanliga, att vi ovillkorligt stannade för att tilltala henne. Hon svarade enkelt och vänligt. Hennes föräldrar voro fattiga ö-bor, hon hette Carmela och var sjutton år gammal.

Om aftonen dansades tarantella af allt husets folk i hôtél Pugani. Dansens nöje var uttryckt hos alla, men synnerligen hos två unga flickor, hvilkas sköna ögon strålade af fröjd. Vi blefvo så förtjusta af besöket på Capri, att vi beslöto återkomma dit för en längre vistelse, sedan vi sagt farväl till Sorrento.

Den 15:de Aug.

Marie Himmelsfärdsdag och stor festdag för katolska kyrkan. I Sorrento har man sedan en vecka talat om det stora fyrverkeri, som der skulle äga rum denna dag och till hvilket prinsen af Syracuse, som här har en skön villa, säges hafva gifvit 100 scudi.

Det skulle predikas i stadens förnämsta kyrka, och jag gick dit. Kyrkan var förvandlad till en riktig boudoir med

sidendruaperier, blombuketter och ljus, och en Maria-bild, i naturlig storlek, utstyrd såsom en ung flicka, klädd till bal, stod främst i choret. Predikan om Marias himmelfärd hölls i österländsk prakt-styl. Hennes skönhet upphöjdes i synnerhet. Hennes ögon, kinder, läppar, panna beskrefvos och prisades särskilt *con amore*, likaså hennes juvelskrona och snöhvita mantel, strålande af diamanter. Så utstyrd for hon upp till himmelen. "Solen lemnar sitt rum, för att komma och betrakta henne och göra henne en mantel af sina strålar; stjernorna flytta sig, för att omgifva henne dansande och bilda en gloria kring hennes hufvud; molnen skynda sig till hennes fötter, för att tjena henne till trappsteg. Maria har öfvervunnit döden; döden sjelf ligger på knä för henne, tillbedjande. Maria sätter sig på Guds högra hand och blir vår förebedjerska hos honom. Detta utgör vår fördel af hennes himmelfärd. Vi kunna ej tränga fram till honom, den rättfärdige domaren; vi äro syndare. Men Maria bär för oss en moders förbarmande hjerta. Gud kan icke neka henne något. Hon stillar hafvets storm och sjukdomens plågor. Allt godt kommer till oss ensamt genom Maria. Derföre låtom oss alla gemensamt anropa henne att bedja för oss!" Så denna Maria-dikt, i hvilken poeten helt och hållet råkade förblanda den jordiska modren med den gudomlige sonen.

Om aftonen gafs det största och mest lysande af våra sorrentinska fyrverkerier med brinnande solar, tempel, kaskader, m. m. och svärmare och krutgubbar utan tal. Folket förhöll sig stilla som vanligt, på ett par små oordningar när, vållade af hans kongliga höghet prinsen af Syracusa. Han satte sig med sina hofherrar framför ett café vid den stora gatan och slungade derifrån dussintals cigarrer ut bland folket; låda efter låda tömdes så. Detta åstadkom snart en samling af unga och gamla män, som slogos om cigarrerna och trängde allt närmare inpå prinsen, som sjelf tog mössorna af åtskilliga hufvuden och kastade dem långt ut bland hopen för att något drifva den ifrån sig; men slutligen måste hans hofherrars käppar hjälpa honom eftertryckligt dermed. Detta uppträde förnyades

flera gånger. Ett stånd med allehanda bakverk och kakor stod midt öfver gatan. På en vink af prinsen fick hopen lof att plundra ståndet, och den störtade deröfver så ursinnigt, att hofherrarnes käppar åter kommo i rörelse för att upprätthålla ordningen. Men detta tycktes roa prinsen. Denne prins, en stor, stark man med ett ganska vackert ansigte, är särdeles populär i Sorrento för sin vänlighet och sin frikostighet. Både han och hans bröder, hertigarne af Aquila och Trapani (alla äro de bröder till konungen af Neapel) sägas vara verkliga turkar i förhållandet till fruntimmer, och den populäre prinsens deltagande för folket har ingenting af upphöjande eller förädlande inflytelse på detsamma.

Folkfesterna sägas här, såsom öfverallt i Italien, hafva förlorat mycket af sitt fordna lif och glans. Men detta synes mig snarare ett godt, än ett dåligt tecken; ty hvad äro väl dessa fester annat än buller, ljusexplosioner och aska! De äro dock kostsamma, och — hvad lemna de kvar? — tomhet! Folket begynner kanske känna, att det icke kan eller bör mättas med fyrverkerier allena. Huru olika äro ej de schweitsiska nationalfesterna! Folket sjelft tar del i dem med själ och med kropp. Kraft, hälsa, industri, konst, förstånd och förbrödring befordras lika. Der gifves ingen fest, som icke verkar till nationens förkofran. Arma Italien! Huru fattiga på frukt äro deremot ej dina fester!

Flitigt synes oss folket här vara, men i allmänhet fattigt. Qvinnorna spinna på sina sländor utanföre husen, medan männerna på böjda nackar och ryggar bära tunga bördor med lifsmedel och andra saker från stranden upp i staden. (Sorrento ligger högt.) Högst sällan äta de kött — ”icke en gång i månaden” har man försäkrat mig. Deras förnämsta föda består af ett slags bönor samt bröd och frukter. På dessa sednare är här nu stor rikedom, och man har meloner, fikon, pomi d'oro m. m. för ganska ringa pris. Sednare komma äfven drufvor och fici d'India, cactusplantans frukter. Äfven maccaroni äro för folket en lyxartikel, likaså vin. Detta är dock ett vinland, och un-

der de försakelser folket är underkastadt i afseende på sina lifsförnödenheter låter man hundratals scudi uppgå i rök för dess nöjes skull!

Bedrägliga äro de här i smått och alltför snåla på carlini och grani. Men jag frågar mig om detta icke är naturligt under ett tillstånd, då man ständigt kämpar om bröd för dagen för sig och de sina och icke vet om något annat mål i lifvet. Vänliga och välvilliga finna vi dem städse, och trogna de ackord man muntligen gör upp med dem. Fiskrarne på dessa stränder äro deruti lika säkra, som kuskarne i Rom; och då man använder vissa af dem ständigt och behandlar dem vänligt, så blifva de verkliga vänner.

Vi firade här i huset för ett par dagar sedan vår värd Luigi's förlofning med en ung flicka af särdeles godt och redbart, äfven vackert utseende. Det skedde i närvaro af "il Curato", en tarflig, humoristisk andlig, som frågade de unga, om de ville hafva hvarandra, och derefter satte skriftligen upp kontraktet emellan dem. Glacier och konfekt, vin m. m. bjödos sedan omkring af Raphael, värdens unge broder, en vacker yngling och vår daglige uppappare. Jag kan icke nog uttrycka huru tillfredsställda vi äro af lif och bemötande i detta hus, huru i alla afseenden godt vi funnit vårt värdfolk. Vi ha känt oss här såsom om vi varit bland vänner och anhöriga. Våra rum hafva vi aldrig stängt, äfven då vi varit borta för dag och natt; vi ha lemnat våra småsaker framme och ha aldrig funnit att de blifvit ens rörda. Vi kunna besanna allt som blifvit sagdt om den trygghet man har med Italienaren, då man visar honom förtroende och behandlar honom med aktning. Billigare och bättre på en gång kan man icke lefva än vi lefvat i "Hôtel de la Campagne".

Till det nöje jag här erfarit räknar jag äfven bekantskapen med grefve C. Wachtmeister, svensk minister i Neapel, en man af sällsynta kunskaper, fri statsmannablick och af mycket intresse i umgänge; samt ett par aftnar hos Philemon och Baucis, som bebo en liten skön villa nära staden. Baucis undfägnar oss som en drottning, och den

lärde Rabbinen skänker oss alltid till desert en kostlig själa-spis genom sin makalösa läsning af Davids psalmer samt några sånger af Anacreon eller af Sappho. Liten Psyche tyckes njuta sin egen ambrosiska föda i dem, så lysa hennes ögon.

Den 27:de Augusti.

Tiden lider och snart måste vårt lif i Sorrento taga slut. Slut måste också blifva på ett förhållande, som allt mer och mer sätter en ädel mans lugn i fara, utan att föra till något godt resultat. Tv medan Waldos känsla "för detta barn" med hvar dag tilltager i djup, och gör honom ofta rätt olycklig, ehuru han döljer det för henne, för att icke genom sitt lidande verka på hennes medlidande, så förblir hon likgiltig för honom och ofta — icke bra i sitt uppförande med honom. En person, som kände henne mindre väl än jag, skulle kunna beskylla henne för koketteri. Men mer än någonsin kommer jag, sedan jag lärt känna henne, att taga i försvar unga flickor, som misstänkas för denna oart. Ombytligheten i hennes sätt att vara med honom kommer af ombytligheten i hennes sinnesstämning och lynne, kommer af kroppslig eller nervös svaghet, kommer deraf att svart-alfer och ljus-alfer drifva sitt spel i hennes själ. Det goda hjertat kommer också med och gör ojemnhet i leken, ty då hon ser att hon sårat eller vållat lidande, vill hon göra det godt igen, och — det säkra är, att det ej bör längre så fortfara; ty trollen, som tagit sig henne an, trolla det så, att i hvilket lynne hon än är — mörkt eller ljusst — är hon dock för honom behaglig och intagande; hvarigenom han drages till henne. Hon kan icke vara annorlunda, äfven om hon ville det. Jag har ett par gånger moderligen varnat och moraliserat henne, och blifvit alldeles besegrad af hennes älskvärdhet, uppriktighet och — ödmjukhet. Hon är lika älskvärd, som ovanligt begåfvad, och jag slutar med att tänka, det hon kan hafva mera rätt än jag, då hon påstår att hon ej passar

för Herkules och Herkules ej för henne. Han är prosa, ren och ädel prosa, men prosa ändå; hon är poesi, äfven ädel och ren, men med en skiftande öfvergång till vild fantasi, som gör henne orättvis mot prosans egna skönhet. Kärlek allena, och en ny födelse genom kärlek, kunde föra henne att, som Prinsessan Ilse i Ilsedalen, blifva tjenarinna för de praktiska syften, som befordra människornas väl. För att finna sig i att spinna silke i Waldensernas dalar, deltaga för folk, skolor m. m. måste hon älska Waldensaren, och — det kan hon ej, jag ser det, och jag och han måste finna oss deruti. Hon har redligen velat det, men det går icke; det är icke hennes fel. Hon värderar honom hjertligt, håller af honom som en broderlig vän, och utkorar honom till make åt tre eller fem af sina tolf väninnor, hvilka skulle "förträffligt passa honom, såsom han för dem;" men sjelf kan hon icke göra honom lycklig. Det blir alltid slutordet då vi tala i frågan, och det måste nu fullt utsägas. I början af September vill jag lemna Sorrento för att fortsätta min resa till åtskilliga ställen kring Neapel och sedan derifrån till Sicilien, der jag skall tillbringa vintren, så framt jag icke reser — längre bort. Min sommardotter skall följa mig till Sicilien, om hon det önskar, men Herkules får icke längre vara med oss. Att så sätta på spel en ädel mans lugn vore ej förlåtligt. Det inser äfven Psyche och är besluten att snart säga honom sitt sista ord, dock så att det icke kan såra honom. "Han skall snart trösta sig," påstår hon, "han är en Herkules, och lifvet ligger rikt framför honom. Han skall resa till Österlandet och glömma henne". Hans lätthet att glömma misstror jag; jag har lärt känna i hans hjerta en djup känslighet, ett behof att älska, som ännu ej blifvit tillfredsstäldt och som omfattat "detta barn" med hela sin styrka. Jag vet, jag känner det, han skall *icke* lätt trösta sig, han skall aldrig glömma; men han är en man, han skall taga sitt parti och — resa till Österlandet. Det kan nu en gång ej bli annorlunda, och — kanske är det bäst så. — Ack, huru ofta blir ej egoisten älskad då den ädelmodige försmås! . . .

Den 30:de.

Men icke denna gång! Allt är förändradt, och hon är hans brud! När de hand i hand inträdde i mitt rum för att förkunna mig, att de voro förlofvade, strålade han som en halfgud af sällhet; hon var blek, men hennes ögon lyste som två klara stjernor. De voro ett skönt par; han styrkan, hon behaget. Med häpnad och ej utan oro emottog jag det nu alldeles oväntade meddelandet, och ehuru jag slöt dem båda hjertligt lyckönskande i mina armar, kände jag en hemlig fruktan att en öfverraskning af det veka qvinliga hjertat förorsakat denna hastiga förändring i hennes nyss fattade och länge mognade beslut. Jag önskade att blifva ensam med henne, och sedan han försäkrat henne och mig, att hon ännu vore fri, att hon aldrig skulle blifva bunden utan med sitt eget "fullt fria samtycke", lemnade han oss allena.

Orolig forskade jag i det djupa ögonparet, der jag såg moln och tårar skymma den nyss strålände blicken. Men hon lugnade mig sjelfmant. Hon hade sett honom så god, så ädel, så skön i sin kärlek, att hon hade känt sig besegrad, och hon hade gifvit sig åt honom med klart medvetande och full besinning. Hon kände sig hafva handlat rätt; "hon ville göra honom lycklig; hon hoppades, trodde att sjelf framdeles kunna med honom bli lycklig." Mätte hon blifva det, den renhertade, älskliga unga flickan! Hittills har jag känt mera intresse för honom, än för henne; ty hans uppriktiga och oegennyttiga kärlek hade vunnit hela min sympathi. Men ifrån denna stund känner jag att mitt hjerta framför allt följer henne.

Den 5:te Sept.

Våra bad hafva tagit en ända med förskräckelse genom en Sirocco-storm, som under en natt sopade bort alla badhus på kusten, och med dem äfven vårt. Ännu går sjön högt upp på stranden, och det är präktigt att se

vågorna med hvitskummiga manar, som ett slags sjöhästar, rusa upp mot klipporna. Sedan mer än åtta dagar är väderleken så höstlik och ruskig, att jag vet mig icke hafva funnit den så ovänlig i Sverige denna tid af året. Och i allmänhet finner jag, att Sveriges sommar lika mycket öfverstiger Italiens i skönhet och behag, som Italiens vinter och vår öfvergå Sveriges. Om få dagar lemna jag Sorrento, reser till Capri, Amalfi, Salerno och sedan åter till Neapel. De förlofvade åtfölja mig. Inom hus ha vi äfven haft några stormar, uppstigande ur Psyches icke fullt besegrade hjerta. Men Herkules har för hvar gång besegrat dem med både den jordiska och den himmelska kärlekens makt, och efter hvarje ny förmörkelse af svart-alferna ser jag å nyo den klara stjernblicken stråla ur de darande molnen. Stor är hennes makt öfver honom, men jag märker med glädje, att hans öfver henne är i stigande. Efter hvarje storm synes himlen blott klarare.

Våra aftnar äro alltid harmoniska. Psyches musik ger oss under dem stor njutning; ty den är såsom en lefvande, springande källa ur hennes själs djup. Ibland sjunger äfven Herkules med henne "Santa Lucia", som han sjunger väl. Han har en stark, ren och melodisk, ehuru icke musikaliskt bildad röst. Sedan stå vi på en af salongens balkonger och dricka den svala aftonluften medan stjernorna glimma öfver oss. Om aftnarne blir alltid vinden lugn och fästet klart — och månen uppstiger bakom San Angelos berg. Eller ock se vi granna blixtar ur fantastiska moln upplysa rymden. Vi lyssna till sjöfolkets sång på torget medan de hvila, sorglöst njutande aftonens ro och jordens frukter. Småningom tystna de och allt blir tyst utom sorlet af den lilla fontainen vid den gamla stadsporten på torget, på hvars ruin San Antonio står såsom Sorrento's skyddspatron. Så flyga minuter och timmar, och Herkules omger sin Psyche med sina armar och sin innerliga kärlek, medan hon, lutad mot balustraden, öfverlemnar sig åt sitt aftonlynnes täcka ingifvelser, och allvar och skämt vexla mellan de två. Så bör det vara. Ibland äfven läsa vi något, sednast några sånger af Odysséen, så-

som sig bör på denna jord, full af Ulysses' bedrifter eller äfventyr. Vi glädja oss åt många naturfriska målningar och uttryck, men glädja oss också att vara långt ifrån den tid, då den "Gudalika Odysseus" och hans vänner funno livvets högsta lycka bestå uti att från solens uppgång till hennes nedgång sitta vid det läckert dukade bordet, ätande kött och drickande vin, och lyssnande till kärlekshistorier, "som låta Gudinnorna bortvända sina ögon och Gudarne hålla sig i sidorna för skratt." Vi glädja oss att vara långt ifrån den tid, då den "förträfflige Telemachus" skickade sin moder på hennes rum "att sköta sina qvinnosysslor", och då de dödas lott syntes så dyster, att Achilles, i Hades' skuggor, bekänner att han hellre vill lefva som den fattigaste dagakarls dräng på jorden, än som de dödas beherrskare i skuggornas rike.

Från höjderna af Conti, på andra sidan af Sorrento-åsen eller udden, ha vi betraktat Sireernas ryktbara öar. Nu se de icke ut att vara farliga genom deras förtjusande verkan; de äro nakna små klippöar i Salerno-viken, på hvilka man varseblir några ruiner af fordrna byggningar, men inga träd, knappast några buskar. En Amazon-drottning säges hafva bott på den största af dessa öar och torde hafva gifvit grund till sägnerna om deras farlighet för männens lif. Utsigten öfver Salerno-kusten och viken är från denna höjd härlig. Sedan vi längs med Sorrento's kust sett Ulysses' grottor och drottning Johannas romantiska bad, samt Tassos hus — men som icke lärer vara Tassos hus, hvilket sedan många år säges ligga i sjön — äro vi färdiga att lemna Sorrento för att resa till Capri o. s. v. Vår sommar-odyssée är ännu icke slutad.

Neapel d. 20 Sept.

Återblick på sednaste resäfventyr.

Stormig färd från Sorrento till Capri. Männe Herkules gjort Neptun något förnär? Visst är att sedan havvets

gud lockat oss ut på morgonen genom sitt skenbara lugn och goda lynne, blåste han upp emot oss en så arg motvind, att det såg ut, som om vi aldrig skulle komma fram. Fem raska roddare arbetade oss genom de fräsande vågorna, och upp steg vår lilla båt på höga bergsryggar och ned i djupa dalar; framför oss, mulnade himlen och sjömannen började förbyta de glada ropen om "maccaroni" till halfhöga böner till Madonnan. Elsa låg mycket blek och lidande i båten; jag led af ett slags moralisk sjösjuka af oro för henne; Herkules allena var lugn och frisk. Ovädret bröt löst med storm, åska och regn, just som vi voro nog nära Capri för att lägga oss i skydd af klipporna i en liten vikunge, till dess stormen gått öfver. Högt öfver våra hufvuden sågs i klippväggen en konstgjord port för vagnar och varor, en konstruktion från Tiberii tid ("Timberi" säga våra marinari). Efter en half timma kunde vi fortsätta resan, och en timma sednare voro vi åter på vårt goda hôtel Pugani, der vi njuta af att dricka den friska, svala ö-luften, äkta Capri-luft, som synes oss bättre än luften både på Ischia och i Sorrento. Ön var ovanligt liflig denna dag, ty der firades jungfru Marias födelsedag, och glada röster hördes och vandrande grupper af festligt klädda menniskor sågos på alla håll. Fem dagars vistande på Capri skänkte oss tvenne härliga aftnar med stort spektakel af solnedgång, flammande skyar och horisonter kring det färgrika hafvet, samt en morgon af obeskriflig skönhet och solglans öfver himmel och jord, under det vi stego 535 trappsteg uppför klipporna till Ana-Capri's höga platå, der vi, till vår öfverraskning, funno ett högland med olivlundar, vingårdar, maisåkrar och flera snygga välbyggda bostäder med utseende af välmåga. Capri är för sin luft och sin egendomlighet visserligen perlan af Neapels omgifningar. Efter att fordom hafva varit betäckt af palatser och villor, är ön nu öfvergifven af jordens stora och rika, som endast komma dit för att besöka Grotta Azura.

Herr S. öfverraskade oss der en afton utklädd till donna, bärande thekokaren in till vårt the, skrämde dermed halft till döds ett par af husets fruntimmer, hvilket icke

hindrade tarantellan att om aftonen vara särdeles liffig och munter.

Alla fyra reste vi d. 13:de i öppen båt till Amalfi. Åter fingo vi motvind och blåst, ehuru icke stark. Åtta timmars rodd på hafvet under kamp med vågor och solhetta gör färden icke angenäm. Psyche ligger sjuk i båten. Äfven Herkules har hufvudvärk. Vi fara längs med stränderna, som hela vägen utgöras af höga klippor, förfärligt nakna och torra. Man kan bli törstig bara af att se på dem och på de byar eller städer, som här och der lysa hvita i fördjupningarne eller på bergshällen, med några magra olivträd till skugga. Närmare Amalfi bli de gröna anläggningarne betydligare. Orangelundar blanda sig med olivskogen, klippnaturen förändrar sig, får sköna proportioner och arkitektoniska former; så i synnerhet vid Amalfi. Här måste vi af våra sjömän bäras i land. Vi få godt herberge i Hôtel Luna ett f. d. kloster vid utkanten af staden nära till hafsstranden. Folket i huset förefaller oss så egendomligt, att vi misstänka dem vara mån-menniskor. Om aftonen undfagna de oss med neapolitanska sånger, förträffligt sjungna, och en tarantella, förträffligt dansad, allt uppå den vackra f. d. klostergården, omgifven med en balustrad af marmor-kolonnetter af fin skulptur. Folket är musikaliskt, gladt, barnsligt, men alltför snålt efter carlini och grani. Vi äro här tydligen icke i månen.

Amalfi ligger med sina hvita kyrkor och hus på höda klippterrasser vid Salerno-vikens strand. Man klättrar git upp mellan dälдер af yppig växtlighet. Den fordom mäktiga staden med 50,000 * invånare, som ensam rådde om handeln med Orienten, är nu en obetydlig stad med 3000 inbyggare, ett par maccaroni- och pappersfabriker samt en mängd tiggare. Dessa svärmade som flugor utom och äfven inom domkyrkan, den enda, men härliga kvarstoden af Amalfi's fordna storhet. I dess vackra kryptakyrka är af San Andrea — Aposteln säges vara begrafven här — en bildstod, hvilken man icke kan förgäta. Han är afbildad stående eller rättare gående, förkunnande Evangelium, med handen visande på den Heliga Skrift. Han

är gammal och hans ansigte bär spår af trötthet och lidande, men tillika af en oförsvagad vilja och ett oförsvagadt kärleksfullt mod. Han går fram i verdens och lifvets mörka krypta, predikande frihetens och fridens Evangelium; ty dertill är han sänd. Han ser föga ljus; men det bekymrar honom icke; han skall uppfylla sin mästares uppdrag och sedan få gå till honom. Detta vill han, detta vet han, och det är honom nog. Han ser icke lampan, som brinner under hans fötter, det lilla ljuset som lyser i mörkret och som besestrar det. Hans blick ser stadigt blott mot ett mål. Må det vara ljusst eller mörkt omkring honom på jorden, han ser och söker blott det! "Gack du och gör sammalunda!" tyckes den härliga bilden säga till åskådaren. I lifvets krypta, i verdens mörker, under alla erfarenheter, som förmörka själ och sinne, tröttna icke att följa den Heliges fotspår, försaka ej att vittna om hans lära och hans lif. Ljuset, som här lyser din vandring, skall lysa än klarare öfver din graf! . . . .

Amalfi's omgifningar äro rika på pittoreska promenader bland klipporna, och Calabriens berg, i långa mörkvioletta vågor, draga blicken till fjerran med utsigter af ny karakter och ny storhet.

Efter ett par dagar, egnade åt Amalfi, foro vi i öppen båt till Salerno. Regnskurar öfverraskade oss på vägen, men också sköna soldagrar öfver hafvet och bergen, särdeles åt Calabriens sida. Ett par gossar i båten sjöngo hela vägen ganska väl och liffullt åtskilliga neapolitanska sånger, såsom "la Carolina", "Ti voglio ben assai, ma non ti amo piu," "Santa Lucia," m. fl. Amalfi-folket är känt för sin sång och sitt musikaliska sinne.

Från Amalfi sänka sig klipporna och vid Salerno draga de sig i bakgrunden, för att låta den fordom berömda staden, säte för vetenskaper och lärda skolor, och ännu hem för starka frihetsbegär, utbreda sig vid hafvets strand emellan gröna kullar och ängar. På klipporna i bakgrunden stå starka fästningsverk med mörk, hotande min. En mängd politiska fångar lära förvaras i dem — huru länge? —

I Hôtel Victoria fingo vi ett skönt herberge vid Sallernos marina, med fri utsigt åt dess härliga vik och stränder. Månen gick upp öfver hafvet; emellanåt flammade präktiga blixtar ur ett sjunkande moln. Det var en underskön afton.

Aldrig ännu hade de förlofvade synts mig så harmoniskt lyckliga som denna afton, under det Waldo mer än vanligt lät sig hänföras af sina älsklingstankar och planer för framtiden, synnerligen för det lilla folk, som så troget bevarat från äldsta tider "ljuset som lyser i mörkret", och som torde blifva af så mycket inflytande på Italiens framtid; aldrig ännu hade hon lyssnat till honom så, med dessa lysande, stjärnklara blickar, detta glada samtycke, denna beundrande hängifvenhet; aldrig hade hon synts mig så fullkomligt hans. "Jag är lycklig, jag känner mig stolt att blifva en sådan mans maka," sade hon om aftonen åt mig. Jorden är ännu hem för ren skönhet och sällhet! —

Den 16:de.

Vi foro i vagn till Pestum, der vi ville se de åter upptäckta gamla templen, Italiens äldsta och ädlaste arkitektoniska konstverk. Dagen var härlig. Vägen var god och gick genom blommande ängar, här och der genomkorsade af gångstigar, så likt hemma hos oss i Sverige, dessutom bäckar, buskar, trädpartier, äfven små byar, såsom hos oss, men jorden syntes icke väl odlad.

En mängd kreatur fördes till staden, der man beredde sig till ett helgons fest med thy åtföljande stor marknad.

Efter 4 timmars lustfart voro vi framme vid Pestum. Här låg fordom, säges det, sybariternas och rosornas stad, hemmet för den mest utsökta lefnadsnjutning. Här ligga nu dess enda lemningar, de tre stora templen, på ett öde fält, som frambringar blott tistel, nässlor och snärjande ogräs. Sköna voro dessa tempel, och intrycket de gjorde var stort och högtidligt, isynnerhet Neptuns- och Ceres-templen med

deras härliga pelargångar under den fria, strålände himlen, och med utsigt åt det stora, solrika hafvet. De vittnade i sin skönhet om en tid och ett lif, då människorna lade mera, än nu, allt i ögonblicket eller i det timliga lifvet, och sökte och *kunde*, under denna himmel, glömma att de voro dödliga. Derföre ock stå nu dessa tempel der såsom högtidliga "memento mori!" En dödlik tystnad herrskade deromkring. Det enda lefvande väsen vi sågo var en liten blek och sjuklig herdegosse med en mager hund, som vaknade några getter. Trakten är mycket osund, men jorden säges vara rik och man har begynt att odla den. Arbetarne flytta under sommaren till en by, som lyste hvit uppe i bergen. Vi åto af våra medtagna matvaror i skuggan af Neptuns-templets kolonner och friser; till aftonen voro vi åter i Salerno. Fem eller sex vagnar kursade med stadens "beau monde" fram och åter på dess Corso längs med hafsstranden.

Man planterar och förskönar nu som bäst denna promenad. Salerno har tillväxande lif och har under sedan år utmärkt sig genom frihetsrörelser, som tilldragit staden regeringens faderliga omsorger och befolkat dess fängelser. Flera prester sägas sitta fängslade i dem.

De förlofvade promenera och njuta månskenet och lifvet under samtal om äktenskapet, som de icke vilja göra till en "tvåfaldig egoism" (un égoïsme à deux), utan till något helt annat. Godt, Herkules! Du är det goda tallträdet i Prinsessan Iلسes saga!

Den 17:de.

Resa till Pompeji.

Hvad som mest frapperade mig i denna minnesvård, ensam i sitt slag, som i århundraden legat begrafven under Vesuvii aska och för icke lång tid sedan framstått derur för att vittna om fordna dagars hvardagslif — var det lilla i proportionerna. Allt — ifrån stadens forum, tempel

och till dess enskilda boningar — är prydligt, sirligt, men smått. Man tycker sig se den täckaste miniaturstad för ett slags miniaturmenniskor. De offentliga byggnaderna ha en rikedom af kolonner. De enskilda husen hafva alla samma slags inredning. Boningsrummen — större och mindre — ligga alla, likt celler, omkring en gård med en liten blomstergård, i hvars midt är en marmorfontaine. Emellan rosengården och de inre cellerna, "Gynæceum" eller fruntimmers rum, är konversationsrummet, ett slags allmän salong eller plats, öppen åt gården till. Alla dessa rum (fruntimmernas) få ljus endast från gårdssidan. Jag skulle icke kunna andas och trifvas i dem, fastän prydliga målningar och arabesker betäcka deras väggar; och huru prydd gården än var med sina vackra fontainer med snäckor, kärleksgudar och andra små statyetter, och huru sköna de rosor än månede varit, som der blommat, syntes mig den världen alltför trång. Hvad som angenämt öfverraskade mig var skönheten af de frescomålningar, som äro bibehållna i flera af rummen. Dessa ögon, de hafva ju blick och lif såsom lefde de ännu, och i dessa anleten hvilket uttryck! Mera djupt, mera natursannt ser man det sällan på våra dagars målningar. Så i denna bild af Ulysses och Cleopatra, och i denna andra af Eneas och hans moder! Och i djuren, och i dessa mythologiska bilder, Satyrer och Fauner, hvilket lif, hvilken humor! Hvilken rikedom i dessa salonger och matsalar af de täckaste gestalter ur blomstrens, foglarnas och fantasiens värld! Öfverallt har man sökt pryda och försköna det dagliga lifvet. Flera inskrifter vittna dock om att lifvet här icke varit af sedligaste art, och templens lemningar visa tydligt på bedrägerier, som der blifvit bedrifna af prester i gudarnes namn; så i Isis-templet. Man visade oss de ställen, der benrangel blifvit funna, en prest vid sin måltid, Diomedis hustru med sina tjenarinnor, han sjelf i sin trädgård med en börs i handen. Många voro de icke; askregnet, som föll långsamt öfver staden, gaf dess innevånare tillfälle att fly. Men en del torde ha qväfts af de heta dunsterna vid utbrottet, liksom

Plinius den äldre.*) Flera människokroppar torde ännu finnas i den betydliga, ännu ouppgräfdade delen af staden. Besöket i Pompeji intresserade mig så att jag beslöt återkomma dit en dag från Neapel, då jag vore mindre trött och hade bättre tid än nu. Nu hade vi brådt om att komma till Neapel för — det, som jag vill omtala på nästa Station.

---

*) Plinii den yngres berättelse om denna händelse är väl känd, men så intressant att jag öfversatt och bifogar den i en not vid slutet af detta arbete.

FJORTONDE STATIONEN.

San Gennaro's underverk. Kungliga familjen i Neapel. Museo Borbonico. Inrikes-ministern Bianchini. Det inre af Neapel; det innersta. Vålgörenhetsanstalter. De vackra klostersistrarna. Neapels styrelsesystem. Utfärder till Caserta och Portici. Villa Reale och kometen. Folkteatern i Neapel. Nya bekanta; nya bekymmer. Prinsen af Villa Ombrosa och Prinsessan Ilse. En dag i Pompeji. Ädelmod och förtviflan. Hastig resa till Sicilien och — slutet.

Neapel d. 23:dje Sept.

Den nittonde September blef en viss biskop Gennaro i Neapel halshuggen för sin christna tro, jag vet icke för huru många århundraden sedan. Christna vänner eller anförvandter upphemtade hans blod i en flaska; denna flaska blef bevarad och finnes för närvarande — så säges det — i kyrkan "San Gennaro", byggd i slutet af 13:de århundradet till martyrens minne. Detta blod säges från fast form öfvergå till flytande under folkets och presternas böner två (eller tre) gånger om året, om helgonet är Neapel och dess folk bevåget. Dröjer förvandlingen länge, så är helgonet icke vid godt lynne; uteblifver den alldeles, så äro stora olyckor att vänta. Den nittonde September och hela den följande veckan kan förvandlingen vara att vänta, och det var för att se den som vi skyndade till Neapel den adertonde September.

Efter att trenne gånger hafva betraktat underverket, vill jag omtala huru vi sågo det den morgonen då vi sågo det som bäst. Redan kl. 8 begåfvo vi oss till kyrkan. Miraklet försiggår aldrig före kl. 9, men huru snart eller huru länge efter detta klockslag beror på San Gennaro's

nåd eller onåd mot hans neapolitanska landsmän och — landsmävinnor, ty hans kusiner eller afkomlingar på qvinnolinien, i hundrade eller tusende led, hafva icke obetydligt att göra härvid. Kapellet i domkyrkan är redan vid vår ankomst fullt af folk. Men en vänlig prest, som igenkänner oss för främlingar, förer oss inom balustraden kring altaret, och vi få ställa oss så nära detsamma, som vi vilja. Flera utländningar komma sednare till denna plats. På trappstegen till choret knäböja flera neapolitanska damer och några herrar. Utanför, i det rymliga, rotundalika kapellet skockar sig folket. En särskild plats vid altardisken upptages af en flock gamla, simpelt klädda qvinnor, betydligt mera lika hexor, än madonnor. Dessa kalla sig San Gennaros släktingar och få icke förtära något på morgonen förrän underverket är skedt, hvarföre deras böner blifva desto mera energiska och bevekande.

En mängd silfverstoder fylla kapellet. Dess rikedom säges vara ofantlig; så är hettan ock derinne under det man tyst afbidar San Gennaros ankomst. Man tänder allt flera ljus på altaret, och äntligen komma prester bärande hans bröstbild af förgylt silfver, hvilken uppställs på altaret, och hans blod, förvaradt i en oval grönaktig glasflaska, omfattad af en massiv silfverring, fästad vid ett skaft, som en prest håller i handen under det han för allas blickar svänger flaskan fram och åter, för att låta se att den svartröda massan, som fyller den mer än till hälften, är fullkomligt stel och orörlig. Ett litet, hemlighetsfullt rör går genom flaskan och sammanhänger ofvantill och nedantill med den tjocka silfverramen, åtminstone kan man icke se annat, och man frågar sig ovilkorligt hvarföre? Men man får icke vara alltför vettgirig!

Nu begynna bönera. Presterna mumla sakta, de knäböjande kring altaret äfvenså, hela kapellet brusar i sakta bönechor, men gummorna, San Gennaros släktingar, upphöja gälla skrikande röster i det de upprepa efter hvarandra "Pater noster, Credo" samt improviserade böner till deras beliga grand oncle eller kusin, att han måtte visa sig dem bevågen och icke låta dem vänta alltför länge.

Detta skrik och brus stiger och sjunker och stiger åter likt en storm, men alltjemt svänger presten flaskan upp och ned och åt alla sidor, och visar den derefter för åskådarne, som se att den mörka massan ännu är lika orörlig. Han visar det emellanåt åt en svartklädd herre af förnämt utseende, som står till höger om honom framför altaret såsom konungens representant; han visar det ock för en liknande herre till venster. Båda göra allvarsamma och liksom bekymrade miner. Och bönerna taga ny fart, Gennaro's slägtingar upphöja allt gällare röster, allt vildare skrik, deras blickar spruta eld, och några af dem synas alldeles förtviflade öfver att deras helige onkel låter dem hungra så länge. Småningom bli bönerna så häftiga att de likna ovett och skällsord. Det påstås att gummorna ej spara härpå, om miraklet dröjer länge. Om sådant yttrades denna morgon kunde jag ej urskilja. Neapels folkspråk, användt af neapolitanska skrikande röster, låter alltid som ovett. Dessa häftiga utgjutelser blifva allt mera vulkaniska och verkligen hotande, då på en gång alla ansigten klarna och en paus uppstår. Man märker en rörelse i blodmassan. Den börjar luta åt en sida och så åt en annan; den tyckes lossna från glaset. Presten svänger alltjemt flaskan, hvars ram han synes mig omfatta hemligt manipulerande. Gummorna skrika och presterna mumla. Ännu fem minuter och miraklet är fullbordadt, blodet är fullt flytande och sköljer flaskan åt alla sidor. Gummorna jubla, flera fruntimmer gråta, och alla andäktiga trängas om att få kyssa glasflaskan, som innehåller martyrens blod och nu af presten framräckes mot deras läppar och pannor. Vi skynda oss ur trängseln vid altaret längre ned i kapellet, der vi se San Gennaro's slägtingar uppställa sig på två rader emellan choret och dörren. Här upphöja de en gäll lofsång till Jesu och Marias, till San Gennaro's och alla helgons ära, som alla få ett "viva!" Tonen af sången är vacker, frisk och har ett slags vild energi, liksom de figurer, som utföra den, hvilka kunna gälla som typer af den neapolitanska folk-karakteren i de lägre regionerna. Kommer någon tanklös pojke eller piga alltför nära någon

af San Gennaros släktingar under dessas heliga ifver, så få de sig en dugtig puff eller släng af gummorna. Sedan dessa slutat sången, vinka de med hand och hufvud till San Gennaros byst en kort hälsning, som tyckes säga: "Tack och farväl, kusin, till nästa gång!" och gå derpå, utan vidare krus bort att äta frukost.

Bland folket ser man några gråta, några le, och fastän de, som trängas för att kyssa flaskfodret, icke äro många i jämförelse med mängden, så bilda de dock täta rader på båda sidor om processionen, som ifrån San Gennaros kappell går med hans hyst och blod till högaltaret i kyrkans chor, der å nyo flaskan erbjudes till beskådning och kyssning åt den knäböjande mängden. Dermed fortfares hela dagen; de härvid tjenstgörande presterna aflösa hvarandra hvar timma. Vi voro en gång bland de knäböjande, emedan vi önskade se flaskan på så nära håll som möjligt. Patern, som bar henne, trodde oss vara af de troende och erbjöd henne till kyssning åt min unga väninna, som, öfverraskad, drog sig hastigt undan. Han såg på henne med en blick, som uttryckte förvåning och — förebråelse, men så mild att hon rodnade och såg ut som en skyldig. Paterns utseende var så godt, så fromt, att man tydligt såg att han trodde på underverket — han var en annan än den prest, i hvars hand det försiggått — och att det gjorde honom ondt att den unga flickan, som såg så barnsligt from ut, dock var här en otrogen.

Man talade om att miraklet detta år försiggår ovanligt lätt. Man väntar nu sällan mera än tjugo minuter eller högst en half timma sedan bönerna begynt; folket fröjdar sig öfver detta tecken af San Gennaro's gunst, och vi äro förvissade om att hafva sett ett taskspeleri betydligt mindre besynnerligt, än det som ur en flaska frambringar flera olika sorter vin. Ett temligen talande factum är, att årligen en chemist sändes från hofvet åtta dagar före den dag, då underverket skall försiggå, för att, såsom det heter, "kontrollera blodets riktighet". Ett annat talande factum är, att när fransysk militär för några år tillbaka var förlagd i Neapel vid denna tid och miraklet dröjde så länge att folket kom i jäsning emot fransmännen, som troddes

vara orsaken härtill, sände deras befälhafvare bud till San Gennaro's prester, att, om miraklet icke försiggick inom fem minuter sedan de fått detta budskap, skulle han låta bombardera kyrkan. San Gennaro's släktingar, som voro nära på ursinniga, behöfde derefter icke vänta i tre minuter innan de kunde uppstämman sina fröjderop.

Under de trenne morgnar vi tillbragte i kyrkan var det för mig af intresse, ehuru ej uppbyggligt, att se det kyrkliga lifvet derinom; mängden af gående, kommande, språkande, gapande, såsom på ett spektakel, medan utmed kyrkans långsidor prester sutto i biktstolarne och lyssnade till de biktande, under det de läto sina ögon nyfiket vandra bland de förbigående. Kyrkans lif liknade torgets, och af tankarnes samlande till andakt syntes intet tecken.

Dagen efter den första mirakeldagen, d. v. s. den 20:de September, foro konungen och drottningen samt hela den kungliga familjen i stor ståt till domkyrkan för att formligen tacka San Gennaro för hans visade bevågenhet. Vagnarne voro praktfulla, silfverbesmida och verkliga rätt vackra. Den kungliga familjens medlemmar äro ovanligt fula, alla med stora, bleka ansigten, utan några utmärkta drag. Konungen är oakadt sin fetma den bäst utseende af sin släkt (utom Prinsen af Syracusa, men han var nu icke här). Kronprinsen har ett långt, dystert ansigte, särdeles oskönt. Man säger att han hittills varit mycket bigott, men man hoppas på ett godt inflytande af hans giftermål nästa vinter med en ung österrikisk prinsessa, som skall vara vacker och glad. Stackars barn! Vacker, glad och god var ock Neapels förra drottning, som lefde så kort och dog — såsom det påstås — i följd af en hård behandling. God och behaglig ser ock den drottning ut, som nu sitter vid kung Ferdinands sida, men — Santa Lucias sol lyser icke för henne! Ett par små prinsar äro vackra barn, med likhet af stora pappa.

Praktfulla fyrverkerier hafva trenne aftnar å rad gifvits till San Gennaro's ära. I denna konst äro Neapolitanarne mästare. Skada blott att så mycken konst och så

mycket penningar förslösas så ofta på dessa tomma nöjen, hvilka icke mera äro nöjen för Neapels befolkning, som tydligen har haft nog deraf.

Den 24:de Sept.

Två dagar i Museo Borbonico hafva lemnat mig denna behållning:

Det egendomliga i detta intressanta museum består i fynden från de af Vesuvii aska begrafna städerna Pompeji, Herculaneum, Stabiae, St. Agatha m. fl., dels ur de lefvandes boningar, dels ur de dödas grafvar. Ett rum är särskilt egnadt åt en del små curiosa, som man funnit i Pompeji. Deribland ser man bröd, ägg, plommon, fikon, mjöl, kryddor m. m., funna i bodarne. Man känner igen dessa ämnen ehuru de blifvit hårda och svarta; man ser ock Diomedis penningpung, mynt och åtskilliga fruntimmersprydnader. Andra rum bevara köksredskap, lampor och möbler från de enskilda hemmen, nästan alla prydliga och väl arbetade.

Fresco-målningarne från de begrafna och åter uppgräfdade städerna, hvaraf det förnämsta blifvit samladt här, vittna alla om tankens starka koncentration på dagens och stundens lif. Dettas njutning och försköning framstår såsom hufvudsak, och det naturligtvis, då lifvet bortom grafven ännu utgjorde en dunkel fråga, äfven i själar sådana som Ciceros.

En mosaikbild från Diomedis praktfulla boning — det enda tvåvåningshuset i Pompeji — synes mig uttala det pompejianska lifvets moral. Den föreställer döden under skepnad af ett benrangell, med en vinflaska i hvardera handen. Moralen är tydligen denna: "låt oss äta och dricka, i morgon skola vi dö!"

Den högst märkvärdiga samlingen af vaser, funna i dessa städers grafvar och här uppgående till 36,000, synes mig icke vittna om en högre lefnadsåskådning. Bilderna på

dem, ofta af stor konst och skönhet, föreställa gestalter och scener ur de gamles gudaverld eller halft historiska forntid, scener, dem skalderna besjungit, stundom offer och andra tempelceremonier. Dessa vaser, har man sagt mig, voro vanligen skänker, hvilka den döde fått under sin lifstid, såsom hedersbetygelser, äreskänker m. m., och man nedsatte dem i hans graf såsom honom tillhörande minnen, Den döde medförde i grafven bilderna af hela sin jordiska existens. Om än med denna var förenad en längtan eller ett hopp, gående derutöfver, så framstår detta dock ej tydligt i graf-urnornas bildspråk. Men härom talar jag efter mina intryck och utan viss kunskap.

Statyer af consulen Balbo och hans familjs medlemmar, funna i Herculanium, vittna om stor konst i plastiska porträtter och om aktning för medborgerliga förtjenster. Ty dessa förtjenster omtalas uti inskriften på piedestalen för Balbos staty. Hans hufvud är af äkta romersk karakter och af den ädla arten.

I det lilla Egyptiska museet är en märklig mumie af en ung flicka, som man kallar: en Pharaons dotter. Håret är ännu bevaradt på det välbildade hufvudet, och händernas, i synnerhet fingrarnes form är af stor finhet och skönhet, men deras färg är svart såsom den öfriga kroppens, och denna tretusenåriga skönhet ser förskräcklig ut.

Af statuerna har jag för mitt inre museum behållit trenne:

1:o En ädel Æsculapius, som håller i sin hand en vallmo-frukt, en skön sinnebild af hvilans och sömnens helande makt, af de milda medlens krafter. Denne Æsculapius är afgjordt en Homöopath.

2:o En liten skön staty af Jupiter Serapis, funnen i dennes tempel på Puzzuoli's kust. Öfverguden är här afbildad såsom underjordisk domare, såsom Pluto, och har ett strängt, men ädelt och imponerande utseende, vida öfverlägset uttrycket af det vanliga Jupitershufvudet med den låga pannan och det uppstrukna håret, som icke låter henne synas högre.

3:o Hercules Farnese med de hesperidiska äpplena i sin hand. Den mäktige kämpen har vunnit den sista af sina segrar; de underbara frukter, som skänka odödlighet på jorden, äro i hans våld, men hans uttryck är ändå ett af trötthet och missmod. Han håller de ryktbara äpplena vårdslöst i sin hand bakom sin rygg och tyckes säga:

"Voro de väl värda så mycken möda?"

Ja väl! Hvad är det värdt att kämpa för en odödlighet blott jordisk?

Jag har af den lärde Rabbinen hört en gammal saga, som lär stå i den Judiska Talmud:

"Fordom — berättar den — fanns en stad, i hvilken luften var så sund och så lifskraftig, att de som bodde der aldrig dogo. Det blef bekant och en mängd rika och förnäma personer skyndade att flytta dit. Och de lefde länge der; men om en tid såg man den ena efter den andra smyga sig tyst ut derifrån för att — — få dö!" —

Den 26:te Sept.

Då jag önskade besöka några af Neapels allmänna inrättningar, sade man mig att jag måste vända mig till polis- och inrikes ministern Bianchini för att få tillstånd dertill. Den schweitsiske bankiren m:r M**, till hvilken jag hade bref från m:r Delarue i Genua och som bevisar mig mycken vänlighet, hade godheten att framföra min begäran till ministern. Denne svarade att han önskade lära känna mig personligen. Som jag i Neapel hört omtalas Bianchini såsom den ende liberale och framåtgående man inom den nuvarande ministären, var det mig rätt kärt att lära känna honom, äfvensom hans stora national-ekonomiska opus "del ben vivere sociale", hvilket berömmes såsom innehållande åtskilligt godt. M:r M** förde mig i sin vagn till honom; det var ännu tidigt på dagen. I ett stort för- rum funno vi en mängd folk, gensdarmar, qvinnor, karlar, sämre och bättre klädda, och midt ibland denna folkhop stod och gick en lång, mager, civilt klädd herre med grått

hår, blekt ansigte, vackra drag, men obetydligt uttryck, lifligt väsen. Han tycktes tala med hvar och en person under det han mottog eller återlemnade en myckenhet papper. Hans lifliga, grå ögon urskiljde snart mig och min kavaljer, hvarpå han ropade en betjent, som genom folkhopen förde oss till ett förmak och derifrån in i ministerns kabinett. Några minuter sednare kom han sjelf.

"Jag har ju den äran att se hans excellens Bianchini?" sade jag i det jag steg upp.

"Ja, madame", svarade han, "jag är denne Bianchini, om hvilken man gör så mycket väsen i Europa! Mitt arbete har blifvit öfversatt på flera språk och i Belgien har man skapat en lärostol enkom för att undervisa i min lära. Jag har för detta arbete fått dekorationer af fjorton krönta hufvuden. Alla mina föregångare hafva bedragit sig, alla hafva behandlat vetenskapen om folkens högsta väl ensidigt, ofullkomligt; jag ensam har behandlat den i dess helhet och gifvit den en säker basis; jag är den förste, som fattat frågan i hela dess vidd, den förste", etc. etc. Så fortfor talaren länge medan jag satt häpen, i stum beundran öfver denna naiva sjelfförtjusning. Då han ändtligen gaf mig tillfälle att säga något, frågade jag om "hans system".

"Intet system!" svarade han lifligt, "men jag har ådagalagt, att ingen sällhet eller rikedom är för folken varaktig, om de ej hvila på en moralisk grund och ordning, om icke folkets intelligens, vilja och seder äro af upphöjd art och gifva en säker ledning åt den materiella utvecklingen samt åt lifvets hufvudriktning. Min lära passar derföre för alla folk och alla statsformer, äfven för republikens, blott icke för den röda republikens, ty den vet icke af någon moralisk lag."

Jag yttrade min fägnad öfver hans åsikter och frågade genom hvad medel han ansåg en så upphöjd moralisk ståndpunkt kunna uppnås af folket.

Han bekände sig lifligt till framåtgåendets moderna medel: "fri-handel, fria kommunikationer, jernvägar" m. m.

"Och — tryckfrihet?" frågade jag.

"Till en viss grad" . . . svarade han. "Censur måste vara; men denna bör vara förståndig, mild, faderlig!"

"Och — en fri statsförfattning?" frågade jag. Härom ville han icke höra eller icke svara; han återkom till sitt stora arbete och dess stora nya idé om den moraliska grundvalen såsom hufvudmedel för nationernas timliga väl.

Jag vet mig icke hafva sett en man så naivt intagen af sig sjelf. Under en styrelseform, så enväldig som den neapolitanska, är det likväl godt då en minister med två så viktiga portföljer har en god vilja och — till en viss grad — liberala tendenser. Mycket kunna dessa likväl icke verka under den nuvarande konungen. Han är allena styrande till en mer än vanlig grad, och vill förblifva det; han vill derföre icke en gång, att hans ministrar skola kallas ministrar, utan endast direktörer. De hafva endast att lyda honom; han är allas öfverdirektör, bestämmer ensam öfver alla ärenden, som föreläggas honom, och lärer hafva en mer än vanlig förmåga och lätthet att arbeta. Men dessa begagnar han blott för att hålla alla saker i ett "statu quo", der ingenting går framåt; han har blott ett mål för ögonen: att bevара sin thron och sitt lif. Derföre blundar han för de mest oerhörda underslef i förvaltningen, och gör tusende olyckliga, hellre än att göra några få missnöjda genom sträng rättvisa. Hvad jag här yttrar har jag hört af Neapolitanare och af män, som fullt väl kunna känna ärendenas gång. Öfverhufvud synas de bildade Neapolitanarne verkligen hafva ett behof att gifva luft åt sitt bittra missnöje med deras regering; de säga sig vara omgifna af spioner, och ändå tala de med en förvånande djerfhet och öppenhet. Det var af en högre tjänsteman, som jag för ett par aftnar sedan hörde att: "allt, *allt* i statens styrelse bedrefs genom lögn och underslef. "Regeringens system är att moraliskt förderfva och förslafva folket; och presterskapet räcker derutinnan regeringen *troget* handen. De prester, som år 1848 arbetade för en *bättre* sakernas ordning, sitta på fästningarne på öarne *Nisida, Procida och Ischia* samt i Salerno. Tryckfrihet

”finnes ingen i Neapel och kan icke tillåtas under det nuvarande tillståndet. Revolutionen skulle genast komma. De fosterländska män, som i slutet af förra århundradet samt åren 1821 och 1848 vågade och förlorade lif och gods under försöket att bereda fäderneslandet en lyckligare framtid, hafva ännu afkomlingar, andliga lärjungar, färdiga att följa deras exempel — när stunden kommer. Den ställning, som nu råder, är odräglig för hvarje rätt-sinnig. Man söker i Neapel framställa den såsom bättre än den är, och undertrycker all yttring, allt ljus öfver sanningen. Medan den välmenande polisministern drömer om ”il ben vivere sociale” är polisen i Neapel just dess allra värsta bandit. För min del”, — så slutade talaren — ”då jag icke kan säga något godt om mitt lands styrelse och icke kan göra något för att afhjelpa det olyckliga tillståndet, anser jag för min pligt att säga derom så mycket ondt som möjligt! Det kan alltid leda till något godt.”

Man talar mycket om Italienarnes bravader i ord, i synnerhet om Neapolitanarnes. Men ett faktum är att ingen af Italiens stater hemburit åt det gemensamma fosterlandet så många politiska offer, som konungariket Neapel. Det var i Calabriens dalar, som de Carbonariska sällskaperna (hvilka försökte revolutionen 1821) hade sitt ursprung. De ädlaste af Neapels familjer deltog i kampen 1848. En stor mängd af ädlingar, lärde och andlige sitta alltsedan på dess fästningar. Neapel, mer än andra Italiens stater, består af tvenne klasser, en aristokrati, som är rik, äger mycken bildning och mycket fosterlands- och frihetssinne, samt ett folk, okunnigt, bundet vid jorden, utan högre intressen, men i allmänhet arbetsamt och som icke bör bedömas efter det afskum man ser i hufvudstaden. En medelklass kan icke sägas ännu vara till i Neapel, men begynner dock bildas af tjänstemän, lärde, advokater och läkare. De neapolitanska provinsernas oändligt rika jord har andra skatter, än dem den städse ånyo frambringa oaktadt de jordbäfningar som omstörta deras städer och ödelägga deras skördar. *Magna Græcia* har ännu söner,

värdiga det gamla fosterlandet, genom deras kärlek till bildning, vetenskap och frihet.

En fransysk, protestantisk andlig, m:re R. som predikar här under den preussiska örnen skydd och yttrar sig strängt nog om neapolitanska presterskapets egoism och världslighet, omtalar dock den närvarande erkebiskopen såsom en i allo vördnadsvärd man, en äkta christen, färdig att offra sitt lif för folket, och som visat det äfven under sednaste förfärliga kolera-epidemi, då han, liksom fordom Carlo Borromeo, besökte de uslaste boningar och dag och natt arbetade att hjälpa och hugsvala de till själ och kropp nödställda. Hvad han och många välsinnade här, äfven reformernas vänner, icke synas förstå, är hvad abbé Lambruscini uttalat i dessa ord:

”Såsom basis för den politiska reformen behöfva vi ”en religiös reform, en reform icke i ord, utan i själfva verket, en reform, stor, uppriktig, fullständig, sådan som ”man ännu icke velat eller tänkt sig den.” Och Lambruscini begynte derföre — och begynte väl — med att uppfostra barnen. Han ville hos de små gifva samvetet dess rätt, upplifva känslan för pligten, kärleken till allt som är rent och stort.

Om Bianchinis stora arbete öfver ”il ben vivere sociale” måste jag säga, att jag der läst med största nöje några kapitel, synnerligen det om lyxen, ett ämne, som jag ingenstädes sett bättre och fullständigare behandladt. Men i frågan om de medel, genom hvilka ett sjunket folk kan återuppressa sig och lyxen åter blifva en källa för folkets blomstring, i stället för en källa till dess förderf, i frågan om hvad som skall frambringa den ”högre takt, som ”anvisar den rätta proportionen och den goda riktningen ”vid användandet af lifvets häfvor” — är Bianchini i sin bok lika svarslös, som han var det under mitt samtal med honom. Han anbefaller ”en god vilja, och ett vaket sinne ”för det allmänna bästa hos de — styrande.” Om de enda fullt verksamma och stora medel, genom hvilka fria folk kunna gå framåt och sjunkna åter upplyfta sig — *de ädla friheterna* inom det politiska och det borgerliga lifvet,

— derom tyckes Neapels Inrikes- och Polisminister icke hafva någon aning. Hade han det, så skulle han troligtvis icke stanna länge på sin post.

Den 1:sta October.

Tillbringat några dagar med att se hvad Neapel anses äga sämst och bäst.

Jag har så ofta hört omtalas "det ohyggliga, eländiga tillståndet inom Neapels befolkning", att jag tog en liten vagn med uttrycklig befallning till kusken att föra mig till stadens allra sämsta kvarter så inom densamma, som i förstäderna. Till min öfverraskning fann jag betydligt mindre elände än jag väntat. Öfverallt såg jag folket arbeta och såg inom de fattiga boningarne (till hvilka vanligen dörrarne stodo öppna) väl uppbyggade sängar och hvita lakan, stundom familjer till bords, som sågo helt trefliga och ordentliga ut. Staden öfverflödar af matvaror, i synnerhet af grönsaker och frukter. Ofantliga kurbitser med guldgult inre, massor pomi d'oro och lysande pepperoni, fikon i zirliga pyramider med gula och röda blommor emellan raderna, oranger, päron, plommon, äpplen, valnötter m. m. m. m. fylla fruktstånd, bord och bänkar, eller bäras omkring i stora korgar på åsnornas ryggar. Man ser de flesta människor sysselsatta med att tugga. Larm och trängsel har man nog utaf, isynnerhet på de frängre gatorna, men gräl såg och hörde jag icke. Större mängden af den fattigare befolkningen syntes mig väl klädd och arbetsam. Väl ser man stundom här och der, äfven på Toledogatan (Neapels största handelsgata), 4 eller 5 qvinnor och barn ligga utmed ett hus eller utanför en port, med ansigten som vittna om elände och vild ilska, och på andra håll karlar och qvinnor, som visa sjuka eller ofärdiga lemmar och anropa de förbigående, hvilka — vanligtvis gå förbi utan att se derpå — och väl påstås det att dessa liggande eller sittande gestalter om natten resa sig och bli farliga för de förmögna fotgängarne; men på det hela har jag i Neapel icke sett

mera elände, än i London, Paris och New-York. Tiggarna äro oblygare, det är allt, och man ser dem till största antalet på de stora torgen och i de rika stadsdelarne. De äro så envisa och se vanligen så stygga ut, att de väcka mera leda, än medömkan. Man kommar till den öfvertygelsen, att det är icke så mycket kroppslig föda, som felas denna befolkning, utan fastmera själens föda och odling. Neapels farligaste befolkning äro dess Lazzaroni eller facchiner, män som lefva af tillfällig förtjenst, synnerligen af att bära resandes saker, hvarföre de ock äro de resandes plåga.

Men ibland Neapels farligaste befolkning får jag icke glömma en, som — jag rodnar att nämna, men utan hvilken min målning af Neapel icke vore sann. Det är i Neapel ett kvarter af flera gator och husrader, till hvilket är blott en enda port och utom denna ingen ingång eller utgång. Dess beständiga innevånare äro endast qvinnor, tre till fyrahundra, har man sagt mig. Dessa qvinnor emottaga besök, men få sjelfva icke gå utom porten utan att dertill hafva polisens tillstånd. Efter en viss timma på dagen får ingen mera gå derur. Om aftonen fördubblas vaken vid denna port och derinom höres vildt sorl, jubel, stundom rop och skrik: "hjelp! mord!" Då skyndar vaken dit in.

Jag besökte detta kvarter en dag, åtföljd af tvenne polisbetjenter. Det var klockan tolf på dagen; husens innevånarinnor syntes vara nyss uppstigna, en del flätade sitt hår eller sutto sysslolösa på gatorna. De flesta voro icke vackra, flera icke unga. I de öppnade rummen lyste Maria-bilder, omgifna med artificiella blommor och annat glitter. Några unga män infunno sig och trakterade med likör. Snygghet och luft syntes mig otadliga. Deröfver vakar polisen.

Men denna yttre ordning uti oordningen, dessa Madonna-bilder i dessa lastens hem: — jag vet intet, som syns mig så målande af ett samhälles förfall! — Jag vet väl att mycken osedlighet kan finnas i de städer, som icke ha några offentliga kvarter egnade deråt, och att i flera stora städer man nödgas tillåta offentligheten för att kunna, till

någon grad, styra oordningen. De stora städerna hafva alla, i viss mån, samma ohyggliga mysterier. Skillnaden emellan Neapel och dem jag här ofvan nämnt ligger förnämligast deri, att i dessa sednare göra kyrkan och den bättre delen af samhället mycket och allt mera för att med det goda öfvervinna det onda; men i Neapel, hvad gör man väl för att hindra detsamma att frodas? Man sätter Madonnans bild att öferskyla lastens gerningar. Dock — man gör äfven något mer. Låt mig säga några ord om de välgörenhetsanstalter i Neapel, hvilka jag besökt med tillståndskort af inrikesministern.

Jag begynner med tvenne, de mest ryktbara och till hvilka ofantliga fonder blifvit gifna: "Casa santa dell' Annunziata" och "Albergo reale dei poveri."

Förstnämnda anstalt mottager alla små barn, som läggas i en därför alltid tillgänglig hållen "tour" eller ett slags vänd-machin vid det öppnade fönstret till ett rum i anstalten. Dagligen läggas dit från 7 till 17 små kräk. Dessa barn kallas "Madonnans barn" eller "Annunziatas barn" och uppfödas i åtskilliga afdelningar af inrättningen ända tills de äro stora nog att bortgiftas eller att gå i tjenst. Årligen lemnas sålunda i Madonnans vård 2 till 3000 barn. År 1838 inlemnades 2022 barn, af hvilka betydligt mera än hälften dog samma år. Jag undrade föga derpå, då jag såg barnens tillstånd i anstalten. De flesta sågo eländigt svaga och usla ut. De tre små, som blifvit lagda i vänd-machinen denna morgon, syntes mig i ett betydligt bättre tillstånd, än några af dem uti inrättningens salar. Många af dessa sågo så utmerglade ut, att man kunde få lust att gråta öfver dem. För 300 barn har man blott 100 ammor. Flera lågo skrikande och sågo på sina små händer. Ännu mycket värre var tillståndet i de afdelningar, der de större flickorna uppfostrades. I de små barnens rum och bäddar rådde snygghet, men i de störres salar osnygghet, elak luft och en oordning som var förvånande. Flickorna, af olika åldrar, som drefvo der omkring, sågo så sjelfförnöjda och så fräcka ut, att det väckte afsky och sorg. En nunna följde oss genom anstalten med ett uttryck af modlöshet

och nedslagenhet på sitt goda och ädla ansigte, så att man väl såg, att hon kände sig hafva öfvertagit ett Sisyphus-arbete. Sju nunnor skola der uppfostra 300 flickor.

En gång om året exponeras de giftvuxna bland dessa "Madonnans döttrar" på en gård i anstalten, och männer få då komma att bland dem välja sig hustrur. Hvarje flicka, som bortgiftes från inrättningen, får 25 dukater i hemgift, och dessa dukater torde låta mången man taga trollet för guldets skull.

"Albergo reale dei poveri" har en stor präktig, men ändock obetydlig fasad, säges gifva bröd och bostad åt 700 gamla män samt uppfostran åt ett tusen ett hundra gossar, som der få lära åtskilliga yrken. Men hvar voro alla dessa barn? Icke i anstalten. Verkstäderna voro tomma — gossarne sades hafva fri-thorsdag, — och i sofsalarne kunde vi icke upptäcka flera än högst 200. De gamla männerna åter voro — "på landet eller på besök." Vi sågo icke öfver ett halft dussin. Anstalten lär hafva ofantliga inkomster, som förbrukas af direktionen och betjeningen. Missbruken och försnillningarne der beifras aldrig.

På korrektionshuset såg jag omkring 100 kvinnor, som, de flesta, sågo glada och sorglösa ut. De hade nyss ätit en förträfflig soppa, hvilken konungen bestod, och allt hvad de kunna förtjena genom arbete under sin fängelsetid tillhör dem. Endast 1 gran på hvar carlin (10 grani) afdrages för inrättningens räkning. Sofrum och sängar voro bättre, än på "Albergo dei poveri." Man prisade konungens nåd och kärlek. Jag kunde ej finna honom prisvärd i detta slags omhuldande af de brottsliga.

Verkligt god och ändamålsenlig syntes mig deremot goss-reformanstalten, grundad och vårdad af jesuiten Padre Cutanelli. "Du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett," är inskriften han låtit sätta öfver porten; och det var ett nöje att se huru flinkt och väl gossarne arbetade. Två tredjedelar af arbetets vinst tillhöra dem. Musik är för dem en belöning och bereder dem framtida bergning. Af omkring 50 gossar hörde jag några musikstycken förträffligt utförda på blåsinstrumenter. Padre Cutanelli, en man af mildt, klokt

och humoristiskt utseende, var sjelf tillstädes och tycktes vara anstaltens själ. Två vackra och utmärkt väl utseende gossar om 14 eller 15 års ålder åtföljde honom såsom hans "adjutanter", hvilket var en slags hederspost.

En annan anstalt, som syntes mig buren af en utmärkt mans ledning och omsorg, är "Ospedale degli Incurabili", grundad för fyra århundraden sedan af Maria Longi, en rik och from fru. Den hade 1,200 sängar, men dessa förslå på långt när icke för mängden af sjuka, som der önska intagas; och den dagen, då jag besökte anstalten, hade på morgonen en religiös ceremoni hållits för invigande af flera nya sängar, skänkta af en Signora. Det var ett nöje att gå med direktören genom de stora salarne, der de fattiga lågo, ty han hälsades af många bland dem såsom en vän. Han syntes mig en allvarlig och menniskoälskande man, som hade anstaltens heder och väl om hjertat; var dertill begåfvad med ett mer än vanligt öppet, vänligt och tillvinnande väsen.

Anstalten för de vansinniga, en timmas väg från Neapel, berömmes såsom utmärkt, genom förtjensten af den man som har dess ledning. I Neapels välgörenhetsanstalter synes allt bero af den öfverste ledarens dygd eller odygd. Öfver honom är blott konungen, och konungen bor i Gaëta och tycker icke om förändringar. Godt är det då de icke behöfvas.

Men hvad skall jag säga om dig, du allrakäraste hem för — något jag vet icke rätt hvad, men som kallas "uppfostran af förnäma unga flickor" — men i hvad, och hvar-till, kunde jag ej rätt begripa — du sköna kloster, som mera liknar ett palats, der vackra qvinnor i guldgula slöjor njuta lifvet icke olikt gulfiskarne, som sola sig i gårdens marmorbassin?! — Detta kloster ligger vid Mercatorget, och de goda nunnorna gjorde oss mer än en gång uppmärksamma på att man kunde från de förgallrade fönstren och från takets piazza *se allt*, som der föregick. Mycket förnöjda och litet stolta voro de öfver en hel mängd Christus- och Maria-bilder, som voro värda gulfiskars beundran. Emedlertid voro gamla och unga så vänliga, så ljusa i utseende

och väsen — de guldgula tillbakakastade slöjorna gjorde sitt till det soliga intrycket — så behagliga i sitt sätt att vara, att det var omöjligt att icke tycka om dem och att icke känna sig väl här. "Jag tycker mig hafva känt er i tusen år!" sade mig den vackra Abbedissan i det hon såg på mig med ett uttryck, som lyste af välvilja. Hennes hållning var furstlig af värdighet och behag. Liten Elsa fick den största håg att säga farväl åt världen och Waldensaren och att stadna här. Men man måste nog vara litet af guldfisk-natur för att länge finna sig väl i detta slags still-lif. När vi afreste samlade sig nunnorna på den vackra, af stora träd skuggade gården och i det stora port-hvalfvet, för att säga oss lef-väl. De kysste sina händer åt oss, nickade och vinkade, sågo så vackra och så lyckliga ut der de stodo i sina lysande hufvudrägter, att jag kände mig liksom litet bländad deraf. Först sednare infann sig frågan: "till hvad mål så stora medel?" Ty klostret är ofantligt rikt. Sannt är att ett hospital för sjuka qvinnor, som skola vårdas af nunnorna, står i sammanhang med klostret. Kanske hade jag orätt då mig syntes, att de goda systrarne tänkte vida mindre på detta, än på Mercato-torget, guldfiskarne och de förgyllda målningarne*).

Under alla dessa och andra färder i Neapel har jag temligen väl lärt att känna staden. Den är till större delen en sammangyttring af gator, små gränder och torg utan all skönhet. Egendomlig är i synnerhet den del, der guld- och silfverarbeten och alla slags nipper — neapolitanska folkets fägnad — hafva sina bodar. De äro i stor mängd. Skön är allena trakten, som närmast omger hamnen, med torgen Santa Lucia, Largo del Castello, (med dess sköna Fortuna Medina) Largo del Palazzo o. s. v., samt stadens

*) Bland Neapels qvinnor hafva under sednare år tvenne utmärkt sig som fosterländska skaldinnor af ingen vanlig kraft och ingifvelse. Den ena af dem tillhör den bildade klassen; hennes idealer af det menkliga lifvet äro af högsta art, hennes språk eldigt och starkt. Den andra är en flicka af gatans barn, men, upptagen och omhuldad af Neapels ädla fruar, har "la Milli" blifvit en eldig "improvisatrice" för ädla och fosterländska mål.

sköna kajer och dess makalösa park "Villa Reale". Skön är ock eller rättare blir äfven promenaden öfver il Vomero, som anlägges ofvanom staden och från hvilken man har den fullständigaste utsigt öfver denna dess hamn, hafsvik och omgifningar.

Till fästningen St. Elmo och till Camalduli kloster på höjderna af Neapel går man för att beundra utsigten. Inom klostrets gård få icke fruntimmer inträda. Min unga väninna och jag måste stadna derutanföre — dock med en utsigt stor och skön nog för att trösta oss, — medan våra herrar inträdde. De kommo ut helt förhåpnade af den prakt de funnit i kyrkan — som lärer vara omätligt rik — och af den elegans de funnit i de fromma eremiternas klosterceller. Ty hvar ordensbroder har der sitt eget lilla hus, för att så mycket fullkomligare kunna egna sig åt sina fromma betraktelser. Dessa små boningar syntes våra vänner utmärkt trefliga och prydliga, en del som verkliga boudoirer. De goda Cenobiterna träffa vi stundom under våra vandringar i Neapels närhet; deras hvita yllekläder utmärka dem lika mycket, som deras goda hull, hvilket ibland är blott alltför starkt, och utgör en slående kontrast mot det neapolitanska folkets brunbrända magerhet. Fromme fäder, fromme Camalduli! Få ni så godt hull af böner, betraktelser och själfspäkningar?

Till Neapels folknöjen äro att räkna teatrarna och bland dem isynnerhet theatern S. Carlino, der komiska stycken och farcer gifvas, och der en förträfflig Pulcinello på ett kostligt sätt framställer neapolitanska folkkarakteren i dess djerfhet, list, okunnighet, oförskämndhet, lättsinne och goda lynne, allt i ett. Män och qvinnor spela der med så mycket natur och ett så komiskt "låta sig gå", att man är färdig taga sakerna för fullt allvar. Jag har, sedan min ungdom, icke skrattat så hjertligt på någon theater som här. Stundom improviseras stycken och infall för dagen. Theaterns Pulcinello är ett snille i sin art.

Den 12:te Oct.

Vi hafva äfven besökt slott, kyrkor och kungliga parker. Af Neapels kungliga slott har jag endast behållit de sköna porträtterna af Rembrandt samt af andra nederländska artister, hvaraf här finnes en hel mängd. Hvilket mästerskap i målning, hvilket snille i uppfattning af mensklig individualitet! Aldrig har jag så som här fattat Rembrandts storhet. Sällan äro hans föremål sköna; men hvilket ljus i dessa ögon; hvilken fulländad egendomlighet och hvilken uppfattning af de finaste nuancer i dessa fysionomier! Man ser icke en menniska i allmänhet, utan hvarje portrait visar oss en menniska isynnerhet, en fullt utpräglad fri, tänkande, kännande personlighet. Och målningen! Jag vet icke om den italienska skolan frambringat något af denna fina, utpräglade och ändå så harmoniska fulländning!

Af vår resa till Caserta hade vi föga glädje. Slottet syntes oss tomt på allt utom förgyllningar, vattenkonster m. fl. anläggningar, stela, i gammal fransysk smak, utan att dock kunna jemföras med dem i Versailles' park eller i Cassels. Dessutom förföljdes vi af regnskurar. Härlig var deremot morgonen, som vi tillbringade i Portici's stora, fria park (en verklig skog af sköna träd). Derifrån besökte vi Herculanium. Theatern der ligger ännu alldeles under jorden; vi hörde der det dofva dånet af vagnarne, som rullade öfver våra hufvuden. Några enskilda hus och gator hafva blifvit framgräfdade och ligga under bar himmel. De hafva samma karakter som de i Pompeji. De syntes mig såsom miniatyr-palats och miniatyr-boningar. I ett af dem var ett litet rum med ett litet altar, på hvilket man offrat åt gudarne — dufvor eller kramsfiglar, så litet var det. I ett djupt fängelse för slafvar hafva skeletter blifvit funna, fästade med jern!

Jag går förbi andra utfärder för att säga några ord ännu om Villa Reale, der jag vanligen börjar och slutar min dag. Ty der är outhärligt skönt om morgonen tidigt, då daggen ännu lyser på gräset och de små hvita klöfverblommorna, som smycka det, och skuggorna ligga mörka

och friska vid de hvita marmorstodernas fötter och på de sammetsmjuka gräsmattorna under de stora träden. Allt är så stilla och tyst, blott fontänerna spela och plaska öfver bassängerna, der guldfiskarne simma, och solen, som sänder sina strålar emellan lummiga lundar, hvita marmortempel och sköna stoder, synes lysa in i ett verkligt paradys.

Om aftonen går jag åter der i sällskap med de två förlofvade, som då synas lyckligare än vanligt. Då smakar det godt att der dricka den svala aftonluften, att lyssna till vågornas slag mot stranden och se deras fosforiska sken, medan längre ut på Neapels vik röda eldar lysa från fiskarebåtar, som dermed locka sitt rof. Så vandra vi medan skuggorna tätna omkring oss och stjernhimmeln klarnar öfver oss, och vi se den sköna kometen med sin strålande svans lik en paradisfogel genomfara rymden. Vi sluta aftonen der vanligtvis med en "Mezza granita" (en slags lemonad-glace) vid det lilla konditoriet i parken. Stundom taga vi äfven en båt, låta ro oss ut längs Puzzuoli's kust, förbi ruinen af drottning Johannas palats, njuta af hafvets skönhet och af synen utaf den blå fosforiska eld, som här och der lyser under den lilla båt, hvilken fårar farvattnet; stundom ock går jag ensam hem, medan de förlofvade gå att se på de praktfulla fyrverkerier, som allt emellanåt gifvas, nu sedan tvenne aftnar å rad till Santa Brigittas ära. Så neml. hafva vi promenerat och njutit, men sedan tre dagar sitta vi instängda af oväder och regnskurar. Jag har begagnat denna tid till att döda tigrar, d. v. s. att skriva bref, som länge rifvit mitt samvete genom känslan af ouppfyllda skyldigheter. Vanligen klarnar vädret en stund på eftermiddagen och genast fylles den breda Chiajan af en mängd equipager af alla slag, bland hvilka det stora folk-equipaget "Corricolon", lastadt med tjugo till trettio personer, män, kvinnor och barn, sittande, hängande, slängande, man ser ej rätt huru, efter en häst, som galopperar i full fart, alltid utgör min förvåning och mitt nöje. Derom har jag redan talat. Men bland den stora promenadens passagerare har jag glömt nämna de mest beständiga allt sedan — Virgili tider, neml. getterna, som hela eftermiddagen komma i

små flockar med hvar sin herde från Puzzuoli-sidan, der de varit på bete, och in till staden, der de mjölkas och tillbringa natten. Alltifrån kl. 4 eft. midd. hör jag deras små bjellror klinga längsåt chiajan, der de, ogenerade af den åkande och bullrande stora världen, vandra förbi den skalds graf, som så ofta besjungit dem i sina herdeqväden.

Medan jag skrifver och betraktar djur och människor, sjunger vanligen min sommar-dotter, och befinner sig just nu i ett slags musikaliskt rus. Vi bo i samma goda pension, der jag bodde vid min första ankomst till Neapel. Jag fick mitt gamla rum åt chiajan, min sommar-dotter ett åt trädgården med rosenlager tittande in genom fönstren. För Waldo fanns icke rum i huset, hvilket var ledsamt. Af de förra gästerna återfann jag blott diplomaten. Han hörer till de katoliker, som af den oväntade dogmen om "Immacolata" blifvit helt och hållet rubbad i sin tro på katholska kyrkans ofelbarhet och ärlighet, och han vet ej mera hvad han skall tro. Han har blifvit en tviflare. — Bland nya gäster är min sommar-dotters tante, en österrikisk friherrinna *** med man och dotter, med hvilka hon (liten Elsa) skall tillbringa vintern i Florenz. De tyckas mindre belättna med hennes förening med en protestant, och hade för henne andra planer. Detta och deras musik — ty hela familjen är musikalisk — har dragit liten Elsa något ifrån mig och äfven ifrån den gode Waldo, som, då han kommer, törstande att få på några ögonblick rå om sin själs älskade, finner henne omgifven af främmande, får af henne en halft förströdd blick, en min såsom af Prinsessan Ilse, som nu tänker på något helt annat, och är upptagen af Schubert eller Chopin och jag vet icke allt hvilka genialiska kompositörer och kompositioner, hvilka hon spelar eller sjunger med sina musikaliska släktingar. Han väntar en stund tyst, men när musiken varar för länge, går han bort med en uppsyn, som — gör mig ondt att se. Men nästa afton är hon åter älskvärd och söt för honom, och han, lycklig och förtjust, vill gerna tala om ringar, om tiden för giftermålet, o. s. v.; men då blir hon tyst, allvar-

sam, och — vill icke svara. Jag börjar åter bli orolig och säger tyst: "huru skall detta gå?"

Den 18:de Oct.

Sedan några dagar går det icke bra. Jag vet icke hvilken olycksvind har fört hit Prinsen af Villa Ombrosa, den eleganta Prinsen, som var Prinsessan Iles första tycke, hennes carnevals-flamma, som skref till henne de vackra versarna, gaf henne de förtjusande buketterna och svor att evigt älska henne. Han är en vacker ung man och — en stor dansmästare, såsom jag tror, men behaglig, musikalisk, och mycket omtyckt af friherrinnan***, som redan föregående vinter lärt känna honom i Rom. Han kommer nu hit nästan alla aftnar, och ehuru jag icke tror på något allvarligt tycke för honom i liten Elsas hjerta, är hon dock tydligen litet hänförd af nöjet att mucisera och prata med honom. Under dessa förhållanden blir Waldensaren allt mera allvarsam och tyst; och när den eleganta lilla fäst-mön, sedan hon från pianot gifvit honom ett litet vänligt ögonkast, tyckes icke vidare påminna sig hans tillvarelse, utan fortfar med sin musik, så går han sin väg utan att säga något. I går kom han tidigt. Hon och jag voro ensamma i salongen. Hon hade haft hufvudvärk och spelade, för att förströ sig, på en guitarre, tillhörig Prinsen, under det hon sakta sjöng en liten melankolisk canzone. Hon skulle med sin tante ut i sällskap denna afton och var redan klädd dertill i en snöhvit klädning, med en liten flock ljusblå blommor, vårdslöst fallande kring den bruna flätan i nacken och nedåt halsen, blå perlband af stora lätta perlor kring de fina handlederna — hon var allrakäraste! Han kom, böjde sig ned och ville kyssa henne; hon vek hastigt undan det lockiga hufvudet med en min, som ville hon säga: "stör mig icke!" Han bleknade och gick att sätta sig ett litet stycke bort midt emot henne i det han såg på henne forskande, allvarsamt. När hon slutat sin canzonetta, såg hon upp, blickade rakt i sin fäst-

mans allvarsamma ansigte och utbrast lekfullt: "Se den store Herkules! Huru han ser på mig! Jag tror att han vill imponera på mig! Hvad han är komisk!" Hon stödde sitt lilla ansigte med händerna och såg på honom komiskt utmanande; han steg upp och nalkades henne. Hvarföre skulle friherrinnan * * * komma i detta ögonblick med sin dotter och begära att de ännu en gång måtte sjunga tillsammans det stycket, hvarmed de ville lysa denna afton? Prinsessan Ilse var åter hängifven åt musiken och Herkules — gick åter sin väg. I dag kom han på förmiddagen och ville tala med sin fästmö, men hon hade en svår migraine och kunde ej mottaga honom. Hindrad af främmande, kunde jag ej heller tala med honom ensam, och han har sedan icke återkommit.

Det är afton och sent. I Elsas rum är allt tyst; hon sofver och ser i sin sömn ut som ett godt oskyldigt barn, och det är hon ock, blott för mycket hängifven åt ögonblickets intryck. Jag längtar att tala med henne uppriktigt, allvarligt, för att varna henne att icke sätta sitt eget och en annans lefnadslugn på spel, men på samma gång är jag litet skygg för detta samtal. Har jag icke redan alltför mycket ingripit i detta barns öde? Har jag rätt att leda henne dit der jag tror att hennes sällhet ligger? Är jag klarseende öfver hennes och hans inre förhållanden? Är icke hon det snarare? Ett är jag viss om, och det är att detta tillstånd af oklarhet och sväfvande måste upphöra, att hon måste vara uppriktig med sig sjelf och med honom, och det bör, det vill jag säga henne när illamåendet gått öfver. Jag vet huru älskvärd hon är för hvarje ord af kärleksfull förmaning.

Den 21 Oct.

Liten Elsa var ännu icke bra om morgonen efter den dagen då jag sist skref. Friherrinnan * * * etablerade sig i hennes rum med "Histoire de ma vie" af George Sand, och jag, för att förströ min oro och otålighet öfver saker-

nas ställning, for på jernvägen till Pompeji. Jag önskade att en gång i djup stillhet besöka detta stora Memento mori och der samspråka med de döda och med mina egna tankar. Efter en timma var jag der. Jag tog vid ingången en cicerone, som syntes mig en treflig och förständig man, sade honom att jag ville gå i staden efter min egen håg; han behöfde endast följa mig på afstånd.

Dagen var härlig, Pompeji utan andra besökande, och jag gick fri hvarthän jag ville i den öde staden. Upprörd i mitt sinne af det närvarande, lefvande lifvets oro, blef mig denna vandring i de dödas fordna rum dubbelt betydande. Jag såg åter de prydliga enskilda boningarne med de små rummen, de vackra fresco-målningarne, ofta föreställande vällustiga scener, blomstergården med dess "impluvium" eller vattenreservoir i midten, dess omgifning af prydliga kolonner, de små snäckprydda fontänerna, gudabilderna — hela denna lilla verld instängd inom husets port. Ja, hon kunde vara lycklig der, makan, modren, som der egde föremålen för sin kärlek, som älskade och var älskad; och äfven den unga flickan, som i rosengårdens blommor och i bilderna uti sitt rum såg halfklara profetior om ett stundande lif af kärlek och lefnadslust. Men en icke älskad dotter eller syster? En öfvergifven maka? Eller en qvinna, för hvilken stugans lif var för trångt, men som icke ville köpa friheten med att blifva en Laïs eller Aspasia? . . . O! om qvinnorna rätt betänkte för huru mycket de hafva Christendomen att tacka! De tysta suckarnas tid är ej mer; och mensklighetens forum är tillgängligt för hvarje kännande, tänkande själ. En ande af rättvisa, af billighet, af broderlighet blåser öfver jordens fält och boningar. Hemmen stängas icke mera såsom fångelser; fria banor för arbete, talent och menniskokärlek stå med dem i förbindelse. Lifvet har blifvit friare, ädlare, lyckligare för den större mängden och blir det allt mera med hvarje dag, tack vare Honom, som förkunnade och med sitt lif fullbordade Guds kärleks lag.

Jag gick åter genom grafmonumenternas gata, — Pompeji's "Via Appia" — och hvilade en stund på den halfcirkel-

runda, stora marmorbänken, i hvars ryggstöd står inristadt med stora bokstäfver: *Mamia Sacerdotessa*. Bakom denna bänk, i en dalfördjupning, står hennes sköna, ännu väl bibehållna marmorminnesvård. På den tiden ärades några få qvinnor, upphöjda genom skönhet eller medborgerliga dygder. Detta var en stor tanke, och arvet af den har kanske vår tids folk ej vårdat, såsom sig bör.

Från en ännu väl bibehållen del af Pompeji's murar såg jag öfver staden. Lugn som en död på den blomsterklädda båren ligger han på Campagna Felice vid Sarnos utlopp i hafvet, omringad af Torre del Greco's fruktbara, med vinrankor klädda kullar vid Vesuvii fot. Bergets topp rökte stilla, och i middagssolens glans tycktes det kring-svept af en brokig sammetskåpa. De domnade lavaströmmarne glimmade derpå såsom glödande broderier. Volkanen stod der lik en samvetslös despot, lugnt rökande sin middagspipa i vällustigt "far niente", medan offret låg vid hans fot, utan klagan och utan knot, stumt för evigt.

Dock icke stumt; ännu tala ju dessa blickar ur mumarne, dessa underbart själfulla blickar. Jag såg vid afskedet från Pompeji ett par ögon, dem jag aldrig skall förgäta. Det var nära grafvarnes gata, på en grå mur ett qvinnohufvud med en hårprydnad af ormar. Ormarne hade bleknat ända till otydlighet, men det unga, sköna ansigtet framstod kraftigt, med ögon, fulla af tårar, fulla af en stum förtviflan, riktade mot himlen. Denna sökande blick med dess stumma, smärtfulla fråga, från den olyckliga, från synderskan, lefde således äfven i det glada Pompeji, midt ibland dessa sköna boningar, dessa lefnadslustiga fresker! Huru förtärande måste den ej hafva känts innan den fick svar från den då ännu okända Gudomen! . . .

Då jag om aftonen återkom till Neapel, kände jag mig såsom om jag fått ett bad i allvarliga, renande tankar. Lifvet låg för min syn i ett ljus, som gaf mig känslan af att kunna tala med min sommar-dotter så att — allt skulle kunna åter blifva godt. På hvad sätt visste jag väl ej; men *klart* måste det bli, och ehvad hennes förbindelse der-

vid månde lösas eller än fastare tillknytas, rent och godt ändå skulle förhållandet blifva; det halfva och haltande skulle försvinna. Ack! så har jag ofta känt och trott, och jag har handlat derefter, men . . .

Elsa var uppstigen. Hon satt vid pianot och fantiserade, synbarligen glömsk af att andra personer voro i närheten. Jag gick ut på balkongen vid salongen och kände en egen njutning af att lyssna till hennes variationer af några få toner, hvilkas innerlighet och ljufhet gingo mig till hjertat, och hvilka ständigt återkommo, alltid med en ny accent. Jag kände att de kommo ur hennes hjerta, och anade deraf allt godt. Skymningen tilltog, man började tända lamporna i Villa Reale; eldströmmarne på Vesuvius glimmade, ehuru nästan orörliga, ännu röda genom det stigande mörkret. Allt ännu spelade hon, modulerande samma ljufva, innerliga, melankoliska toner. "När hon slutat", så sade jag mig, "skall jag kalla henne hit och vi skola tala!" Då öfverraskades jag af hastiga steg och af en stor gestalt helt nära mig. "Waldo!" utropade jag glad och räckte honom handen. Han tryckte den och jag kände att hans var brännande.

"Jag sökte er", sade han sakta, "jag ville säga er — farväl!"

"Farväl? Huru? Hvarföre?"

"Jag reser, ännu denna natt", återtog han, i det han talade högt och hastigt, liksom med dämpad rörelse, "reser till Sicilien och derifrån till Grekland eller till Alexandria — jag vet ej hvilketdera — med första fartyg. Jag kan ej, jag bör ej stanna längre, för hennes och för min egen skull. Jag vet det nu, jag har sett det, förstått det, — hon älskar mig ej, hon kan ej älska mig; hon har velat, har försökt det, men — hon kan ej, och jag vill och skall icke tvinga henne att blifva min utan kärlek. Nej, jag vill ej tilltvinga mig detta barn, ej missbruka hennes hjertas godhet eller svaghet. Kärleken till henne, aktningen för mig sjelf förbjuda mig det lika . . . Jag skulle förakta mig om . . . Säg henne att jag alltid skall älska henne, men att hon är *fri*. Men säg henne det först se-

dan jag är borta, sedan hon är hindrad att med sitt hjer-
 tas vekhet bedraga sig — och mig, och att åter lofva
 hvad hon ej kan hålla. Men ni, — hennes moderliga vän,
 vaka öfver henne; hindra henne att bedragas af denna ego-
 istiska qvinna, hennes tante, af denna fjärils-prins, som
 fladdrar från blomma till blomma! — Må hon lefva för
 sina oskyldiga fantasier, barnträdgårdarna och sina tolf vän-
 ninnor, så framt hon ej finner en man, som kan göra henne
 lycklig, såsom — jag ville det. Men hon måste derföre
 vara oberoende. Jag känner nu hennes affärer och hen-
 nes hufvud för affärer tillräckligt för att veta, att det lilla
 fädernearfvet icke kan räcka till för henne. Hon måste
 komma att erfara brist eller nöd — så vida hon icke för-
 tjenar penningar genom att undervisa i musik, hvilket med
 hennes natur och hennes helsa blott skulle vara en annan
 slags nöd. Denna tanke är mig outhärdelig. Då jag lem-
 nar henne måste jag veta henne tryggad för lifvets bitter-
 het af denna art. Jag har förbindelser att uppfylla och
 har icke ännu förmögenhet nog för att kunna göra för henne
 allt hvad jag önskade; men jag har för hennes räkning i
 Genuas bank och i Marseilles fonder insatt medel, hvilka,
 lagda till hennes egen lilla förmögenhet, skola tillförsäkra
 henne ett bekymmersfritt lif. Och nu kommer min bön
 till er. Hon bör *aldrig* få veta att detta kommer ifrån
 mig. Hennes stolthet eller hederskänsla skulle låta henne
 vägra att emottaga det. Säg henne, jag ber er, att det
 är ett testamente af en aflägsen anförvandt, eller af en af-
 liden vän till hennes fader. Hon är barnslig och sorglös
 nog i sådana saker för att tro det utan att fråga vidare.
 Lofva mig att så ställa att hon kan tro det, och tag här
 dessa pengar för hennes räkning; lemna dem till hennes
 onkel, som är en bra karl, och låt dem genom honom kom-
 ma till henne. Jag hade ämnat dem till en morgongåfva
 för min hustru . . . Jag hade gjort mig en glädje af att
 på sådant sätt göra henne oberoende utaf mig, äfven så-
 som min hustru; — de skola nu försäkra hennes obero-
 ende på annat sätt . . . Det skall bli mig en tröst att tän-

ka derpå, när jag ej ser, ej hör henne mer, när jag är långt borta! O! detta barn! detta barn! . . .”

Han betäckte sitt ansigte med sina händer; jag hörde att han grät.

”Waldo!” sade jag djupt rörd, ”ni är ädelmodig. Och ni sjelf? . . .”

”Jag — skall dö ogift. Vid ensamhet är jag vand, vid hjertats ensamhet! I min barndom var jag ensam och kände det bittert. Sedan kommo det allmänna lifvets bestyr och intressen och upptogo min uppmärksamhet, och jag glömde tombeten i hjerta och hem. En gång trodde jag mig älska och trodde mig älskad, men fann mig bedragen och beslöt att icke mera söka sällheten i en qvinnas kärlek. Så träffade jag detta barn, och för första gången har jag älskat af hela min själ och hela mitt hjerta. Ja, jag har dyrkat henne, denna unga qvinna, detta underbara barn; jag tyckte mig viss om att göra henne lycklig; jag tyckte, att vi passade för hvarandra; och denna kärlek och viljan att lefva för henne gjorde mig ung på nytt. Kanske var detta en sjelfförvillelse; kanske är jag för gammal för henne. Hon är så ung, så barn ännu. Huru skall väl hösten kunna förena sig med våren? . . . Nå väl; denna dårskap, denna dröm är öfver. Glad skall min lefnads afton ej blifva, men ej heller mörk. Jag kan arbeta, och . . . men jag måste afbryta; det är sent. Säg henne, att jag älskar henne, att jag alltid skall älska henne, och att hon skall återse mig — som gammal gubbe, när hon är en blomstrande lycklig maka och mor; ty då, då vill jag komma och se henne . . . ännu en gång . . . Och nu tack och välsignelse för er vänskap! Kom ihåg hvad ni lofvat mig och — lef väl!”

Han omfamnade och kysste mig och jag kände på mitt ansigte hans tårar. Sjelf grät jag som ett barn och kunde knappt tala. Jag höll honom dock qvar och frampressade de orden: ”lofva mig, att ni icke lemna Sicilien, innan ni ännu en gång hör af mig!” Men han svarade icke, tryckte häftigt min hand och skyndade bort.

I musiksalongen hade man tändt gaslamporna och jag såg Prinsessan Ilse stå der, omgifven utaf ett litet hof af personer, med hvilka hon talade lifligt och med lysande blickar. Bland dessa personer var Prinsen af Villa Ombrosa. Det skar mig i hjertat, jag kände mig uppbragt mot henne, och utan att säga henne ett ord, gick jag in i mitt rum, låtsade sofva då hon sednare kom att säga mig god natt, och hade -- en sömnlös natt.

Morgonen derpå såg hon på mig med oroliga, forskande blickar. Jag bad henne komma in till mig och sade henne att Waldo rest och att hon var fri. Hon bleknade, darrade, satte sig och blef allt blekare och blekare.

"Är du icke nöjd", sade jag, "att vara befriad från en förbindelse, som tyckes hafva blifvit tryckande för dig?"

"Jag har aldrig tänkt på att lösa den! — Jag har blott varit mindre väl disponerad dessa dagar, — jag har varit underlig till mods, — stygg, men, — hvarföre har han ej haft litet tålmod, litet förtroende för mig? — Om han är olycklig, kan jag aldrig, aldrig blifva lycklig!"

"Men — Prinsen af Villa Ombrosa?"

"Jag tycker om att tala med honom och dansa med honom; men jag har ej vidare tänkt på honom; — han kan aldrig blifva för mig hvad Waldo är! . . . Var han mycket ond på mig? — Är det möjligt, att han så kunde missförstå mig?" — Och tårar tillrade nu under de långa ögonhåren nedför de bleka kinderna och hon fortfor att darra.

Nu sade jag henne allt hvad som förefallit emellan Waldo och mig, ty jag hade *icke* lofvat att tåga. När jag slutat och hade visat henne de papper han lagt i mina händer och som försäkrade henne om ett oberoende lif, stannade hennes tårar; hon stod upp, blek men besluten, med ögon som lyste genom tårarne:

"Kunna vi hinna honom? Kunna vi träffa honom ännu?"

"Jag bad honom att icke resa ifrån Sicilien innan han fått några ord ifrån mig, men han svarade icke och jag är ej viss om" . . .

"Låt oss resa, Fredrika, ännu i dag om det är möjligt! Ni ville ju i alla fall snart resa till Sicilien, res nu och låt mig följa med! — O! jag känner, att mitt hjerta måste brista, att mitt lif är brutet för alltid, om jag ej kan återfinna honom, ej egna honom hela mitt lif!" — Hon stod med sammanknäppta händer, hennes hela själ låg på hennes läppar.

"Nå väl, mitt barn", sade jag, "vi skola resa med första fartyg som afgår; men jag fruktar att vi ännu måste vänta ett par dagar. Emellertid låt oss bereda allt. Men hvad skall din tante säga?"

"Hvad hon vill! Waldo är min trolofvade make, min själs, mitt hjertas vän! Utan honom kan jag ej mer bli lycklig. O! huru han älskar! Huru föraktlig jag vore om jag härefter kunde tänka mig en lycka skiljd från hans!"

Hon var på en gång blifven fast och klar, och tycktes blifva det allt mera, med hvarje timma under de tre dagar, som vi ännu måste vänta innan en ny ångare afgick till Palermo. Huru hon lefvat dessa dagar vet jag ej, ty hon hvarken äter, dricker eller sofver; föga äfven talar hon; lifvet tyckes hafva koncentrerat sig i hjertats innersta. Aldrig var hon mig kärare. Finna vi icke Waldo på Sicilien, så fruktar jag för hennes lif. I afton skola vi afresa; efter sexton timmars fart kunna vi vara i Palermo. Allt är nu redo. Elsa ligger på sin säng, sömnlös, och jag skrifver för att förströ min egen oro och ångslan.

"Kanske behöfde jag detta prof", sade hon nyss, "för att förstå huru djupt jag är fästad vid honom!"

Kunde han dock se henne såsom nu jag! Skall jag någonsin mera höra henne sjunga gladt, såsom i förra dagar:

"O ljuftva Napoli,
Lycksaliga jordmån!"

Såsom i en höstlig storm lemnar jag denna jord, mer än någon annan rik på naturens och konstens storverk, på stora minnen och ljufligt stilla lif i deras skugga. Skönhet och kärlek har jag sett här såsom ingenstädes förr på

jorden, men i denna stund är allt betäckt med ett sorgflor, äfven den vanligen klara himmelen. Gud beskydde vår resa och en kärlek, som är hans verk!

Palermo (Sicilien) d. 25:te Oct.

Jag tar guldfärgadt papper för att derpå skrifva namnet *Palermo* — för att skrifva om Palermo och allt det soliga, som lyst och lyser oss här! Först vill jag tala om vår inre historia.

Den nattliga öfverfarten var stormig; men ett af de goda sardinska fartygen, som gå på dessa vatten, förde oss säkert genom fräsande vågor på sexton timmar till Palermos hamn. Liten Elsa, som hela natten legat med slutna ögonlock tyst och mera lik en döende, än en lefvande, stod upp och såg med dunkla, matta blickar mot stranden, såsom sökte hon någon der. Allt lyste i ett gyllne solsken, Santa Rosalias berg till höger, såsom hade det varit af guld, den praktfulla Marinan och de vackra husen på terrassen längs med den. Ett af dessa är högre än alla de andra; det är Hôtel Trinacria, Palermos förnämsta hôtel. Der frågade vi efter den vän vi sökte. "En herre med detta namn," svarade oss värden, "kom hit med förra ångbåten, men han är dödligt sjuk, har blifvit åderlåten flera gånger, och" . . . Värden hejdade sig hastigt; ty han såg min stackars, unga väninna vackla och falla; d. v. s. hon skulle hafva fallit, om vi icke emottagit henne i våra armar och satt henne på en bänk. Han skyndade sig att tillägga: "men han är mycket, mycket bättre, blir visst snart alldeles bra och —; men vill ni icke, "ladies", komma och se rummen?"

"Gif oss de första bästa och skicka upp kaffe! Men gif oss nu först ett glas vatten."

"Han är ju här, han är bättre; du skall få se honom, "sköta honom; allt skall bli godt!" sade jag upprepade gånger till min stackars Elsa, som var blek, stel och nästan liflös.

Hon svarade blott: "om han dör, så kan jag icke lefva."

"Men han skall icke dö, han skall lefva", försäkrade jag; "laga blott så att du icke dör af svält och oro, ty då svarar jag för intet; och jag vill icke hafva besvär med att begrafva er båda två!"

Hon måste småle, och jag kunde förmå henne att svälja några droppar kaffe "för hans skull."

Så gick jag till hans dörr; hon följde mig darrande, men beslutsam.

"Han sover!" sade mig sakta hans betjent, "han är bättre, gudskelof!" Den goda gossen hade tårar i sina af glädje lysande ögon.

Vi gingo in. Waldo sof lugnt, men var mycket blek och mycket förändrad.

"En häftig lefverinflammation, säger doktorn!" hviskade Rafael. "Men all fara är öfver nu; man har åderlätit honom sju gånger."

Liten Elsa låg på knä vid hans hufvudgärd, och tårar efter tårar flöto stilla öfver de bleka kinderna under det hon lutade sig öfver honom. Han vaknade och såg henne. Hade han drömt om henne och trodde sig fortsätta drömmen? Visst är att han icke såg bestört ut. Han såg länge och djupt på henne, såsom ville han förvissa sig om att det var hon; derpå sträckte han ut sina armar, lade dem omkring henne i det han sade: "om detta är en dröm, så må jag aldrig vakna!"

Jag vinkade åt Rafael, och vi gingo ut i förstugan en stund, lemnande dörren till sjukrummet öppen. Derinne var tyst, tyst som då förenade själar efter lång skilsmessa åter mötas för att aldrig skiljas mer. Ord behöfvas då ej, ord äro nästan störande; blickarnes språk är nog.

När jag efter tio minuter åter gick in, lågo de som förut, hon på knä, med sina armar om hans hals, han försänkt i hennes betraktande, lycksalig och med sina fingrar

strykande lätt bort de tårar, som åter och åter qvällde fram ur ögonens källor. Emellanåt nämnde de sakta hvarandras namn; — det var musik! — Jag böjde mig öfver dem och sade:

”Nu är det nog för detta ögonblick. Båda behöfva ni hvila. Läkaren har, såsom jag hörer, förordnat åt Waldo en kopp svag buljong kl. 12 i dag. Er lilla fästmö skall sjelf bära den in till er, men till dess måste hon blifva hos mig!”

Men de rörde sig icke; det var som om de icke ville eller icke kunde förstå mig. Endast Waldo sade sakta: ”skiljas? åter skiljas?” och han slöt henne innerligare till sig och hon lät det lockiga hufvudet sjunka ned mot hans bröst.

Jag talade till honom vänligt och lugnt: ”Waldo, skona henne; hon behöfver kanske, i denna stund, mera omsorg än ni. Sedan den dagen då ni reste har hon hvarken ätit eller sofvit.”

”Gode Gud!” utropade han, med ens kommen till besinning. ”Jag qvarhåller henne icke längre, sörj för henne, vårda henne, till dess jag sjelf — snart — kan vaka öfver henne! Stig upp, min älskade, gå, hvila dig, så att jag snart, snart må åter få se dig, mitt barn, min själs ro och helsa!” Och han strök med sin hand smekande öfver det lockiga hufvudet; men det rörde sig icke, det låg tungt på det hvita täcket — liten Elsa sof. Det var nu tre dygn under hvilka hon icke sofvit.

Sakta upplyfte han hennes hufvud, kysste hennes panna, ögonlock och läppar; hon såg på honom liksom i magnetisk sömn, log och lät, halft medveten, sig föras bort af mig. Hon sof sedan i fyra timmar. Nära klockan tolf spratt hon till och sprang upp i det hon ännu helt yrvaken sade: ”buljongen!”

”Godt, mitt barn! Du skall få den att bära in till honom; men sätt dig nu och lugna dig, medan jag ringer och låter hemta den hit.”

Den 27 Oct.

Jag blef sednast afbruten i min skrifning, men allt går bra, går förträffligt. Waldo sitter uppe i sin länstol, och kunde (tror jag) gå och vara som förr, om det ej roade honom att spela convalescent för att se liten Elsa syssla omkring sig. "Jag kommer att bli en rätt svår fästmö," sade hon en gång i Sorrento (under ovisshetens tider), "och så länge det ännu är en möjlighet för mig att slippa undan; men såsom hans hustru blir jag temligen god. Jag skall icke göra honom olycklig." Hon tyckes nu hafva tagit sitt parti att anse sig som hans hustru; ty den nyckfulla Prinsessan Ilse har med ett förvandlat sig till den goda, hulda, tjenande lilla hustrun. Det är täckt och rörande att se henne i denna nya rol, och jag tror att det är detta nöje som håller honom i länstolen och nattrocken litet längre, än annars vore nödvändigt. Ty "du må ej tro att jag blir alltid så här from och god," dristade hon sig redan säga härom dagen; "det räcker bara medan du är sjuk!" "Det är godt att veta!" sade han. Emedlertid har en promenad i vagn blifvit förordnad honom för i dag, och vi skola alla tre i eftermiddag åka ut och dricka luften på Palermos sköna Marina.

Medan de förlofvade leka hustru och man, grundligt förklara sig öfver det förflutna och under allvar och skämt göra upp planer för framtiden — liten Elsa uppgör nu som bäst en för det fall, att Napoleon den tredje eröfrar Piemont och de bli fattiga, då de skola uppsätta en liten bod, handla med — jag vet icke hvilka underliga paketer, en plan, som låter hennes fästman skratta — medan de prata och skratta vill jag berätta dig, min L*, ett och annat, som jag hört om denna underbara ö, Medelhafvets ädelsten, med Etna till topp och böljorna blå till infattning, med Jette-sagorna och de ljufva Idyllerna, med Herkules och Ceres till gudomligheter, Dion, Timoleon och Archimedes till heroer och Theokrites till skald, ön med den stora forntiden och sedan den långa mellantiden, då hon, liksom hela Italien, blef ett rof för de starka, som sletos om det

fallna lejonet, den fordna herrskaren öfver folken. Men om de förra tiderna vet du redan eller kan få veta af första bästa guide-bok. Jag vill säga dig något af det jag hört om Siciliens nuvarande lif. Detta liknar en paus emellan tvenne vulkaniska utbrott, det som bröt ut år 1848 och det man fruktar — eller hoppas — skall åter utbryta innan kort. I den förra revolutionen deltog en stor del af Siciliens högsta adel, en stor del af dess prester och hela dess medelklass. Hvad de ville för Sicilien var hvad alla Italiens stater ville: "fria författningar, ett nytt, bättre, ädlare lif, en bättre sakernas ordning." Strömmar af blod runno derföre, i synnerhet i Messina, der kampen var allvarligast och envisast. Men — tiden, folket voro icke mogna, de främmande vännerna icke trogna; patrioterna måste fly eller gifva sig fångna; och det gamla återvände, ett tillstånd, mera passande medeltidens förhållanden, än den tid, som nu dagas öfver världen. Konungens af Neapel störtade bildstod restes åter i Palermo och står nu der med ett faderligt varnande, hotande uttryck. Siciliens bästa, allvarligaste medborgare måste lemna sin älskade Ö; de andra, de lättsinniga, sjelfviska, stannade kvar och fortfarande att sköta sina nöjen: spel och kärleksintriger.

Sicilien hade fått en god styresman vid namn Filangieri. Han begynte bygga broar, förbättra vägarne, göra kommunikations-medlen goda och företaga flerahanda nyttiga reformer. Han misstänktes snart af Neapels kung att vara för mycket Sicilianare, och — afsattes. En annan guvernör utnämndes, som låter strömmarne flöda öfver vägarne, vägarne blifva ofarbara, och som är en fiende till alla reformer. Han är ännu kvar, och Sicilianarne sucka tyst öfver sin vanmakt emot Neapels öfvermakt. Folket har en ädlare typ, än den neapolitanska, och anser sig som ett ädlare slägte, är äfven mera idogt, allvarligt och frihetsälskande. Men bristen på sjelfständighet föder i städerna lättja och sedeslöshet, så i synnerhet i Palermo, och det bland alla klasser. Skönt och rikt är Sicilien ännu såsom i fordna dagar, och än i dag värdt att kallas Medelhafvets ädelsten. I bättre, renare händer skulle det kanske blifva värdt att

kallas mensklighetens glädje. Hvar är den fläck på jorden, der det stora och det ljufva så lefva i förening? Vid Etnas fötter äro Cyanes flod, Anapos' källa och de tjusande ängar, der, enligt sagan, Proserpina dansade med sina lek-systrar; och på denna jord, der Titanerna sökte eröfra Olympen, lefva än i dag Idyllens sagor och sånger i ursprunglig renhet och oskuld. Fordom var det Theokrit, i våra dagar är det Sicilianaren *Giovanni Melli*, som sjunger naturens och människans lif i deras enklaste, innerligaste förhållanden, med en ingifvelse, såsom af ursprungskälla, och på ett språk, som är verklig musik.

Och hvad skall jag säga om Palermo, "Santa Rosalias stad", i dess "conca d'oro" (gyllene snäcka), såsom den fruktbara dalen kallas, der hon sitter, lik en österländsk prinsessa, bländande och underfull? Man säger att hon är en stor synderska, att i få städer ske årligen flera mord, att ingen stad har en högre sällskapskrets, så behaglig, men så lättsinnig, sqvalleraktig, tadelsjuk, så begifven på spel och alla slags sjelfviska nöjen. Hvad jag vet är att hon är ovanlig och skön, att hennes palatser och kyrkor, med österländska, saraceniska, normanniska karakterer och prydnader, fångsla och tjusa mina blickar, der de framstå omfattade af det högblå hafvet och af mörkgröna lundar med guldgula frukter, och att allt detta lyser om dagen i solens och om aftnarne i månens sken med en bländande, förtrollande glans, och att luften på dess strand är så ren, så ljuf, att Neapels luft emot denna synes lik den af en kloak.

Det var i Palermo, som Italiens skaldekonst först fick ord och sköna former af Italiens första skaldinna, "la *Nina Siciliana*", som vid Fredrik Barbarossas hof sjöng den rena och ädla kärleken i de mest graciösa sonnetter och vann dermed en kärlek, som lyckliggjorde hennes lif. Siciliens firade sångmö "la *Nina Siciliana*" ville sedermera endast kallas: "la *Nina di Dante*."*)

*) »Dante da Majano», icke den store Dante, som uppträdde vid samma tid som den sicilianska skaldinnan och med sin väldiga penna skapade eller stadfäste Italiens språk.

Det var i Palermo, som Wilhelm den godes unga brorsdotter *Rosalia*, i blomman af sin ålder och skönhet, öfvergaf ett hof, fullt af tjusningar, för att i en ödslig grotta lefva allena för bönen och umgänget med de himmelska tingen, och der försvann för människors blickar ända till dess flera århundraden sednare en syn af några herdar lät upptäcka hennes ben, hvilka, — så berättar traditionen — förda i procession genom Palermo, räddade staden från en förhärjande pest.

Det var i regn och dimma, som vi kommo upp till Monte Pellegrino och till Santa Rosalias grotta. Kanske var det derföre, som hennes hvilande bild i denna märkvärdigt bildade grotta, ljusen, friden der, medan regnet strömmade derutomkring, gjorde på oss ett så ljust intryck. Den unga flickan är afbildad i samma ställning, uti hvilken, enligt sägen, hennes kropp blef funnen, liggande på grottans altare. Klädningen är af massivt guld; ansigtet, af hvit marmor, har ett obeskrifbart uttryck af oskuld, godhet och extatisk glädje, under det hon synes lyssna till en himmelsk musik — hörbar blott för henne. Hon håller handen bakom sitt öra lyssnande, och öfver armen faller hennes rika hår. Lampor brinna kring den sköna bilden och sprida öfver den ett mildt sken, kasta äfven ljus uppåt grottans höga hvalf och dess underliga bildningar. Några jägare och herdar — vilda gestalter — kommo in i grottan och böjde fromt knä vid Santa Rosalias bild. Jag är glad att hafva sett den. Ett lif af bön utan arbete är icke mer och bör ej vara idealet af den frommes lif; men Santa Rosalias bild andas en frid och en fröjd, som, en gång sedda eller kända, lemna ett ljust sken kvar i själen, såsom vissheten om ett inre lif, en inre fröjd, den lifvets stormar och dimmor ej kunna åtkomma. En ymnig källa af friskaste vatten sorlar i Santa Rosalias grotta, har sitt ursprung der och förser folket i nejden rundtomkring med oskattbar vederqvickelse. Frid med dig, sköna Rosalia! Må din oskyldiga ära länge sprida glans öfver din födelsestad, och din sköna bild, ditt himmelska uttryck draga

några af dina verldsliga systrar till en sinnesriktning, liknande din!

Den 2:dra Nov.

Jag tar grått papper i dag för att skriva om regn och rusk och.... ty sedan fem dagar drar Palermo kring sig en regn- och töckenkåpa, som låter hennes gyllene snäcka mera likna en "conca d'acqua" än en "conca d'oro", och mörka utsigter visa sig äfven för ett visst äktenskaps lugn och lycka. Döm sjelf derom, min L*!

Jag begifver mig in till de förlofvade för att meddela dem litet af min lefnadsvishet och få en liten del af deras inre solsken, — ty Herkules är Herkules nu åter — och jag får då höra följande samtal:

Han: Men det säger jag dig, att om du vill göra mig dagen mörk med dina svartalfer, så tar jag min hatt och går mina färde.

Hon: Skönt! Och medan du är borta, så packar jag in alla mina klädningar och dem af dina böcker, som jag bäst tycker om, och — den der lilla kärleksguden af Sèvres-porcelaine, — den packar jag in, och så reser jag af med dem på jernväg.

Han: Du är i stånd dertill. Du förtjenade väl, att jag stängde dig in i ett "svälttorn" och lät dig sitta der tills du blir spak.

Hon: Försök!

Han: Försök? — Trotsar du mig?

Hon: Ja!...

Han: Du ser så ut! Du tror kanske, att dina goda vänner, hexorna från Blocksberget, skola komma och hjälpa dig ut? eller, du är kanske sjelf en liten hexa nog för att fara ut genom skorstenen?

Hon: Det kan hända om du gör dig till min fångvaktare. Nej, det duger icke, vet du. Bannas får du om jag blir stygg, bannas rätt dugtigt, så der en eller två gånger om året, men med detsamma och deremellan måste

du vara mycket god, mycket aimable. Jag måste uppfostra dig, ser du, min stackars Herkules!

Han: Uppfostra mig? Ha, ha, ha, på min ära! Jag trodde, att det var jag, som skulle uppfostra dig; och det . . .

Hon: Det är ett stort misstag. Du är icke så god, som du tror. Du är en despot och vill styra allena, och det måste jag vänja dig ifrån.

Han: Skönt! Men om det nu lyckas dig och jag blir så god och så aimable, som du vill, huru vill du blifva? När jag blir en gammal herre och du ännu är en ung fru, och jag vill sitta i ro hemma om aftnarna, så — hvad tänker då min lilla hustru företaga sig? . . .

Hon: Jag? Jag skall skjuta din stol litet närmare spiselden, och så skall jag låta koka åt dig en liten god soppa, och så — — sätter jag på dig en nattmössa, och så — — far jag på spektaklet!

Han: Nej, hör man på det lilla trollet! Du är verkligen så förfärlig, att du icke bör slippa utan all bestraffning, och såsom första graden af penitens skall du få . . .

Jag kom i tid ännu för att afbryta bestraffningen och höra bådas klagomål. Jag sade att de begge felat och begge förtjenade en penitens, hvarföre jag nu ålade dem att höra några stycken ur Xenophons *Economia*, för att besinna idealet af ett lyckligt äktenskap enligt den klassiska forntidens åsigt. Samtalet emellan man och qvinna i den lärde grekens dialog, begynnande med den älskvärda frågan: "Min hustru, vet du hvarföre jag tagit dig?" och slutande med detta ideal:

"Om du sköter om mitt hus och ser efter tjänstfolket, så ått jag kan sorglös tillbringa dagen på Forum, om du i allt söker behaga mig och gör det mig trefligt i mitt hem, så skall jag der vara din förste slaf!" — detta allt var de förlofvade till stor förlustelse och uppbyggelse. Waldensaren hade väl ett annat ideal af det äktenskapliga lifvet, ett, i hvilket tvenne själar förena sig för att styrka och glädja hvarandra under ett gemensamt arbete för att utföra en gemensam Faders kärleksfulla plan, och derom talade han sednare denna dag, medan liten Elsas hufvud

hvilade mot hans skuldra och hennes ögon strålade ett gladt amen till den framtidsbild han utkastade af deras lif.

Mycket har jag Italien att tacka för, mycket har dess himmel gifvit mig, men ingenting mera skönt, mig mera värdt och kärt, än åsynen af en kärlek utan sjelfviskhet, och det drama emellan tvenne rikt begåfvade själar, i hvilket jag tagit del och ännu deltagar såsom en moder och en vän. Detta drama skall snart inträda i en ny akt och då — skall jag ej vara mera med dem. Emedlertid vilja de förlofvade följa mig till Catania och Etna. Jag längtar att lära känna Etna, såsom man längtar att lära känna en stor personlighet. Vi ämnade att fara dit ifrån Girgenti; men till Girgenti kunna vi ej mera komma, emedan regnet svällt strömmarne och de flöda öfver vägarne, så att det är lifsfara på många ställen att våga öfverfarten.

Vi fara öfver Messina och skola sedan återkomma dit för att skiljas. De resa norrut, jag söderut. . . .

Den 9:de Nov.

Solen lyser åter efter flera regnfulla dagar, och Palermo strålar åter vid sitt blåa haf, i sin fruktbara dal af oliv-, citron- och orangelundar, doftande i en luft, som ger lif och helsa att inandas. Vi ha besökt Montreal, en härlig morgonfärd, och med sådana utsigter från hviloplatserna vid marmorfontänerna och sådana vällukter från de blommande lundarne! Montreals kyrka och kloster äro ädla minnesvårdar från den tid, då det nya lifvet inspirerade byggnadskonsten och denna hembar sina bästa krafter till kyrkans tjänst för att i symboliska bilder för årtusendens generationer uttala och fästa det eviga livets tankar. Den byggde här stora, luftiga hvalf för den befriande anden, och hvarje del af byggnaden har den prydt med livets täckaste symboler. Hvarje pelare har individualitet, hvarje prydnad mening och ord. På gyllne mosaik-grund utvecklar sig hela skapelsehistorien i tafloer — barnsliga i uppfattning, löjlige i utförande, men ur hvilka ögonen, blicken,

stråla med ofta underbar makt. Så i synnerhet i Christus-hufvudet på den stora fresco-bilden i taket af choret. Och denna blick, detta andens uttryck anmärker jag i många målningar här. Det förefaller mig att det ligger bundet (latent) hos folket, hvars uttryck af allvar och mildhet frapperar välgörande när man kommer ifrån Neapels gatbefolkning. I Palermo ser man kyrkorna fulla af andäktiga, väl af en något sömning andakt, — men kan det vara annorlunda under en andelös gudstjänst? Den manliga befolkningen — nästan den enda man ser ute på gatorna — synes för öfrigt särdeles njuta af att göra ingenting. I långa rader sitta eller hänga de på stenbänkarne, af hvilka finnes en mängd vid torgen och längs marinan, samspråka makligt eller tiga. Ofta ser man vid marinan en flock af två till tre hundra män sitta såsom på en liten theater kring en "improvisatore" eller berättare, som med lifliga gester förtäljer någon saga eller historisk roman, och man lyssnar tyst och uppmärksamt. Guitarrespelare eller herdar med Zampognan (säckpipa som nu alla dagar höres i Palermo såsom vid denna tid i Rom) — äro alltid säkra på att samla omkring sig en liten publik, jag vet ej om af sysslolöshet eller af smak för musiken. Ofta äfven ser man folket samladt kring en man med Tombola eller annat hasardspel. Ty spel är ett hufvudnöje för både små och stora i Palermo.

Vi hafva besökt flera enskilda palatser inom Palermo samt de ryktbara lustslotten och villorna La Favorita, La Grazia, La Bagaria m. fl. Konstverk af hög art ser man icke der, men en utsökt prakt i mosaiker och andra prydnader, äfven en god del egendomlighet och kuriosa.

Palermos villor och deras naturskönhet, utsigter af hafsvikar, berg och parker hafva påmint mig mina barn-domsdrömmar om féeslott och trädgårdar. Men från de flesta af dessa villor hafva inneväanarne flytt till andra länder eller till den andra världen. Lifvet, det skapande, mäktiga, strömmar nu åt andra håll. Palermo glänsar ännu af det som varit, medan det blickar bidande till ett nytt, ett kommande lif.

Brist på enighet och sjelfständig kraft har gjort Sici-liens folk under århundraden till lekboll för främmande mak-ter, gjort det afhängigt af främmande regenter, hvilka det lydt utan att älska, och det gör så den dag som är. Men skall det göra det alltid? Skall det aldrig blifva be-roende af sitt bättre sjelf allena, blifva ett folk så sjelfstän-digt och ädelt, som dess land är rikt och skönt?! . . .

Och nu lef väl, för denna gång, sköna Palermo, du prin-cessa, du ros bland södra Italiens städer! Oaktadt dina regnsju-ka dagar är du för mig i din "conca d'oro" såsom ett gyllene minne af en glans och färg, lik ingen annan jordens stad.

Dock, hvem prisar icke Italiens skönheter i natur, i städer och konst? Men Italiens folk, hvem berömmar det? Huru vanligt är det ej att främlingar emot det inlägga åt-minstone ett misstroende-votum? Och likväl synes mig detta folk hafva en för detsamma egen godhet och förträff-lighet, alltför litet erkänd. Någon — jag minnes icke hvem — har anmärkt, att när Italienaren är god, är bra, så är han det på ett högre, mera fulländadt sätt, än män af andra nationer. Och liksom det om drufvan, vid en viss tid-punkt för hennes mognad, säges att hon är "ädelst mogen" ("edel-reif" är uttrycket vid Rhen), så kan det sägas om den till full godhet mognade menniskan af Italiens blod, att hon är "ädelst mogen". Till samvetsgrannheten, ädel-sinnet, allvaret, alla dygder, som pryda menniskan, kommer då ett plus af finhet, skönhet, onämbart behag, som bättre kännes, än beskrives, och som är likt blomman och doftet af den italienska individualiteten. Jag har sett och erfarit detta hos italienska män, synnerligen af det lärda ståndet, (icke andelige) i alla Italiens stater, dem jag hittills be-sökt. Umgängeslifvet, känslor, tankar få deraf liksom en högre, skärare färg, en djupare harmoni. Men när det, som nu är egendomligt hos de få, blir egendomligt hos de många, — ty denna sköna individualitet ligger i djupet af italienska folk-karakteren, — när religion och statsförfatt-ning, folklif och familjelif — folkfester, lika de schweitsi-ska, hem sådana som mitt Schweitserhem vid "de lefvande vattnen" — komma att befria denna egna, ännu bundna na-

tional-skönhet, då skall Italien sannerligen blifva hvad en af dess ädlaste söner, för århundraden tillbaka, profetiskt skådade:

”Gemensamma jord, alla länders dotter och moder till-
 lika utvald af gudarne för att göra himlen skönare, för-
 samla de förströdda människorna, förmildra sederna, för-
 brödra folken, åtskiljda af barbariska tungomål, gifva åt
 hvar och en mensklig sällskaplighet och älskvärdhet, och
 blifva ett allmänligt fosterland för alla jordens nationer*)”.

Men Honom, som gaf åt folken förmågan att fylla hvarandras brister, — som kallade alla att blifva medlemmar i en stor familj, stämmor i en stor harmoni, och gaf hvar och en af oss små människor sin del och sitt uppdrag i det gemensamma verket, — som gifvit oss der oändliga skatter att odla för oss och för andra, för *alla*, för minuten och för evigheten, som gifvit oss att njuta dagdroppen och solen, kärleksgnabbet och kyssten och troheten in i döden, arbetet för Honom och hvilan i Honom, Honom låtom oss prisa och bedja: ”Tillkomme ditt rike!”

Och nu god natt, min L*!

---

*) Plinii Hist. Cap. 3: 5.

Not, N:o 1.

Pompeji synes hafva varit på höjden af sin blomstring då, år 63 efter Christi födelse, en stor del af stadens skönaste byggningar blefvo omkullstörtade af en jordbäfning, som äfven skadade flera andra städer i närheten. De förskräckta innevånarne flydde ur staden. Sednare återvände de likväl, repade ånyo mod, och de förstörda byggningarne upprestes åter, skönare och smakfullare, än tillföre, så isynnerhet stadens Forum och Amphitheater. Men år 79 kom ett utbrott af Vesuvius, som under ett störtregn af aska och pimpsten helt och hållet begrafde Pompeji, Stabiae, Oplontum, Retina, Herculenum m. fl. städer.

Utbrottet räckte i tre dagar. Plinius den yngre har i ett bref till Tacitus gifvit derom en berättelse, ur hvilken jag anför följande stycken:

”Min farbror uppehöll sig vid Misenum, der han förde befälet öfver flottan. Den 23 Augusti, omkring en timma efter middag, sade min moder till honom, att ett moln af utomordentlig storhet och skapnad syntes i luften. Han steg upp och gick till ett ställe, hvarifrån man kunde bättre se detta underting. Men det var svårt att på afstånd urskilja från hvilket berg molnet utgick. Det visade sig sedermera att det var från Vesuvius. Dess skapnad liknade den af ett träd, och mera den af en gran, än af något annat; ty sedan det rest sig ganska högt såsom en stam, uträckte det ett slags grenar. Jag inbillar mig att en underjordisk vind sköt det häftigt uppåt och höll det uppe. Men vare sig nu att denna luftström småningom aftog, eller att molnet nedtrycktes af sin egen tyngd, så såg man det sammansjunka och utbreda sig. Det syntes dels hvitt, dels svartaktigt, och stundom af skiftande färger allt eftersom det var uppfyllt med aska eller jordarter. Detta besynnerliga ting förvånade min farbror, som var ganska lärd, och han tyckte det förtjena att betraktas på närmare håll. Han ger befallning att man sätter i ordning hans Liburna (ett lättseglande fartyg) och lemnar mig fritt att följa honom om jag det ville. Jag svarade att jag hellre ville blifva vid mina studier,

ty tillfälligsvis hade han sjelf gifvit mig något att skrifva. Han gick ur sitt hus med sin anteckningsbok i handen, då trupperna på flottan, som låg vid Retina, kommo och besvuro honom att rädda dem från det öde, som hotade dem, (ty denna köping ligger vid foten af Vesuvius och man kan derifrån blott finna räddning öfver hafvet). Han förändrade dock icke sin föresats, utan fullföljde med heroiskt mod hvad han från början företagit endast af nyfikenhet. Han låter galerer komma, går sjelf om bord på en af dem och afreser i afsigt att se hvad hjälp han kunde gifva icke blott åt Retina, utan åt alla andra små städer, som voro hotade på denna kust, hvilken för sin skönhets skull är tätt bebyggd. Han skyndar sig att komma till stället, hvarifrån hela världen flyr och hvarest faran synes honom störst, men med en så fullkomlig sinnesnärvaro, att så snart han märker någon rörelse eller ovanlig bildning af det underliga molnet, dikterar han sina observationer deröfver.

Redan flög askan omkring på hans fartyg och blef ymnigare och hetare allt eftersom man närmade sig stranden; redan nedfölo omkring dem kalkartade stenar samt andra, helt svarta och halft pulveriserade af eldens häftighet; redan tycktes hafvet draga sig tillbaka och stranden blifva otillgänglig genom stora block och stycken af klippor, hvarmed den var betäckt, då min farbror, efter några ögonblicks ovisshet, säger åt sin styrman, som rådde honom att söka öppna sjön: "Lyckan gynnar den modige; vänd åt Pomponiani sida."

Pomponianus var vid Stabiæ på ett ställe, afskiljdt derifrån genom en af de små vikar, som hafvet bildar på dessa stränder, hvilka bugta sig flerfaldigt. Han hade vid åsynen af faran, som ännu var aflägsen, men syntes ständigt komma närmare, låtit lasta alla sina möbler på fartygen och väntade, för att aflägsna sig, blott på en mindre ogynnsam vind. Min farbror, för hvilken denna samma vind hade varit gynnsam, nalkas honom, finner honom helt darrande, omfamnar, tröstar, uppmuntrar honom, och för att genom sin egen trygghet skingra sin väns fruktan låter han bära sig till badet. Sedan han badat sig, sätter han sig till bords och spisar aftonmåltid med hela sin vanliga munterhet eller (hvad som icke är mindre stort) med allt utseende deraf. Emellertid såg man från flera ställen af berget Vesuvius stora flammor och eldar lysa, hvilkas sken ännu mer ökades af mörkret. Min farbror, för att lugna dem, som åtföljde honom, sade att hvad de sågo brinna vore byar, som de förskräckta bönderna öfvergifvit och som blifvit lågornas rof. Sedan lade han sig ned och sof en djup sömn, och som han var stark och fetlagd hörde man från förrummet honom snarka. Men omsider begynte gården, öfver hvilken man kom till hans rum, fylla sig så starkt med aska att, om han hade stannat der litet längre, skulle han icke mera kunna gå ut derifrån. Man väcker honom; han begifver sig ut och går att förena sig med Pomponianus och de andra, som hade

vakat. De rådslå tillsammans om de skulle stänga sig inne i huset eller hålla sig ute på fältet, ty husen skakades så af de upprepade jordstötarne, att det tycktes som om de rycktes upp från sina grundvalar, kastades än åt den ena sidan, än åt den andra, och sattes sedan åter på sin plats. Utom staden åter hade man att frukta fallet af stenarne, ehuru dessa voro lätta och liksom utbrända af elden. Emellan dessa faror valde man det öppna fältet.

De gå således ut och betäcka sina hufvuden med kuddar, dem de fästa med näsdukar: det var det enda försigtighetsmått de togo emot hvad som nedföll ofvanifrån. Dagen begynte att gry på andra orter, men på det ställe, der de befunno sig, fortfor natten, den mörkaste, hemskaste af alla nätter, och som endast något litet upplystes af en stor mängd facklor samt andra ljus. Man ansåg för godt att närma sig stranden, för att på nära håll granska hvad hafvets tillstånd tillät att våga, men man fann det ännu ganska stormigt och upprördt af motvind. Min farbror begärde vatten, och sedan han druckit två gånger, lade han sig ned på ett lakan, hvilket han lät breda ut. Snart syntes flammor, som tycktes bli allt större, och en lukt af svafvel, som bebådade deras annalkande, lät alla menniskor fly. Min farbror stiger upp, stödd af tvenne tjenare, och i samma ögonblick nedfaller han död. Jag föreställer mig, att en tjock rök qväfde honom, så mycket lättare som han hade svagt bröst och ofta led af andtappa. Då man återsåg ljuset (hvilket skedde först tre dagar sednare), fann man hans kropp på samma ställe och med samma klädning, som han hade då han dog, och i ställning snarare af en man, som sover, än af en som är död.

Under denna tid voro min mor och jag vid Misenum, men detta angår icke vidare er historia; ni önskade endast veta om min farbrors död. Jag slutar därför och tillägger endast ett ord: det är att jag ingenting sagt er, som jag icke sett eller lärt känna under dessa stunder, då händelsernas sanning icke kunnat blifva rubbad. Lef väl!"

Uti ett annat bref berättar Plinius hvad som hände honom sjelf.

"Sedan min farbror afrest fortsatte jag det arbete, som hade hindrat mig att följa honom. Jag tog ett bad; jag åt qvällsvard, jag gick till sängs, men sof litet och oroligt. Under flera dagar hade vi känt jordstötar, hvilket så mycket mindre förvånat oss, som de äro mycket vanliga i Campaniens byar och städer; men denna natt fördubblades de med en sådan häftighet, att man skulle kunnat säga att allting var icke blott skakadt, men kullkastadt. Min mor kom hastigt in i mitt rum i samma stund jag steg upp för att väcka henne, i fall hon hade insomnat. Vi satte oss på gården, som upptager ett litet rum emellan hufvudbyggningen och hafvet. Klockan var redan sju på morgonen och man såg ännu blott ett svagt ljus, likt en slags skymning. Då blefvo byggningarne skakade af så häftiga jordstötar, att man icke hade någon

säkerhet vid att stanna på detta ställe, väl under bar himmel, det är sannt, men ganska trängt. Vi fatta beslutet att lemna staden: det förfärade folket följer oss i hopar, tränger på oss, skjuter oss framåt; och i förskräckelsen tror hvar och en att det är försigtigast att göra hvad han ser alla andra göra. Sedan vi kommit utom staden stanna vi; men här möta nya under och nya förskräckelser. Vagnarne, som vi hade fört med oss, blefvo, fastän på fria fältet, i hvarvt ögonblick så skakade, att man icke kunde, äfven med stora stenar, hålla dem qvar på ett ställe. Hafvet tycktes vräka sig på sig sjelf och draga sig tillbaka från stranden, liksom jagadt undan af jordbäfningen. Stranden vidgade sig i sjelfva verket, och en mängd fiskar blefvo liggande på torra sanden. På motsatta sidan sågs ett moln, svart, ohyggligt, fåradt af eldar, som störtade fram likt ormar, öppnade sig och släppte ut långa eldslågor, liknande blixtar, men som voro mycket större... Nästan i samma ögonblick faller molnet ned till jorden och öfvertäcker hafvet; det skymde för våra ögon ön Capri, som det insvepte, och lät oss förlora ur sigte Miseni höga udde. Min mor besvär mig, trugar, befaller mig att frälsa mig på hvad sätt som helst; hon bevisar mig att detta är lätt vid min ålder, men att hon, tyngd af år och af fetma, ej kunde tänka derpå; hon skulle dö nöjd, om hon icke blefve orsak till min död. Jag förklarar henne, att för mig ingen frälsning gifves utan med henne; jag fattar hennes hand och tvingar henne att följa mig; hon gör det med möda och förebrår sig att fördröja mig. Askan begynte falla på oss, ehuru ej i myckenhet. Jag ser mig om och får se bakom oss en tjock rök, som följer oss och utbreder sig öfver jorden såsom en ström. "Medan vi ännu kunna se," sade jag till min mor, "låt oss lemna stora vägen, på det att hopen, som följer oss, icke må qväfva oss i mörkret." Knappt hade vi aflägsnat oss förrän mörkret tilltog till den grad, att man kunde tro sig vara, icke i en mörk och månlös natt, utan i ett rum, der alla ljus blifvit släckta. Man hörde icke annat än qvinnors klagan, barns jemmer och männers skrik. En ropade sin fader, en annan sin son, en annan sin hustru; de kände igen hvarandra blott på rösten. Den ene beklagade sitt olycksöde, den andre sina medmenniskors. Der funnos de, som, i fruktan för döden, anropade döden sjelf; många anropade gudarnes hjälp; andra trodde att desse ej funnos mera och ansågo att denna natt var den sista eviga natten, i hvilken verlden skulle förgås. Det felades icke heller personer, som ökade den skäligen och rättmätiga farhågan genom inbillade och diktade faror: de sade att vid Misenum det här hade fallit, att det der andra brann, och förskräckelsen gaf vigt å deras lögner. Nu syntes en ljusning, som bebådade oss, icke dagens återkomst, utan eldens annalkande, som hotade oss; den stannade likväl långt ifrån oss. Mörkret återkom och askregnet begynte å nyo starkare och tätare. Vi voro tvungne att allt emellanåt stiga upp och skaka våra kläder; ty utan detta skulle askan hafva öfverhöljt oss.

Ändteligen skingrades småningom denna tjocka och svarta dunst, och förlorade sig slutligen såsom en rök eller ett moln. Snart derefter syntes dagen och till och med solen, men gulaktig och så som hon lyser under en solförmörkelse. Allt visade sig förändradt för våra ännu ovissa ögon, och vi sågo intet, som icke var höljdt under högar af aska, såsom under snö. Man vänder om till Misenum, der hvar och en återställer sig så godt han kan, och vi tillbringa der en natt emellan fruktan och hopp, men under hvilken fruktan hade den största delen, ty jordbäfningen fortfor."

Titus kom till de olyckliga städernas eller rättare deras innevånarens hjälp, räddade alla som kunde räddas, och skänkte hjälp och uppmuntran, äfven personligen, åt alla lidande. En del städer uppbyggdes åter, men andra öfvergåfvos alldeles, sedan man hemtat ur dem hvad man ännu kunde finna af värde. Pompeji lemnades i sin askgraf och glömdes sedan der under aderton århundraden. Det var 1748, som några bönder, arbetande i en vingård vid Sarno, först funno spåren af den glömda staden. Don Carlos, konung af Neapel under namn af Carl den 3:dje, gjorde sig till egare af marken och lät med ifver fortsätta gräfningarne, och Pompeji, med dess tempel och brunnar, dess kolonner och fresker, dess enskilda och allmänna boningar — bilden af den klassiska fornverldens lif, kom småningom i dagen, sådan vi se den i dag.

Slut på andra delen.

~~~~~

Rättelse:

Uti 2:dra delen, pag. 122, rad. 7 nedifrån står: a Divo Antonio e Diva Faustina (åt Guden Antonio etc.)

läs: Divo Antonino et Divæ Faustinae (åt Guden Antoninus etc.)

